

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

ATATÜRK DÖNEMİNDE ERZİNCAN
(1923-1938)

Yüksek Lisans Tezi

Recep Mutlu ÖZBAYIK

Danışman

Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

Erzincan 2018

TEZ BİLDİRİMİ

“Atatürk Döneminde Erzincan (1923-1938)” isimli “Yüksek Lisans” tez çalışması tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre çalışmada bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Recep Mutlu ÖZBAYIK

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Tarih Anabilim Dalının Tarih Bilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi İlhan GÖK

Jüri :Dr. Öğr. Üyesi Asuman KARABULUT

ATATÜRK DÖNEMİNDE ERZİNCAN (1923-1938)

Recep Mutlu ÖZBAYIK

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim

Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2018

Tez Danışman: Prof. Dr. Salim GÖKÇEN

ÖZET

Erzincan tarih bakımından oldukça zengin bir geçmişe sahiptir. Tarih boyunca birçok devletin hâkimiyeti altında bulunan önemli bir şehir olmuştur. Yerleşim birimi itibariyle farklı fonksiyonel özellikler göstermiştir. Kimi dönem bir üs, kimi dönem bir ticaret şehri, kimi dönem de önemli savaflara ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı devletinde bir dönem vakıf şehri olmasına karşın, bir dönem de bağımsız liva olma özelliği göstermiştir. Erzincan I. Dünya Savaşı döneminde çok zorlu günler geçirmiş, mimari başta olmak üzere, sosyal, kültürel ve iktisadi açıdan büyük bir değişime maruz kalmıştır.

Başta ekonomi olmak üzere, siyaset, yönetim, eğitim ve kültür alanlarında tam manasıyla bir enkaz devralan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhuriyet yönetimi, her türlü yokluğa rağmen ülke genelinde topyekûn bir kalkınma hamlesine girişmişti. Erzincan'ın kaderi de Cumhuriyetle değişmeye başlamış ve şehir modernleşme çabası içine girmiştir. Başta eğitim olmak üzere hayatın her alanında yeni, modern kurumlar oluşturulmaya çalışılmıştır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde büyük

yokluk ve yıkım yaşıyan Erzincan halkı, yapılan yenilikleri anlamaya, modernleşme yolunda yüksek bir kavrayış ve yetenekle yürümeye azimli olduğunu göstermiştir.

Bu çalışmanın amacı, yeni Türkiye Devleti'nin kuruluş sürecinde tüm ülkede gerçekleşen dönüşümün bir parçası olan Erzincan'ın idari, siyasi, sosyo-kültürel ve iktisadi hayatını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Atatürk, Erzincan, İdari Teşkilatlanma, Siyasi Hayat.

ERZİNCAN IN THE PERIOD OF ATATÜRK (1923-1938)

Recep Mutlu ÖZBAYIK

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences, Department of
History**

Master Thesis, June 2018

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Salim GOKCEN

ABSTRACT

Erzincan has a rich past in terms of history. It became an important city under the control of many states throughout the history. It showed different functional features as a habitat. It became a base, a trade center and at one time it hosted important wars. Although it was a charity center during the reign of Ottoman empire, it was at one time an independent brigade. Erzincan went through hard times during WW1 and it underwent great transformations, especially in the field of architecture, social, cultural and economical.

Grand national assembly of Turkey and republican administration that literally took over a wreck in the realm of politics, administration, education and culture launched a total development action throughout the country despite all kinds of poverty. Erzincan's fate started to change with the republic and became more modern. New and modern institutions were established in every areas of life, especially in education. In the last period of Ottomans inhabitants in Erzincan living in poverty showed that they grasped innovations and had a great insight.

The purpose of this study is to demonstrate the administrative, political, socia-cultural and economical life in Erzincan in the establishment process of Turkey.

Key Words: Mustafa Kemal Atatürk, Erzincan, Administrative Organization, Political Life.

ÖNSÖZ

Son yıllarda sosyal tarih yazımında yerel tarih araştırmacılığının önemi daha da artmaktadır. Ülkemizde yapılan ve yapılacak olan yerel çalışmaların, genel tarih yazımlarındaki birçok eksikliği gidereceği muhakkaktır. Yerel tarih araştırmacılığının bir örneği olarak “Atatürk Döneminde Erzincan (1923-1938)” adlı bu tez çalışmasında Erzincan özelinde birçok konuya ilk kez değinilmiştir. Şüphesiz bu çalışmamızda bazı eksiklikler bulunabilecektir. Ancak bu eksikliklerin yapılacak yeni çalışmalara ufuk açacak nitelikte olacağı kanaatini taşımayımdır.

Atatürk Döneminde Erzincan adlı Yüksek Lisans Tez çalışması giriş ve dört bölüm halinde incelenmeye çalışılmıştır. Giriş bölümünde Erzincan’ın coğrafi yapısı ve özellikleri ile Cumhuriyet Dönemi’ne kadar tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Birinci bölümde, Erzincan’ın Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası idari yapısındaki meydana gelen değışiklikler ile nüfus özellikleri, burada görev yapmış valiler ve Erzincan Belediyesi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde, Erzincan’da yapılan belediye ve milletvekili seçimleri, CHP Erzincan teşkilatı ve Erzincan’ı ziyaret eden devlet adamlarına değinilmiştir. Üçüncü bölümde Erzincan’da sosyal ve kültürel hayat, dördüncü bölümde ise iktisadi hayat ve ulaşım konuları ele alınmıştır.

Bu çalışmada T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi başta olmak üzere, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi, TBMM Mikrofilm Arşivi, Kızılay Arşivi, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Türk Tarih Kurumu Arşivi ve Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivin’den yararlanılmıştır. Ayrıca kurumların yayınlamış olduğu resmi belgelerden ve Ayın Tarihi, TBMM Zabıt Cerideleri, Kavanin Mecmuası gibi resmi kaynaklardan faydalanılmıştır. Bu kaynakların dışında incelenen dönemle ilgili gazete ve dergilerden, döneme ait hatıralardan ve araştırma eserlerinde yararlanılarak bu çalışmaya büyük ölçüde katkı sağlanmıştır.

Erzincan ili üzerine yapılan bu çalışmanın önemli bir boşluğu doldurarak bundan sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlaması en büyük dileğimdir. Bu çalışma aynı zamanda Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri

Koordinatörlüğü tarafından da desteklenmiştir. Desteklerinden dolayı ilgili koordinatörlüğe ve projemizin yönetimini sağlayan Danışman Hocam Prof. Dr. Salim GÖKÇEN'e teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Recep Mutlu ÖZBAYIK

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	V
ÖNSÖZ	VII
İÇİNDEKİLER	IX
KISALTMALAR	XIII
TABLO LİSTESİ	XV
GİRİŞ	1
1. Erzincan'ın Coğrafi Konumu ve Özellikleri	1
2. Erzincan'ın Tarihçesi	4

I. BÖLÜM

İDARİ YAPI	13
I.1. İdari Teşkilatlanma	13
I.2. Nüfus.....	21
I.3. Erzincan Valileri	29
I.3.1. Hüseyin Hüsnü BERKER	30
I.3.2. Hasan Faiz ERGUN	30
I.3.3. Ahmet Cevdet ERTUĞRUL	31
I.3.4. Mehmet Fevzi DALDAL	32
I.3.5. Ahmet Azmi HEPER	32
I.3.6. Hasan Tahsin BAYATLI	33
I.3.7. Ali Kemali AKSÜT	34
I.3.8. Ahmet MUHTAR	36
I.3.9. Mehmet Fahri ÖZEN	36
I.4. Erzincan Belediyesi	37
I.4.1. Osmanlı Döneminde Erzincan Belediyesi	38
I.4.2. Cumhuriyet Döneminde Erzincan Belediyesi.....	40
I.4.3. Erzincan Belediyesinin Faaliyetleri	53

II. BÖLÜM

SİYASİ HAYAT	56
II.1. Belediye Seçimleri.....	56
II.1.1. 1930 Belediye Seçimleri.....	58
II.1.2. 1934 Belediye Seçimleri.....	59
II.1.3. 1938 Belediye Seçimleri.....	60
II.2. Erzincan'ı Ziyaret Eden Devlet Adamları.....	61
II.2.1. Reis-i Cumhur Mustafa Kemal ATATÜRK.....	61
II.2.1.1. Cumhuriyetin İlanı Öncesi Ziyaretler.....	65
II.2.1.1.1. 1 Temmuz 1919 Ziyareti.....	65
II.2.1.1.2. 30 Ağustos 1919 Ziyareti.....	67
II.2.1.2. Cumhuriyetin İlanından Sonraki Ziyaretler.....	69
II.2.1.2.1. 29 Eylül 1924 Ziyareti.....	69
II.2.1.2.2. 10 Ekim 1924 Ziyareti.....	72
II.2.2. Başbakan İsmet İNÖNÜ.....	72
II.3. Cumhuriyet Halk Partisi.....	73
II.3.1. CHP'nin Erzincan'daki Kuruluşu ve Gelişimi.....	75
II.3.1.1. Bölge Müfettişlerinin Raporları.....	77
II.3.1.2. Erzincan Milletvekillerinin Raporları.....	81
II.4. Vilayet Kongreleri.....	85
II.4.1. 1935 Erzincan Vilayet Kongresi.....	85
II.4.2. 1936 Erzincan Vilayet Kongresi.....	87
II.5. Milletvekili Seçimleri ve Erzincan Milletvekilleri.....	90
II.5.1. 1923 Seçimleri.....	92
II.5.1.1. Abdülhak Bey (FIRAT).....	94
II.5.1.2. Mehmet Hamdi (ARPAĞ).....	95
II.5.1.3. Mehmet Sabit Bey (SAĞIROĞLU).....	96
II.5.2. 1927 Seçimleri.....	97
II.5.2.1. Aziz Samih Bey (İLTER).....	98
II.5.2.2. Saffet Bey (ARIKAN).....	99
II.5.3. 1931 Seçimleri.....	100
II.5.4. 1935 Seçimleri.....	101

II.5.4.1. Osman Hikmet IŞIK	102
-----------------------------------	-----

III. BÖLÜM

SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT	103
III.1. Erzincan Türk Ocağı	103
III.2. Erzincan Halkevi	106
III.2.1. Erzincan Halkevinin Faaliyetleri	113
III.3. Atatürk Döneminde Erzincan'da Kurulan Vakıflar	121
III.3.1. Hüseyin Efendi Bin Ahmed	123
III.3.2. Mustafa Bin Ömer	123
III.3.3. Mustafa Efendi Bin Mehmed	124
III.3.4. Osman Efendi Bin Mahmud	124
III.4. Erzincan'daki Cemiyetler	125
III.4.1. Erzincan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti	125
III.4.2. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti	127
III.4.3. Himaye-i Etfal Cemiyeti	128
III.4.4. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti	131
III.4.5. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti	133
III.5. Dersim Hadiselerinin Erzincan'a Yansımaları	140
III.6. Erzincan'da Eğitim	143

IV. BÖLÜM

İKTİSADİ HAYAT VE ULAŞIM	148
IV.1. İktisadi Hayat	148
IV.1.1. Tarım	148
IV.1.2. Hayvancılık	152
IV.1.3. Sanayi ve Ticaret	155
IV.1.4. Bankalar	157
IV.1.5. Madenler ve Tuzlalar	157
IV.1.6. Kaplıcalar ve Ormanlar	158
IV.1.7. Su Kaynakları	159
IV.2. Ulaşım	159
IV.2.1. Demiryolunun Erzincan'a Gelişi	162

SONUÇ	166
KAYNAKLAR	168
İNTERNET KAYNAKLARI	187
EKLER	188

KISALTMALAR

AAMD	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
ARMHC	: Anadolu Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
ATAM	: Atatürk Araştırma Merkezi
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BİGD	: Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü
BİGM	: Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü
BİUM	: Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
CA	: Cumhurbaşkanlığı Arşivi
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
D:	: Devre
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İ:	: İçtima
M.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
No.	: Numara
s.	: Sayfa
S:	: Sayı
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
t.y.	: Tarih Yok
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİTE	: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
TPCF	: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası

TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: ve diğerleri
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
vs.	: vesaire
Y:	: Yıl
Yay.	: Yayınları/Yayınevi
ZC	: Zabıt Ceridesi

TABLO LİSTESİ

No	Tablolar	Sayfa
Tablo 1	1925 yılı Erzincan'a Bağlı Kazalar ve Kazalara Bağlı Nahiyeleler	15
Tablo 2	1926 Yılı Erzincan'a Bağlı Kazalar ve Kazalara Bağlı Nahiyeleler	16
Tablo 3	1929 Yılında Erzincan'a Bağlı Kazalar ve Kazalara Bağlı Nahiyeleler	17
Tablo 4	1933 Yılında Erzincan'a Bağlı Kazalar ve Kazalara Bağlı Nahiyeleler	18
Tablo 5	1936 Yılı Erzincan'a Bağlı Kazalar ve Kazalara Bağlı Nahiyeleler	19
Tablo 6	1920-1938 arası dönemde Erzincan bağı kazalar ve bu bunların isimleleri	20
Tablo 7	16. YY Erzincan Şehir Nüfusu	22
Tablo 8	Erzurum Vilayet Salnamelerinde Erzincan'ın Kazalarıyla Birlikte Toplam Nüfusu	22
Tablo 9	Karpat'a Göre 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başlarında Erzincan Nüfusu	23
Tablo 10	1927 Genel Nüfus Sayımına Göre Erzincan ve Kazalarının Nüfus Miktarı ve Nüfus Yoğunluğu	24
Tablo 11	Nüfusun Medeni Hale Göre Durumu	25
Tablo 12	Nüfusun Okur-Yazarlık Durumu	25
Tablo 13	Nüfusun Dinlere Göre Durumu	26
Tablo 14	Nüfusun Anadil İtibariyle Durumu	26
Tablo 15	1935 Nüfus Sayımına Göre Erzincan'ın Köy, Kaza Nüfusu	27
Tablo 16	Nüfusun Medeni Hale Göre Durumu	27
Tablo 17	Nüfusun Okur-Yazarlık Durumu	28
Tablo 18	Nüfusun Dinlere Göre Durumu	28
Tablo 19	Nüfusun Anadil İtibariyle Durumu	29
Tablo 20	Erzincan Belediyesinin(Merkez) Gelir Gider Dağılımı	41
Tablo 21	İliç Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı	41
Tablo 22	Pülümür Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı	41
Tablo 23	Kuruçay Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı	41
Tablo 24	Refahiye Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı	42
Tablo 25	Kemah Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı	42
Tablo 26	Kığı Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı	43
Tablo 27	Kemaliye Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı	43
Tablo 28	Cimin Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı	43
Tablo 29	Tercan Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı	43
Tablo 30	Vilayet ve Belediyeler İtibariyle Gelir Gider Genel Toplamı	43
Tablo 31	.Varidat(Gelir) Tahsilatı	45

Tablo 32	Vilayetin Bütün Belediyelerinin Toplamı İtibari İle Memur ve Müstahdem Adedi ve Bunlara Verilen Senelik Maaş ve Ücret	46
Tablo 33	Erzincan Vilayetinin Tüm Belediyeleri İtibari İle Masarifatı (Giderleri)	46
Tablo 34	1928-1938 Arası Erzincan'da İlkokul Sayısı	144
Tablo 35	Erzincan Vilayetinde Kazalara Göre Ekimi Yapılan Ürünler (Dönüm)	149
Tablo 36	Erzincan Vilayetinde Kazalara Göre Yetiştirilen Ürünlerin Miktarları (kg)	150
Tablo 37	1936-1938 Yılı Hububat Ürünleri ve Üretilen Miktarı(Ton)	151
Tablo 38	1936-1938 Yılı Bakliyat Ürünleri ve Üretilen Miktarı(Ton)	151
Tablo 39	1927-1928 Yılı Erzincan Vilayeti Hayvan Sayısı (Baş)	153
Tablo 40	1927-1928 Yılı Erzincan Vilayeti Hayvansal Ürün Miktarı(kg)	153
Tablo 41	1935-1938 Yılları Arası Erzincan Vilayeti Hayvan Sayısı	154
Tablo 42	Erzincan'da Bulunan Çeşitli Sanayi ve Ticaret Erbabının İsimleri ve Sayıları	156
Tablo 43	Vilayet Dâhilindeki Yollar (1927-1928)	160
Tablo 44	Vilayet Dâhilindeki Yollar(1928-1929)	161

GİRİŞ

1. Erzincan'ın Coğrafi Konumu ve Özellikleri:

Erzincan, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat kısmında, kendi adını taşıyan ovanın ortasında,¹ 38°16- 40°45 doğu boylamları ve 39°02- 40°05 kuzey enlemleri arasında yer almaktadır.² Doğuda Erzurum, güneyde Tunceli, Güneydoğuda Bingöl, Güneybatıda Elazığ ve Malatya, Batıda Sivas, Kuzeybatıda Giresun, Kuzeyde ise Gümüşhane ve Bayburt illeri ile çevrili olan Erzincan'ın³ yüzölçümü 11.903 km² olup, denizden yüksekliği ise 1.185 metredir.⁴ Erzincan Ovası'nı Kuzeybatıdan Otlukbeli Dağları (Karadağ 2832 m. Çimen Dağı 2749 m. Kazdağı 2662 m. Sipikör Dağı 2666 m. Ahıdağ 2934 m.), kuzeyden Esence Dağları (Urla 3518 m. Keşiş Dağı 3549 m. Kapılıdağ 2905 m. Mirpet Dağı 3115 m.) batıdan Karadağ (Köhnem dağı 3045 m.) güneyden Munzur Dağları'nın kuzeydoğu bölümünü oluşturan Mercan Dağları (Kazankaya Tepesi 2531 m. Ergan Dağı 3256 m. Kılıçkaya Dağı (Akbaba Tepesi 3462 m.), Bakıl Dağı 2826 m, Hel Dağı 3196 m.) çevrelemektedir.⁵

Erzincan, genellikle dağlar ve platolarla kaplı olup⁶, yeryüzü şekilleri bakımından güney ve kuzeydeki dağ sıraları ve Karasu Vadisi boyunca uzanan Tercan ile Erzincan Ovalarından meydana gelmektedir. Anadolu'nun Epirojenik hareketler neticesinde yükselmesi ve orojenik hareketler ve kıvrımların sıkışması gibi etkiler Doğu Anadolu ve Erzincan bölgesinin yükselişinde etkili olmuştur. Orojenik yükseliş esnasında oluşan çökmeler ise Erzincan Ovası'nı oluşturmuştur.⁷ Erzincan Ovası arazi topraklarının %60'ını ise yükseklikleri yer yer 3000 m'yi aşan dağlık

¹ Besim Darkot, "Erzincan", *İA*, c.XV, MEB Yay. İstanbul 1993, s.339.

² Yılmaz Açıkan vd. *Erzincan İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planı*, Erzincan 1994, s.2.

³ Abdülkadir Gül - Âdem Başbüyük, *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Erzincan Kazası)*, Salkımsöğüt Yay, Erzurum 2011, s.7.; *Deprem ve Erzincan 13 Mart 1992 Erzincan Depreminin Öncesi Deprem Olayı ve Sonrası*, Erzincan Valiliği Yayınları, İstanbul 1992, s.13.

⁴ Erdal Ertuğrul, *Uygun Yatırım Alanları Araştırması Erzincan*, TKB Matbaası, Ankara 1999, s.4.; <http://www.erkincan.gov.tr/cografya-yapisi> (22.07.2017).

⁵ Selçuk Hayli, *Erzincan Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, FÜSBE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ 1995, s.1.; M. Samet Altınbilek, *Planlama Sorunları Açısından Erzincan'ın Şehir Coğrafyası*, AÜSBE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 1997, s.1.

⁶ Tahir Erdoğan Şahin, *Hayaşa Bölgesi Tarihi I*, Berikan Yay, Ankara 2014, s.2.

⁷ Erdoğan Akkan, *Erzincan Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, AÜ Basımevi, Ankara 1964, s.56-57.

alanlar kaplar. Düzlük alan bakımından ise Erzincan ve Tercan Ovaları ön plana çıkmaktadır.⁸ Tarım alanlarının ağırlık noktasını bu iki ova teşkil edip, bunun dışında kalan Refahiye, Kemah, Kemaliye, İliç gibi ilçelerinin tarım potansiyeli daha sınırlıdır.⁹ Erzincan Ovası'nın etrafında yer alan dağlar arasındaki yükselti farkı 2000 m'ye kadar varmaktadır.¹⁰ Erzincan Ovası'nın ortalama yükseltisi 1200 m olup, kuzey ve güneyini çevrelemiş olan (Esence Dağları- Munzur Dağları) arasında 2200-2300 m yükselti farkının olması, ovanın korunaklı bir hale gelmesinde etkili olmuştur.¹¹

Fırat ırmağı, Karasu ve Murat adıyla anılan iki kolun birleşmesiyle oluşmuştur.¹² Irmağın kuzey kolu olan Karasu¹³, Erzincan Ovası'nın en büyük ırmağıdır. Tercan Ovası'ndan sonra Sansa boğazını geçip, Erzincan'a ulaşan ırmak, ovayı doğu-batı yönünde geçerek, Kemah Boğazı'na ulaşır.¹⁴ Kemaliye'nin ardından Keban'ın kuzeyinde yer alan Murat ırmağıyla birleşip, Fırat ismini alır.¹⁵ Şüphesiz Karasu Irmağı, Erzincan'da tarım arazilerinin sulama ihtiyacını gidermede önemli bir rol oynamaktadır.

Erzincan, Türkiye'nin en aktif tektonik hatlarından olan Kuzey Anadolu Fayı üzerinde yer alır. Bu nedenle depremlerin sıklıkla yaşandığı bir yerdir.¹⁶ Erdoğan Akkan, araştırmacıların büyük çoğunluğunun Erzincan'da yaşanan bu depremleri, Tanal hattı veya Erzincan – Abant hatlarına veya ovanın 35 km kuzeydoğusunda yer

---

⁸ Vedat Karadeniz - M. Samet Altınbilek, "Erzincan İlinin İdari Coğrafya Analizi ve İdari Sınırlardan Kaynaklanan Sorunlar", *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, (28 Eylül-1 Ekim 2016 Erzincan), c.III, Erzincan 2016, s.92.

⁹ Altınbilek, *Planlama Sorunları Açısından Erzincan'ın Şehir Coğrafyası*, s.194.

¹⁰ Selçuk Hayli, "Erzincan Ovasında Tarımın Başlıca Özellikleri", *FÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.XII, S:2, (Temmuz-2002), s.1.

¹¹ Selçuk Hayli, "Erzincan Ovasında Genel Arazi Kullanımı", *FÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.XII, S:1, (Ocak-2002), s.2.

¹² Metin Tuncel, "Fırat", *İA*, c. XII, İstanbul 1993, s.31-33.

¹³ *Askeri Coğrafya*, Harp Okulu Basımevi, Ankara 1977, s.80. Gül ve Başbüyük Erzincan'da yöre halkının Karasu ismi yerine Fırat adını kullandığını belirterek; eski Fırat'ın günümüzde Karasu ırmağını içine aldığı ve yöre halkının Karasu yerine Fırat ismini kullanmasının geçmişten gelen bir alışkanlıktan kaynaklandığını ifade etmiştir. Gül - Başbüyük, *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi*, s.19.

¹⁴ Akkan, *Erzincan Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, s.45.

¹⁵ Tuncel, "Fırat"s.32.; *Askeri Coğrafya*, s.80.

¹⁶ Mustafa Keçer, *Erzincan Ovası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi*, *İ.Ü.D.B.E. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul 1985, s.1.; Emre Özşahin vd., "Erzincan İlinde Yerleşmelerin ve Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı", *E.Ü.S.B.E.D.E.*, C.IX, S:1, (2016), s.144.

alan fay ile açıkladıklarını ifade etmiştir. Akkan, meydana gelen depremlerin sadece zayıf hat üzerinde yer almasından kaynaklanmadığını, çok kırıklı bir yer ve tektonik açıdan hareketli bir konumda yer almasının da depremlerin meydana gelmesinde etkili olduğunu dile getirmiştir.¹⁷ Meydana gelen depremler, ova üzerindeki tektonik hareketler ve çökmelerin sürdüğünü göstermektedir.¹⁸

Erzincan Ovası'nın toprak özelliklerine bakıldığında; fizyolojik derinliği fazla olan, kumlu ile milli alüviyal toprakların ovada geniş bir yer kapladığı görülmektedir. Lakin bu toprakların yarıya yakını ise taşkın altında kalmıştır. Alüviyal, Kolüviyal, Hidromorfik gibi üç toprak tipi Erzincan Ovası'nı kaplamış olup, dağlık alanlarda ise Linhoseller türü topraklar yer almaktadır.¹⁹

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Erzincan'da karasal iklim hâkim olup²⁰ bitki örtüsü ise Erzincan ile Tercan civarında step olarak gözlemlenmiştir. İlin batısında, bilhassa Refahiye'den başlayıp, sırasıyla Kemah ve Kemaliye'ye kadar zayıflayıp seyrekleşen bozuk meşelikler, çam korulukları ve çalılıklar ön plana çıkmaktadır.²¹

Genel olarak Erzincan'ın sahip olduğu coğrafi özelliklerden bahsettikten sonra, Erzincan'ı coğrafi konum açısından önemli kılan özellikleri de ifade etmek gerekir. Erzincan'ın coğrafi açıdan önemli bir yere sahip olmasında birtakım faktörler etkili olmuştur. Ovanın kuzeybatısında yer alan Çardaklı Boğazı aracılığıyla batıdan, doğusunda yer alan Sansa Boğazı aracılığıyla doğudan gelen doğal yolların üzerinde yer alması, Erzincan'ın eski devirlerden bu yana daimî bir yerleşim yeri olmasında etkili olmuştur.²² Erzincan bölgesi, Asya ve Avrupa arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Hal böyle olunca yapılan göçlerin büyük çoğunluğunun bu bölge aracılığıyla olması ve gerek doğal zenginliği ve gerekse iklim çeşitliliği,

---

¹⁷ Akkan, *Erzincan Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, s.43-44.

¹⁸ Erdoğan Akkan, "Erzincan Ovasında Son Tektonik Hareketler ve Bunların Morfolojideki Tesiri", *Türk Coğrafya Dergisi*, S:21, Yıl:1961, s.137.

¹⁹ Hayli, *Erzincan Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası* s.50-51.

²⁰ Sırrı Erinç, *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yay. İstanbul 1953, s.115.

²¹ *Erzincan İl Yıllığı 1990*, Ankara 1990, s.9.

²² Akkan, *Erzincan Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, s.1.

bölgenin öneminin artmasında etkili olmuştur.²³ Öte yandan farklı yönlere uzanan yolların uğrak noktası olması ve geçit görevi görmesi bölgenin önemini kaybetmemesinde etkili olmuştur.²⁴ Erzincan'ın bir geçit görevi gördüğünün en büyük örneği şudur ki: Kuzeydoğu Anadolu'da dağların yoğunlaşması nedeniyle doğudan batıya gitmek, iki doğal yol ile mümkündür. İlk yol Doğubayazıt'tan Karaköse yoluyla sırasıyla Erzurum, Erzincan, Suşehri, Sivas ve Orta Anadolu'ya, ikinci yol ise Rumiye Gölünden Kotur Vadisine, ardından Van'a Muş Ovası'nı geçerek Murat Vadisine ve nihayetinde Fırat'ı aşır Malatya'ya giden yoldur.²⁵ Erzincan'ın stratejik öneme sahip olmasında, Cumhuriyet dönemi yapımı tamamlanan Sivas-Erzurum Demiryolunun da büyük katkısı olmuştur.²⁶

2. Erzincan'ın Tarihçesi

Geniş ve verimli bir ova üzerinde bulunan Erzincan, tarihi süreç içerisinde farklı toplulukların yerleşim alanı olmuştur. Erzincan'ın eskiçağ tarihi hakkında detaylı bilgi olmayıp, şehrin ne zaman kurulduğuyula ilgili de kesin bir bilgi mevcut değildir. Erzincan bölgesinin bilinen en eski adı Zuhma (Suhmi-Suhma) olup, bu ad Asur kaynaklarında geçmektedir.²⁷ İlkçağlarda Erzincan'ın Orasa, Orse, Orsene, Urussa, Urusu olduğu belirtilmektedir.²⁸ Strabon'un eserinde "Akilisene" adıyla zikredilen bir bölge vardır.²⁹ Akilisene olarak adlandırılan bu bölgenin başlıca şehri Eriza olup,³⁰ Erzincan isminin de buradan geldiği belirtilmektedir.³¹ Grek kaynaklarında Justiniapolis³² ve Aziris³³ adıyla geçen şehirlerin de Erzincan olduğu tahmin edilmektedir.

---

²³ Cemal Aytemiz, *Erzincan ve Bilinmeyenler*, Ankara 2015, s.1.

²⁴ "Erzincan", *Türk Ansiklopedisi*, c.XV, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1968, s.354.

²⁵ H. Zübeyir Koşay, *Erzurum ve Çevresinin Dip Tarihi*, Ankara 1984, s.10.

²⁶ Gül - Başbüyük, *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi*, s.40.

²⁷ İsmet Miroğlu, "Erzincan", *DİA*, c.XV, İstanbul 1995, s.318.

²⁸ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993, s..620.

²⁹ Strabon, *Coğrafya XII*, (Nşr: Adnan Pekman), İstanbul 1969, s.47.

³⁰ Darkot, "Erzincan", s.339.

³¹ Miroğlu, "Erzincan", s.318.

³² Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, (Nşr: Hrant D. Andreasyan), TTK Yay. Ankara, 2000, s.81.

³³ Miroğlu, "Erzincan", s.318.

Ermeni kaynaklarında Erez, Erzng ve Erznga olarak geçen şehrin adı, Bizans kaynaklarında ise Aringam (Aringan), Arsingan, Erzingan şeklinde geçmektedir.³⁴ Arap kaynaklarında ise Erzencan³⁵ şeklinde geçer. Türk fetihlerinin gerçekleşmesiyle birlikte, Erzingân, Ezirgân şeklinde adlandırılmış ve en nihayetinde bugünkü şeklini almıştır.³⁶

Erzincan'ın tarih öncesi çağları hakkında kesin bir bilgi bulunmasa da komşu yörelerde yapılmış araştırmalar, bölge tarihini paleolitik çağa (Yontma Taş Devri) kadar götürmektedir.³⁷ Yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular, Erzincan'ın bilinen tarihinin ilk tunç çağa (MÖ. 3000-2000) kadar uzandığını ortaya koymaktadır. Nitekim Erzincan'ın 20 km doğusunda bir ilk tunç çağı yerleşim yeri olan Altın-tepe³⁸ bu duruma örnek olarak gösterilebilir.³⁹

Yapılan araştırmalar, Erzincan'ın da içinde yer aldığı Doğu Anadolu'nun ilk sakinlerinin Ural Altay dil grubuna bağlı olan Hurriler olduğunu göstermektedir.⁴⁰ M.Ö. III. Binde Hurri ve Urartuların göçleri sonrası, Doğu Anadolu'da M.Ö. II. binde bazı küçük feodal beylikler oluşmuştur.⁴¹ Erzurum ve Erzincan arasında bulunan bölge Hitit kaynaklarında "Hayaşa" olarak adlandırılmış⁴² ve Hitit-Hayaşa⁴³ mücadelesine sahne olmuştur. Hurri-Mitanni devletinin ortadan kalkmasıyla Asurlar Doğu Anadolu'ya seferler düzenlemiştir. Bunun üzerine feodal beylikler Uruatri ve Nairi konfederasyonları olarak ortaya çıkmış ve Urartu Devletini kurmuştur.⁴⁴ Sekizinci yüzyıl başlarında, Kimmer ve İskitlerin Kafkaslardan gelerek

³⁴ Miroğlu, "Erzincan", s.318.

³⁵ Ebu'l-Fidâ, *Takvimü'l Buldan*, (Nşr: M. Reinaurd de Slane), Paris 1840, s.392-393.

³⁶ Miroğlu, "Erzincan", s.318.

³⁷ Hamza Karaoğlu, *XX. Yüzyıl Erzincan Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası*, İ.Ü.S.B.E, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya 1997, s.6.

³⁸ Mehmet Karaosmanoğlu vd., "Erzincan-Altın-tepe Çevresi Yüzey Araştırması", *Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisininin 40. Yılı*, (Haz: Hasan Kasapoğlu-Mehmet Ali Yılmaz), Bilgin Yay. Ankara 2014, s.505-514. Altın-tepe ayrıca Urartuların önemli bir yerleşim ve kültür merkezi olup, burada Urartulara ait kale, saray ve tapınak kalıntıları bulunmuştur. *Meydan Larousse*, "Erzincan", c.IV, Meydan Yay, İstanbul 1971, s.345; *Ana Britannica*, "Erzincan", c.VIII, Ana Yay., İstanbul 2004, s.289.

³⁹ Tahsin Özgüç, "Altın-tepe Kazıları", *Bellekten*, c.XV, S:98, (Nisan-1961), s.253-267.

⁴⁰ Afif Erzen, *Doğu Anadolu ve Urartular*, TTK Yay. Ankara 1984, s.15

⁴¹ İsmet Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, TTK Yay. Ankara 2014, s.2.

⁴² J. Garstang- O.R. Gurney, *The Geography of the Hittite Empire*, London 1959, p.136-137.

⁴³ Geniş bilgi için bkz. Şahin, *Hayaşa Bölgesi Tarihi I*, s.36-56.

⁴⁴ Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, s.2-3.

düzenledikleri akınlar sonucunda Erzincan'daki Urartu hâkimiyeti son bulmuş ve Medlerin hâkimiyeti başlamıştır.⁴⁵ Medlerin ardından Erzincan Perslerin hâkimiyetine girerek, Armina/Arminya satraplığına dâhil olmuş. M.Ö 334 yılına gelindiğinde ise İskender İmparatorluğuna katılmıştır. İskender İmparatorluğundan sonra yaklaşık olarak iki asır Helenistik krallıklar, Partlar, Romalılar, Pontuslular, Ermeniler arasında mücadele sahası olmuştur. Erzincan, Roma hâkimiyetindeyken, (M.Ö II. ve I. yüzyıllarda) önce Doğu eyaletinin Pontus vilayetine bağlanmıştır. Part hâkimiyetinin ardından ise Bizans-Sasani mücadelelerine sahne olmuştur.⁴⁶ Bölgeye ilk Müslüman akınları Hz. Ömer devrinde gerçekleşmişse de⁴⁷ Hz. Osman döneminde de bu akınların devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Osman'ın komutanlarından Habib b. Mesleme'ye gönderdiği mektupta, Ermeniye'ye (İrmîniye) karşı savaşa gitmesini istemesi üzerine Habib, Erzurum'u kuşatmıştır.⁴⁸ Erzincan bu kuşatma esnasında ele geçirilmiştir. Bölgeye yönelik Türk akınları ise Tuğrul Bey döneminde gerçekleşmişse de⁴⁹ Erzincan Türk hâkimiyetine Malazgirt Zaferinden kısa bir süre sonra girmiştir. Nitekim Malazgirt Zaferinden sonra Alparslan, kumandanlarından Emir Mengücek'e Erzincan, Kemah, Divriği ve Şark-ı Karahisar'i fethetmekle görevlendirmiş ve Mengücek Gazi buraları fethederek beyliğini kurmuştur.⁵⁰ Mengüceklerin bölgedeki hâkimiyetine I. Alaaddin Keykubat son vermiştir.⁵¹ Şehir, Moğol⁵² istilasıyla İlhanlı hâkimiyetinde girmiş ve onların valileri tarafından yönetilmiştir.⁵³ Bu dönemde buraya gelen ünlü Seyyah İbn-i Batuta Erzincan'ın nüfusu ile büyük bir yer olduğunu, geniş ve güzel çarşılarının

---

⁴⁵Hamit Zübeyir Koşay - Kemal Turfan, "Erzurum- Karaz Kazısı Raporu", *Belleten*, c.XXIII, S:91, (Temmuz-1959), s.355-356.

⁴⁶ Miroğlu, "Erzincan", s.318.

⁴⁷ İbnü'l Esir, *El Kâmil fi't Tarih Tercümesi*, (Nşr:M.Beşir Eryarsoy), c. II, İstanbul 1991, s.489.

⁴⁸ Ahmed b. Yayha el-Belazuri *Futuhu'l Buldan*, (Nşr: Mustafa Fayda), Ankara 1987, s.282-283.

⁴⁹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti*, İstanbul 1969, s.91.

⁵⁰ Selçuk Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1973, s.58; Faruk Sümer, "Mengücekler", *DİA*, c. XXIX, Ankara 2004, s.139; Faruk Sümer-Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Zaferi (Metinler ve Çevirileri)*, TTK Yay. Ankara 1971, s.64.

⁵¹ Abdürrahim Şerif Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, İstanbul, 1936, s.50; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1996, s.357.

⁵² Moğollar şehir yağma edip, halkın büyük çoğunluğu öldürmüştür. Gregory Abül Farac, *Abül Farac Tarihi*, (Çev.: Ömer Rıza Doğrul), c. II, TTK Yay. Ankara, 1950, s.544.

⁵³ Darkot, "Erzincan" s.339.

bulduğunu, bakır madeninin ticaretinin yapıldığını, Ahilerin hayırlı ve büyüklerinden biri olan Nizamüddin'in burada faaliyet gösterdiğini ifade etmiştir.⁵⁴

İlhanlı hâkimiyetinden sonra Erzincan idaresinin Eratnalıların eline geçtiği anlaşılmaktadır.⁵⁵ Eretna emirlerinden olan Mutahharten'in Erzincan üzerinde hâkimiyet kurması,⁵⁶ Eretna Hükümdarı Alaaddin Ali Bey'in tepkisine neden olmuş ve Erzincan üzerine bir sefer düzenlemiştir. Mutahharten Akkoyunluların yardımı sayesinde Erzincan üzerindeki hâkimiyetini sürdürmüştür.⁵⁷ Timur'a, Anadolu üzerine yaptığı sefer sırasında Mutahharten bağlılığını bildirmiştir.⁵⁸ Bu durumdan haberdar olan Yıldırım Bayezid, 1398'den sonra Sivas'ı Osmanlı hâkimiyetine alarak Mutahharten'in kendine tabi olmasını söylemişse de Mutahharten durumu Timur'a iletmış ve bu durum Timur'un Sivas'ı işgal etmesinde etkili olmuştur.⁵⁹ Sivas'ın ele geçirilmesinden sonra Bayezid, Erzincan hâkimi Mutahharten'i bozguna uğratmış⁶⁰ ve yönetimi önce Kara Yusuf'a bırakmıştır.⁶¹ Bu gelişmelerin ardından Timur tekrardan harekete geçmiş, Erzincan ile Kemah'ı ele geçirerek yönetimini Mutahharten'e vermiştir.⁶² Bu aşamadan sonra Erzincan civarı, 1467'de Uzun Hasan'ın Karakoyunlulara son vermesine değin, Akkoyunlular ve Karakoyunlular arasından el değiştirmiştir.⁶³ Timur hakkında önemli bilgiler veren ve bizzat onunla görüşen İspanyol elçisi Kloviyo, seyahatnamesinde Erzincan'a yer vermiştir.⁶⁴

---

⁵⁴ İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel-İktisadî Hayatı İle Ahilik, (Haz: Mehmet Şeker), Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1993, s.60-58; İbn Batuta Seyahatnamesi (Sadeleştiren: Mümin Çevik), Bilge Kültür Sanat Yay. İstanbul, 2015, s.222.

⁵⁵ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yay. Ankara, 1984, s.156-157; Kemal Göde, *Eretnalılar*, (1327-1387), TTK Yay. Ankara, 1994, s.67.

⁵⁶ Yaşar Yücel, *Mutahharten ve Erzincan Emirliği*, Ankara, 1983, s.40.

⁵⁷ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, TTK Yay. Ankara, 1991, s.64-65.

⁵⁸ Yaşar Yücel, "Mutahharten ve Erzincan Emirliği", *Belleten*, c .XXXV, S:140, (Ekim-1971), s.687.

⁵⁹ Miroğlu, Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası, s.7.

⁶⁰ Faruk Sümer, *Kara Koyunlar* c. I, TTK Yay. Ankara, 1992, s.62-63

⁶¹ Mehmet Neşri, *Kitâb-ı Cihân- Nümâ*, c. I. (Haz: Faik Reşit Unat, M.Altay Köymen), TTK Yay. Ankara, 1949, s.335.

⁶² Ali Kemal Aksüt, *Erzincan Tarihi*, İstanbul, 1932, s.77.

⁶³ Miroğlu, Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası, s.8.

⁶⁴ Bayram Arif Köse, *Ortaçağ Seyahatnamelerinde Trabzon-Erzurum Güzergâhı, Erzincan-Kars*, AÜSBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2009, s.23.

Erzincan'ı Fırat kenarında yer alan, üzüm bağları ve bahçeleriyle meşhur, cadde ve sokakları temiz, yemyeşil bir şehir olarak tasvir etmiştir.⁶⁵

Erzincan Akkoyunlular hâkimiyetinde iken Otlukbeli savaşına tanıklık etmiştir. Otlukbeli Savaşı, Fatih Sultan Mehmed ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan arasında meydana gelmiş ve Fatih'in galibiyetiyle sonuçlanmıştır.⁶⁶ Her iki hükümdarın gerek Akdeniz ve Karadeniz üzerinden geçen ticaret yollarına hâkim olmak istemesi ve gerekse Anadolu'daki zenginlikleri elde ederek, Türk ve İslam dünyasının en büyüğü olmak istemesi bu savaşın yaşanmasında etkili olmuştur.⁶⁷ Otlukbeli Savaşının ardından Erzincan'ın Akkoyunlu sınırları içerisinde yer aldığı ve Akkoyunluların dağılmasıyla birlikte Safevilerin hâkimiyetine girdiği anlaşılmaktadır.⁶⁸ Safevi hâkimiyeti altında bulunan Erzincan, Şah İsmail'in buraları yağmalayıp, Şiilik propagandası yapmasına tanıklık etmiştir.⁶⁹ Bu esnada Şehzade Selim Trabzon valisiydi. Şah İsmail'in faaliyetleri onun gözünden kaçmamış ve bu faaliyetlere bir son vermek üzere Erzincan ve çevresine bir sefer düzenlemiş ve burayı geçici olsa da Şah'ın elinden almıştır.⁷⁰ Yavuz Sultan Selim Osmanlı tahtına geçtikten sonra Şah İsmail faaliyetlerini devam ettirmiş ve buna bir son vermek için Erzincan üzerinden Tebriz'e doğru harekete geçip⁷¹, Şah İsmail'i Çaldıran Ovası'nda mağlup etmiştir.⁷² Erzincan'ın Osmanlı hâkimiyetine Çaldıran seferi sırasında girdiği anlaşılmaktadır.⁷³ Nitekim Çaldıran dönüşünde Yavuz Sultan Selim, Erzincan'a gelip, Trabzon ve Şarkikarahisar vilayetlerini buraya bağlayarak, yönetimi Bıyıklı Mehmed Paşa'ya vermiştir.⁷⁴ Kanuni Sultan Süleyman'ın İran seferine giderken

---

⁶⁵ Enver Konukçu, *Clavijo'nun Doğu Anadolu (Erzincan-Doğu Bayezid) Yolculuğu(1404—1405)*, XI Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım, TTK Yay. Ankara, 1994, s.799.

⁶⁶ Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, TTK Yay. Ankara, 1999, s.315-328.

⁶⁷ Enver Konukçu, *Otlukbeli Meydan Savaşı*, Erzincan Belediyesi Yay. Ankara, 1998, s.349-358.

⁶⁸ Miroğlu, "Erzincan", s.319-320.

⁶⁹ A. Cemal, *Vilayetlerimiz Erzincan*, İstanbul, 1932, s.45-46.

⁷⁰ *İbn-i Kemal*, (Haz: Ahmet Uğur), İzmir, 1987, s.65.

⁷¹ Tufan Gündüz, "Safeviler" *DİA*, c. XXXV, İstanbul, 2008, s.452.

⁷² Celâlzâde Mustafa, *Selim-Nâme*, (Haz: Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar) MEB Yay. İstanbul, 1996.s.584.

⁷³ Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, s.9.

⁷⁴ Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, c. IV,(Haz: İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul, 1979, s.226.

Erzincan'a iki kez uğradığı anlaşılmaktadır.⁷⁵ Erzincan'ın doğu sınırına yakın olması burayı stratejik açıdan önemli kılmaktadır. Kanuni'nin İran seferlerinde Erzincan'ın Erzurum'dan sonra ikinci bir toplanma yeri olması bunu doğrulamaktadır.⁷⁶ III. Murat'ın saltanatında, İran seferine gidilirken Osmanlı orduları Erzincan'dan geçmiştir. I. Ahmet'in saltanatında ise Sinan Paşa buraya gelmiş ve IV. Murat Revan Seferinden döndüğü Erzincan'da konaklamıştır.⁷⁷ 1647 yılında buradan geçtiği anlaşılan Evliya Çelebi⁷⁸ Erzincan için: “kalesinin düz bir alanda taştan yapılmış küçük bir kale olduğunu, kale içinde iki yüz tane ev ve bir caminin olduğunu, kalenin dışında ise bin sekiz yüz ev, yedi cami, yedi tekke ve çok sayıda hamamın olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca şehrin bilginleri, sahiihleri ve talebelerinin çok olduğunu, var olan cami ve mescitlerde ücretsiz ders veren hocaların bulunduğunu, Erzincan halkının zeki, anlayışlı, iyi insanlar olduğunu belirtmektedir.” Bununla birlikte Erzincan'ın havasının güzel, her çeşit hububatının bol olduğunu söyleyerek, buranın Erzurum'un meyve ihtiyacını karşılayan bir yer olduğunu ifade etmiştir.⁷⁹

Erzincan'ın tanıklık ettiği önemli hadiselerden biri de 31 Mart Olayı olmuştur. Nitekim İstanbul'da başlayan bu gerici hareketin etkisini Erzincan'da da gösterdiği anlaşılmaktadır. Erzincan'da, 23 Nisan 1909'da meydana gelen bu ayaklanmada din istismarı, cehalet vs. faktörler etkili olmuştur. İsyanın bastırılmasının ardından, isyanda rolü olan kişiler Erzincan Daimî Divanı Harbi de yargılandıktan sonra çeşitli cezalara çarptırılmışlardır.⁸⁰

I. Dünya Savaşına gelindiğinde Erzincan'ın Rus işgaline ve Ermeni mezalimine sahne olduğu anlaşılmaktadır. 25 Temmuz 1916 yılında Ruslar

---

⁷⁵ Aksüt, *Erzincan Tarihi*, s.96-98.

⁷⁶ Gül, Başıbüyük, *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Erzincan Kazası)*, s.47.

⁷⁷ *Yurt Ansiklopedisi* “Erzincan”, Anadolu Yay. İstanbul, 1982, s.2603.

⁷⁸ Darkot, “Erzincan” s.339.

⁷⁹ Evliya Çelebi, *Seyahatname I-II*, (Sadeleştiren: Tefik Temelkuran, Necati Aktaş), Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1993, s.674-675.

⁸⁰ Geniş bilgi için bkz. Alpaslan Orhon, Erzurum ve Erzincan'da “31 Mart Olayı” İle İlgili Ayaklanmalar ve Bastırılışları, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Genelkurmay Yay. Ankara, 1985, s.98-109.

Erzincan'a saldırıp, öğlen saatlerinde şehri ele geçirmişlerdi.⁸¹ Erzincan'da Rus işgali öncesi Ermenilerin bir takım isyan planları kurduğu anlaşılmaktadır. Zira seferberliğin ilan edilmesiyle birlikte Ermenilerin dörtte üçünün Rusya'ya sığınmalarından bu durum anlaşılmaktadır.⁸² Rus işgali altında Erzincan ve havalisinde, Ermeniler tarafından, Müslüman ahaliye karşı akla hayale gelmez türlü şekillerde işkence ve büyük katliamlar yapılmıştır.⁸³ Erzincan ve havalisinde yapılan bu katliamlara Ermenilerle birlikte Rus askerleri de ortak olmuştur.⁸⁴ Öyle ki, Erzincan Ruslar tarafından işgal edildiği ilk günde, Rus askerleri ve Ermeni komitecileri beraber şehri yağmalamışlardır.⁸⁵ Ermeni mezalimiyle ilgili bilgi veren Yarbay Tverdohlebof, Erzincan'da Ermenilerin sivil Türk halkını vahşice katlettiğini söylemektedir. Yarbay Tverdohlebof, Ordu komutanlığından ve Rus subaylarından elde ettiği bilgilere göre 800'e yakın Türk'ün katledildiğini; Ermenilerden de sadece bir kişinin öldüğünü söylemesi,⁸⁶ Ermeni mezaliminin boyutunu göstermektedir. Bu sırada Rusya'da Ekim 1917'de Bolşevik İhtilali gerçekleşmiş ve İhtilalin ertesi günü Lenin tarafından kaleme alınan kararnamede harbe son vermek ilkesi yer almıştı. 18 Aralık 1917 tarihinde ise Osmanlı Devleti ve Rusya arasında Erzincan Mütarekesi imzalanmış ve bu mütareke ile birlikte Erzincan'daki Rus işgali son bulmuştur.⁸⁷ Ancak Rusların geri çekilmesi ile bu boşluğu dolduran Ermeniler katliamlarını sürdürmüşlerdir.⁸⁸ Erzincan'ın Ermenilerden kurtulması için Türk İleri harekâtını

---

⁸¹Fevzi Çakmak, *I. Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi*, (Haz: Ahmet Tetik vd.), Genelkurmay Yay., Ankara, 2005, s.212-214; N. Fahri Taş, *Erzincan Mütarekesi ve Brest-Litovsk*, Ankara, 1995, s.8-9.

⁸² *Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilâliyesi*, (Haz: H. Erdoğan Cengiz), Ankara, 1983, s.236.

⁸³ *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, S:81, (Aralık-1982), Belge No:1849,1850, 1851, 1852; *İslâm Ahâlinin Düçâr Oldukları Mezâlim Hakkında Vesâiki Müstenid Ma'lûmât*, (Basım Yeri Yok), 1919, s.25-32; Mehmet Ethemoğlu, *Ermeni Terörünün Kısa Tarihi*, Diyarbakır, 1987, s.33-36; *Ahmet Refik, İki Komite İki Kıtâl*, (Haz: Hamide Koyukan), Kebikeç Yay. Ankara, 1994, s.52-76; *Talat Paşa'nın Anıları*, (Haz: Mehmet Kasım), İstanbul, 1986, s.104-143.

⁸⁴ Emin Kutluğ, "Osmanlı Arşivi Belgeleri İle Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Erzincan", *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, (28 Eylül-1 Ekim 2016 Erzincan), c.I, Erzincan, 2016, s.329.

⁸⁵ Altan Deliorman, *Türklere Karşı Ermeni Komitecileri*, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1975, s.194-195.

⁸⁶ Tverdohlebof, *Gördüklerim ve Yaşadıklarım*, (Çev.: Ertuğrul Bostancı), Genelkurmay Yay. Ankara, 2007, s.17.

⁸⁷ Taş, *Erzincan Mütarekesi ve Brest-Litovsk*, s.11-33.

⁸⁸ Geniş bilgi için bkz. Nurcan Yavuz, *İşgal ve Mezalimde Erzincan*, Erzincan Belediyesi Yay. Ankara, 1995, s.206-269.

Kazım Karabekir 12 Şubat 1918 günü idare etmişti.⁸⁹ 12 Şubat'ta başlayan ileri harekât neticesinde bir buçuk yıl boyunca esaret altında kalan Erzincan, 13 Şubat 1918 Çarşamba günü düşman işgalinden kurtulmuştur. Erzincan halkı Kazım Karabekir Paşa'ya kendilerini Rus boyunduruğu ve Ermeni zulmünden kurtardığı için kendisine fahri hemşerilik belgesi vermişlerdir.⁹⁰

Türk Milletinin bağımsızlık Mücadelesi verdiği Millî Mücadele döneminde Erzincan'ın ülkenin kurtuluşunda önemli katkıları olduğunu söylenebilir. Mustafa Kemal, Milli Mücadele yıllarında Erzincan'da yer alan mülki idarecilerle çeşitli yazışmalarla irtibat sağlamıştır.⁹¹ Nitekim 9. Ordu Müfettişi olarak görevlendirilen Mustafa Kemal'in sadece askeri vazifeleri olmayıp, bunun yanında mülki yetkileri de bulunmakta ve Erzincan da, Mustafa Kemal'in müfettişliğini yaptığı muntaka dâhilinde bulunmaktaydı.⁹² Milli Mücadele döneminde Erzincan'da kurulan Müdafaa-i Hukuk cemiyeti, merkez ve kazalarıyla beraber yapılan işgallere karşı gerek mitingler düzenleyerek ve gerekse protesto telgrafları çekerek tepkilerini göstermeye çalışmıştır. Öte yandan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetinin bir şubesi Erzincan'da açılmış ve cemiyetin savaşan Türk Ordusu için yiyecek, giyecek ve para toplama kampanyaları yaparak, Millî Mücadeleye katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır.⁹³

Milli Mücadele döneminde Erzurum'da toplanan kongreye ise Erzincan'dan Hacı Ahmed Fevzi Efendi, Müftü Osman Fevzi Topçu Efendi, Müftü Mehmed Şevki Efendi, Emekli Komiser Abbas Necati Efendi, Taha Kemaleddin Efendi ve Talat Bey katılmıştır.⁹⁴

---

⁸⁹ Enver Konukçu, *Büyük Güçler ve Ermeni Kışkıracısındaki Erzincan'ın Albayrağımıza Kavuşması*, Ankara, 2001, s.139.

⁹⁰ Kazım Karabekir, *Erzincan ve Erzurum'un Kurtuluşu*, Ankara, 2001, s.87-113; Konukçu, *Büyük Güçler ve Ermeni Kışkıracısındaki Erzincan'ın Albayrağımıza Kavuşması* s.156-157.

⁹¹ Kenan Ziya Taş, "Erzincan'ın Düşman İşgalinden Kurtuluşu", ATAMD, c. XIX, S:55, (Mart-2003), s.380.

⁹² *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, Sıra No: 237, Kutu No: 333, Belge No: 9.

⁹³ Hüseyin Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, Erzincan Belediyesi Yay. Erzincan 1997, s.83-105.

⁹⁴ Fahrettin Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, c. III, Ankara, 1993. s.222-224.

23 Nisan 1920 yılında açılan TBMM'ne Erzincan'ı temsilen Şeyh Ahmed Fevzi Efendi, Hüseyin Bey, Emin Bey, Osman Fevzi Efendi, Tevfik Bey seçilmiştir.⁹⁵

---

⁹⁵ Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi*, c. II, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı Yay. Erzincan, 1997, s.437.

I. BÖLÜM

İDARİ YAPI

I.1. İdari Teşkilatlanma

Tarihsel süreç içerisinde farklı devletlerin idaresi altında bulunan Erzincan, Osmanlı hâkimiyeti ile birlikte idaresi Bayburt ile beraber, beylerbeylik olarak Bıyıklı Mehmet Paşaya verilmiş, Erzincan ile Bayburt Beylerbeyliği adı altında yeni bir eyaletin kurulmasıyla birlikte buraya Şarkî-Karahisar, Canik, Trabzon sancakları da dâhil edilmiştir.⁹⁶ Bu beyliğin Kanuni Sultan Süleyman döneminde kaldırılmasından sonra Erzincan'ın yeni kurulan Rûmi Hâdis Beylerbeyliğine Kemah sancağıyla beraber dâhil olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan bu düzenlemede Erzincan Kuzey Erzincan ve Güney Erzincan olarak iki nahiyeye ayrılmıştı.⁹⁷ Kemah sancağı dâhilinde bir kaza olan Erzincan 1535 yılında Erzurum Beylerbeyliğinin⁹⁸ kurulmasıyla Kemah Sancağı ile beraber bu beylerbeyliğe dâhil olmuştur.⁹⁹ 1566'da Kemah'tan ayrı olarak Paşa Sancağına bağlı bir kaza olmuştur.¹⁰⁰ Nitekim 1647 yılında Erzincan'a gelen Evliya Çelebi Erzincan'dan bahsederken: *hâkimi subaşı olup, yüz elli akçe şerif bir kazadır* demektedir.¹⁰¹ Erzincan 1835'te Erzurum'a bağlı bir kaza, 1837 yılında kasaba ve 1863 yılında ise de sancak haline getirilmiştir.¹⁰² Nitekim Erzurum'a bağlı olan Erzincan; Erzurum vilayet salnamelerine bakıldığında idari yapısına dair bilgilere yer verilmiştir. 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877 Erzurum vilayet salnamelerinde Erzincan'ın sancak statüsünde bir idari birim olduğu ve kazalarının ise Kemah, Kuzican, Ovacık, Mazgird ve Kuruçay olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰³ 1882, 1887, 1892 yıllarında neşredilmiş olan salnamelerde ise

⁹⁶ Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, s.25.

⁹⁷ Miroğlu, "Erzincan", s.321.

⁹⁸ Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı*, TTK Yay. Ankara, 1998, s.60.

⁹⁹ Mehmet İnbaşı, "Erzincan Kazası (1642 Avarız Defterine Göre)", *AÜTAED*, c. XVI, S:41, (Eylül-2009), s.191.

¹⁰⁰ Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı*, s.226; Miroğlu, "Erzincan", s.321.

¹⁰¹ Çelebi, *Seyahatname I-II*, s.674.

¹⁰² Gül, Başbüyük, *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Erzincan Kazası)*, s.49.

¹⁰³ *1870 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.93-98; *1871 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.140; *1872 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.93-97; *1873 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.82-88; *1874 Yılı*

Erzincan'a bağlı kazalar içerisinde Kemah, Kuruçay, Refahiye yer almaktadır.¹⁰⁴ 1894, 1897, 1899, 1900 tarihli salnamede ise Erzincan'a bağlı kazalar içerisinde Kemah, Refahiye, Kuruçay, ve Pülümür bulunmaktadır.¹⁰⁵ 1906-1907'de Erzurum Vilayetine bağlı bir kaza olan Erzincan, 1912'de Erzurum'a bağlı sancak statüsünü devam ettirmiştir. Erzincan'ın Osmanlı yönetiminde olduğu zamanlarda yapılan idari düzenlemeler neticesinde, Bayburt, İspir, Mazgirt, Çarsancak, Pertek, Şiran Kiğı,¹⁰⁶ Kelkit, Eğin (Kemaliye), gibi kazaların belli dönemlerde Erzincan idarisinde girdiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁷ Erzincan, düşman işgalinden kurtarıldıktan kısa bir süre sonra, 23 Nisan 1918'de müstakil bir liva olmuştur. Müstakil liva olduğunda kendisine bağlı kazalar; Kemah, Refahiye, Kuruçay ve Pülümür'dü.¹⁰⁸ Osmanlı yönetiminden Cumhuriyete gelinen süreç içerisinde Erzincan değişik idari statülerde; Erzurum'a bağlı olarak, bazen sancak, bazen kaza, bazen de müstakil bir liva olarak idare edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra idari yapıda birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Erzincan 85 sayılı Teşkilat-ı Esasiye kanunuyla¹⁰⁹ oluşturulmuş illerden biri olup,¹¹⁰ 1923'te zikredilen kanunun 89.¹¹¹ maddesine dayanılarak vilayet haline getirilmiş ve 22 Mart 1923 yılında ilk genel meclis, Hüseyin Hüsnü Bey'in başkanlığında toplanmıştır.¹¹² Erzincan'ın vilayet olmasıyla birlikte, yıllar aralığında idari yapısında da birtakım değişiklikler yaşanmıştır. 1920 ve 1925 yılları arasında

---

Erzurum Vilayet Salnamesi, s.82-88.1875 Yılı *Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.83-87; 1876 Yılı *Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.109-113; 1877 Yılı *Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.92-96.

¹⁰⁴ 1882 Yılı *Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.122-127; 1887 Yılı *Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.267-270; 1892 Yılı *Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.170-175.

¹⁰⁵ 1894 Yılı *Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.222-230; 1897 Yılı *Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.213-224; 1899 Yılı *Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.229-250; 1900 Yılı *Erzurum Vilayet Salnamesi*, s.350-362.

¹⁰⁶ *Başbakanlı Osmanlı Arşivi*, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kalem-i Umûmî, (DH. EUM.KLU) Dosya No:16, Gömlek No: 53.

¹⁰⁷ Gül, Başbüyük, *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Erzincan Kazası)*, s.49.

¹⁰⁸ Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.59.

¹⁰⁹ Vecihi Tönük, *Türkiye'de İdare Teşkilatı*, İçişleri Bakanlığı Yay. Ankara, 1945, s.258.

¹¹⁰ Vedat Karadeniz, M. Samet Altınbilek "Erzincan İlinin İdari Coğrafya Analizi ve İdari Sınırlarından Kaynaklanan Sorunlar", s.94.

¹¹¹ Bu kanunla birlikte, Türkiye'de idari yapı içerisinde vilayetlere, vilayetler kazalara, kazalar, nahiyelere bölünerek; nahiyeler de kasaba ve köylerden oluşmuştur. N. Yücel Mutlu, *Sivas İli İdari Birimlerine Ait Eski ve Yeni Yer Adları*, Buruciye Yay. Ankara, 2011, s.17.

¹¹² Kemali, *Erzincan Tarihi*, s.288.

Erzincan vilayetinin kaza sayısı 5 olup nahiye sayısı ise 15 idi. Bunlar tablo 1’de gösterildiği gibidir.¹¹³

Tablo 1. 1925 yılı Erzincan’a Bağlı Kazalar ve Kazalara Bağlı Nahiyeler
Erzincan Vilayeti

Kazalar	Nahiyeler
1. Erzincan Merkez Kazası	1.Başköy 2.Cimin 3.Esesi 4.Selepur 5. Cencege(Cengice)
2. Kuruçay	1.Armudan 2.Kozkışla
3.Kemah	1.Ermelik 2.İhtik 3.Kemarik
4.Pülümür	1.Danzik 2.Şeteri
5. Refahiye	1.Alakilise 2.Çengerli 3.Zevker(Nevker)

1926 yılına gelindiğinde ise Kiğı kazası Erzurum Vilayetinden; Nazimiye Kazası ise Dersim Vilayetinden alınarak Erzincan Vilayetine bağlanmış ve Erzincan’ın kaza sayısı 7’ye yükselmiştir. Nahiye sayısı ise 20’dir.¹¹⁴ Bunların isimleri tablo 2’de gösterildiği gibidir.¹¹⁵ 1927 yılında kaza sayıları aynı olup, nahiyelerde ise, Nazimiye kazasına bağlı olan Keklik Nahiyesinin var olmadığı ve bu nahiye dışında nahiye sayısının 20 olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁶ 1928 yılında

¹¹³ T.C. Devlet Salnamesi 1925-1926, s.383-384.

¹¹⁴ Musa Şaşmaz, *Türkiye’nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, c. VI, TTKY Yay. Ankara, 2014, s.101.

¹¹⁵ T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927, s.584.

¹¹⁶ T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s.496.

Erzincan'da 7 kaza ile merkez nahiyeler dışında 21 nahiyeye var olup; 1929'a değin bu idari taksimat devam etmiştir.¹¹⁷

Tablo 2. 1926 Yılı Erzincan'a Bağlı Kazalar ve Kazalara Bağlı Nahiyeler
Erzincan Vilayeti

Kazalar	Nahiyeler
1. Erzincan Merkez Kazası	1.Başköy 2.Cimin 3.Esesi 4.Selepur 5. Cencege(Cengice)
2. Kuruçay	1.Armudan 2.Kozkışla
3.Kemah	1.Ermelik 2.İhtik 3.Kemarik
4.Kığı	1.Çan 2.Hösnek
5.Pülümür	1.Danzik 2.Şeteri
6. Refahiye	1.Alakilise 2.Çengerli 3.Zevker
7.Nazimiye	1.İrsik 2.Haksi 3.Kutudere 4.Keklik

1929 yılında Erzincan'ın bağlı kaza sayısı merkez kaza ile birlikte 6 olup, nahiyeye sayısı ise 17'dir. Bu Kazalar ve kazalara bağlı nahiyelerin isimleri tablo 3'te gösterildiği gibidir.¹¹⁸

¹¹⁷ Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, s.102.

Tablo 3. 1929 Yılında Erzincan'a Bağlı Kazalar ve Kazalara Bağlı Nahiyeler

Erzincan Vilayeti	
Kazalar	Nahiyeler
1. Erzincan Merkez Kazası	1.Başköy 2.Cimin 3.Esesi 4.Selepur 5.Cencige(Cencege)
2. Kuruçay	1.Armudan 2.Kozkışla
3.Kemah	1.Ermelik 2.İhtik 3.Kemarik
4.Kığı	1.Çan 2.Hösnek
5.Pülümür	1.Danzik 2.Şeteri
6. Refahiye	1.Alakilise 2.Çengerli 3.Zevker

1929 yılına kadar Nazimiye Erzincan'a bağlı bir kaza iken, Erzincan'a 24 saat mesafede bulunması, kışın buranın karla kaplı olup halkın Erzincan'a gitmek için Elazığ ve Kemaliye'yi dolaşmak zorunda kalması gibi nedenlerden ötürü Nazimiye Kazası 14 Nisan 1929'da Elazığ Vilayetine bağlanmıştır.¹¹⁹ 1930 yılında Erzincan'a bağlı nahije sayısının 17'den 20'ye çıktığı görülmektedir. Bu yeni nahiyelerin isimleri Çönek, Hogus, ve Deşt¹²⁰ olup; bunlar nahije olmadan önce köy statüsünde bulunmaktaydı. Çönek Kığı Kazasına, Hogus Kemah Kazasına, Deşt ise Pülümür

¹¹⁸T.C. Dâhiliye Vekâleti İdari Taksimat 1929, s.111-112.

¹¹⁹B.C.A. 30.11.1.0.47.11.4.

¹²⁰T.C. Dâhiliye Vekâleti İdari Taksimat, 1931 İstanbul, 1931, s.16.

Kazasına bağı köylerdi. Zikredilen bu köylerin ahalisinin asayiş hususunda sıkıntı yaşaması, bu köylerin kaza ve nahiyeye merkezlerine uzak olması ve ahalinin hükümet işlerini takip etme ve merkeze gitme noktasında sıkıntı yaşaması gibi nedenlerden dolayı aynı isimlerle bu köyler nahiyeye dönüştürülmüştür.¹²¹ 1932 yılında çıkarılan bir kararname ile Erzincan Başköy Nahiyesine bağı olan Ekrek, Göller, Çolluk, Gelemezi, Komu, Şanular, Karamelek, Kahnut, Sıvkarlar, Çilinger, Tohlıstan Erzurum'a bağı Tercan kazasının Mans Nahiyesine; Sosnıga, Gulebağı, Viranşehir, Esverek, Boybeyıkomu, Tolosuulya, Şebeke adlı Tercan Kazasının Mans Nahiyesine bağı köyler Erzincan'ın Başköy nahiyesine bağılanması kararlaştırılmıştır.¹²²

1933 yılında Erzincan'a bağı kaza sayısı 1929 yılında olduğı gibi 6 olup nahiyeye sayısı artarak 20 olmuştur. Kazalar ve kazalara bağı nahiyeler tablo 4'te gösterildiğı gibidir.¹²³ Kuruçay Kazasına bağı olan Çiçekali, Gerne, Mezreihan, Eskikoçeri; gerek yakınlık mesafesi ve idari, gerekse iktisadi ve halkın işlerini rahat bir şekil de yerine getirebilmesi maksadıyla, 17 Nisan 1934'te Kuruçay Kazasından ayrılarak Refahiye kazasına bağılanması kararlaştırılmıştır.¹²⁴ Tunceli Vilayeti 1935 yılında kurulmuş ve Erzincan'a bağı olan Pülümür kazası Tunceli Vilayetine bağılanmıştır. Öte yandan yine 1935 sonlarında Bingöl Vilayetinin kurulmasıyla birlikte, yine Erzincan'a bağı olan Kiğı Kazası Bingöl Vilayetine bağılanmıştır.¹²⁵

Tablo 4. 1933 Yılında Erzincan'a Bağı Kazalar ve Kazalara Bağı Nahiyeler

Erzincan Vilayeti	
Kazalar	Nahiyeler
1. Erzincan Merkez Kazası	1.Başköy 2.Cimin 3.Esesi 4.Selepur
2. Kuruçay	1.Armudan

¹²¹ B.C.A. 30.11.1.0.58.29.20.

¹²² Resmi Gazete, Sayı, 2061, 27 Mart 1932.

¹²³ T.C. İdari Taksimat 1933, İstanbul, 1933, s.65-66.

¹²⁴ B.C.A. 30.11.1.0.85.9.16.

¹²⁵ Şaşmaz, Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013), s.102.

	2.Kozkışla
3.Kemah	1.Ermelik 2.Hoğus 3.İhtik 4.Kemarik
4.Kığı	1.Gönek 2.Çan 3.Hösnek
5.Pülümür	1.Danzik 2.Deşt 2.Şeteri
6. Refahiye	1.Alakilise 2.Çengerli 3.Zevker

İdari alanda yapılan bu değişiklikler neticesinde Erzincan 1936 yılında 4 kaza ve 14 nahiyeden ibaret bir vilayet olmuştur. Kazaların ve kazalara bağlı nahiyelerin isimleri tablo 5'te gösterildiği gibidir.¹²⁶ Önceleri Malatya Vilayetine bağlı olan Kemaliye Kazası, çıkarılan kanunla 1938 yılı içerisinde Erzincan Vilayetine bağlanmış; yine bu kanunla birlikte Erzurum Vilayetine bağlı olan Tercan¹²⁷ Kazası ise Erzincan Vilayetine dâhil edilmiştir.¹²⁸ Böylece Erzincan'ın kaza sayısı 6 olmuştur.

Tablo 5. 1936 Yılı Erzincan'a Bağlı Kazalar ve Kazalara Bağlı Nahiyeler
Erzincan Vilayeti

Kazalar	Nahiyeler
1. Erzincan Merkez Kazası	1.Başköy

¹²⁶T.C. *İdari Taksimat 1936*, Ankara, 1936, s.95-96.

¹²⁷B.C.A. 30.18.1.2.83.35.2. Erzincan ile ilgili yapılmış olan araştırmaların çoğunda Tercan Kazasının Erzincan Vilayetine 1936'da bağlandığı ifade edilmiştir; ancak Tercan Kazasının Erzincan Vilayetine bağlanması 1936'da olmayıp, 1938 yılında bağlandığı görülmektedir.

¹²⁸B.C.A. 30.18.1.2.83.35.2

	2.Cimin 3.Esesi 4.Selepur 5. Cencege(Cengice)
2. Kuruçay	1.Armudan 2.Kozkışla
3.Kemah	1.Ermelik 2.İhtik 3.Kemarik 4.Oğuz
4.Refahiye	1.Alakilise 2.Cengerli 3.Zevker

Tablo 6 1920-1938 arası dönemde Erzincan bağlı kazalar ve bu bunların isimleri¹²⁹

Yıl	Kazalar ve İsimleri	Yeni Katılan
1920-1925	Erzincan,Kuruçay,Pülümür,Refahiye,Kemah	
1926-1929	Erzincan,Kuruçay,Pülümür,Refahiye,Kemah, Kiğı,Nazımiye	Kiğı,Nazımiye
1929-1934	Erzincan,Kuruçay,Pülümür,Refahiye,Kemah, Kiğı	
1935-1937	Erzincan,Kuruçay,Refahiye,Kemah	
1938	Erzincan,Kuruçay,Refahiye,Kemah	Tercan,Kemaliye

¹²⁹ Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, s.101.

I.2. Nüfus

Toplum içerisinde yer alan ve toplumu meydana getiren fertlerin sayıları, yaşları, cinsiyetleri, dilleri, dinleri, öğrenim durumları vs. gibi verileri nüfus sayımları neticesinde belirlemek mümkündür. Nüfus verilerini değerlendirmek ise, tarihi demografi adıyla bir bilim dalını ortaya çıkarmıştır.¹³⁰ Osmanlı dönemi nüfusu hakkında bilgi veren ilk kaynakların, 15. ve 16. Yüzyıla ait tahrir defterleri olduğu görülmektedir.¹³¹ 17. yüzyılın ilk yarısına ait olan avarız defterlerinin de nüfus hesaplanmasında kullanılan diğer bir kaynak olduğu anlaşılmaktadır.¹³² Osmanlı İmparatorluğunda modern anlamda ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmış olup, yapılan sayımda sadece erkek nüfus esas alınmıştır.¹³³ Erkek nüfusun esas alınması, sayımın askeri amaçla yapılmasından dolayıdır.¹³⁴ Erzincan'ın nüfusu, Osmanlı idaresinde yer aldığı dönem içerisinde, mufassal tahrir defterleri, mevkufat defterleri, mufassal avarız defterleri, icmal avarız defterleri ve 19. Yüzyılın ikinci çeyreği ve 20.yüzyılın ilk çeyreğine ait çeşitli sayım sonuçlarından yararlanılarak hesaplanmıştır. Ayrıca devlet ve vilayet salnameleri, yabancı seyyahların vermiş oldukları nüfus bilgileri ve İttihat Terakki'nin 1917 yılında yaptırdığı gizli nüfus kayıtlarından¹³⁵ ve son olarak Cumhuriyet döneminde Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerinden yola çıkarak da Erzincan'ın nüfusu ile ilgili bilgiler öğrenebilmekteyiz. Ancak şunu belirtmek gerekir ki; Osmanlı döneminde yapılan nüfus sayımları ile Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yapılan nüfus sayımları bir tutulmamalıdır. Nitekim Osmanlı dönemi nüfus sayımları, belli amaçlar çerçevesinde olup çok yönlü sayımlar

---

¹³⁰Abdulkadir Gül- Salim Gökçen, *Son Dönem Osmanlı Nüfusu ve Ecnabiler Meselesi*, Cedit Yay. Ankara, 2010, s.36.

¹³¹ Yunus Koç, "Nüfus", *DİA*, c. XXXIII Ankara, 2007, s.295.

¹³² Oktay Özel, "17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: Mufassal Avarız Defteri", *XII. Türk Tarih Kongresi* (Ankara, 12- 16 Eylül 1994), Kongreye Sunulan Bildiriler III. Ankara, 1999, s.735-743.

¹³³ Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, TÜİK Yay. Ankara, 1995, s.20.

¹³⁴ Gül-Gökçen, *Son Dönem Osmanlı Nüfusu ve Ecnabiler Meselesi*, s.38; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914), Demografik ve Sosyal Özellikler*, (Çev.: Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2003, s.43-49.

¹³⁵ Gül, Başibüyük, *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Erzincan Kazası)*, s.164-165.

değilken; Cumhuriyet dönemi nüfus sayımları daha modern ve çok yönlü amaçlar doğrultusunda yapılmıştır.

Tablo 7. 16. YY Erzincan Şehir Nüfusu

	1516'da	1530'da	1591'de
Müslüman	1882	2638	2775
Hıristiyan	1713	2216	3584
Toplam	3595	4854	6359

16. Yüzyıl Erzincan'a ait şehir nüfusu, tahrir defterleri esas alınarak hesaplanmıştır. Bu defterlerdeki nüfus bilgileri dini ayrımlarla (Müslüman-Hıristiyan) şeklinde yapılmış olup, (**Tablo.7**) toplamda 6359'du. Bu nüfus içerisinde Müslümanlar, nüfusun 1516'da %52.35'ini, 1530'da %54.34'ünü, 1591'de %43.63'ünü oluştururken; Hıristiyanlar ise 1516'da %47.64'ünü, 1530'da %45.65'ini, 1591'de ise %56.36'sını oluşturmaktadır.¹³⁶ Bu yıllar aralığında Müslüman nüfusun Hıristiyan nüfusa oranla 1591 yılı haricinde, daima fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 8.Erzurum Vilayet Salnamelerinde Erzincan'ın Kazalarıyla Birlikte Toplam Nüfusu

Yıllar	Nüfus Sayısı
1872	62172
1873	58135
1874	58125
1875	57206
1876	57306
1877	60970
1882	44363
1887	105848
1892	114630
1894	129566

¹³⁶ Miroğlu, *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, s.185.

1897	129566
1899	122046
1900	128201

Nüfus ile ilgili bilgi veren kaynaklardan biri de vilayet salnameleridir. Erzincan'ın Osmanlı idaresinde yer aldığı ve idari taksimatta Erzurum'a bağlı sancak olduğu dönemde nüfus sayımı ile ilgili bilgilere bu salnamelerde yer verilmişti. **(Tablo.8)**¹³⁷ 1872 ve 1882 yıllarına arasında, Erzincan nüfusunda bazen bir artış, bazen de bir azalış yaşandığı görülmektedir. Ayrıca tablo 8'de görüldüğü üzere, 1882 yılıyla birlikte, Erzincan nüfusunda diğer yıllara oranla çok fazla bir artış göze çarpmaktadır. 1887 yılından başlayarak, 1900 yılına kadar Erzincan nüfusunda devamlı olarak bir artış yaşanmıştır. Erzincan'ın nüfusu ile ilgili olarak vilayet salnameleri dışında çeşitli kaynaklarda da nüfus ile ilgili olarak bilgilere yer verilmiştir. 1830-1840 yılları arasında Erzincan'ın nüfusu 15.000 olarak tahmin edilmektedir.¹³⁸ 1848 yılında Erzincan'ın nüfusu her hanede beş kişi yaşadığı varsayılarak hesaplanmış ve toplam nüfus 29,019 olarak belirlenmişti.¹³⁹ Vital Cuinet ise Erzincan şehir nüfusunun 19. Yüzyılın sonlarında (1890) 23.000 olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁰

Tablo.9 Karpat'a Göre 19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başlarında Erzincan Nüfusu

Yıllar	Nüfus
1877/1878	57.306
1878-1880	61.109
1897	124.539
1881/82-1893	107.090
1906/7	141.656

¹³⁷ Tabloda 8'de yer alan nüfus bilgileri, tabloda belirtilen yıllar aralığında yayınlanmış olan Erzurum Vilayet Salnamelerinin de yer alan nüfus istatistiklerinden derlenerek oluşturulmuştur.

¹³⁸ *Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*, (Haz: Cem Bahar), TÜİK Yay. Ankara, 1996, s.33.

¹³⁹ Oya Çetinkaya Akcan, *Erzincan İlinde Cumhuriyet Dönemi Nüfusun Gelişimi, Dağılışı ve Nüfus Hareketleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010, s.11.

¹⁴⁰ Vital Cuinet, *La Turquie d'Asie*, c. I, Paris, 1892, s.211.

1914	148.914
------	---------

Karpat eserinde Erzincan nüfusu ile ilgili bilgilere yer vermiştir. Bu eserde Erzincan'ın 1877'den 1914 yılına kadar gelinen süreç içerisinde belli dönemler aralığındaki nüfusuna dair bilgilere yer verilmiştir. **(Tablo.9)**¹⁴¹ Karpat'ın Erzincan nüfusu ile ilgili vermiş olduğu bilgiler, Erzurum Vilayet Salnameleri ile karşılaştırıldığında, rakamlar birbirinin aynısı olmasa birbirine oldukça yakındır. Ayrıca Erzincan'ın nüfusunda verilen yıllar aralığında (1877-1914) nüfus sayısında daimî bir artışın yaşandığı göze çarpmaktadır.

Erzincan'ın merkez nüfusu 1914 yılında 70.314'tür.¹⁴² Erzincan'ın 1914 yılında Karpat'ın eserinde belirttiği rakamdan farklı olarak, resmi istatistiklere göre toplam nüfusu 176.291'dir. 1917 yılında Erzurum vilayeti nüfusu içerisinde Erzincan'ın toplam nüfusu 127,453'tür.¹⁴³ Cumhuriyetin ilanı ile birlikte, daha önce de ifade edildiği üzere modern anlamda nüfus sayımları yapılmıştır. Bu çalışmanın konu aralığını kapsayan dönem içerisinde 1927 ve 1935 genel nüfus sayımları yer almaktadır. Bunlardan ilki olan 1927 genel nüfus sayımı, 28 Ekim 1927 yılında yapılmıştır.

Tablo 10. 1927 Genel Nüfus Sayımına Göre Erzincan ve Kazalarının Nüfus Miktarı ve Nüfus Yoğunluğu¹⁴⁴

Kazalar	Erkek	Kadın	Toplam	Kayıp	Nüfus yoğ.
Erzincan	26,561	25,366	51,927	150	17.4
Kemah	5,864	7,587	13,451	86	5.0
Kığı	13,197	13,341	26,538	201	3,720
Kuruçay	3,885	5,298	9,183	66	8.8
Nazimiye	3,273	3,121	6,394	39	8.0
Pülümür	4,944	5,629	10,573	63	7.5
Refahiye	6,587	7,672	14,259	146	8.9
Toplam	64,311	68,014	132,325	751	9.3

¹⁴¹ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914), Demografik ve Sosyal Özellikler*, s.160-234.

¹⁴² Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.56.

¹⁴³ Gül-Gökçen, *Son Dönem Osmanlı Nüfusu ve Ecnebler Meselesi*, s.73-81.

¹⁴⁴ *Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I*, BİUM Yay. Hüsnütabiat Matbaası, Ankara, 1929, s.7; *İstatistik Yıllığı 1927*, BİUM Yay. Hüsnütabiat Matbaası, Ankara, 1934, s.32.

1927 Genel nüfus sayımı göre (**Tablo.10**), Erzincan’da cinsiyet durumuna göre erkek nüfus grubu toplamda 64,311 iken, kadın nüfus grubu 68,014’tür. Bu noktada dikkati çeken önemli bir husus, erkek nüfusun kadın nüfusa oranla daha az olmasıdır. Bunun sebebi ise, Erzincan’ın I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde erkek nüfusun savaşlarda yaşadığı kayıplardır. Özellikle I. Dünya Savaşında Erzincan’daki Ermeni ve Rus katliamları erkek nüfusun kadın nüfusa oranla az olmasındaki en önemli etkidir. Nüfusun en yoğun olduğu kazalar ise başta Erzincan merkez kazası olup, merkez kazayı takiben Kiğı, Refahiye, Kemah, Pülümür, Kuruçay ve Nazimiye izlemektedir.

Tablo.11 Nüfusun Medeni Hale Göre Durumu

Erzincan ve İlçeleri	Bekâr	Evli	Dul	Boşanmış	Meçhul
Erkek	35,077	28,182	988	51	13
Kadın	29,148	32,026	7,575	257	8
Toplam	64,225	59,208	8,563	308	21

Erzincan ve çevresinde nüfusu medeni hal kapsamında değerlendirildiğinde, oran olarak bekârlar, toplamda nüfusun %48.54’ünü, evliler 44.75’ini, dullar 6.47’sini, boşanmışlar 0.23’ünü, kayıplar 0.01’ini¹⁴⁵ oluştururken bekâr grubu içinde erkek grubunun kadın grubuna kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir. (**Tablo.11**)¹⁴⁶ Bunun nedeni ise, Erzincan’daki eğitim seviyesinin düşük olması ve savaşlar nedeniyle ekonomik yapının düşük olmasıydı. Öte yandan sayımda, dul ve boşanmış grup içerisinde kadınlarının sayısı erkeklere nazaran daha fazladır.

Tablo.12 Nüfusun Okur-Yazarlık Durumu

Erzincan ve İlçeleri	Cinsiyet	Okuma Yazma Bilen	Okuma Yazma Bilmeyen
	Erkek	6,037	58,274
	Kadın	1069	66,945
	Toplam	7,106	125,219

¹⁴⁵Umumi Nüfus Tahriri Fasikül III, BİUM Yay. Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1929, s.41.

¹⁴⁶Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I. s.24.

Bir toplumun gelişip kalkınmasında okuma-yazmanın çok önemli bir rolü vardır. Erzincan'da 1927 sayımında okuma –yazma oranı çok düşük olup, erkeklerde okuma yazma bilen sayısı 6.037, bilmeyen sayısı 58,274; kadınlarda ise okuma-yazma bilen sayısı 1,069, bilmeyen sayısı 66,945'tir. (Tablo.12)¹⁴⁷ Toplamda okuma-yazma bilenlerin oranı %5.37 iken bilmeyenlerin oranı ise 94,63'tür.¹⁴⁸

Tablo.13 Nüfusun Dinlere Göre Durumu

Cinsiyet	İslam	Katolik	Ortodoks	Ermeni	Hıristiyan	Diğer	Dinsiz veya Dini Meçhul
Erkek	64,276	-----	-----	22	5	7	1
Kadın	67,971	6	1	36	-----	-----	-----
Toplam	132,247	6	1	58	5	7	1

Erzincan ve çevresinde nüfus diğer dinlere oranla ele alındığında, Müslüman nüfusun toplamının 132,247 olduğu ve diğer dinlere oranla çok yüksek olduğu anlaşılmaktadır. (Tablo.13)¹⁴⁹

Tablo.14 Nüfusun Anadil İtibariyle Durumu

Diller	Erkek	Kadın	Toplam
Türkçe	38,275	38,874	77,149
Rumca	9	-----	9
Ermenice	34	32	66
Fransızca	-----	1	1
Arapça	3	4	7
Acemce	3	29	32
Yahudice	42	-----	4
Cerkezce	47	49	96
Kürtçe	25,868	29,009	54,877
Tatarca	6	-----	6
Arnavutça	8	1	9
Bulgarca	1	-----	1
Diğer	15	15	30

¹⁴⁷ Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I. s.169.

¹⁴⁸ Umumi Nüfus Tahriri Fasikül III. s.141.

¹⁴⁹ Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I. s.213.

Ana lisan itibariyle ise Türkçenin diğer dillere nazaran en fazla konuşulan diller arasında yer aldığı görülmektedir. (Tablo.14)¹⁵⁰

Tablo.15 1935 Nüfus Sayımına Göre Erzincan'ın Köy, Kaza Nüfusu

Kazalar	Şehirlerde			Köylerde			Yekûn			Nüfus Yoğ
	E	K	T	E	K	T	E	K	T	
Erzincan	8,963	7,181	16,144	21,266	22,602	43,868	30,229	29,783	60,012	20
Kuruçay	212	220	432	4,551	5,667	10,218	4,763	5,887	10,650	10
Kemah	1,249	1,27	2,276	7,257	8,257	15,514	8,506	9,284	17,790	7
Kığı	562	479	1,041	15,991	16,265	32,256	16,553	16,744	33,297	10
Pülümür	545	459	1,004	6,715	6,887	13,602	7,260	7,346	14,606	10
Refahiye	414	424	838	9,550	10,601	20,151	9,964	11,025	20,989	13
Toplam	11,945	9,790	21,735	65,330	70,279	135,609	77,275	80,069	157,344	12

Türkiye’de ikinci genel nüfus sayımı hazırlıklarına 30 Mayıs 1934 tarihli sayım kanunun çıkarılmasından sonra başlanmış ve sayım 20 Ekim 1935 tarihinde yapılmıştır.¹⁵¹ 1935 Nüfus Sayımına göre nüfusun en yoğun olduğu kazalar, merkez kazadan sonra sırayla; Kığı, Refahiye, Kemah, Pülümür ve Kuruçay’dır. Medeni hale göre Erzincan’da bekâr erkek sayısı, kadın grubuna nazaran daha fazladır. Ayrıca bu nüfus sayımında, Erzincan’a bağlı olan Nazimiye’nin Erzincan’dan ayrıldığı görülmektedir. (Tablo.15)

Tablo.16 Nüfusun Medeni Hale Göre Durumu

Erzincan ve İlçeleri	Bekâr	Evli	Dul	Boşanmış	Meçhul
Erkek	46,955	29,144	967	68	141
Kadın	39,786	31,626	8,299	156	202
Toplam	86,741	60,770	9,266	224	343

1927 nüfus sayımına göre erkek-kadın bekâr sayısının toplamında büyük bir artış meydana gelmiştir.¹⁵² Medeni hale göre Erzincan’da bekâr erkek sayısı, kadın

¹⁵⁰ *Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I.* s.237.

¹⁵¹ Celal Aybar, *Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayımı 1935*, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1937, s.3

¹⁵² Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935 Kati Tasnif Neticeleri, BİGD Yay. c. LX, Hüsnütabiat Basımevi, Ankara, 1937, s.56.

grubuna nazaran daha fazladır. Toplamda nüfusun %55,1'ini bekârlar, %35,6'sını evliler, %5,9'unu dullar, %0,02'sini boşanmışlar ve meçhuller teşkil etmektedir. (Tablo.16)¹⁵³

Tablo.17 Nüfusun Okur-Yazarlık Durumu

Erzincan ve İlçeleri	Cinsiyet	Okuma Yazma Bilen	Yalnız Okuma Bilen	Okuma Yazma Bilmeyen
	Erkek	12,512	180	64,583
	Kadın	2,945	55	77,069
	Toplam	15,457	235	141,652

Okuryazarlık yönünden ise, okuma yazma bilenlerin sayısı toplamda 15,457 iken, yalnız okuma bilenler 235, okuma yazma bilmeyenler ise 141,652'dir. 1927 nüfus sayımına nazaran, okuma yazma bilenlerin sayısında bir artış görülse de okuma yazma bilmeyenlerin sayısı yine de fazladır. Okuma yazma bilenlerin oranı nüfusun %9,8'ini, yalnız okuma bilenlerin %0,2'sini, okuma yazma bilmeyenler ise %90'ı oluşturmaktadır. (Tablo.17)¹⁵⁴

Tablo.18 Nüfusun Dinlere Göre Durumu

Cinsiyet	İslam	Hıristiyan	Katolik	Ortodoks	Ermeni
Erkek	77,209	45	2	17	2
Kadın	80,002	51	4	12	-----
Toplam	157,211	96	6	29	2

Din itibariyle Müslümanlar %99,9'luk yüksek bir oranla çoğunluğu teşkil eden zümre içerisinde yer almaktadır. (Tablo.18)¹⁵⁵

¹⁵³ Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935 Kati ve Mufassal Neticeler Erzincan Vilayeti, c. XXI, BİGD Yay. Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937, s.74.

¹⁵⁴ Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935 Kati ve Mufassal Neticeler Erzincan Vilayeti s.75.

¹⁵⁵ Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935 Kati ve Mufassal Neticeler Erzincan Vilayeti s.75

Tablo.19 Nüfusun Anadil İtibariyle Durumu

Diller	Erkek	Kadın	Toplam
Türkçe	45,716	47,256	92,772
Rumca	1	2	3
Ermenice	24	22	46
Arapça	5	0	5
Acemce	9	6	15
Çerkezce	117	120	237
Kürtçe	31,390	32,658	64,048
Tatarca	-----	1	1
Arnavutça	5	1	6
Gürcüce	2	-----	2
Lazca	1	-----	1
Rusça	-----	1	1
Diğer	5	2	7

Ana lisanda ise Türkçenin %59,1 oranı ile en çok konuşulan dil olduğu görülmektedir.¹⁵⁶ (Tablo.19)

1927 ve 1935 nüfus sayımları göstermektedir ki; yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti zor şartlar altında olmasına rağmen, ülkenin kalkınması ve halkın refah seviyesinin yükselmesine yönelik atılımları gerçekleştirmekten uzak durmamıştır. Nitekim modern anlamda yapılan bu nüfus sayımları bu atılımları gerçekleştirme noktasında önemli bir adımdır.

1.3. Erzincan Valileri

Erzincan vilayet olmadan önce Erzurum'a bağlı bir sancaktı. 1923 yılına değin mutasarrıflar tarafından yönetilmiştir. Vilayet olmasıyla birlikte mutasarrıfların yerini valiler almıştır. 1923-1938 arası dönemde Erzincan'da toplamda dokuz vali görev yapmıştır. Bu valilerin sekizi mülkiye mezunu olup; sadece Ahmet Azmi Heper, hukuk mezunudur. En uzun süre Erzincan'da görev yapan vali ise, Mehmet Fahri Özen iken; en kısa süre görev yapan vali ise Hüseyin Hüsnü Berker'dir. Erzincan'da görev yapmış ilk vali ise Hüseyin Hüsnü Berker'dir. 1923-1938 arası

¹⁵⁶ Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935 Kati ve Mufassal Neticeler Erzincan Vilayeti s.75

dönemde, Erzincan'da sırayla görev yapmış valiler ve onlarla ilgili bilinenler şöyledir:

I.3.1. Hüseyin Hüsnü BERKER

1881 Kastamonu (Daday'da) doğumlu olan Hüseyin Hüsnü Berker, Kastamonu İdadisinden sonra Mülkiye'den 1904'de iyi derece ile mezun olmuştur. Babası çiftçi Mehmet Ağadır. Farsça, Fransızca ve Rumca'yı bilmekte idi.¹⁵⁷ Kendisi Erzincan'da 17.12.1922 - 22.11.1923 tarihleri arasında valilik yaptığını ifade etmektedir.¹⁵⁸ Erzincan Valiliği görevini yürüttüğü sırada İzmit Mıntikasına tayin edilerek¹⁵⁹ İzmir İskân ve İmar Müdürlüğünde göreve başlamıştır.¹⁶⁰ 1925-1927 tarihleri arasında Zonguldak, 1928-1930 yılları arasında Aydın, 1930-1931 yılları arasında da Gümüşhane valiliği görevlerinde bulunmuştur. "Mukaveleler Hususunda Devlet Şurasının Salahiyeti" adıyla Fransızcadan çevrilen bir tercüme eseri de bulunmaktadır.¹⁶¹

I.3.2. Hasan Faiz ERGUN

1884 yılında Bulgaristan'ın Karınabat kasabasında doğan Hasan Faiz Ergun, Mercan idadisinden iyi dereceyle okulunu bitirdi. Mülkiye'den 1908'de pekiyi dereceyle mezun oldu. Bolvadin kadısı Ahmet Tayyip Efendi'nin oğludur. Arapça, Fransızca, Farsça ve Bulgarca bilmekte idi.¹⁶² 1908 yılında Konya'da maiyet memurluğunda stajını tamamlayıp, kaymakamlığa yükselmiştir. 1910'da Elmalı, 1913'da Ereğli kaymakamı olarak görev yaptı. 1916 yılında Bursa Muhacirin Müdürlüğüne atandı. 1918 yılında Yenişehir (Bursa), 1919'da Gemlik, 1920'de Lâpseki, 1921'de Oltu kaymakamı olarak görev yaptı. 1922 yılında üçüncü sınıf ordu müfettişliği, 1923 yılında ise Kars mutasarrıfı olarak görev yaptı. Kars Vilayet

---

¹⁵⁷ Ali Galip Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1992, s.30-ek.

¹⁵⁸ Kemali, *Erzincan Tarihi*, s.110. Baltacıoğlu eserinde Berker'in 22.12.1923-04.01.1924 tarihleri arasında Erzincan Valisi olarak görev yaptığını belirtmektedir. Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.135.

¹⁵⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Fon No: 272-0-0-71, Kutu: 32, Gömlek No: 36, Sıra No: 26.

¹⁶⁰ B.C.A 30-11-1-0 .1-5-2.

¹⁶¹ Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, s.135-206.

¹⁶² Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, s.30-ek.

olunca 1 Ekim 1923'te Kars valisi oldu.¹⁶³ Kars Valiliğinden sonra Erzincan Valiliğine atanan Faiz Bey,¹⁶⁴ 19.02.1924- 30.05.1926 tarihleri arasında sekiz yüz yirmi bir gün süreyle Erzincan Valisi olarak görev yaptı.¹⁶⁵ Erzincan Valiliğine atanınca Dâhiliye Vekili Refik Bey onun yerine Kars 9. Fırka/Tümen Komutanı Sami Sabit Paşa'yı Kars Vali Vekâleti görevine getirdi.¹⁶⁶ Erzincan Valiliğinden sonra 1926-1928'de Çorum Valiliği, 1928-1931'de Antalya Valiliği, 1931-1936'da Diyarbakır Valiliği, 1936-1939'da ise Tokat Valiliği görevlerinde bulundu. 1942 yılında Üçüncü Umûmi Müfettişlik Başmüşâvirliğine, 1946 yılında ise İstanbul İdare Kurulu Üyeliği görevine getirildi ve daha sonra emekli oldu. Eşi Nerime olup, biri kız, biri erkek olmak üzere iki çoğu vardır. 22 Temmuz 1957 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.¹⁶⁷

1.3.3. Ahmet Cevdet ERTUĞRUL

Ahmet Cevdet Ertuğrul, 1880 yılında Turgutlu (Manisa'da) doğdu. İzmir İdadisinden sonra Mülkiye'den 1903'de mezun oldu.¹⁶⁸ Malatyalı Hüseyin Ağanın oğludur. Rumca ve Fransızca bilmekte idi. 1903 yılında Sivas'ta Maiyet Memurluğunda stajını yaptı ve kaymakamlığa yükseldi. 1905'te Suşehri, 1906'da Koyulhisar, 1909'da Bor, 1910'da Rupçuz, 1913'te Maçka ve Of, 1914'te yeniden Maçka, 1915'te Zonguldak Kaymakamlıklarına atandı. 1920 yılında Zonguldak Mutasarıf vekilliği görevinde bulundu. 1921 yılında Ömerli, 1923'te Develi kaymakamlıklarına atandı.¹⁶⁹ 15.12.1939-14.06.1926 tarihleri arasında Çorum Valiliği görevinde bulundu. Çorum Valisiyken Erzincan Valiliğine, Erzincan Valisi Hasan Faiz Ergun ise Çorum Valiliğine atanmıştır.¹⁷⁰ 01.07.1926- 31.07.1927 tarihlerinde 395 gün Erzincan Valiliği görevini yürütmüştür. Ardından, 1929-1931'de Artvin Valiliği, 17.10.1931'de Kars Valiliği, 1935-1937'de ise Çoruh

¹⁶³ Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, c. III, Örnek Matbaası, Ankara, 1969, s.1196.

¹⁶⁴ B.C.A. 30.18.1.1. 8.46.7.

¹⁶⁵ Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, s.132.

¹⁶⁶ Selçuk Ural, Nebahat Oran Arslan, *Cumhuriyet Devri Kars Tarihi(1923-1950)*, Kars, 2015, s.236.

¹⁶⁷ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, s.1196.

¹⁶⁸ Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, s.39-60.

¹⁶⁹ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, s.998.

¹⁷⁰ B.C.A 30-18-1-1 .27-82-3.

Valiliği görevlerinde bulundu.¹⁷¹ 1935'te Rize Valiliği görevinde bulundu ve bu görevdeyken 1937 yılında emekliye ayrıldı. 16 Ağustos 1937'de ise vefat etti.¹⁷²

I.3.4. Mehmet Fevzi DALDAL

Mehmet Fevzi DALDAL, 1882 Yılında Haymana'da (Ankara) doğdu. Ankara İdadisinden sonra 1905 yılında Mülkiyeden mezun oldu. Haymana Kazası Bidayet Mahkemesi azalarından, Haymana Kazası Mukavelat Muharrirlerinden ve müderris pâyelerlilerden Musa Mecdi Efendi'nin oğlu idi.¹⁷³ Yabancı dil olarak Fransızca ve Ermeniceyi bilmekteydi. Stajını 1905 yılında Ankara Maiyyet Memurluğunda tamamlayarak, Kaymakamlığa yükseldi. 1908'de Demirci, 1911'de Koçhisar kaymakamlıklarına atandı. 1912'de ise İstanbul Umûmî Hapishane Müdürlüğüne atandı. 1913'de Tavas, 1919'da Anamur, 1920'de de Şile Kaymakamlıklarına atandı. Daldal, Şile Kaymakamı olarak görev yaptığı sırada, TBMM'nde İstanbul Mebusu seçildi. Ancak bu durumu haber alan İngilizler onu tutukladı. Bekirağa Bölüğü'nde 40 gün süreyle tutuklu kaldı. Serbest kaldıktan sonra ticaretle uğraşmaya başladı. 1922 yılında 2. Sınıf Mülkiye Müfettişliğine tayin edildi.¹⁷⁴ 11.08.1927-04.04.1928 tarihleri arasında 237 gün süreyle Erzincan Valisi olarak görev yaptı.¹⁷⁵ 1 Şubat 1928'de Erzurum Valiliğine tayin edildi.¹⁷⁶ 1928-1931'de Erzurum Valisi, 1931-1932'de Afyon Valisi, 1932-1939'da ise Isparta Valisi olarak görev yaptı. Daldal, Türkiye Büyük Millet Meclisinde beşinci ve altıncı dönem Ankara Milletvekilliği yaptı.¹⁷⁷ Evli olup, iki kız, üç erkek çocuk babası olan Daldal, 10-11 Ocak 1946 tarihinde İstanbul'da vefat etti.¹⁷⁸

I.3.5. Ahmet Azmi HEPER

Ahmet Azmi HEPER, 1878 yılında Kolonya (Girit'te) doğdu. Midilli İdadisinden sonra 1904'te Hukuk Mektebinden mezun oldu. Girit Eşrafından olan

¹⁷¹ Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, s.123.

¹⁷² Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, s.999.

¹⁷³ Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, s.40-ek.

¹⁷⁴ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, s.1051.

¹⁷⁵ Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, s.145.

¹⁷⁶ B.C.A 30-18-1-1 .27-82-3.

¹⁷⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-1973)*, (Haz: Kazım Öztürk), Önder Matbaası, Ankara, 1973, s.170.

¹⁷⁸ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, s.1051.

esnaf Selim Bey'in oğludur. Erzincan Valiliğine atanmadan önce Söke Kaymakamlığı görevinde bulundu.¹⁷⁹19.02.1928 tarihinde Erzincan Valiliği görevine atandı.¹⁸⁰ 21.04.1928-12.11.1928 tarihleri arasında 205 gün süreyle Erzincan Valisi olarak görev yaptı. Erzincan'dan sonra 1928-1929 yılları arasında Sinop Valisi, 1933-1935 yılları arasında Tekirdağ Valisi olarak görev yaptı. Sinop'ta vali olarak görev yaptığı esnada polislerin Gerze'den kaldırılması ile ilgili olarak telgraf çekerek hakaret etmesi üzerine hakkında soruşturma başlatıldı. Bu soruşturma kapsamında incelemeler yapıldı ve 07.07.1931 tarihinde Memurin Kanununun 26. Maddesine dayanılarak bir günlük maaş kesimi ve ihtar cezası verilmiştir. Kendisi bu cezaya itiraz etmiş; ancak itiraz süresini geçirdiğinden dolayı bir sonuç alamamış ve cezası reddedilmiştir. Öte yandan yol mükellefiyeti tahsili yapılmış paraları vekâlet tarafından verilen emre rağmen sahiplerine dağıtmaması üzerine hakkında soruşturma açılmıştır. Şura-yı Devlet bu durumda suç kastı bulunmadığı için Heper'e disiplin cezası vermeye gerek olmadığı yönünde karar almıştır. Heper ayrıca 10.7.1929 tarihinde Maliye Vekâletince mesai ve faaliyetine istinaden, 24.8.1930 tarihinde Maarif Vekâletince görülen lüzum üzerine, 13.31.932 tarihinde Maarif Vekâletince eğitim işlerinde gösterdiği ciddi ilgi üzerine ve son olarak 25.12.1933 tarihinde de hayvanların ıslah edilip çoğaltılmasına yönelik hizmetlerinden ötürü takdirname ile ödüllendirilmiştir.¹⁸¹

I.3.6. Hasan Tahsin BAYATLI

Hasan Tahsin Bayatlı, 1877 yılında Bor'da doğdu. Mercan İdadisinden sonra 1900'de Mülkiyenin yüksek kısmından mezun oldu. Babası Niğde eşrafından ziraat ve ticaret ile uğraşan Hacı Hamit Bey'dir. Fransızca ve Rumca dillerini bilmekte idi.¹⁸² Konya maiyet memurluğunda 1909'da stajını tamamlayıp kaymakamlığa yükseldi. 1904'te Adilcevaz, 1905'te Çölemerik, 1907'de ikinci kez Adilcevaz, 1909'da Gevaş, 1910'da Orhaneli, 1911'de İnegöl kaymakamlıklarına atandı. 1912 yılında 3. Sınıf Mülkiye Müfettişi oldu. 1918'de Salihli kaymakamlığına atandı.

¹⁷⁹ B.C.A 30-18-1-1 .27-82-3.

¹⁸⁰ B.C.A. 30.18.1.1. 8.46.7.

¹⁸¹ Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, s.36-ek.

¹⁸² Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, s.36-ek.

1919'da Alaşehir Kongresinde Salihli delegesi olarak yer aldı. Bayatlı Millî Mücadele'de etkin bir rol aldı. Nitekim Yunanların Menemen'i işgal etmesi üzerine kendi aldığı bir kararla Manisa Mutasarrıflığını üstlendi. Öte yandan Manisa hapisanesinde bulunan mahkûmları silahlandırarak bir milis kuvvet oluşturup, Yunanlara karşı çarpıştı. Ege bölgesinde yapacak işi kalmadığını anlayıp, amcazadesi olan Ebubekir Hâzım Beyin baskısıyla Bakırköy Kaymakamlığına nakledildi. İstanbul'da görev yaptığı esnada gizli bir şekilde silah ve cephaneyi Anadolu'ya geçirme çalışmalarına katıldı. Bu çalışmalarına amcazadesinin rolü olduğunu İngilizler anlayınca görevinden alındı ve yargılama sonunda idama mahkûm oldu. Hâzım Bey'in İdam edileceği sırada bazı vatanseverlerin gayretiyle Sultan Vahdettin idam hükmünü kaldırdı. 1921 yılında Ebubekir Hâzım Beyle beraber Anadolu'ya gizlice kaçıp Milli Hükümet emrine girdiler. 1926'da İstanbul Vali Muavinliği görevine getirildi.¹⁸³ 05.11.1928 tarihinde Erzincan Valiliğine atandı.¹⁸⁴ 16.12.1928-19.08.1930 yılları arasında 611 gün süreyle Erzincan Valiliği görevini yürüttü. 1930-1931'de ise Ordu Valisi olarak görev yaptı.¹⁸⁵ 1933 CHP Kurultayında Valilerin ayrıca parti il başkanı, kaymakamların ise ilçe parti başkanı olmalarına karşı gelmesi nedeniyle 1934 yılında emekli edildi. Daha sonra İstanbul'da çeşitli okullarda Türkçe ve Tarih öğretmeni olarak görev yaptı. Evli olup, bir kız, dört erkek çocuk babası olan Bayatlı, 1935 yılında İstanbul'da vefat etti.¹⁸⁶

I.3.7. Ali Kemali AKSÜT

Ali Kemali Aksüt, 1884 yılında Yanya'da doğdu. Yanya İdadisinden sonra 1908'de Mülkiyeden mezun oldu. Yanya Eşrafından İbrahim Ağa'nın oğludur. Yabancı dil¹⁸⁷ olarak Fransızca, Rumca ve Arnavutçayı bilmekte idi.¹⁸⁸ 1908 yılında Yanya Maiyet Memurluğunda stajını tamamlayarak kaymakamlığa yükseldi. Ancak

¹⁸³ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, s.833-834..

¹⁸⁴ B.C.A. 30-18-1-2 / 1-1-3

¹⁸⁵ Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, s.134.

¹⁸⁶ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, s.834.

¹⁸⁷ Çankaya eserinde Aksüt'ün Fransızca, Rumca, Arapça çok iyi bildiğini Arnavutçaya ise aşina olduğunu ifade eder. Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, s.1143. Baltacıoğlu ise, Çankaya'nın eserinde yer alan bu bilgiyi, Çankaya'nın, Aksüt'ün oğlundan aldığı bir mektuba dayanarak ileri sürdüğünü söylemektedir. Baltacıoğlu Aksüt'ün sicil dosyasında yer alan tercüme-i hal varakasında yabancı dil olarak Fransızca, Rumca bildiğini Arnavutçaya aşina olduğunu ifade eder. Baltacıoğlu *Atatürk Dönemi Valileri*, s.191-192.

¹⁸⁸ Baltacıoğlu *Atatürk Dönemi Valileri*, s.191-19

iki yıla yakın bir süreyle, Yanya İdadisinde Tarih ve Coğrafya öğretmenliklerinde bulundu. Yine Yanya'da yer alan İttihad-ı Terakki Mektebi isimli okulun müdürlüğünü yaptı. 1910'da Filat, 1912'de Mecidiye, 1913'de Mucur, 1916'da Haymana, 1918'de ise Kalecik Kaymakamlıklarına atandı. 1918 yılında Ankara Hukuk İşleri Müdürlüğüne getirildi. Bu görevini icra ettiği sırada Millî Mücadeleye katıldı. 1921'de 3. Sınıf Mülkiye Müfettişi oldu. 1924'de 2. Sınıf Mülkiye Müfettişi, 1928'de ise 1. Sınıf Mülkiye Müfettişliğine yükseltildi. Aksüt, bu başarıları göz önünde bulundurularak valiliğe terfi ettirildi. 1928-1930'da Ordu Valisi olarak görev yaptı. 27.08.1930- 15.05.1932 tarihleri arasında 627 gün süreyle Erzincan Valisi olarak görev yaptı. 1932-1933'de Ağrı, 1933-1934 yıllarında ise Bilecik Valisi olarak görev yaptı.¹⁸⁹ 21.8.1934 tarihinde, kararnameyle Merkeze alındı.¹⁹⁰ Emekli olduktan sonra çeşitli görevlerde yer aldı. Devlet Deniz Yolları Yazı İşleri Şefliğinde, Denizbank Tekaüd Sancağı Müdürlüğünde, Devlet Deniz Yolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü ve Emekli Sandığı Müdürlüğünde görev aldı. 1960 yılında da Robert Kolejinde Edebiyat öğretmeni olarak görev aldı. 1962 yılında ise İstanbul'da vefat etti. Aksüt'ün eşi Ulviye Hanımdı ve 2 erkek, 3 kız babasıydı.¹⁹¹ Yayın hayatı oldukça zengin olan Aksüt'ün, yayınları telif eserler ve tercüme eserleri ihtiva etmektedir. Aksüt basılmış eserleri ve isimleri şunlardır: 1. Kânûn-i Medeni'de Her Türk'ün Bilmesi Lazım Gelen Şeyler, 2. İlim Üzerinde Müesses Terbiye, 3. Erzincan Tarihi, 4. Ecnebi Memleketlerde İstatistik Teşkilatı, 5. Tercüme Hakkında Düşünceler ve Tatbikâtâ Ait Bazı Numuneler. 6. Muhteşem Süleyman, 7. Avrupa Tarihi, 8. Koçi Bey Risalesi, 9. Tepedelenli Ali Paşa, 10. Avrupa'nın Siyasi Tarihi. 11. Sultan Aziz'in Mısır ve Avrupa Seyahati, 12. Profesör Mehmet Ali Aynî'nin Hayatı ve Eserleri, 13. Tarih Çiçekleri, 14. Fransa'da Belediye Emniyet Sandıkları ve "Mont-de Pieté"ler, 15. Bir Garplı Gözüyle Müslümanlık, 16. 3137 Sayılı Tekaüt Kanunu ve Bununla İlgili Tekaüt Hükümlerinin Şerh ve İzahları, 17. T.C. Emekli Sandığı Kanunu (İzah ve Misalleriyle). 18. Allah'ın Kulu ve Resulü Muhammed.¹⁹²

¹⁸⁹ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1860-1908)*, s.1143.

¹⁹⁰ B.C.A 30-18-1-2. 47-57-19.

¹⁹¹ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (1860-1908)*, s.1143.

¹⁹² Baltacıoğlu *Atatürk Dönemi Valileri*, s.201-203.

I.3.8. Ahmet MUHTAR

Ahmet Muhtar Bey, 1878 yılında İstanbul'da doğdu. Vefa İdadisinden sonra 1899 yılında Mülkiyeden mezun oldu. Babası Harbiye Nezareti Muhaberat Dairesi Birinci Sınıf Emniyet Müdürü Hacı Süleyman Efendi idi.¹⁹³ Yabancı dil olarak Fransızca ve Arapçayı bilmekte idi. Devlet hizmetine girişi 1900 yılında Dâhiliye Nezâretinin Mektûbî Kalemî Hulefâlığı'na tayin edilmesiyle başladı. 1907 yılında görevinden ayrılarak Mısır'a gitti ve 2 yıl orda kaldı. Meşrutiyetin ilanından sonra ise İstanbul'a geri döndü. 1909'da Gördes, 1910'da Aydonat, 1911'de Filorina, 1913'te Zeytun, 1914'te Tire Kaymakamlıklarına getirildi. 16 Temmuz 1914'te 3. Sınıf Mülkiye Müfettişliğine, 1915'te ise 2. Sınıf Mülkiye Müfettişliğine getirildi. 1916 yılında İstanbul Belediyesi'nde İktisat İşleri Müdürlüğüne getirildi. 1919'da Damat Ferid Kabinesince azledildi. 1929 yılında idare mesleğine yeniden döndü ve 3. Sınıf Mülkiye Müfettişliğine tayin oldu.¹⁹⁴ İlk Valilik görevini 1931-1932 yılları arasında Ağrı'da yaptı. 31.05.1932-28.12.1933 tarihleri arasında 576 gün süreyle Erzincan Valisi olarak görev yaptı. 6.12.1933'te Çankırı Valiliğine atandı.¹⁹⁵ 1934 yılında ise Çankırı Valisi olarak görev yaptı.¹⁹⁶ Çankırı Valisi olarak görevini yürütürken, görülen lüzum üzerine 21.8.1934 tarihinde kararnameyle merkeze alınmıştır.¹⁹⁷ Erzincan Valiliğinde iken 2 takdirname ile ödüllendirildi. Bu takdimelerden biri Maarif Vekâletince Köy Mektepleri inşaatındaki gösterdiği ilgi nedeniyle verildi. Diğeri ise Maliye Vekâletince diğer vilayetlere nazaran daha fazla vergi tahsilâtı yaptığı içindi.¹⁹⁸

I.3.9. Mehmet Fahri ÖZEN

Mehmet Fahri Özen, 1887 yılında Trabzon'da doğdu. Mercan İdadisinden sonra 1910'da Mülkiyeden mezun oldu. Babası Tüccar Musa Efendi idi.¹⁹⁹ Yabancı

¹⁹³ Baltacıoğlu *Atatürk Dönemi Valileri*, s.38-ek.

¹⁹⁴ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, s.815.

¹⁹⁵ B.C.A 30-18-1-2. 41-86-14

¹⁹⁶ Baltacıoğlu *Atatürk Dönemi Valileri*, s.125.

¹⁹⁷ B.C.A 30-18-1-2.47-57-19

¹⁹⁸ Baltacıoğlu *Atatürk Dönemi Valileri*, s.222-225.

¹⁹⁹ Baltacıoğlu *Atatürk Dönemi Valileri*, s.36-ek.

dil olarak²⁰⁰ Arapça, Ermenice, Farsça ve Fransızca'yı bilmekte idi. Devlet hizmetine 1911 yılında Bursa Maiyet Memurluğuna tayin edilmesiyle başladı. 1914'de Akre, 1916'da Enez, 1917'de Karaağaç²⁰¹, 1919'da Beyşehir, 1920'de Atina (Pazar-Rize), 1921'de Namervan, 1922'de Silivri kaymakamlıklarına getirildi. 1924 yılında ise Mersin Vali Vekilliğinde bulundu.²⁰² 1924-1930'da İçel (Mersin) Valisi, 1930-1933'de ise Siirt Valisi olarak görev yaptı.²⁰³ 6.12.1933 tarihinde Siirt Valiliğinden kararnameyle Erzincan Valiliğine tayin oldu.²⁰⁴ 04.01.1934-29.05.1939 tarihleri arasında 1971 gün süreyle Erzincan Valisi olarak görev yaptı. 1939-1943'te ise Malatya Valisi olarak görev yaptı. Malatya Valiliğinden Ocak 1944'de emekliye sevk edildi. Eşi Nafia Hanım olup, çocuk sahibi değildi. 28 Ocak 1961 yılında vefat etti.²⁰⁵

I.4. Erzincan Belediyesi

Osmanlı Devleti'nde mutlakiyet ve merkeziyetçilik anlayışı, devletin kuruluşuyla birlikte ortaya çıkarak gelenekleşip, kökleşmiş bir siyasal sistemdi. Bu merkeziyetçilik gereğince, çağdaş anlamda belediye teşkilatı kurulmadan önce şehir hizmetleri kısmen devlet teşkilatı, kısmen de vakıflar, loncalar ve mahalleliler eliyle yapılmaktaydı. Kadılar, günümüz belediye zabıtasının görev alanında yer alan, esnafın denetlenmesi, belediye tembih ve yasaklarının uygulanması vs. gibi görevleri bulunup, mahiyetlerindekiyle birlikte çarşı ve pazarları kontrol ederlerdi.²⁰⁶ Kısaca kadı, beledi hizmetlerini halka ve esnafa götürerek, onların bu yükümlülüklerini yerine getirip getirmediklerinin kontrolünü yapardı.²⁰⁷ Yani Beledi hizmetler, modern belediyeçilik anlayışının tersine, ahali ve resmi görevlilerin iş birliğiyle

²⁰⁰ Baltacıoğlu Özen'in Fransızca ve Ermenice bildiğini ifade etmektedir. Baltacıoğlu *Atatürk Dönemi Valileri*, s. ek.

²⁰¹ Bu görevini yürüttüğü sırada, beşinci rütbeden Mecidi Nişanı ile taltif edilmiştir. Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*,c. IV, s.1261.

²⁰² Ali Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, c. IV, Mars Matbaası, Ankara, 1969, s.1260-1261..

²⁰³ Baltacıoğlu *Atatürk Dönemi Valileri*, s.144.

²⁰⁴ B.C.A 30-18-1-2. 41-86-14

²⁰⁵ Çankaya, *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, c. IV, s.1061.

²⁰⁶ Veysel Atasoy, *Türkiye'de Mahalli İdarelerin Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi*, İstanbul, 1997, s.11-15; Mustafa Dönmez, *Belediye Yönetimi*, Mahalli İdareler Derneği Yay, Ankara, 2009, s.20-21.

²⁰⁷ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri(1840-1880)*, TTK Yay, Ankara, 2000, s.126.; İlber Ortaylı, *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yay. Ankara, 1985, s.112.

yapılıp, kontrolcü ve yaptırımcı bir mahiyetteydi.²⁰⁸ Tanzimat ile birlikte modern belediyeçiliğe geçişte en önemli adım, İstanbul’da “Şehremaneti” adıyla yeni bir kurumun ihdas edilmesiyle başladı.²⁰⁹ 1864 tarihli vilâyet nizamnâmesi ile birlikte, Osmanlı taşrasında da modern beledi teşkilatlanması yapıldı. Nitekim bu nizamnâmeyle birlikte, liva ve kaza merkezlerinde seçimli üyelerden kurulan meclis-i belediyelerin bulunması kararlaştırıldı.²¹⁰ 1871 tarihli Vilâyet Nizamnamesine göre belediye dairelerinin ve meclislerinin kuruluşu, yetkileri ve çalışma usulleri düzenlendi. Bu düzenlemeyle birlikte belediye örgütü, vilâyet idaresi içinde idari bir varlık kazanıyordu. Her ne kadar uygulama alanında aksaklıklar meydana gelse de birçok yerde belediye meclisleri kuruluyordu. Dolayısıyla belediyeler devletin idari yapısı içinde bulunan kuruluşlar haline gelmişlerdi.²¹¹ I. Meşrutiyet ile birlikte belediye teşkilatının temelleri gerçek anlamda atılmaya başlandı ve 1877 tarihli Dersaadet ve Vilâyet Belediye Kanunu ile belediye, idari bir varlık olmanın ötesinde, hükmi bir şahsiyet kazandı.²¹² Cumhuriyetin ilanına kadar geline süreç içerisinde, oluşum sürecinde belediye örgütü Osmanlı’da yapılan çalışmalar ve uygulamalarıyla birlikte Cumhuriyete bir miras olmuştur. 400’e yakın belediye teşkilatı Cumhuriyete devredildi. Ayrıca 1877 tarihli Vilayet Kanunu da 1930 yılında çıkarılan belediye kanununa kadar yürürlükte kaldı.²¹³

I.4.1. Osmanlı Döneminde Erzincan Belediyesi

Erzurum’a bağlı bir sancak olduğu dönemde Erzincan belediye meclisi ile ilgili olarak, Erzurum Vilayet Salnamelerinde birtakım bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler arasında, Erzincan Belediye Meclisi reisi ve azalarının kimler olduğu ve bunların isimleri, bu salnamelerde belirtilmiştir. Salnamelere göre belediye meclisi başlığı altında şu bilgilere yer verilmiştir:

---

²⁰⁸ Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri(1840-1880)*, s.128.

²⁰⁹ Tarkan Oktay, “Belediye Kurumunun Tarihsel Gelişimi” *Türkiye’de Yerel Yönetimler*, Nobel Yay. Ankara, 2008, s.136; İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Yay. Ankara, 2008, s.436.

²¹⁰ İlber Ortaylı, “Belediye”, *DİA*, c. V, Ankara, 1992, s.400.

²¹¹ Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)*, s.175-178.

²¹² Ortaylı, “Belediye”, s.400.

²¹³ İhsan Sabri Balkaya, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, Güneş Vakfı Yay. Erzurum, 2006, s.23.

1871’de Reis Mehmed Beğ, Hacı Yahya Beğ, Salih Efendi, Hampo Ağa, Kalfa Tırtat, Katip İsmail Efendi.²¹⁴

1872’de Reis Servet Efendi, Azalar: Hacı Yahya Beğ, Salih Efendi, Avnullah Beğ, Kirkor Ağa, Sandık Emimi İsmail Efendi.²¹⁵

1873’te Reis Mustafa Rıfat Efendi. Azalar: Hacı Yahya Beğ, Abdulaziz Ağa, Salih Efendi, Mağdisi Hampo, Sandık Emimi Mehmet Şevket Efendi.²¹⁶

1874’te Reis Mustafa Rıfat Efendi. Azalar: Hacı Yahya Beğ, Abdulaziz Ağa, Salih Efendi, Mağdisi Hampo, Sandık Emimi Mehmet Şevket Efendi.²¹⁷

1875’te Reis Mustafa Rıfat Efendi. Azalar: Abdulaziz Ağa, Hampo Ağa, Hacı Yahya Beğ, Salih Zeki Efendi, Sandık Emimi Şevket Efendi.²¹⁸

1876’da Reis Mustafa Rıfat Efendi. Azalar: Abdulaziz Ağa, Hampo Ağa, Avnullah Beğ, Salih Zeki Efendi, Sandık Emimi Şevket Efendi.²¹⁹

1877’de Reis Hacı Süleyman Ağa. Azalar: Abdulaziz Ağa, Hampo Ağa, Avnullah Beğ, Salih Zeki Efendi, Sandık Emimi Şevket Efendi.²²⁰

1882’de Reis Münhal (boş). Azalar: Mahmud Ağa, Hacı Salih Efendi, Süleyman Efendi, Tevfik Efendi, Hacı Memşun Efendi, Tursun Ağa, İzar Ağa, Manokid Ağa. Kâtip Zülfi Beğ, Sandık Emimi Hafız Yaver Efendi. Mühendis Kâmil Efendi, Kontorato Kâtibi Hafız Said Efendi, Müfettiş Salih Efendi.²²¹

1887’de Reis Halid Ağa. Azalar: Ebubekir Efendi, Hacı Abdullah Ağa, Halid Efendi, Hüseyin Ağa, Karakos Ağa, Parsiğ Ağa, Sukiyas Ağa. Kâtip Hafız Said Efendi.²²²

---

²¹⁴ 1871 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.91.

²¹⁵ 1872 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.93.

²¹⁶ 1873 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.82.

²¹⁷ 1874 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.82.

²¹⁸ 1875 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.83.

²¹⁹ 1876 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.109.

²²⁰ 1877 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.109.

²²¹ 1882 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.123.

²²² 1887 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.268.

1892’de Reis Avnullah Beğ. Azalar: Ahmed Efendi, Ziya Beğ, Yusuf Efendi, Tursun Ağa, Estepan Ağa, Tatliyan Arakil Ağa. Başkâtip Mehmed Efendi. Sandık Emmini Hafız²²³

1894’te Reis Salih Efendi. Azalar: Avnullah Beğ, Hacı Halid Ağa, Ahmed Efendi, Ebubekir Efendi, Civan Efendi, Şerif Ağa, Kapril Efendi, Kâtip ve Sandık Emmini Said Efendi.²²⁴

1897’de Reis Münhal (boş) Azalar: Kâtip ve Sandık Emmini Mehmed Efendi, Belediye Müfettişi Abdullah Efendi.²²⁵

1899’da Reis Avnullah Efendi, Azalar: Tabib Salih Efendi, Kâtip ve Sandık Emmini Said Efendi, Aşı Memuru Tevfik Efendi, Belediye Müfettişi Abdullah Efendi.²²⁶

1900’de Reis Avnullah Efendi. Azalar: Yusuf Efendi, Ahmed Efendi, Şerif Ağa, Melkün Efendi, Mardiros Efendi, Tabib Edram Efendi Yüzbaşı, Kâtip ve Sandık Emmini Mustafa Efendi, Aşı Memuru Tevfik Efendi, Belediye Müfettişi Abdullah Efendi.²²⁷

I.4.2. Cumhuriyet Döneminde Erzincan Belediyesi

1920 yılında yeni Türkiye’nin temelleri atılmaya başlanmışsa da ekonomik alanda ciddi sıkıntılar yaşanmaktaydı. Ekonomik alandaki bu sıkıntılar, diğer Anadolu şehirleri gibi Erzincan vilayetinde de etkisini göstermekteydi. TBMM kendine özgü belediye kanunları çıkaramadığından, Erzincan Belediyesi teşkilat ve bütçesini Osmanlı kanun ve nizamnamelerine göre oluşturmuştu. Belediyeler İstatistiği Dergisinden temin edilen bilgilerde, Erzincan, Pülümür, Kuruçay, İliç, Refahiye, Kemah, Kığı, Kemaliye, Cimin, Tercan Belediyelerinin toplam gelir ve gider dağılımı şöyleydi:²²⁸

²²³ 1892 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.172.

²²⁴ 1894 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.225.

²²⁵ 1897 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.217.

²²⁶ 1899 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.243.

²²⁷ 1900 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi, s.354.

²²⁸ Belediyeler İstatistiği 1929-1938, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941, s.28; Belediyeler İstatistiği 1929-1931, Devlet Matbaası, Ankara, 1934, s.5; Belediyeler İstatistiği 1929-1933, M. İhsan Matbaası,

Tablo 20. Erzincan Belediyesinin(Merkez) Gelir Gider Dağılımı

Seneler	Muhammenat (Tahmini Gelirler)	Tahakkukat (Gerçek Gelirler)	Tahsilât	Masarifat
1929	37.110	50.326	22.051	22.501
1930	34.162	61.895	23.299	25.338
1931	31.845	65.522	23.252	22.946
1932	36.182	76.813	34.449	27.756
1933	41.180	74.625	29.588	27.920
1934	36.150	84.756	37.464	36.979
1935	38.501	86.903	38.971	38.961
1936	37.883	45.013	43.089	35.785
1937	71.860	113.312	66.853	65.728
1938	-----	-----	-----	-----

Tablo 21. İliç Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı

Seneler	Muhammenat (Tahmini Gelirler)	Tahakkukat (Gerçek Gelirler)	Tahsilât	Masarifat
1938	1.500	2.680	3.287	1.497

Tablo 22. Pülümür Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı

Seneler	Muhammenat (Tahmini Gelirler)	Tahakkukat (Gerçek Gelirler)	Tahsilât	Masarifat
1929	750	380	380	415
1930	562	431	306	269
1931	495	401	321	342
1932	628	561	384	397
1933	500	828	609	342
1934	744	909	1.028	784
1935	968	1.469	1.290	952

Tablo 23. Kuruçay Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı

Seneler	Muhammenat (Tahmini Gelirler)	Tahakkukat (Gerçek Gelirler)	Tahsilât	Masarifat
1929	701	600	576	386
1930	570	556	472	525

Ankara, 1936, s.14; *Belediyeler İstatistiği 1929-1935*, Ulus Basımevi, Ankara, 1937, s.23. *Belediyeler İstatistiği 1929-1936* Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1939, s.23.

1931	911	637	588	540
1932	967	728	675	658
1933	1.000	880	717	716
1934	1.000	809	695	688
1935	1.000	1.065	810	768
1936	1.400	1.318	1.088	968
1937	1.400	1.848	1.803	1.190

Tablo 24. Refahiye Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı

Seneler	Muhammenat (Tahmini Gelirler)	Tahakkukat (Gerçek Gelirler)	Tahsilât	Masarifat
1929	2.024	956	773	798
1930	1.520	750	726	695
1931	2.257	1.245	1.245	1.206
1932	2.063	1.025	845	755
1933	1.267	1.166	1.099	785
1934	1.489	1.731	1.679	1.094
1935	1.811	2.317	2.166	1.568
1936	2.000	2.770	2.714	1.564
1937	2.315	2.777	3.204	1.935
1938	3.900	3.413	3.905	3.507

Tablo 25. Kemah Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı

Seneler	Muhammenat (Tahmini Gelirler)	Tahakkukat (Gerçek Gelirler)	Tahsilât	Masarifat
1929	2.154	1.184	1.177	972
1930	2.475	1.143	1.618	1.451
1931	2.215	1.654	1.611	1.566
1932	1.703	1.451	1.570	1.530
1933	1.873	2.500	2.010	1.764
1934	2.267	3.747	2.599	2.523
1935	4.859	6.090	4.046	3.797
1936	5.650	7.096	5.077	4.958
1937	8.603	9.593	8.257	5.995
1938	9.223	9.553	9.158	8.008

Tablo 26. Kığı Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı

Seneler	Muhammenat (Tahmini Gelirler)	Tahakkukat (Gerçek Gelirler)	Tahsilât	Masarifat
1929	5.727	1.735	1.266	1.205
1930	3.000	1.333	866	855
1931	1.242	1.327	449	343
1932	1.676	1.600	946	911
1933	1.200	1.018	990	831
1934	1.409	2.528	1.524	1.044
1935	1.727	2.670	1.865	1.865

Tablo 27. Kemalîye Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı

Seneler	Muhammenat (Tahmini Gelirler)	Tahakkukat (Gerçek Gelirler)	Tahsilât	Masarifat
1937	11.948	14.640	10.399	9.602
1938	13.123	13.709	9.480	9.344

Tablo 28. Cimin Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı

Seneler	Muhammenat (Tahmini Gelirler)	Tahakkukat (Gerçek Gelirler)	Tahsilât	Masarifat
1930	253	201	69	69
1931	1.171	674	343	331
1932	1.179	714	436	433
1933	2.273	2.205	1.879	897
1934	2.606	3.466	3.507	2.983
1935	2.537	3.909	3.407	2.007
1936	2.605	5.887	5.887	4.833
1937	3.815	5.072	5.897	4.174
1938	4.967	6.655	7.625	6.163

Tablo 29. Tercan Belediyesinin Gelir Gider Dağılımı

Seneler	Muhammenat (Tahmini Gelirler)	Tahakkukat (Gerçek Gelirler)	Tahsilât	Masarifat
1937	3.340	1.621	1.621	1.226
1938	5.170	4.105	4.105	4.104

Tablo 30. Vilayet ve Belediyeler İtibariyle Gelir Gider Genel Toplamı

Seneler	Muhammenat (Tahmini Gelirler)	Tahakkukat (Gerçek Gelirler)	Tahsilât	Masarifat
1929	48.466	55.181	26.223	26.277
1930	42.542	66.309	27.356	29.202

1931	40.186	71.460	27.809	27.274
1932	44.398	82.892	39.305	32.440
1933	49.293	83.222	36.892	33.255
1934	45.665	97.946	48.496	46.065
1935	51.403	104.423	52.555	49.918
1936	49.538	62.084	57.855	48.108
1937	103.281	148.833	98.037	89.850
1938	37.853	40.115	37.560	32.623

Erzincan Belediyesinin gelir-gider dağılımı incelendiğinde tahsilâtın 1929-1931 yılları arasında gayet düşük olduğu görülmektedir. Bu düşüklüğün yaşanmasında, 1929'da patlak veren Dünya Ekonomik Krizi etkili olmuştur. Tahsilât noktasındaki bu düşüş 1933 yılıyla birlikte artış göstermişse de 1934'te tekrardan bir düşüş yaşanmıştır. 1934'ten sonra devamlı bir surette artış gözlenmektedir. Belediyeler bir önceki yılın bütçesine göre tahmini bir bütçe oluşturarak buna göre harcamalarını yapıyordu. Erzincan Belediyesinin tahakkukat (gerçek gelirler) gelirleri ise, belirtilen yıllar aralığında muhammenat (tahmini gelirler) gelirlerinin üstünde olmuştur. Ayrıca belediyenin gider miktarı, 1929-1930 yılları dışında yapılan tahsilât miktarından düşük olduğu görülmektedir. Belediyenin tahsilâtı 1929-1938 yılları arasında 100.000 liranın altında kalmıştır. Erzincan belediyesi dışında, diğer belediyelerin tahsilât ve giderlerine bakıldığında ise, 1929-1938 yılları arasında bazen tahsilâtın giderlerden fazla olduğu, bazen de giderlerin tahsilâtın fazla olduğu görülmektedir. Tüm belediyelerin toplam gelir-gider dağılımı incelendiğinde; muhammenat (tahmini gelirler) gelirlerinin, tahakkuk (gerçek gelirler) ettirdiği gelirlerden daha az kaldığı görülür. Tahsilât ve giderler noktasında ise, giderlerin 1929-1930 yıllarında, elde edilen tahsilâtın daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu yıllar dışında ise giderlerin, elde edilen tahsilâtın daha düşük olduğu görülmektedir.

Tablo 31.Varidat(Gelir) Tahsilatı²²⁹

Seneler	Geçen Seneler Varidatından 1938 Senesinde Tahsil Olunan		1937 Senesinden Mütdevver Kasa Mevcudu	Devlet Vergileri İle Tahsil Olunan Kesirler ve Hisseler			Kanuna Yazılı Olmayan Teamüli Vergi ve Resimler	Belediyelerin Sair Vergi ve Resimleri	İstikrazat	İanat	Toplam
	Vergilerden	Resimlerden		Binalar Vergisinden	Kazanç Vergisinden	Gümrük Resimine Munzam %10 Belediye Hissesi					
1929	-	-	-	2.174	-	5.868	261	17.893	27	-	26.223
1930	-	-	-	2.633	-	4.638	930	19.155	-	-	27.356
1931	-	-	-	1.990	-	3.196	376	22.247	-	-	27.809
1932	-	-	-	3.919	-	4.337	606	30.438	5	-	39.305
1933	5.668	-	-	2.363	-	13.422	5.645	8.994	800	-	36.892
1934	14.970	-	-	3.005	-	13.556	7.399	9.566	-	-	48.496
1935	12.448	-	-	2.521	-	15.641	6.881	15.064	-	-	52.555
1936	14.036	-	-	2.672	-	18.617	-	22.530	-	-	57.855
1937	1.670	5.748	11.829	1.321	2.946	30.735	-	42.791	-	997	98.037
1938	739	3.478	7.062	247	555	13.568	121	11.730	-	60	37.560

Erzincan'daki tüm belediyelerin varidat (gelirler) tahsilâtı, başlıca zümreler itibari ile Tablo 31'de gösterilmiştir. Gelirlerin çeşitleri içerisinde geçen seneler varidatından 1938 yılına kadar tahsil olunan vergi ve resimler, devlet vergileri ile tahsil olunan kesirler ve hisseler (bunlar içerisinde binalar vergisi, kazanç vergisi, gümrük resmine munzam %10 belediye hissesi vardır), kanuna yazılı olmayan teamüli vergi ve resimler ve belediyenin diğer vergi ve resimleri yer almaktadır. Ayrıca istikrazat ve ianat toplamaları yıllar aralığında belirtilmiştir. Gelirler tahsilâtında yer alan bu verilerin toplamından anlaşılmaktadır ki; gelirlerin tahsilâtı 1929 yılından, 1937 yılına kadar devamlı artmıştır. 1938 yılında ise düşmüştür. Ayrıca tahsilâtın en yüksek olduğu yıl 1937 iken, en düşük olduğu yıl ise 1929'dur. Bazı yılların tahsilât miktarları ise belirtilmemiştir.

²²⁹ *Belediyeler İstatistiği 1929-1938*, s.143.

Tablo 32. Vilayetin Bütün Belediyelerinin Toplamı İtibari İle Memur ve Müstahdem Adedi ve Bunlara Verilen Senelik Maaş ve Ücret²³⁰

Seneler	Memurlar		Daimi Müstahdemler		Toplam	
	Adet	Verilen Senelik Maaş (Lira)	Adet	Verilen Senelik Ücret (Lira)	Adet	Maaş ve Ücret Toplamı (Lira)
1933	21	9.969	13	2.460	34	12.429
1934	20	10.436	15	2.785	35	13.221
1935	34	13.825	24	2.045	58	15.870
1936	20	10.260	14	4.737	34	14.997
1937	39	19.758	45	8.716	84	28.474
1938	15	5.393	24	4.200	39	9.593

Erzincan Vilayetinin bütün belediyelerinde çalışan memurların adedi ve aldıkları maaş miktarı 1933-1938 yılları arasında farklılık göstermektedir. Memur adetinin en fazla olduğu yıl 1937 iken, 1938 yılında memur âdetinde ciddi bir azalma yaşanmıştır. Memurların maaş miktarı ise belirtilen yıllar aralığında farklılık göstermekte olup, en yüksek maaş miktarı 1937 yılında 19.758 lira, en düşük 1938 yılında 5.393 liraydı. Daimî müstahdem adedi ise, memur âdeti ve ücreti gibi yıllar aralığında farklılık arz etmekle birlikte; en yüksek daimi müstahdem ücreti 1937 yılında 8.716 lira, en düşük ise 1933 yılında 2.460 liraydı.

Tablo 33. Erzincan Vilayetinin Tüm Belediyeleri İtibari İle Masarifatı (Giderleri)²³¹

Seneler	İdare ve Hesap İşleri	Sıhhat ve Hayır İşleri	İmar ve Tezyin	Tanzifat, Tenvirat, Elektrik Tesisatı	Su İşleri Tesisat ve Tamirâtı	İtfaiye	Muhtelif Sair Masraflar	Toplam
1929	7.070	3.540	379	4.965	580	3.485	6.258	26.277
1930	8.925	3.036	111	5.027	577	3.097	8.429	29.202
1931	6.902	2.696	571	3.133	2.107	1.144	10.721	27.274
1932	8.029	3.781	87	4.826	3.219	1.274	11.224	32.440
1933	9.951	3.154	1.993	4.869	348	862	12.078	33.255
1934	11.773	3.042	1.134	5.739	3.803	1.170	19.404	46.065
1935	11.970	6.661	4.704	6.030	1.959	300	18.294	49.918
1936	11.779	7.698	6.274	6.577	1.851	480	13.449	48.108
1937	18.664	14.001	4.630	8.422	2.096	4.539	37.498	89.850
1938	9.031	1.580	8.042	1.991	1.754	134	10.091	32.623

²³⁰ Belediyeler İstatistiği 1929-1938, s.655.

²³¹ Belediyeler İstatistiği 1929-1938, s.544.

Erzincan'daki tüm belediyelerin masarifatı (giderleri) idare ve hesap işleri, sıhhat ve hayır işleri, imar ve tezyin işleri, tanzifat, tenvirat, elektrik işleri, su işleri ve tesisat tamirâtı, itfaiye ve diğer masraflar olarak yedi kısımda olmuştur. 1929 yılından 1938 yılına kadar yapılan toplam giderler idare ve hesap işlerinde 104,094 lira, sıhhat ve hayır işlerinde 49,189, imar ve tezyin İşlerinde 27,925 liradır. Tanzifat, tenvirat ve elektrik tesisatı işlerinde 51,579, su işleri tesisatı ve tamiratında 18,294, İtfaiye işlerinde 16,485, muhtelif diğer masraflarda ise 147,444 lira olup; toplam gider tutarı ise tüm kısımlarda 415,012 liradır.

T.C. Dâhiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) Mahalli İdareler Genel Müdürlüğünce neşredilen “Belediyeler” adlı eser,²³² belediyelerle ilgili olarak önemli bilgileri ihtiva etmektedir. Cumhuriyet sınırları içinde yer alan belediyelerin evleri, nüfus sayıları, bütçe tutarları, yollar, sular ve kanalizasyon, aydınlatma, yangın söndürme işleri ile ilgili bilgiler yer verilmiştir. Ayrıca belediye sınırları dâhilinde bulunan mezbahane, hastane, dispanser, eczane, otel, fabrika gibi genel müesseselerle ilgili bilgiler de yer almaktadır. Nakil vasıtaları, pazar ve panayır yerleri eski eserler ve yerli üretim ile ilgili bilgiler de bu eserde belirtilmiştir. 1933 yılı itibariyle Erzincan Belediyesi ve vilayet dâhilinde yer alan belediyelerle ilgili olarak bilinenler şöyledir:

“Erzincan Belediyesi

Nüfus: Şehir 16104 nüfuslu, 3500 haneli, belediye bütçesi 31845 liradır.

Yollar: Şehir dâhilinde 20 km yol mevcut olup, bunun on buçuk kilometresi şose, yedi buçuk kilometresi kaldırım, iki kilometresi kaldırımsızdır. Parke yoktur.

Sular: 5 km mesafeden kaynatma kanalla şehre gelmekte, 24 saatte beş bin metre mikâbı (küp) su şehre dâhil olmaktadır. Şehir dâhilinde 171 çeşme ve 7 havuz, binalar dâhilinde ise 55 adet çeşme vardır.

Kanalizasyon: Lağım halinde umumi helâlar ve hamamlara mahsus iki kilometredir.

---

²³² *Belediyeler*, Dâhiliye Vekâleti, Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü Yay. Holivut Matbaası, İstanbul, 1933.

Tenvirat: (Aydınlatma) Belediye civarındaki mebani (binalar) ve park elektrikle, umumi caddeler 16 adet lüks lambayla, mütebaki (geri kalan) sokak ve caddeler 64 adi fenerlerle tenvir edilmektedir.

Temizlik İşi: Yıllık 6000 amele ve 24 araba ile temin edilmektedir.

Mezbaha: Fenni mezbaha yoktur. Günde 40 koyun ve sığır kesilmektedir.

İtfaiye: 1 arasöz vardır. 2 adi tulumba ile 4 müstahdem ve bir şoför hazır bulunur.

Umumi Binalar ve Müesseseler: Şehir dâhilinde 1 askeri olmak üzere 2 hastane, iki eczane, bir kütüphane, 1 un fabrikası vardır.

Nakil Vasıtaları: Şehir dâhilinde nakil vasıtaları otomobil ve arabadır.

Pazar ve Panayırlar: Haftanın pazar günleri pazar kurulur, panayır yoktur.

Eski Eserler: Yoktur.

Yerli Mahsulât ve Yerli İşler: Şehir dâhilinde bilumum hububat ve meyveler, bakırcılık, demircilik, kısmen dokumacılık ve kavaflık sanatları vardır.²³³

Cimin Belediyesi

Nüfus: Kasaba 2294 nüfuslu ve 480 haneli olup, belediye bütçesi 1171 liradır.

Yollar: Kasaba dâhilinde 2,5 kilometrelik yol vardır.

Sular: Kasabaya sular 15 kilometre mesafeden dere ile gelmektedir.

Tenvirat: Lamba ile temin edilmektedir.

Temizlik İşi: Amele ile yaptırılmaktadır.

Mezbaha: Yoktur.

Umumi Binalar ve Müesseseler: 1 ilk mektep, 14 dükkân vardır.

Nakil Vasıtaları: At ve merkeptir.

Pazar ve Panayırlar: Yoktur.

Yerli Mahsulât ve Yerli İşler: Hububat ve üzüm yetişir.²³⁴

²³³ Belediyeler, s.312.

²³⁴ Belediyeler, s.315.

Kemah Belediyesi

Nüfus: Kasaba 1590 nüfuslu ve 297 haneli olup, belediye bütçesi 2212 liradır.

Yollar: Kasaba dâhilinde 2 kilometrelik bir yol vardır. 600 metresi şose 400 metre kadarı da kaldırımdır.

Sular: Membadan kasabaya 1 km açıktan ve 600 metre künkle (boru) gelir. Memba saatte 400 ile 500 metre mikâbı su temin etmektedir.

Kanalizasyon: Tesisatı yoktur.

Tenvirat: Fener tesisatı mevcuttur.

Temizlik İşî: Amele ve hayvanlarla temin edilmektedir.

Mezbaha: Adi mezbaha mevcut olup, günde 1-2 koyun, 4 keçi ve senede 5 ile 6 kadar da sığır kesilmektedir.

İtfaiye: İtfaiye vesaiti yoktur.

Umumi Binalar ve Müesseseler: 1 ilk mektep, 100 kadar dükkân, 1 aşçı, 4 han 5 kahve vardır.

Nakil Vasıtaları: Hayvanla yapılmakta olup, 5 kamyonet varsa da Kaza ve Vilayetler arasında işler.

Pazar ve Panayırlar: Cumartesi günleri ufak bir Pazar kurulur.

Eski Eserler: Kemah'ın bir kalesi olup, İmparator Trayan zamanında ve Romalılar tarafından tesis edilip, harap bir durumdadır. Kemah'ın fatihlerinden Selçuk Hükümdarı Sultan Meleğin türbesi vardır.

Yerli Mahsulât ve Yerli İşler: Kasaba dâhilinde ve civarında yerli mensucattan adi ince kilimler ve cecim gibi yün dokumalar işlenir.²³⁵

Kiğı Belediyesi

Nüfus: Kasaba 1139 nüfuslu ve 210 haneli olup, belediye bütçesi 1200 liradır.

Yollar: Kasaba dâhilinde 4 kilometre yol vardır. 1 kilometresi kaldırım, diğerleri adi yoldur.

---

²³⁵ Belediyeler, s.316.

Sular: Membalardan kasabaya 1 kilometre tülünde adi künkle gelmekte olan ve 24 saatte 500 kilometre mikâbı su temin eden 5 adi çeşme vardır. Fenni tesisat ve tevziat yoktur.

Kanalizasyon: Umumi ve fenni lağım yoktur. Adi çukurlar vardır.

Tenvirat: Adi lamba ile temin edilmekte olan tenvirat işi belediyece idare edilir.

Temizlik İşleri: Amele ile temin edilmektedir.

Mezbaha: Bir mezbaha belediyece işletilmektedir. Günde 2 koyun bazen sığır kesilir.

İtfaiye: Mimari tarzdan dolayı şimdiye kadar itfaiye teşkilatına ihtiyaç yoktur.

Umumi Binalar ve Müesseseler: Kasaba dâhilinde 1 ilk mektep, 1 dispanser eczanesi, 40 mağaza ve dükkân, 3 han, 3 fırın vardır.

Nakil Vasıtaları: Arabadan başka vesait yoktur.

Pazar ve Panayırlar: Haftanın azar günleri pazar kurulmaktadır.

Eski Eserler: Umumi eserler yoktur. Yalnız kasabaya 3 km mesafede kurunu ulâdan kaldığı zannedilen bir kale mevcut ise de, kitabesi ve tarihi yoktur.²³⁶

Kuruçay (İliç) Belediyesi

Nüfus: Kasaba 270 nüfuslu ve 69 haneli olup, belediye bütçesi 911 liradır.

Yollar: Kasaba dâhilinde 5 kilometrelik yol mevcut olup, bunun 1 kilometresi şose, 4 kilometresi ise patikadır.

Sular: Kasaba dâhilinde memba suyu olmayıp, kasaba önünde akmakta olan çay suyu ile idare edilmektedir. Çeşme ve havuz yoktur.

Kanalizasyon: Kasaba dâhilinde kanalizasyon ve lağım yoktur.

Tenvirat: Kasaba dâhilinde hava gazı, lüks lambası ve elektrik tesisatı bulunmayıp, adi 3-4 lamba ile kasaba belediye tarafından tenvir edilmektedir.

Temizlik İşleri: Kasabanın temizliği belediyenin adi el arabasıyla, bir çöpçü tarafından temin edilmektedir.

²³⁶ Belediyeler, s.318.

Mezbaha: Kasabada fenni mezbaha olmayıp, adi mezbahada günde 1 koyun ve 1 keçi ile ayda bir sığır kesilmektedir.

İtfaiye: Kasabanın itfaiye teşkilatı yoktur. Yangın için şimdiye kadar vesait temin ve tedarik edilmemiştir. Yalnız birkaç kazma, kürek, su kovası vardır. Bunlarda belediye çavuşu tarafından idare edilmekte ve ilk fırsatta tulumba tedariki düşünülmektedir.

Umumi Binalar ve Müesseseler: Kasaba dâhilinde ilk sınıflı muhtelit bir ilk mekteple bir küçük sıhhiye memurunun idaresinde 1 dispanser, 1 fırın, 2 han ve 2 kahve, 30 dükkân ve 1 aşçı dükkânı vardır.

Nakil Vasıtaları: Halk işlerini ester ve beygirlerle idare ve temin etmektedir.

Pazar ve Panayırlar: Kasaba dâhilinde haftanın pazar günleri bir pazar kurulur.

Eski Eserler: Kasaba dâhilinde eski eserlere ait bir şey yoktur.

Yerli Mahsulât ve Yerli İşler: Kasaba dâhilinde ve civarında halk genellikle ektiği buğday, arpa, fiğ, fasulye ve istihsal ettiği yağ, keçi, koyun gibi şeylerdir.²³⁷

Pülümür Belediyesi

Nüfus: Kasaba 628 nüfuslu, 128 hanelidir. Belediye bütçesi 485 liradır.

Yollar: Kasaba dâhilinde 4 kilometre yol vardır.

Sular: Membalardan kasabaya 4 kilometre tülünde künk ile gelmekte, 24 saatte 15 metre mikâbı su temin etmektedir.

Kanalizasyon: Yoktur.

Tenvirat: Lamba ile temin edilir.

Temizlik İşleri: Bir amele ve bir el arabası ile temin edilir.

Mezbaha: Yoktur. Günde 1 koyun kesilir.

İtfaiye: Yoktur.

Umumi Binalar ve Müesseseler: Kasaba dâhilinde bir ilk mektep, 9 dükkân, 1 han, 2 kahve vardır.

Nakil Vasıtaları: Yoktur.

---

²³⁷ Belediyeler, s.319.

Pazar ve Panayırlar: Yoktur.

Eski Eserler: Yoktur.

Yerli Mahsulât ve Yerli İşler: Kasaba dâhilinde buğday, arpa, yağ, ceviz, bal vardır.²³⁸

Refahiye Belediyesi

Nüfus: Kasaba 706 nüfuslu ve 142 haneli olup, belediye bütçesi 1577 liradır.

Yollar: Kasaba dâhilinde 1 kilometre ve kasabaya paralel bir şose vardır. Yarısı kaldırımdır.

Sular: Kasabaya Dumanlı ormanından 2 kilometre mesafedeki mambadan boru ile su gelmektedir.

Kanalizasyon: Kasaba dâhilinde çaya dökülen bir lağım vardır. Tülü 500 metre.

Tenvirat: Lüks lambasıyla tenvirat icra edilmektedir.

Temizlik İşi: Kasabanın temizliği amele ve araba ile temin edilmektedir.

Mezbaha: Çay üzerinde bir mezbaha vardır. Belediye tarafından işletilir.

İtfaiye: Belediyenin bir yangın tulumbası vardır.

Umumi Binalar ve Müesseseler: Kasaba dâhilinde bir ilk muhtelit mektep, 1 tedavi evi, 8 mağaza, 29 dükkân, 1 otel, 2 kahve, 1 han, 3 fırın vardır.

Nakil Vasıtaları: Kasabanın nakil vasıtaları öküz arabalarıdır.

Pazar ve Panayırlar: Perşembe günleri Pazar kurulur. Panayır yoktur.

Yerli Mahsulât ve Yerli İşler: Kasaba dâhilinde ve civarında iyi hiçbir sanat yoktur.²³⁹

Bu bilgiler ışığında Erzincan belediyesinin ilçe belediyelerine kıyasla daha fazla imkâna ve gelişmişliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle belediyelerin bazılarında çok kısıtlı imkânlar vardı. Örneğin Pülümür, Kuruçay, Kığı ve Kemah gibi ilçelerde kanalizasyon tesisatı bulunmamaktadır. Ayrıca yine bazı yerlerde aydınlatma tesisatı bile bulunmamaktadır. Kuruçay'da aydınlatma 3-4 lamba ile

²³⁸ Belediyeler, s.321.

²³⁹ Belediyeler, s.322.

belediye tarafından yapılmaktadır. Ciminde lamba, Kemah'ta fener tesisatı, Kığı'da adi lamba, Pülümür'de lamba, Refahiye'de ise lüks lambayla aydınlatma yapılmaktaydı. Bu imkânlar dâhilinde, belediyeler varlıklarını devam ettirmişlerdir.

I.4.3. Erzincan Belediyesinin Faaliyetleri

Erzincan belediye başkanlığı görevini 1921 yılından beri kesintisiz devam ettiren Hakkı Altınok²⁴⁰, bu görevini 1940 yılına kadar sürdürmüştür.²⁴¹

Altınok'un belediye başkanlığı görevini yaptığı süre içerisinde, Erzincan belediyesinin faaliyetlerine dair bilgiler şöyledir:

1930 yılında 400 lira sarf edilerek meydana bir hububat hali inşa ettirildi. 1934 senesinde 1000 lira sarf edilerek kasaba ile Fırat arasında ve şehre yarım saatlik bir mesafede bulunan yerde fenni bir kesim evi inşa ettirildi. 1935 senesinde şehrin üst kısmında yer alan ve ismi Ak mezarlık olan yer, çocuk ve halk parkına dönüştürüldü. Ayrıca yıllardan beri üzerleri kapalı olan ve daima yangın tehlikesine maruz kalan, hava ve güneşten de yoksun olan kapalı çarşı denilen dükkânların aralarındaki çatılar söktürüldü. Söktürülme işleminin gerçekleşmesiyle birlikte burası aydınlık bir yer haline geldi.²⁴²

1937 yılında Erzincan Belediyesi, şehre 3 kilometre uzaklığında yer alan, Fırat üzerinde fenni bir mezbaha ile buğday hali, hayvan pazarı, çocuk bahçesi yaptı. Ayrıca Kirlevik Şelalesinden istifade edilerek elektrik üretimi projesi de hazırlandı.²⁴³

1937 yılında Erzincan Belediyesi, 1937 bütçesine koyduğu paradan 4500 lira sarf ederek son sistem 2,5 tonluk bir yangın ve sulama makinesi getirtti. Ayrıca et makinesine mahsus olmak üzere, 2500 lirayla, taş ve kum taşımada kullanılacak kamyonet yine belediye tarafından alındı. 1937 bütçesinden sarf edilerek icar evleri, bağırsakhâne ve garaj inşa ettirildi. 1938 senesi bütçesinden elektrik tesisatı ve

²⁴⁰ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: IV, S:43, (Mart 1939), s.42.

²⁴¹ Erdem Yavuz, *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat (1923-1960)*, AÜSBE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2012, s.29.

²⁴² *Belediyeler Dergisi*, Yıl: IV, S:43, (Mart 1939), s.43-44.

²⁴³ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: III, S:28, (Aralık-Ocak 1937), s.59.

istasyon caddesinin açılması ve gazhane inşası gibi önemli imar işleri de programa dâhil edildi ve hazırlığına başlandı. Hatta belediye bunun için belediye bankasından istikraz yapacağını da ifade etmiştir.²⁴⁴

1938 yılında, Vasker deresinin taşması ve şehri su basması dolayısıyla belediye tarafından geçici köprüler kurularak, halkın sokaklarda yürümesine yardım edilmiş ve seller yüzünden bozulan suyolları tamir edilerek şehir susuzluktan kurtarılmıştır.²⁴⁵ Ayrıca Erzincan belediyesi, içme sularından Kuru Tilek kara suyunun raporlarını hazırladı. İstasyona kadar demir borularla dağıtım yapılması kararlaştırıldı. Belediye, mezbahada fenni bir şekilde et tanınması için son sistem bir kamyon da getirtti. Erzincan'da buğday meydanında eski tarzda inşa edilmiş olan sebze ve bağcılarının alışveriş ettikleri 24 dükkânın yıktırılmasına karar verildi. Belediye, kendine ait bulunan bu binaların yerine modern bir sebze hâli yaptırmaya karar verdi. Bundan dolayı, 1938 bütçesine bir miktar tahsisat koydu. 25 bin liraya çıkacağı tahmin edilen hâlin keşif projeleri mühendislikçe tetkik edilmekteydi. Ayrıca bundan birkaç sene önce yine buğday meydanının ortasında yapılmış olan zahire hâlinin yıktırılması kararlaştırıldı ve bunun yerinin bir park haline dönüştürülmesine karar verildi. 1937 yılında projesi hazırlanan ve Erzincan vilayetinin ışık ihtiyacını karşılamak üzere şehre 30 kilometre mesafede yer alan Kirvelik şelalesinden istifade edilmesi için bir proje hazırlanmıştı ve bu proje ve planlar Şubat 1938 yılında tamamlandı.²⁴⁶ Hazırlanan bu projenin çalışmalarına Eylül 1938 yılında başlandı²⁴⁷

Türkiye'de özellikle 1930'lu yıllarda ülke genelinde başlayan ve yaygınlaşan imar faaliyetlerinin Erzincan'da da başladığını söylemek mümkündür. Erzincan Belediyesi Başkâtibi Nurettin Dinçsoy bir konuşmasında; "Cumhuriyet hükümetimizin büyük varlıkları ile bütün Türkiye'de başlayan imar işleri memleketimizde de başlamış ve şarkın modern bir şehri haline gelmiştir. Pek yakında gelecek olan trenin düdüğünü halk dört gözle beklemektedir" diyerek yurt

²⁴⁴ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: IV, S:43, (Mart 1939), s.44-45.

²⁴⁵ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: III, S:33, (Mayıs 1938), s.77.

²⁴⁶ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: III, S:30, (Şubat 1938), s.73.

²⁴⁷ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: IV, S:37, (Eylül 1938), s.56-60.

genelinde başlamış olan imar faaliyetlerinin Erzincan'da da kendini gösterdiğini ifade etmiştir.²⁴⁸

---

²⁴⁸ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: IV, S:43, (Mart 1939), s.45.

II. BÖLÜM

SİYASİ HAYAT

II.1. Belediye Seçimleri

1877 yılında Vilâyet ve Dersaadet Belediye adıyla bir kanun çıkarılmıştı.²⁴⁹ Ancak 1877 tarihli bu kanun, Cumhuriyet rejiminin ideolojik çerçevesinde yer alan şehir hizmetlerini yerine getirme noktasında yetersiz kalmaktaydı. 1930'larda Cumhuriyetin belediyeçilik anlayışının Belediyeler Hıfzıssıhha, Belediyeler Bankası, Yapı ve Yollar ve İstimlâk Kanunlarının art arda çıkarılmasıyla belirlendiğini söylemek mümkündür. Nitekim 1923-1930 dönemi bir çeşit hazırlık dönemi olmuştur. Cumhuriyetin belediyeçilik uygulamasının temel çerçevesini ise 3 Nisan 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediye Kanunu oluşturmuştu.²⁵⁰ 1930 tarihli Belediye Kanunu ile birlikte, belediyelere ilişkin ilk kez bütünsel bir düzenleme yapıldı²⁵¹. Bu kanun, belediye yasalarının temelini oluşturmakta olup, çıkarılma gerekçesi ise; belediyeler arası eşitlik ilkesi, belediyelerin icraatında serbest bırakılması, belediyeler üstünde güçlü bir merkezi yönetim denetimi, tek dereceli seçim ve halkın etkin denetiminin sağlanması ve belediyelerin hizmet alanının genişletilmesini sağlamaktı.²⁵² Belediyelerin tarifi ilk olarak 1580 sayılı kanunla görülmektedir. Kanunun 1. maddesi belediyeyi: “Belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef hükmi bir şahsiyettir”²⁵³ ifadeleriyle tanımlamaktadır. Yine bu kanunda, belediye seçimlerinin nasıl yapılacağı belirtilerek, kanunun 89. Maddesinde, “Belediye Başkanı, belediye meclisi üyeleri arasından veya meclisçe üye olmak hakkına sahip olmak üzere hem şehirliler içinden veya haricinden 4 seneliğine belediye meclisi tarafından gizli oyla ve üye sayısının salt çoğunluğuyla seçilir. Başkan seçimi, il merkezi olmayan yerlerde ise valinin onayı, il merkezi belediye başkanlarının ise İçişleri Bakanlığının

²⁴⁹ Balkaya, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, s.19.

²⁵⁰ İlhan Tekeli, *Cumhuriyetin Belediyeçilik Öyküsü*, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2009, s.32-60.

²⁵¹ Hikmet Çolak, *1930 Belediye Seçimleri*, AÜTİTE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s.71.

²⁵² Dönmez, *Belediye Yönetimi*, s.30.

²⁵³ Resmi Gazete, Sayı, 1471, 14 Nisan 1930.

ataması ve Cumhurbaşkanlığının onayı ile kesinleşir”²⁵⁴ şeklinde belirtmiştir.1 Haziran 1930 tarihinden itibaren, il ve ilçe merkezleri haricinde yer alan ve nüfusu 2000’den az olan yerlerdeki belediye örgütleri de bu kanunla birlikte kaldırılmıştır.²⁵⁵ 1580 sayılı kanununun 24. Maddesinde ise aday olma şartları şöyle özetlenmiştir.

- a. Türk Olmak,
- b. 23. maddenin 2. fıkrasındaki vasıflara haiz olmak,
- c. Genel hizmetten men edilmemiş olmak,
- d. 25 yaşını bitirmiş olmak,
- e. Türkçe okuryazar olmak,
- f. 23’üncü maddenin 4, 5, 6’ıncı fıkralarındaki yazılan suçlardan bir ile Mahkûm olmamak,
- g. Belediyeye ait bir işin mukavili, müteahhidi veya bunların kefil ve ortağı veya bu yönlerden borçlu olmamak
- h. Silahaltında olan askerler, jandarmalar, subaylar, polisler, askeri memurlar belediyeye üye seçilemezler.²⁵⁶

Seçimin ne zaman yapılacağı ise kanununun 31. maddesinde belirtilmiş ve seçimin Eylül ayının 1’inde başlayıp, Ekim ayının 20’sinde tamamlanacağı kararlaştırılmıştır. Meclisin fesih, iptal ve istifa nedeniyle dağılması durumunda, yeni meclisin seçimi, duyuru tarihinden itibaren 1 ay içerisinde başlayacağı ve seçim işlerine ait yapılacaklar, başladığı günden itibaren hesap edilip belediyece ilan edileceği belirtilmiştir.²⁵⁷ 1580 sayılı kanununun Türk demokrasi tarihinde önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bu kanunla birlikte kadınlar ilk defa siyasal haklarını kullanmaya başlamışlardır²⁵⁸

Kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın 18 yaşını tamamlamış olan tüm vatandaşların seçme, 25 yaşını tamamlayanların ise seçilme hakkına sahip olması bu

²⁵⁴ Resmi Gazete, Sayı, 1471, 14 Nisan 1930.

²⁵⁵ Resmi Gazete, Sayı, 1471, 14 Nisan 1930.

²⁵⁶ Resmi Gazete, Sayı, 1471, 14 Nisan 1930.

²⁵⁷ Resmi Gazete, Sayı, 1471, 14 Nisan 1930.

²⁵⁸ Çolak, *1930 Belediye Seçimleri*, s.72; Süleyman Yaman Koçak-Ali Ekşi, “Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Seçimler”, SDÜ, Fen Edebiyat Fakültesi *Sosyal Bilimler Dergisi*, S:21, (Mayıs-2010), s.300.

kanunla birlikte gerçekleşti.²⁵⁹ Ayrıca, 1930 belediye seçimlerinde yaşanan önemli bir gelişmede şudur ki; seçimlere CHF'nın karşısında yer alan, bizzat Atatürk'ün teklifiyle Ali Fethi Okyar tarafından kurulan SCF'da katılmıştır. 18 günlük bir parti olmasına rağmen SCF, belediye seçimlerine katılma kararı alarak, CHF'nın karşısında muhalif bir parti olarak yer almıştır.²⁶⁰

II.1.1. 1930 Belediye Seçimleri

1930 belediye seçimleri yurdun farklı kentlerinde 10-17 gün boyunca devam etti. SCF çok yeni bir parti olmasına rağmen, küçük bir katılımıla mevcut 502 belediyenin 22'sini kazandı.²⁶¹ 1930 belediye seçimlerinin demokratik bir ortamda yapıldığını söylemek pek mümkün değildir. Nitekim SCF seçimlerin, özgür şartlar altında olmadığını ifade etmiştir. Bununla ilgili olarak yurdun çeşitli illerinden şikâyet mektupları alınmış ve bu mektuplarda valiler ve kaymakamlar ve bütün devlet memurlarının CHF'ndan yana tavır aldığını ve halkı baskı ve şiddet yoluyla CHF'ndan yana olması ve oylarını bu şekilde kullanmalarının sağlandığı iddia edilmiştir.²⁶² Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün yaşanan bu üzücü olaylar karşısında gösterdiği tutuma bakıldığında, İsmet Paşaya “İyi oldu. Memnun ol. Durumu anlamış olduk. Görüyoruz ki halkı memnun edememişsiniz” demesi olaylara karşı tutumunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.²⁶³ Belediye seçimlerinde yaşanan olaylar karşısında SCF konuyu meclise getirip seçimlerin iptal edilmesini istemiş ancak bir sonuç alamamıştır. 17 Kasım 1930'da Fethi Bey Dâhiliye Vekâletine gönderdiği dilekçede partiyi kapattığını ifade etmiş.²⁶⁴ Partinin kapatılmasından sonra Danıştay SCF'nın kazandığı yerlerin de belediye seçimlerini iptal ederek, buralara CHF'lı olan başkan ve meclis üyelerini atamıştır.²⁶⁵

²⁵⁹ Koçak- Ekşi, “Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Seçimler”, s.300.

²⁶⁰ Balkaya, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, s.35-36.

²⁶¹ Adalet Alada, “Dünden Bugüne Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Seçimler Üzerine Notlar” *Kent Gündemi*, (Ocak-2004), s.25.

²⁶² Balkaya, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, s.51-156.

²⁶³ Balkaya, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, s.133-134.

²⁶⁴ Erdal Aydoğan-Tansu Barış Mahmutoğlu, “Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri” *Tarihin Peşinde*, Y:2013, S:10, (Ekim-2013), s.125.

²⁶⁵ Koçak- Ekşi, “Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Seçimler”, s.300.

Erzincan'da seçimler 1 Eylül 1930 tarihinde başlayıp, 13 Ekim 1930 tarihinde tamamlanmıştır.²⁶⁶ 1930 Belediye Seçimleri sonucunda belediye başkanlığına, daha önceden de ifade edildiği üzere, 1921 yılından beri Erzincan Belediye Başkanı olarak görevini sürdüren Hakkı Altınok seçildi.²⁶⁷ Hakkı Altınok (Rumi) 1300 (Miladi) 1884 (Miladi) yılında Erzincan'da doğdu. Rüştüye eğitimini tamamladıktan sonra ticaretle uğraşmaya başladı.²⁶⁸ Dâhiliye Vekâleti tarafından Başvekâlete gönderilen ve Erzincan Belediye Başkanı Altınok hakkında bilgi veren yazıda: "Altınok halim ve selim biri olup, hükümetin emel ve fikirleri çerçevesinde hareket etmeyi kendine amaç edinmiş, başkanlık vazifesini yerine getirme noktasında en iyisidir" ifadelerine yer verilmiştir.²⁶⁹

II.1.2. 1934 Belediye Seçimleri

Atatürk'ün hayatta olduğu yıllarda yapılan ikinci belediye seçimi 1934 yılında gerçekleştirildi. SCF'nın kapatılmasından dolayı 1934 seçimlerine CHF tek başına girmişti. 1933 yılında kabul edilmiş olan CHF İntihap Talimatnamesine göre seçimlerin serbest bir şekilde yapılması ve aday olarak gösterme yetkisinin Genel Başkanlık Divanına bırakıldığı ve il idare heyetlerinin yoklama yoluyla adayları belirlemeleri kabul edilmiştir.²⁷⁰ Ağustos 1934 yılıyla birlikte seçim çalışmalarına başlanarak, tüzük kapsamında vilayetlerdeki CHF Vilayet İdari Heyeti tarafından belirlenecek teftiş heyetlerinin, seçim defterlerinin kontrolünü yaparak, gerek oy vereceklerin ve gerekse adaylık için gelen başvuruların incelenmesi kararlaştırılmıştır.²⁷¹ Ayrıca yoklama neticesinin resmi seçimlerden çok önce veya resmi seçimlerden çok sonraya kalmaması için her vilayet, idare heyeti merkezi ve mülhak yerlerin mahalli nüfusuna, işin genişliğine ve seçim zamanını hesaba katarak yoklamasını yapması istenmiştir.²⁷² Belediye Kanununa göre Eylül ve Ekim arasında yapılan 1934 belediye seçimlerinin tamamlanmasıyla birlikte, 519 belediyede seçme

²⁶⁶ B.C.A 490-1-0-0-286-1146-1.

²⁶⁷ B.C.A. 30-11-1-0-59-35-2.

²⁶⁸ Yavuz, *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat(1923-1960)*, s.28(dipnot)

²⁶⁹ B.C.A. 30-10-0-0-82-536-31.

²⁷⁰ Hakkı Uyar, *Türkiye'de Tek Parti Döneminde İktidar ve Muhalefet (1923-1950)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), DÜAİİTE, İzmir, 1998, s194.

²⁷¹ Aydoğan-Mahmutoğlu, "Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", s.131.

²⁷² B.C.A. 490-1-0-0-2-9-7.

hakkına sahip olan 1.765.404 kişiden 1.059.758 kişi oyunu kullandı. 1930 seçimlerine nazaran bu seçimlerde katılım oranı daha fazlaydı. Ayrıca oy verenlerin yarısı kadın olup, oyların hemen hepsi CHF'sına verilmiştir. Erzincan'da ise seçme hakkına sahip olan 7.606 vatandaşın 4356'sı oyunu kullanmıştır. Erzincan'da oyunu kullanan kadın sayısı 1305 iken, erkek sayısı 3,051'di.²⁷³ 1934 Belediye seçimlerinde Erzincan Belediye Başkanlığına tekrardan Hakkı Altınok seçilmiştir. 18 Kasım 1934 tarihli kararnameyle Altınok'un başkanlığı belediye kanununun 89. maddesince onaylanmıştır.²⁷⁴

II.1.3. 1938 Belediye Seçimleri

Atatürk'ün hayatta olduğu yıllarda yapılan son belediye seçimi 1938 yılında gerçekleştirildi. Öncelikle belediye seçimi yapılacak her şehir ve kasabada, belediye namzetlerini tespit etmek için o yerin parti teşkilatı tarafından yoklama yapılması kararlaştırıldı.²⁷⁵ Türkiye genelinde seçimlerin yoklama çalışmalarına Eylül ayının 1'inde başlandı. Belediyeler tarafından görevlendirilmiş yazmanlarca oy cetvelleri hazırlandı. Belediyelerdeki seçim encümenlerince listelerin son kontrolleri yapıp düzenlendi. Ayrıca gazetelere verilen ilanlarla halkın bilgilendirilmesi sağlanmaya çalışıldı. 1 Ekim 1938'de belediye seçimleri ülke genelinde başladı ve 19 Ekim 1938 tarihinde 544 yerde belediye seçimleri tamamlandı.²⁷⁶ 1934 belediye seçimlerinde olduğu gibi, 1938 belediye seçimlerine de halkın büyük bir çoğunluğu katılım göstermiştir.²⁷⁷ 1938 Belediye seçimlerine Erzincan belediye başkanı olarak tekrardan Hakkı Altınok seçilmiştir. 5 Aralık 1938 tarihli kararnameyle Altınok'un başkanlığı belediye kanununun 89. maddesince onaylanmıştır.²⁷⁸ 1938 belediye seçimlerinin yapılmasından sonra Erzincan belediyesi kadrosunda yer alan memurlar şunlardı:²⁷⁹

²⁷³ B.C.A. 490-1-0-0-286-1146-1.

²⁷⁴ B.C.A. 30-11-1-0-91-41-5.

²⁷⁵ B.C.A. 490-1-0-0-286-1148-2.

²⁷⁶ Aydoğan-Mahmutoğlu, "Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri", s.138-139.

²⁷⁷ B.C.A. 490-1-0-0-4-19-12.

²⁷⁸ B.C.A. 30-11-1-0-126-43-8.

²⁷⁹ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: IV, S:43, (Mart 1939), s.43.

Merkez memuru, Başkâtip, Muhasip, Baytar, Muhasebe ve Kalem Kâtipleri, Ayniyat Memuru, 3 Tahsildar, Sıhhat Memuru, Ebe, 5 Zabıta, 3 Tanzifat Memuru, İki Şoför, Mezbaha Memuru ve Rûsum Kolcularıyla diğerk Müstahdemin ve daimî Ameleler.

Ülkenin genelinde 1 Ekim 1938’de başlayan belediye seçimleri, 544 yerde 19 Ekim 1938’de tamamlanmıştır.²⁸⁰ Bu seçimlerin tamamlanmasından sonra, Erzincan Belediyesi’nin asıl ve yedek azalarının isimleri ise şöyleydi:²⁸¹

Asıllar: Belediye Reisi Hakkı Altınok, Zekiye Özen, Bedriye Altınterim, Hatice Akman, Vehbi Köksal, Hayrettin Akyol, Ziya Ulukök, Mehmet Bayoğlu, Nazım Malatyalıoğlu, Ahmet Bahadır, İbrahim Bayender, İhsan Akdoğan, Celal Özbek, Aziz Nalcıoğlu, Faik Erdoğan, Şefik Atamer, Hakkı Erdem, Rasim Özkutlu, Vehbi Sanalan, Hasan Özarıslan, Bekir Karapolat, İzzet Odabaşı.

Yedek Azalar: Mehmet Boyacıoğlu, Mustafa Ağca, Tevfik Atman, Bekir Kavukçu, Feyzi Kılıç, Yusuf Çarkçı, Abdurrahman Tüfekçioğlu, Derviş İlyas, Halit Eraslan, Ahmet Kolat, Kadri Savaş, Nuri Karakullukçu, Hidayet Odabaşı, Şükrü Lâçin, Mehmet Ergüven, Rahmi Dünder, Mehmet Öcalan, Abdurrahman Gürel, Ahmet Demirel, Mehmet Türkmen, Asım Bezirci, Eyüp Bezirci.

II.2. Erzincan’ı Ziyaret Eden Devlet Adamları

II.2.1. Reis-i Cumhur Mustafa Kemal ATATÜRK

Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele devam ederken ve özellikle Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra Türk Milletinin arasında olabilmek amacıyla yurt gezileri gerçekleştirmişti.²⁸² Anadolu halkı uzun yıllar boyunca birçok savaş yaşamış ve bu savaşların ağır yükünü, ekonomik problemler başta olmak üzere birçok alanda hissetmişti.²⁸³ Mustafa Kemal bu problemleri çözebilmenin ancak

²⁸⁰ Aydoğan-Mahmutoğlu, “Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri” s.138-139.

²⁸¹ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: IV, S:47, (Temmuz-1939), s.35.

²⁸² Mehmet Akif Tural, “Atatürk’ün Yurt Gezileri, Büyük Nutuk Adlı Eseri ve Hayattan Ayrılışı”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, ATAM Yay, Ankara, 2010, s.371.

²⁸³ Muhittin Gül, “Atatürk’ün Yurt Gezilerinin Kamuoyu Oluşturmada ki Rolü”, *AKÜ, Sosyal Bilimler Dergisi*, c. VIII, S:3, (Aralık-2006), s.52.

milleti ile birlikte olursa ve milleti kendisine destek verirse mümkün olacağına inanıyordu.²⁸⁴ Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra ise yapılacaklar bitmemiş, modern devlete giden yolda inkılâplar yapılmaya başlanmıştı. Mustafa Kemal, yurt gezilerinde yaptıklarını ve yapacaklarını halkla paylaşmış ve bunları halka benimsetmek için çaba göstermişti.²⁸⁵

Yurt gezilerinin Mustafa Kemal'in yaptığı inkılâpların halk tarafından benimsenmesinde önemli bir rolü vardı.²⁸⁶ Bu geziler, genellikle sosyal ve siyasal açıdan önemli gelişmelerin yaşanmış olduğu günlerin, öncesi ve sonrasında yapılmış olmasından dolayı önem arz etmektedir.²⁸⁷ Halkla halk için bir şeyler yapma ve halkla bütünleşme amacını taşıyan Mustafa Kemal, Anadolu insanının sorunlarını anlama ve onları yönlendirmeye çaba göstermiştir. Mustafa Kemal gerçekleştirmek istediği atılımları halka zorla yaptırmamış, bizzat kendisi halkın ayağına giderek ve onlarla fikir alışverişinde bulunarak yapmak istediklerini halka anlatmış ve onların desteğini sağlamaya çalışmıştır. Öyle ki, Nutuk'ta yer alan "Saltanatın kaldırılması, hilâfet makamının salahiyetsiz kalışı üzerine halk ile yakından temas etmek, ahvali ruhiye ve temayülâtı fikriyeyi bir daha tetkik etmek mühimdi. Bu hususta halk ile bizzat hasbihal etmeyi muvafık ve faydalı mütalaa ediyordum"²⁸⁸ ifadeleri Mustafa Kemal'in halkına verdiği önemi ve halkıyla diyalog içerisinde olduğunu göstermekteydi. Nitekim yurt gezileriyle askeri, ekonomik, kültürel, siyasal, toplumsal vb. birçok alanda durum tespiti yapan Mustafa Kemal, Türkiye Cumhuriyeti'nin muasır medeniyetler seviyesine ulaşmasının temellerini atmıştı.²⁸⁹

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği, Mustafa Kemal'in ziyarette bulunacağı yerlere karşılama töreni yapılmaması için duyuru yapmıştı. Fakat kadınıyla, erkeğiyle, genciyle, yaşlısıyla bütün halk, Mustafa Kemal'in geçeceği yollar üzerine

---

²⁸⁴ Deniz Kurt, "Atatürk'ün Bursa Gezilerinin Türk Devrim Tarihi Açısından Analizi", *Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 2011*, Genelkurmay Yay. Ankara, 2011, s.225.

²⁸⁵ İbrahim Ethem Atnur, *Reis-i Cumhuriyetin Doğu İncelemeleri*, Babil Yay. Ankara, 2006. s.45.

²⁸⁶ Melih Tinal, "Atatürk'ün İzmir Ziyaretleri ve Vefatının İzmir'deki Yankıları", *ÇTTAD*, c. VII, S:16-17, (Bahar-Güz 2008), s.19.

²⁸⁷ Erdem Çanak, "Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek 1930-1931 Gezisi", *ASAD*, Yıl:4, S:23, (Mart-2016), s.130.

²⁸⁸ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk I*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1963, s.703-704.

²⁸⁹ Gül, "Atatürk'ün Yurt Gezilerinin Kamuoyu Oluşturmada ki Rolü", s.52-53.

toplansarak, büyük bir heyecan ve coşkuyla ona karşı olan sevgi ve saygılarını göstermişlerdi.²⁹⁰ Halk, Mustafa Kemal'in ziyaretlerinden o kadar memnun olmuştu ki, bununla ilgili olarak Ahmet Ağaoğlu bir konuşmasında "Gazi Mustafa Kemal Paşa nerede görünüyorsa, orada derhal kutsal bir heyecan ve coşku meydana geliyor. Hayatın bin türlü ufak tefek günlük kaygıları unutuluyor, ruhları ve kalpleri karşı konulmaz bir heyecan istila ediyor. Kişiler alışılmış düzeylerin üstüne yükseliyor, kutsal bir kendinden geçme ve kaybolma ile hayret verici görüntüye sahip oluyor..."²⁹¹ ifadelerine yer vermişti. Bir başka yazar Emile Ludwig bu gezilerle ilgili olarak şu ifadelere yer vermişti: "Gazi ülkenin durumunu anlamak için geziye çıktığında memleketin babası gibi olur. Okullarda eğitimin nasıl yapıldığını görmek için okulları ziyaret ettiği zaman veya millete düşüncelerini açıkladığı, nasihatler ettiği veya irşat etmek için çarşılarda, pazarlarda dolaştığı zaman büyük bir hoca, bir üstat, bir veli, bir bayrak olur. Milletın ona sevgisinin ve bağlılığının sayısız nedenleri vardır, fakat en önemlisi onu millet sorunlarına ve işlerine önem veren ve o sorunları çözmekle uğraşan bir başkan görmemelerindedir. Gerçekte Gazi'nin milletten başka da hiçbir düşünce ve sorunu yoktur..."²⁹² Mustafa Kemal, halkla birlikte olmak ve onlarla temas halinde olmaya büyük bir önem verdiği için gezilerini daha çok resmi kurumlar dışında yapmaya özen göstermişti. Özellikle Belediyeler, Halkevleri, Okullar, Türk Ocakları, CHF gibi yerlere gezilerinde öncelik vermişti.²⁹³

Mustafa Kemal, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı olarak seçilmiş. Eşi Latife hanımla birlikte daha Cumhuriyetin ilanından 10 ay geçmemişken, 29 Ağustos-18 Ekim 1924 tarihleri arasında 50 gün sürecek olan bir yurt gezisine çıkmışlardı. Epey yorucu bir

---

²⁹⁰ Mehmet Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Yay. Ankara, 1975, s.9; Çanak, "Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek 1930-1931 Gezisi", s.129; İbrahim Bozkurt, "Atatürk'ün Mersin Ziyaretleri", *AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S:61, (Güz-2017), s.82.

²⁹¹ Ertuğrul Zekai Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, (1922-1938)*, Tarih Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul, 2010, s.18.

²⁹² Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, (1922-1938)*, s.19.

²⁹³ Latif Daşdemir, "Yurtiçi Gezilerinin Önemi ve Bilinmeyen Bir Gezi Çeşme-Ilıca Ziyareti", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c. VIII, S:3, Atatürk Özel Sayısı, (Aralık-2006), s.17.Çanak, "Atatürk'ün Yurt Gezilerine Bir Örnek 1930-1931 Gezisi", s.129-130;

şekilde geçen bu yurt gezisinde karadan 3000 kilometrelik bir yol gidilmiştir. Bu yurt gezisinde gidilen yerler sırası ile şöyledi:²⁹⁴

29-30 Ağustos Dumlupınar (Afyon), 31 Ağustos-11 Eylül Bursa, 11-14 Eylül'de ise Mudanya'dan Hamidiye Zırhlı Kruvazörüyle İstanbul'a uğramadan, Boğaz ve Karadeniz, 15-17 Eylül Trabzon, 17-18 Eylül Rize, 19 Eylül Giresun, 19 Eylül Ordu, 20-24 Eylül Samsun, 24 Eylül Amasya, 25-26 Eylül Tokat, 27-28 Eylül Sivas, 28 Eylül Şuşehri, 29 Eylül Refahiye, 29-30 Eylül Erzincan, 30 Eylül- 1 Ekim Erzurum, 2 Ekim Hasankale, Köprüköyü, Yağan, Emrekom, Mindivan, Komador ile Dölek Köyleri, 3-4 Ekim Erzurum, 4-5 Ekim Sarıkamış, 6 Ekim Kars, 7-8 Ekim Sarıkamış, 8-10 Ekim Erzurum, 10 Ekim Tercan, 10-11 Ekim Erzincan, 11-12 Ekim Şarkî-Karahisar, 13-14 Ekim Şuşehri, Zara, Koçhisar, Hafik, Sivas, Şarkışla, Kayadibi, Gemerek, Ges yolu ile Kayseri, 15-16 Ekim Yozgat, 17 Ekim Kırşehir. 18 Ekim 1924 tarihinde ise Ankara'ya gelindi.

Mustafa Kemal'in 1924 yılında yaptığı yurt gezilerine, eşi Latife Hanım dışında katılan kişilerin isimleri ise şunlardı:²⁹⁵

Bozok (Yozgat) Mebusu Salih (Bozok), İstanbul Mebusu Hamdullah Subhi (Tanrıöver), Gaziantep Mebusu Kılınç Ali (Ali Kılıç), Rize Mebusu Rauf (Benli), Anadolu Ajansı ve Basın Mümessilleri, Cumhurbaşkanlığı Başkâtibi Tevfik (Bıyıklıoğlu), Başyaver Rusûhi, Muhafız Birliği Kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı (Tekçe), Yüzbaşı Muzaffer (Kılıç), Özel Kalem Kâtibi Memduh (Atasev)

Atatürk'ün Erzincan Ziyaretleri iki ana başlık altında ele alınabilir. 1. Cumhuriyetin İlanı Öncesi Ziyaretler. 2. Cumhuriyetin İlanından Sonraki Ziyaretler.

---

²⁹⁴ Fahrettin Kırzioğlu, "Gazi'nin Kuzey Doğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi I*, AÜ Yay. Erzurum, 1974, s.134.

²⁹⁵ Kırzioğlu, "Gazi'nin Kuzey Doğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", s.134.

II.2.1.1. Cumhuriyetin İlanı Öncesi Ziyaretler

II.2.1.1.1. 1 Temmuz 1919 Ziyareti

30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesinin imzalanması, halk üzerinde bir karamsarlık ve memnuniyetsizlik havası yaratmıştı. Bundan dolayıdır ki; Anadolu'da yerel milli direniş hareketleri başlamıştı.²⁹⁶ 15 Mayıs'ta Yunan birliklerinin İzmir'e çıkarak burayı işgal etmeleri ise milli bir isyan hareketini körüklemiş ve Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bu durum protesto edilmişti.²⁹⁷ 19 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak basması, Türk Milletine kurtuluş yolunu gösterecek günün başlangıcını teşkil etmiştir.²⁹⁸ Mustafa Kemal, Samsun'a geldikten bir süre sonra çalışmalarını Havza'da yürütmeye başlamış ve buradan Amasya'ya geçmiştir. Amasya'da Millî Mücadele'nin ilk tarihi belgesi olan Amasya Genelgesi yayınlanmıştır. Amasya Genelgesi'nin 8. Maddesinde, Doğu illeri adına 10 Temmuz 1919'da Erzurum'da bir kongre toplanması kararı yer almaktaydı. 25 Hazirana kadar Amasya'da kalan Mustafa Kemal, sabah saatlerinde Sivas'a hareket etti.²⁹⁹ Bu yolculuk esnasında Mustafa Kemal, Kazım Karabekir'e bir telgraf çekerek var olan benzinle ancak Erzincan'a kadar gelinebileceğini, 4 otomobile yetecek benzinin Erzincan'a Erzurum'dan gönderilmesini istemiş; Karabekir buna cevaben, 350 litre benzinin Erzurum'dan Erzincan'a gönderileceğini belirtmişti.³⁰⁰ Kısıtlı imkânlar ve zor şartların olması, Mustafa Kemal'i hedefinden vazgeçirmemiş ve Erzurum'a gitmek üzere yoluna devam etmişti. Mustafa Kemal'in henüz Erzincan'a gelmeden önce burayla temas halinde olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1 Haziran 1919'da ilk resmi temasında, Erzincan Mutasarrıfı Eşref Bey'e gönderdiği telgrafta; Erzincan'da Vilayet-i Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin teşkilatını, kurucu ve üyelerinin bilgilerini, komşu vilayetlerle irtibat kurulup kurulmadığını ve başka bir

²⁹⁶Tuncer Baykara, *Milli Mücadele (1918-1923)*, Kültür Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, 1985, s.30-37.

²⁹⁷ Enver Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyet'e Erzurum*, Ankara, 1992, s.764-773; Enver Konukçu, *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum*, Erzurum, 1999, s.20-21; Baykara, *Milli Mücadele (1918-1923)*, s.20-21.

²⁹⁸ Eflatun Cem Güney, *Atatürk Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1963, s.41; Hasene Ilgaz, *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1981, s.10.

²⁹⁹ Konukçu, *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum*, s.27.

³⁰⁰ Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.113.

cemiyetin var olup olmadığını sormuştu.³⁰¹ Mustafa Kemal ve beraberindekiler 26 Haziran 1919'da gece yarısına doğru Tokat'a geldi, 27 Haziran sabahı Tokat'tan ayrılarak akşama doğru Sivas'a vardı. 27/28 Haziran gecesinin sabahında kendi deyimiyle bir bayram günü Sivas'tan hareket edilmiş³⁰² 29 Haziran'da Suşehri'ne gelinmiş ve 30 Haziran'da, Suşehri'nden sabah 9.00'da hareket edilerek akşam Refahiye'ye varılmıştır. Çardaklı Boğazında, geceyi toprak üstüne battaniye sererek geçirmişlerdir.³⁰³ Çünkü Çardaklı Boğazında, Fırat'ın yanından geçen şose üzerine bir kaya parçası düşmüş ve bu nedenle kapanmıştı. Yapılan çalışmalar neticesinde yol açılmış; ancak karanlığın basması ve Çardak Boğazından çıkamadıkları için, geceyi burada geçirmişlerdir.³⁰⁴ Mustafa Kemal yol üzerinde gördüğü herkesle konuşup dertleşiyordu. Erzincan'da, bir subaşında rastladığı muhacir kabilelerden birisiyle aralarında şöyle bir diyalog yaşanmıştı.³⁰⁵

-Nerelisin Ağa?

-Eleşkirt tarafından. Çukurova'dan gelirik.

-Hepiniz bu kadar mı?

-Çoktuk Paşa çoktuk. Gidende dağlar, dereler göçü almazdı. Mal, davar, istediği gibi vardı. Ama at da bu, külfet de bu ister al, ister sat paşa can.

Mustafa Kemal konuştuğu bu ihtiyar adama karşı üzülmüş olsa gerek; hiç cevap vermemiş ve Erzincan'a kadar tek kelime etmemiştir. 1 Temmuz 1919'da kalabalık bir heyetle Erzincan'a gelen Mustafa Kemal, şehrin girişinde, Vilâyet-ı Şarkıye ve Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Başkanı, üyeler, Belediye Başkanı Eşref Bey, askeri ve mülki erkân tarafından karşılandı.³⁰⁶ Mustafa Kemal Erzincan'da iken, Saray Mabeyn Başkâtipliğinden bir telgraf aldı. Bu telgrafta kendisinden iki aylık bir

³⁰¹ Enver Konukçu, "Milli Egemenlik, Milli Birlik ve Beraberlik Yolunda Erzincan", *Milli Egemenlik 1989 Panellerde Sunulan Bildiriler*, TBMM Yay. Erzincan, 1989, s.27.

³⁰² Atatürk, *Nutuk I*, s.43.

³⁰³ Utkan Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, ATAM Yay. Ankara, 2015, s.142-144.

³⁰⁴ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul, 1984, s.181.

³⁰⁵ *Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde*, 3'üncü Ordu Komutanlığı Yay. Erzincan, 1981, s.18; Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1922)*, Remzi Kitapevi, Ankara, 1999, s.88-89.

³⁰⁶ Konukçu, "Milli Egemenlik, Milli Birlik ve Beraberlik Yolunda Erzincan", s.28.

hava değişimine ayrılması ve istediği bir yerde dinlenmesi ve müfettişlik görevinden ayrılması isteniyordu.³⁰⁷ Mustafa Kemal bu isteği kabul etmeyip, 2 Temmuz'da Erzincan'dan ayrıldı. Cimin köyünün alt kısmından geçilmişti ki; burası Dersim hâkimiyetinde olan Sansa boğazıydı ve eşkıyalık olaylarının sık yaşandığı bir yerdi. Mustafa Kemal bütün bunları göze alarak buradan geçmiş ve bu davranışından dolayı bölge halkınca kahraman ilan edilmiştir.³⁰⁸ Mustafa Kemal ve beraberindekiler geceyi Tercan'da geçirdi. Buradayken Harbiye Nezaretinden tekrar, önceki yollanan telgrafla aynı anlamda bir telgraf aldı. Mustafa Kemal, bu iki telgrafla istenilen çağrılara uymayarak, işinin başında kalacağını bildirmişti.³⁰⁹ 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelen Mustafa Kemal ve beraberindekiler, halkın sevgi gösterileri arasında karşılandı.³¹⁰

II.2.1.1.2. 30 Ağustos 1919 Ziyareti

İki aya yakın bir süre Erzurum'da kalan Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'nin tamamlanması ile buradaki çalışmalarını sonlandırdıktan sonra 29 Ağustos 1919'da Sivas'a gitmek üzere Erzurum'dan ayrıldı.³¹¹ Erzurum'dan üç otomobil ve üç at arabasıyla ayrılmışlardı. Otomobiller hurda vaziyetteydi. Birinci otomobilde Mustafa Kemal, Rauf (Orbay), Hoca Raif Efendi; ikinci otomobilde Süreyya (Yiğit), Hüsrev (Gerede), Mazhar Müfit (Kansu); üçüncü otomobilde Refik (Saydam), Cevat Abbas, Muzaffer ve Yüzbaşı Osman (Tufan) yer almaktaydı. 29/30 Ağustos gecesi Erzurum ve Erzincan arasında bulunun bir köyde kalındı.³¹² Bu seyahat esnasında Mustafa Kemal soğuk almıştı. Doktoru tarafından verilen ilaçlar sayesinde biraz kendine gelebilmişti.³¹³ 30 Ağustos 1919'da öğleden sonra Mustafa

---

³⁰⁷ Konukçu, "Milli Egemenlik, Milli Birlik ve Beraberlik Yolunda Erzincan", s.28; Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.115-116; Yılmaz Altuğ, *Türk Devrim Tarihi Dersleri (1919-1938)*, İstanbul Üniversitesi Yay. İstanbul, 1975, s.41.

³⁰⁸ *Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde* s.18.

³⁰⁹ Konukçu, "Milli Egemenlik, Milli Birlik ve Beraberlik Yolunda Erzincan", s.29; Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.116-118; Yılmaz Altuğ, *Türk Devrim Tarihi Dersleri (1919-1938)*, s.41-42.

³¹⁰ Zeki Sarıhan *Kurtuluş Savaşı ve Günlüğü I*, Öğretmen Yay. Ankara, 1986, s.346. Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*,

³¹¹ Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, s.141. Zeki Sarıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, Öğretmen Yay, Ankara, 1986, s.77.

³¹² *Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde* s.31.

³¹³ Konukçu, "Milli Egemenlik, Milli Birlik ve Beraberlik Yolunda Erzincan" s.28.

Kemal ve beraberindekiler Gazlısu'ya (Ekşisu)³¹⁴ geldi. Burada onları, Erzincan Mutasarrıfı, Asker Alma Dairesi Başkanı (Ahz-ı Asker Kalemi Reisi), ve Erzincan ileri gelenleri karşıladı. Burada dinlendikten sonra, akşam karanlığı basmadan Erzincan'a girildi. Erzincan halkının Mustafa Kemal ve beraberindekileri sevgi gösterileri arasında karşılamaları, kendilerine büyük bir moral vermiş ve umutlarını arttırmıştı. Mustafa Kemal Erzurum Kongresine katılan Şeyh Fevzi Efendi ile de görüştü. Akşam Erzincan Mutasarrıfı Eşref Bey, Mustafa Kemal'in şerefine belediye binasında bir yemek verdi³¹⁵ Bu sırada Mustafa Kemal'in yanında yer alan Mazhar Müfit (Kansu), yemekteki izlenimlerini şu şekilde aktarmaktadır:³¹⁶

“Gece yarısına kadar yemekte oturuldu. Paşa, sofrada bulunanlara milli mücadelenin gayesi ve vatanı kurtarmanın çareleri hakkında uzun bir izahat verdi. Aynı zamanda Sivas'a da telgrafla bazı talimat yazdırdı. Mutasarrıfın ziyafetinde bulunan ve çoğunluğunu Erzincan eşrafi teşkil eden davetliler büyük bir inanç ve imanla bir anda Paşa'ya bağlanmışlardı. Paşam, son damla kanımızı senin yolunda ve milletin kurtuluşu uğrunda akıtacağız diyerek kendisine teminat veriyorlardı. Paşa bu durumdan memnun kalmıştı ki sabah yola çıkmak yerine halk ile temas etmeyi ve şehri dolaşmayı tercih etti.”

Mustafa Kemal 31 Ağustos 1919'da Erzincan Mutasarrıfının evinde kalarak sabah Mutasarrıflık dairesine resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Daha sonra Ahz-ı Asker Reisliğine ve ardından belediyeye bir ziyaret gerçekleştirerek halkla görüşme yaptı. Şeyh Fevzi Efendi'yi de yanına alarak³¹⁷ Sivas'a doğru 31 Ağustos 1919'da hareket etti.³¹⁸ Mustafa Kemal ve beraberindekiler Erzincan boğazına (Çardaklı Boğazı) geldikleri zaman, boğazın bazı kişiler tarafından tutulduğunu ve bu kafiye

³¹⁴ Böğert ve Acısu ismiyle de anılmaktadır. Konukçu, "Milli Egemenlik, Milli Birlik ve Beraberlik Yolunda Erzincan" s.28. Günümüzde bu yer halk arasında yaygın olarak Ekşisu olarak adlandırılmaktadır.

³¹⁵ Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, s.141-142; Konukçu, "Milli Egemenlik, Milli Birlik ve Beraberlik Yolunda Erzincan", s.28-29.

³¹⁶ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I*, TTK Yay. Ankara, 2009, s.198-199.

³¹⁷ Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, s. 142; *Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde* s.32.

³¹⁸ Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, s.157; Sarihan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, s.79.

bir baskın yapılacağını öğrenmişlerdi. Ancak Mustafa Kemal'in tek derdi, Sivas'ta toplanacak kongreye zamanında yetişmek ve onun için kaybedecek zaman yoktu. Mustafa Kemal'in otomobilinin önünde yer alan otomobile, hafif makineli tüfeklerle silahlanmış birkaç kişi bindirilmiş ve hızlı bir şekilde boğazı geçmişlerdi. Mustafa Kemal bu olayın, kendisini geri döndürmeye zorlamak için, İstanbul hükümetinin adamı olan bazı kişilerce yapıldığını düşünmekte idi. Ayrıca boğaz eğer Dersim Kürtleri tarafından kuşatılmışsa, bunların yapacağı tek şeyin uzak tepelerden yola ateş etmek olduğunu ifade etmiştir.³¹⁹ Bu şartlar altında yoluna devam eden Mustafa Kemal ve beraberindekiler, 2 Eylül 1919'da Sivas'a geldi.³²⁰

II.2.1.2. Cumhuriyetin İlanından Sonraki Ziyaretler

II.2.1.2.1. 29 Eylül 1924 Ziyareti

1924 yılında Erzurum'da birincisi 13 Mayıs 1924, ikincisi 6 Eylül 1924, üçüncüsü ve en şiddetli olanı 13 Eylül 1924'te 3 ayrı deprem meydana gelmişti. Mustafa Kemal, Erzurum depremi yaşandığı sırada, 29 Ağustos'tan 18 Ekim'e değin sürecek olan 51 günlük Anadolu Seyahatine (Sonbahar Seyahatleri diye de bilinmektedir) çıkmıştı. Deprem haberini ise Trabzon'da bulunduğu sırada almış ve gezi programını iptal etmişti. Depremin sonuçlarını ve depremzedelerin durumlarını yerinde görüp, onlara moral vermek amacıyla Erzurum'a gitmeyi kararlaştırdı.³²¹ Trabzon'dan sonra 17 Eylül 1924'te Rize'ye, 18 Eylül'de de Giresun'a hareket etmiş. Bu sırada kendisine birçok yerden davet telgrafları gelmişse de Erzurum'a gitmeye karar verdiği için bu davetleri geri çevirmek zorunda kalmıştır. Giresun, Ordu, Samsun, Amasya, Tokat üzerinden 27 Eylül'de Sivas'a gelmiştir.³²² Reis-i Cumhur (Cumhurbaşkanı) sıfatıyla Sonbahar Seyahatlerini gerçekleştiren Mustafa Kemal'e bu seyahatlerinde eşi Latife Hanım da eşlik etmiştir. Erzurum'a gitmek

---

³¹⁹ Atatürk, *Nutuk I*, s.85.

³²⁰ Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, s.157; Sarihan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, s.782.

³²¹ Nurhan Aydın-Elif Ergün, "1924 Erzurum Depremi ve Gazi Mustafa Kemal Paşa", *ATCTD*, c. I, S:2, (Ocak-2018), s.145-155.

³²² Mesut Çapa, "Erzurum Depremi ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'in Erzurum'u Ziyareti", 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum *I. Uluslararası Erzurum Sempozyumu* (23-25 Temmuz 2002 Erzurum), Yay (Haz: Salim Gökçen-Yavuz Aslan), ATAM Yay, Ankara, 2003, s.643-644.

üzere 28 Eylül 1924 Pazartesi günü Sivas'tan ayrılarak 11.30'da Zara'ya, 18.00'da ise Suşehri'ne gelmişler ve 29 Eylül sabahı ise buradan ayrılmışlardır.³²³ Öğle vakti Refahiye'ye gelmişler ve memurlar, okul talebeleri, esnaf ve Jandarma fertleri ve kasaba içinden ve dışından gelen halk tarafından, büyük bir coşku ve heyecan içinde karşılanmıştır. Sokaklar, yeşil çam ağaçları ve bayraklarla donatılarak, kurbanlar kesilmişti.³²⁴ Öğle yemeği eski Erzincan Milletvekili Tevfik Bey'in evinde yenildi.³²⁵ Refahiye halkı "Allah seni başımızdan eksik etmesin" nidalarıyla Mustafa Kemal'i uğurladı.³²⁶ Mustafa Kemal ve beraberindekiler yollarına devam ederek, Erzincan'a 3 saat mesafede yer alan bir Han'da, Erzincan Valisi Faiz Bey, 8. Kolordu Kumandanı Asım Paşa (Gündüz), Belediye Başkanı Hakkı (Altınok), ve Halk Fırkası Heyeti tarafından karşılandılar. Saat 18.00'da Erzincan'a gelindi. Şehrin girişinde 21 pare top atışı yapıldı. Askeri birlikler, subaylar ve memurlar tarafından bir karşılama töreni yapıldı. Şehrin girişinden belediye dairesine kadar olan güzergâha okullar, esnaf cemiyetleri, Erzincan halkı ve çevreden koşup gelen binlerce insan toplanmış ve Mustafa Kemal, halkın tezahüratı arasında, yaya olarak belediyeye intikal etmiştir. Buradan sonra Hükümet, Kolordu ve Halk Fırkasını ziyaret etti. Akşam yapılan fener alayı, şehri aydınlatarak, halka bir bayram sevinci yaşatmıştı. Mustafa Kemal'in şerefine Müfettişlik binasında 50 kişilik bir ziyafet verildi.³²⁷ Bu ziyafet sırasında Halk Fırkasından Ziya Bey şu konuşmayı yapmıştır:³²⁸

"Kalbleri sizin hürmet ve muhabbetinizle meşbu olan Erzincan Halkı, Büyük Hâlâskarlarını kendi aralarında görmekle, sürûr ve saadetin en yüksek derecesini idrâk ile, mübâhidirler. Bu şerefi bize bahş buyurduğunuzdan memleketim nâmına arzı şükrân eylerim. Muhterem Gazimiz! Vatanımız şarktan ve garbden düşman istilalarına maruz ve

³²³ Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde s.54.

³²⁴ Hâkimiyet-i Milliye, 1 Ekim 1924.

³²⁵ Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, (1922-1938)*, s.294.

³²⁶ Hâkimiyet-i Milliye, 1 Ekim 1924.

³²⁷ *Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A:V-4, D:81, F:2-219; Hâkimiyet-i Milliye, 1 Ekim 1924; Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri, (Haz: Nuri Onat), Çağdaş Yay. İstanbul, 1984, s.119; Ökte, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, (1922-1938), s.294-295; Kırzioğlu, "Gazi'nin Kuzey Doğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", s.144; Önder, *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, s. 143; *Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde*, s.54-55.*

³²⁸ CA, A:V-4, D:81, F:2-220, Kırzioğlu, "Gazi'nin Kuzey Doğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", s.144-145; *Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri*, s.119-120.

inkırâza doğru yürümekte iken, bir ilhâmı milli ile vatanın haslâsını deruhde buyurdunuz. Tarihin kaydetmediği büyük bir celâdetle, memleketi kurtardınız. Vatana istiklâlîni, millete hâkimiyetini kazandırdınız. Türk ülkesi sizin tasavvura sığmayan azm-ü irâdenizin, dâhiyâne mücâhedâtınızın bir abidei şân-ü şerefidir. Bütün milletin minnet ve şükranları, bu abide önünde secde etmektedir. Büyük müncimiz, yalnız vatanın halâsıyla iktifa etmediniz. Son büyük İnkılâbla terakki ve inkişafımıza mâni olan bütün engelleri ortadan kaldırdınız. Milleti refah, memleketi adlû umrâna isal edecek Cumhuriyeti idâre ile, bu abideyi tezyin ettiniz. Bugün semamızda nur ihtişamı var. Bu nurun bizi refah ve umrâna, medeniyeti asriyyeden ibaret olan hedef ve gayemize en kısa yoldan eriştireceğine bütün mevcudiyetimizle kaaniiz. İstiklal Mücadelesinde olduğu gibi, terakki ve teceddüd mücadelesinde dahi, kemâli itimadla, rehberliğinizle yürüyeceğimizi ve bu uğurda, icab ederse hiçbir fedakârlıktan çekinmeyeceğimizi, memleket namına arz ve temin eyler Zâti Fahimâneleriyle Refikai Muhteremeleri Hanımefendi'ye saâdetler temenni ederim. Yaşasın Cumhuriyet, Yaşasın Reisi Cumhur Hazretleri.”

Mustafa Kemal, buna cevaben Erzincan ve bağlantısı, Halk Fırkasını temsil eden heyetlerle bir arada bulunmaktan memnun olduğunu, vilayet hududundan itibaren, geçilen yollarda ve bilhassa Erzincan'daki yapılan gösterilerde sergilenen sevgi ve güvenden dolayı teşekkür etmiş. Erzincan halkının, yapılan devrimleri bütün anlamı ve kapsamı ile anlamış olduğunu, yenileşme yolunda yüksek bir kavrayış ve yetenekle yürümeye azimli bulunduğundan dolayı çok mutlu olduğunu izah ettikten sonra; “Erzincan’ın az zamanda layık olduğu, Cumhuriyetin kendisinden beklediği mertebede aydınlık ve bolluk kaynağı olacağına tümünden inanıyorum”³²⁹ demiştir. Mustafa Kemal, Erzincan’a tekrar geleceğini bir gece daha kalacağını söyleyerek, 30

³²⁹ CA, A:V-4, D:81, F:2-221; Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri, s.120; Ökte, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri,(1922-1938), s.295; Kırzioğlu, “Gazi'nin Kuzey Doğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)”, s.145.

Eylül 1924 sabahı, Erzincan'da yapılan büyük tören ve gösteriler arasında Erzurum'a hareket etti.³³⁰

II.2.1.2.2. 10 Ekim 1924 Ziyareti

Mustafa Kemal Erzurum'da bulunduğu sırada 9/10 Ekim 1924 gecesinde Ankara'dan gelen bir şifre nedeniyle gezi programında bir değişiklik yaptı. Şifre, Doğu-İrak sınırıyla ilgili olarak, İngilizlerin hükümete gönderdiği notayı içeriyor ve Mustafa Kemal'in bu konudaki emir ve görüşleri isteniyordu. Bu nedenle Trabzon'dan deniz yoluyla yapmayı planlandığı programı, karadan Sivas yoluyla Ankara'ya dönülmesi yönünde kararlaştırıldı ve TBMM'nin olağanüstü toplanmasına karar verdi.³³¹ Mustafa Kemal 10 Ekim 1924'te Erzurum'dan hareket etti.³³² Öğleden sonra saat 13.00'da Tercan'a geldi. Öğle yemeğini burada yedi. Halkın tezahüratları arasında Erzincan'a doğru hareket etti.³³³ Mustafa Kemal, akşam Erzincan'a geldi ve hiçbir merasim yapılmaması konusunda talimat verip, vaktin gecikmiş olduğunu söylese de halk ve okullular koşarak onu karşılamaya geldi. Gece onun şerefine Halk Fırkası tarafından bir yemek verildi. Yemek yedikten sonra odasına çekilen³³⁴ Mustafa Kemal, Ertesi sabah Erzincan'dan ayrıldı.³³⁵ Mustafa Kemal'in bu gelişi, Erzincan'a gerçekleştirdiği son ziyaretti. Kendisi Erzincanlıları daima sevmiş ve Erzincanlıların vatanperverliklerini daima övmüştür.³³⁶

II.2.2. Başbakan İsmet İNÖNÜ

Cumhuriyet döneminin ilk başbakanlarından olan İsmet İnönü'nün Erzincan ile ilişkisi, 1935 yılında çıktığı tarihi Doğu seyahati ile başlamıştı. İsmet İnönü bu seyahatini, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle gerçekleştirmişti.³³⁷

³³⁰ CA, A:V-4, D:81, F:2-221; B.C.A 30-10-0-0 -2-9-14; Kırzioğlu, "Gazi'nin Kuzey Doğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", s.145; *Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri*, s.120.

³³¹ Ökte, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri, (1922-1938)*, s.305.

³³² Atnur, *Reis-i Cumhuriyetin Doğu İncelemeleri*, s.86; Kocatürk, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, s.362.

³³³ Cumhuriyet, 12 Ekim 1924; *Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde* s.63. *Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri*, s.137.

³³⁴ *Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde* s.63.

³³⁵ CA, A:V-4, D:81, F:2-116; *Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri*, s.137. *Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde* s.63.

³³⁶ *Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde* s.63.

³³⁷ Murat Küçükkuşurlu, *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950)*, ATAM YAY. Ankara, 2012, s.611.

İsmet İnönü, 29 Haziran 1935 tarihinde dönemin Dışişleri Bakanı olan Tevfik Rüştü Aras'la birlikte Doğuya doğru hareket etti. Diyarbakır, Mardin, Siirt, Bitlis ve Van'da çeşitli incelemelerde bulundu. 13 Temmuz 1935 tarihinde vilayetlerin belediye başkanlarına Doğu vilayetlerinde gezi sırasında nüfus hazırlıklarını takip ettiğini bildirmiş ve bu konuya gereken önemin verilmesini istemişti. Gezisine devam eden İsmet İnönü Diyadin, Ağrı, Iğdır, Erzurum, Tortum, Oltu, Kars, Arapçayı (Arpaçayı), Çıldır, Ardahan, Artvin, Murgul, Hopa, Trabzon ve Gümüşhane'de incelemelerde bulundu. Daha sonra tekrardan Erzurum'a geldi.³³⁸ 31 Ağustos 1935 sabahı Erzurum'dan hareket eden İsmet İnönü,³³⁹ Tercan'a uğrayarak akşam vakti Erzincan'a geldi.³⁴⁰ Kültür Bakanı Saffet Arıkan, 1 Ağustos 1935 tarihinde, yolladığı telgrafta Erzincan'da bulunan Başbakan İsmet İnönü'ye gezilerinin iyi geçmesi temennisinde bulunmuştu.³⁴¹ İsmet İnönü Erzincan'da bulunduğu sırada Çağlayan'ı görmeye gitmiş ve dönüşte hükümet, belediye ve çeşitli kurumlara ziyaretlerde bulunmuştu. Erzincan Halkevinde, halk ile 3 saate kadar görüşmüş. Ayrıca Erzincan'da yeni bir Halkevi yapılması için gereken plan ve projelerin hazırlanmasını emretmişti. 3 Ağustos 1935 tarihinde, saat 05.00'te Erzincan'dan ayrıldı.³⁴² Erzincan'dan sonra Şebinkarahisar, Giresun, Tirebolu, Ordu ve İnebolu'ya uğrayan İsmet İnönü, 7 Ağustos 1935 tarihinde Doğu gezisini tamamlayarak, 8 Ağustos'ta İstanbul'a dönmüştür. 9 Ağustos'ta ise Dışişleri Bakanı ile birlikte Atatürk'ü ziyaret ederek kendine Doğu seyahati hakkında bilgi vermişlerdir.³⁴³

II.3. Cumhuriyet Halk Partisi

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra başlayan Müdafaa-i Hukuk Hareketi, başlangıçta bölgesel bir nitelikte olsa da Erzurum Kongresiyle birlikte, Doğu Anadolu'daki cemiyetleri Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adıyla birleştirdi. Sivas Kongresiyle birlikte, ülke genelinde yer alan Müdafaa-i Hukuk

³³⁸ Suat Akgül, *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler*, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1992, s.58-59.

³³⁹ Ulus, 1 Ağustos 1935.

³⁴⁰ B.C.A 30-10-0-13-75-7.

³⁴¹ B.C.A 30-10-0-13-75-11.

³⁴² Ulus, 4 Ağustos 1935.

³⁴³ Akgül, *Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler*, s.59.

Cemiyetleri, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilerek yasal bir zemine oturtuldu.³⁴⁴ Millî Mücadele hareketinin askeri cephesinin tamamlanmasından sonra, meclis içinde muhalif hareketler ve gruplaşmalar had safhaya ulaşmıştı. Özellikle birinci grup ve ikinci grup ön plandaydı. 1 Nisan 1923 tarihinde meclisin seçimlerinin yenilenmesi kararı alındı. Yapılan seçimlerin tümünü (Gümüşhane’de bir milletvekili dışında) birinci grup kazandı.³⁴⁵ Mustafa Kemal artık cemiyetçilikten fırkaya (parti) geçişin gerekli olduğunu düşünüyordu.³⁴⁶ Ancak bu kanıya varması seçimlerin yapılmasından sonra olmamıştı. Nitekim 1922’de Ankara’da gazetecilerle görüştüğü sırada bu durumu açıklamış ve daha sonra çıktığı bir yurt gezisinde de, parti kurma gerekliliğini halka anlatmıştı.³⁴⁷ 1 Nisan 1923 tarihinde alınan seçim kararının hemen sonrasında “Dokuz Umde” yayınlanmıştır.³⁴⁸ 7 Ağustos 1923 tarihinde TBMM’nin ikinci devresinde Ankara’ya gelen milletvekilleri, ilk toplantılarını gerçekleştirmişler ve gündemin tek konusu ise kurulacak Halk Fırkasının tüzüğünün hazırlanması olmuştur.³⁴⁹ 9 Eylül 1923 tarihinde ise Halk Fırkası kuruldu. Dokuz Umde esas olmak üzere hazırlanan tüzük kabul edildi.³⁵⁰ 10 Kasım 1924 tarihinde, Halk Fırkası adı Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirildi. 1935 yılında CHF’nin 4 Büyük Kongresi tarafından kabul edilen tüzüğün birinci maddesinde bu ad Cumhuriyet Halk Partisine dönüştürülmüştür.³⁵¹ Mustafa Kemal Atatürk Dönemi’nde CHF, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Ahali Cumhuriyet Fırkalarının

---

³⁴⁴ İhsan Güneş, “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkası’na Geçiş”, *AAMD*, c. III, S:8, (Mart-1987), s.566.

³⁴⁵ Yavuz Aslan, *TBMM Hükümeti’nin Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)*, Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2001, s.91-93; Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, s.61-62.

³⁴⁶ Hikmet Bila, *CHP (1919-2009)*, Doğan Yay. İstanbul, 2008, s.30.

³⁴⁷ Esat Öz, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)*, Gündoğan Yay. Ankara, 1992, s.85.

³⁴⁸ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yay. İstanbul, 1988, s.63.

³⁴⁹ Zeki Çevik, *Milli Mücadele’de Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş (19187-1923)*, Atam Yay. Ankara, 2002, s.481.

³⁵⁰ Mete Tuncay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yay. Ankara, 1981, s.57; Ayşe Güneş Ayata, *CHP (Örgüt ve İdeolojisi)*, Ankara, 1992, s.63; Bila, *CHP (1919-2009)*, s.36; Çevik, *Milli Mücadele’de Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş (19187-1923)*, s.482.

³⁵¹ Çevik, *Milli Mücadele’de Müdafaa-i Hukuk’tan Halk Fırkası’na Geçiş (19187-1923)*, s.485.

muhalefetiyle karşılaşmışsa da bu muhalefet hareketleri ortadan kaldırılmış ve CHF 1945 yılına kadar tek parti olarak kalmıştır.³⁵²

II.3.1. CHP'nin Erzincan'daki Kuruluşu ve Gelişimi

Cumhuriyet Halk Fırkası, temel teşkilat olarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne dayanmakta olup (Sivas Kongresiyle birlikte Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmişti), Halk Fırkasının temelini oluşturmuştu. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Erzincan ve ilçelerinde de şubeleri bulunmaktaydı. Erzincan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Hacı Rauf Beyzade Halil Bey, Hacı Mehmed Beyzade Sami Bey, Müftü Osman Fevzi Efendi, Mahfuz Bey'in faaliyetleri sonucunda kurulmuştu.³⁵³ Ayrıca Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti içerisinde Erzincan Kongresine katılan üyeler de bulunmaktaydı.³⁵⁴ Halk Fırkasının kurulmasıyla birlikte, fırka teşkilatının Erzincan'da da var olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Erzincan Belediye Reisi Hakkı (Altınok) ve Halk Fırkası Reisi olan Sami Bey, Mustafa Kemal'in 1924 yılında, çıktığı yurt gezisinde Erzincan'ı da ziyaret etmesi temennisinde bir telgraf yollamışlardı.³⁵⁵ Öte yandan Mustafa Kemal'in 1924 yılında Erzincan'a gerçekleştirdiği ziyaret sırasında Halk Fırkasını ziyaret etmesi ve Halk Fırkasının onun şerefine bir akşam yemeği vermesi fırka teşkilatının Erzincan'da Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.³⁵⁶ 13 Şubat 1925 tarihinde başlayan Şeyh Sait İsyanı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun bazı illerinde Cumhuriyet Halk Fırkası teşkilatlarının kapatılmasında etkili olmuştu.³⁵⁷ Nitekim Erzincan da bu iller arasında yer alıp, 1931 yılında, Erzincan Vilayetinde Halk Fırkası teşkilatı bulunmamaktaydı.³⁵⁸ Her ne kadar Erzincan'da önemli bir olay yaşanmamışsa da, Cumhuriyet Halk Fırkasının kapatılmasının, tedbir amaçlı olduğu anlaşılmaktadır. 1932 yılında Erzincan milletvekillerinin hazırladıkları raporda, parti teşkilatı ile ilgili bilgiler vermesi, Halk Fırkası il teşkilatının tekrardan

³⁵² Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, Arba Yay, İstanbul, 1952, s.75-76.

³⁵³ Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.83-99.

³⁵⁴ Kırcıoğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, c. III, s.222-224.

³⁵⁵ CA, A:VII-2, D:92, F:1-161.

³⁵⁶ Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde s.63.

³⁵⁷ Yavuz, *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat(1923-1960)*, s.41.

³⁵⁸ Hakkı Uyar, *Türkiye'de Tek Parti Döneminde İktidar ve Muhalefet (1923-1950)*, DEÜAİİTE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1998, s.168. Yavuz, *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat(1923-1960)*, s.41.

açıldığını göstermektedir. CHP teşkilatının Erzincan'da 1932 yılında tekrardan açıldığı belgelerden anlaşılmaktadır. 1933 yılında CHP İl İdare Heyeti Reisliğine Mustafa Asım Altınok seçilmişti. Mustafa Asım Altınok, 1933-1936 yılları arasında, CHP İl Başkanı olarak görev yaptı. 1936 yılında alınan kararla, CHP il başkanlıkları ilin valiliklerine devredilmesiyle,³⁵⁹ Mustafa Asım Altınok, görevini Erzincan Valisi Fahri Özen'e devretmiş ve Özen hem vali hem de il başkanlığı görevini birlikte yürütmüştür.³⁶⁰

1923 yılına ait bir kayıttta Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Halk Fırkasına dönüşmesiyle birlikte, Erzincan ve Erzincan'a bağlı bazı kazaların Fırka Heyeti İdaresinin isimleri yeniden oluşturulmuştu. Erzincan vilâyeti Heyeti İdare Reisi Sami Bey olup, azalar ise Halil Bey, Sağırzade Hilmi Bey, Ziya Bey, Şeyh Saffet Efendi, Arapzade Ahmet Efendi, Hacı Yusufzade Ahmet Bey idi.³⁶¹

Kemah kazası heyeti idare reisi Celalledin Bey, azalar; Hayrettin Bey, Abbaszade Durdun Bey, Saraçzade Tahsin Efendi, Sabit Efendi. Kuruçay Kazası heyeti idare reisi Şahvarzade Mahmut Bey, azalar; Şerif Efendi, Hüsnü Bey, Ziya Efendi, Şerif Efendi. Pülümür kazası heyeti idare reisi ise Mehmet Efendi, azalar; Musa oğlu Rıfat Efendi, Süleyman Efendi, Osmanoğlu Ali Efendi, Şakir Efendi, Kiko Efendi idi.³⁶²

1929 yılında vilâyet kongrelerinde oluşturulan vilâyet idare heyetinin isimleri şöyleydi: Reis Gani Bey, azalar; Belediye Reisi Hakkı Bey, Ziraat Bankası Müdürü Arapzade Ahmet Bey, Ticaret Odası Kâtibi Muhlis Bey.³⁶³

1929-1930 vilâyet kongrelerinde oluşturulan vilayet idare heyetinin isimleri şöyleydi: Reis Gani Bey, azalar; Belediye Reisi Hakkı Bey, Ziraat Bankası Müdürü Mustafa Bey, Dervişzade Muhlis Bey, Arapzade Ahmet Bey.³⁶⁴

---

³⁵⁹ *CHP 1936 Kongre Dilekleri*, (?), 1937, s.8.

³⁶⁰ Yavuz, *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat(1923-1960)*, s.41.

³⁶¹ B.C.A 490-1-0-0 -284-1137-1.

³⁶² B.C.A 490-1-0-0 -284-1137-1.

³⁶³ B.C.A 490-1-0-0-284-1138-2.

³⁶⁴ B.C.A 490-1-0-0-284-1138-2.

1930-1931 senesinde yapılan vilayet kongrelerinde seçilen vilayet idare heyetinin isimleri şöyleydi: Reis Gani Bey, azalar; Hakkı Bey, Muhlis Bey, Ahmet Bey, Şerif Bey.³⁶⁵

1933 ve 1936 yılları arasında partiye üye kişi sayısı incelendiğinde; 1933 yılında üye sayısı 6.636 iken, 1934 yılında bu sayı 6.783'e ulaşmıştır. 1935 yılında ise partiye üye sayısı 5.039 olup, 1936 yılında 3.039 idi. 1935 ve 1936 yıllarında partiye üye sayısında ciddi bir düşüş yaşandığı anlaşılmaktadır.³⁶⁶

Parti il teşkilatları ve CHP Genel Merkezi arasındaki bilgi alışverişi farklı yollarla yapılmaktaydı. 1936 yılından itibaren yılda iki kez il başkanları tarafından CHP Genel Sekreterliğine yapılan faaliyetlerle ilgili olarak raporlar sunulmaktaydı. CHP Genel Merkezi ise bu raporları inceleyerek var olan eksiklikleri tespit edip, bu eksikliklerin giderilmesi için il teşkilatlarına gerekli bilgilendirmeleri yapardı.³⁶⁷ Bunun dışında ilin milletvekilleri ve Bölge Müfettişlerince raporlar hazırlanmaktaydı. Milletvekilleri ve bölge müfettişleri, yaptıkları tetkikat neticelerini raporlar halinde hazırlar ve bu raporları CHP Genel Merkezi'ne gönderirlerdi. Genel Merkezce bu raporlar bir değerlendirmeye tabi tutulurdu ve eksikliklerin giderilmesi için il teşkilatlarına gerekli bilgilendirmeleri yapardı.³⁶⁸ Gerek il başkanlarının ve Bölge Müfettişlerinin ve gerekse milletvekillerinin hazırlamış olduğu bu raporlar il teşkilatının üyeleri, idare heyeti ve il hakkında detaylı bilgileri muhteva etmesi bakımından büyük bir önem arz etmekteydi.

II.3.1.1. Bölge Müfettişlerinin Raporları

1935 yılında, Parti Müfettişi olan Kocaeli Milletvekili Ragıp Akca'nın Erzincan'ı teftiş raporu Genel Yönetim Kurulunca detaylı bir şekilde incelenmişti. Yapılan incelemeler neticesinde, görülen iyi ve kusurlu noktalar tespit edilmiş ve bunların giderilmesi için Erzincan il teşkilatına gerekli bilgilendirme yapılmıştı. Bu bilgilendirme içerisinde Kemah ilçesinde üye kaydı işinin tüzüğe göre yapılmadığı,

³⁶⁵ B.C.A 490-1-0-0-284-1138-2.

³⁶⁶ B.C.A 490-1-0-0 -284-1139-2.

³⁶⁷ Yavuz, *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat(1923-1960)*, s.41.

³⁶⁸ B.C.A 490-1-0-0-646-142-1.

büro çalışmalarının eksik olduğu, ilçe yönetim kurulunun Bölge Müfettişi'nin teftişi zamanına kadar geçen dokuz ay içinde bir iki toplantı yaptığı ifade edilmiştir. Refahiye ilçesinde de büro işleri kusurlu, kayıt, dosya ve defter işleri de eksikti.³⁶⁹

Yardım parası tahsilâtı iyi takip edilmemekle birlikte, il yönetim kurulu da dâhil olduğu halde kasa defterleri düzgün ve tüzüğe göre değildi. Ayrıca hesap işlerinin tutumunda uygunsuzluk tespit edilmişti. Gençlik ve spor işlerinde ise, Erzincan merkezindeki faaliyetler iyi olarak görülmüşse de merkez dışındaki yerlerde aynı durum söz konusu değildi. Erzincan gençlerinin ulusal mefkûre içinde yoğrulup pişirmenin gerekli olduğu ifade edilerek, spor ve gençlik işlerine daima önem verilmesi gerektiği hatırlatılmıştı. Sorumlulukların yerine getirilmesi için zaman zaman yukarı kademede yer alan yönetim kurulu üyelerinin köylere giderek, buradaki örgütü teftiş etmesi ve halk ile temas halinde olması gerektiği; ancak bu teftiş ve temas işinin eksik olduğu belirtilmişti. Parti programının genelini ilgilendiren genelgelerinin hükümlerini yayma noktasında eksiklikleri tespit edilerek, bu eksikliklerin giderilmesi ve bu işe önem verilmesi gerektiği hatırlatılmıştı. İl yönetim kuruluyla ilgili olarak büro işlerinin istenilen intizamda yapılmadığı, üye defteri ve kayıt işlerinin eksik ve tüzüğe aykırı olduğu tespit edilmiş ve 1929 yılından beri bir tek üyenin kaydedilmediği belirtilmişti. İl kongresinin şeklen tüzüğe uygun yapıldığı ifade edilmişse de birtakım eksiklikler olduğu dile getirilmişti. Örnek olarak ilçelerden il kongresine gelecek mümessillerin merkezden yapılan tesirle seçtirildiği ve bunların çoğunun Erzincan'da bulunan ve il yönetim kurulu üyelerine akraba olan kimselerden seçildiği anlaşılmıştır. Öte yandan merkezdeki ocak kongrelerinin tüzüğe göre yapılmadığı, il yönetim kurulunca saptanan listelerle ve emirlerle ocak heyetlerinin oluşturulduğu anlaşılmaktadır.³⁷⁰

İl yönetim kurulunun sekiz üyesinin durumu incelendiğinde, bunlardan beşinin Altınok ailesine mensup olduğu anlaşılmaktaydı. İl yönetim kurulu üyesi olan belediye başkanı Hakkı Altınok ile ilgili olarak, ahlak durumunun iyi olduğu, uzun yıllar parti adayı olarak belediye başkanlığı görevini yürüttüğü belirtilmiş.

³⁶⁹ B.C.A 490-1-0-0 - 647-150-1; B.C.A 490-1-0-0 -268-1068-1

³⁷⁰ B.C.A 490-1-0-0 - 647-150-1; B.C.A 490-1-0-0 -268-1068-1

Fakat Altınok'un şehrin bayındırlığı namına bir şey yapmadığı, akrabalarını ve tanıdıklarını belediyeye yerleştirmesinin genel bir memnuniyetsizliğe neden olduğu belirtilmiştir. Genel Yönetim Kurulu eksikliklerin halkı parti etrafında yüksek bir sevgi ve saygı ile toplanma istek ve duygusunu bozup, azaltacağını ifade etmiş. Ayrıca bu eksikliklerin giderilmesi ve yapılan işlerin tüzüğe aykırı olmayacak şekilde yerine getirilmesini rica etmişti.³⁷¹

13.02.1937 tarihli, Erzincan Valisi ve aynı zamanda CHP İl Başkanı sıfatıyla Fahri Özen, CHP Genel Sekreterliği'ne 6 aylık çalışmaya raporu sunmuştu. Bu rapor içerisinde il teşkilatına kayıtlı partili üye sayısı 3039 kişiydi. Bunların 2750'si Erzincan ilçesine, 616'sı Kuruçay'a (İliç), 530'u Kemah'a, 1143'ü ise Refahiye'ye kayıtlıydı. Rapora göre bugüne kadar önerge ve toplam kâğıtları verenlerin sayısı 3146 olup geriye kalanı alınmak üzere takip edilmekteydi. Tüzüğün 9. ve 10. Maddelerine göre üye kayıtları yapılmaktaydı. Raporun verildiği 6 ay içinde, mevsimin kış olması ve yolların kapalı olmasından ötürü teftiş kısmen yapılmıştı. Partiyeye mensup olanlardan yardım parası alınmakla birlikte, tahsil oranı %70 kadardı. Erzincan'da, yönetim kurulları, bütün parti kurumlarında tüzüğe uygun olarak toplanmakta ve parti yönetim kurullarında kararlar hususi deftere düzgün bir şekilde geçirilerek imza edilmekteydi. Yönetim kurullarında iş bölümü yapıp, parti çalışmaları hakkında ise ilçelerden düzenli bir şekilde raporlar alınmaktaydı. Yönetim kurullarına seçilenler okur-yazar kişilerdi. Partide görevli olup, partiyeye mensup olmayan yoktu ve herhangi bir seçimde partinin kazanmasına mani olacak şahıslar ve olaylar yoktu. İrtica hareketleri olmayıp, Halkevlerinin çalışmalarına gün geçtikçe daha çok önem verilmekteydi. Partinin mahalli spor teşkilatlarıyla ve bütün Erzincan gençliğiyle arası gayet iyiydi. En çok okunan gazeteler ise, Ulus, Cumhuriyet, Akşam ve Son Posta idi. Milli Hükümet ile tam bir ahenk tesis edilmişti.³⁷²

13.07.1937 tarihli altı aylık çalışma raporunda ise, il teşkilatında parti üye sayısı, kayıt edilmiş 5030 idi. Kayıtlar ise tüzüğe göre gönderilmiş olup, önerge

---

³⁷¹ B.C.A 490-1-0-0 - 647-150-1; B.C.A 490-1-0-0 -268-1068-1

³⁷² B.C.A 490-1-0-0-646-142-1.

kâğıdı ve ödeme kâğıdı alınmak üzere yeniden düzenlendiğinde, parti üye sayısı 3615 olduğu anlaşılmıştı. Bunların 1336'sı Erzincan merkez ilçesine, 560'ı Kemah'a, 617'si Kuruçay'a, 1102'si ise Refahiye'ye kayıtlıydı. Partiye kayıtlı üye sayısında bir önceki raporda belirtilen kayıtlı üye sayısına nazaran artış yaşanmıştı. Üye kaydına ait defterler örneğe göre idi. Raporun verildiği altı ay içerisinde teşkilatın çoğu teftiş edilmişti. Parti mensuplarından yardım parası alınmaya devam edilmekle birlikte, yeni ödeme kâğıtları üzerinden tahsil oranı %50 idi. İl ve ilçelerde bulunan tüm parti teşkilatının bütçe ve hesap işleri örneğine göre yapılmaktaydı. İl ve ilçedeki parti kurullarında yönetim kurulları haftada bir toplanmaktaydı ve alınan kararlar hususi defterlere muntazam bir şekilde geçirilerek imza edilmekteydi. Parti çalışmaları ile ilgili olarak, ilçelerden muntazam raporlar alınmaktaydı. Yönetim kurullarına seçilenler okur-yazar kişilerdi. Partide görevli olup, partiye mensup olmayan bulunmamaktaydı. Herhangi bir irtica hareketi yoktu. Partinin herhangi bir seçimde kazanmasına mâni olacak kişiler olmayıp, bu durumla alakalı olarak, herhangi bir vaka da yaşanmamıştı. Sporla uğraşanların ihtiyaçları temin edilerek, sporla uğraşanların sayısının arttırılmasına çalışılmıştır. Daha önceki raporda belirtilen ve bu raporda ifade edildiği üzere, Erzincan'da mahalli bir gazete ve dergi bulunmamaktaydı. En çok okunan gazeteler ise Ulus, Cumhuriyet, Akşam, Haber, Köroğlu ve Son Posta idi.³⁷³

10.01.1938 tarihli altı aylık çalışma raporunda ise il teşkilatındaki parti üye sayısı 3835 idi. 13.07.1937 tarihli altı aylık çalışma raporunda belirtilen üye sayısına nazaran parti üye sayısında bir artış yaşandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca 10.01.1938 tarihli altı aylık bu çalışma raporunda, aşağı yukarı 13.02.1937 ve 13.07.1937 tarihli altı aylık çalışma raporlarında belirtilen bilgileri ihtiva etmektedir.³⁷⁴ Bu raporlardan anlaşılmaktadır ki; parti teşkilatı Genel Merkez'e gönderdiği bu raporlarda, il teşkilatının çalışmalarını muntazam bir şekilde yerine getirmeye çalışmaktadır. Ancak raporlarda dikkati çeken bir husus da, neredeyse hiçbir sorunun bu raporlarda belirtilmemesi ve her şeyin yerli yerinde olduğu izleniminin verilmesiydi. Bunda il teşkilatının Genel Merkez'e her şeyin yerli yerinde olduğu izlenimi vermeye

³⁷³ B.C.A 490-1-0-0-646-142-1.

³⁷⁴ B.C.A 490-1-0-0-646-142-1.

çalışması etkili olmaktadır. Dolayısıyla Parti Müfettişlerinin raporlarıyla, il teşkilatlarının raporları arasında bir kıyaslama yapmak gerekirse; Parti Müfettişlerinin raporlarının il teşkilatlarının gönderdiği raporlara kıyasla, daha gerçekçi ve sağlıklı bilgileri ihtiva ettiği görülmektedir.

II.3.1.2. Erzincan Milletvekillerinin Raporları

Bölge Müfettişleri ve il başkanlarının raporları dışında, Erzincan milletvekilleri tarafından hazırlanan raporlar da bulunmaktaydı. Millettekileri il genelinde yaptıkları incelemeleri raporlar halinde hazırlamaktaydı. Hazırlanan bu raporlar ise Genel Merkez'e gönderilmekte idi. Bu raporlar Erzincan ve ilçelerinin vaziyetleri hakkında bilgileri içermekteydi. Ayrıca parti teşkilatı ile ilgili bilgilere de bu raporlarda yer verilmekteydi.

1932 yılında Erzincan milletvekilleri Aziz Samih Bey ve Abdülhak Bey tarafından hazırlanan raporda, parti teşkilatı hakkında birtakım bilgilere yer verilmektedir. Bu raporda, halen parti-fırka teşkilatı idare heyetlerinde bulunan kişilerin halk nazarındaki durumlarının iyi olduğu, fırka nüfuzu konusunda herhangi bir istismarın bulunmadığı ifade edilmekteydi. İdare heyetlerinde, Erzincan merkezinde ahenk bulursa da Kemah kazası için aynı durum söz konusu değildi. İçtimalar az yapılyordu. Kabiliyetli kişiler bulursa da herkesin kendi işi ile meşgul olduğu belirtilerek, buhran³⁷⁵ sebebiyle halkın fırka'ya ilgisinin az olduğu ifade edilmekteydi. Bu durumun giderilmesi ve içtimaların düzenli ve nizamnameye göre sık sık yapılması tavsiye edilmişti. Erzincan milletvekilleri, dönemin Erzincan Valisi olan Ali Kemali'nin, fırkanın lüzumsuz olduğunu düşündüğünü ifade ederek, kendisinin şubeler arasında dedikodu yoluyla karışıklık çıkardığını ve Hükümet erkânı arasında gerekli olan ahengi ihlal ettiğini belirtmişlerdi.³⁷⁶

Fırka'ya mensup olan ve olmayan vatandaşların ise birtakım şikâyetleri bulunmaktaydı. Halkın başlıca şikâyeti ise fena memurlardı. Halkın dileği yol ve emniyet ve asayişin sağlanmasıydı. Bunun dışında belediyelerin faaliyetsizliğinden,

³⁷⁵ 1929 Dünya Ekonomik Buhranının Erzincan'da 1932 yılında da, etkisini sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

³⁷⁶ B.C.A 490-1-0-0 - 647-150-1.

genel meclislerin reisi ve amirlerinin keyfi muamelelerinden yakınılmaktaydı. Halk genellikle Hükümet taraflısı olsa da fırka işlerine kayıtsız kalmaktaydılar. Doğum beyannamelerinden kanun dışı bir emirle 15 kuruşluk pul resmi alınmaktaydı. Hayatı meçhul olanların karıları ise başkalarıyla evlendiği ve çocuk sahibi oldukları halde bunlar sicile yazılmıyordu. Bu durumun önüne geçilmesi için, bunların kayıtlarının ise mahkeme hükmüne gerek kalmadan yapılması istenmekteydi. Erzincan Valisi Ali Kemali, yazdığı “Erzincan Tarihi” adlı kitabı için zorla abone kaydetmeye çalışmaktaydı. Dersimlilerin tecavüzü, Kuruçay hâkiminin rüşvet aldığı, Refahiye müdde-i umumisinin asabi biri olduğu, Kuruçay posta müdürünün ise halkın paralarını aylarca kendi yanında tutarak işlettiği, mal müdürünün ise kaldırılmış olmasına rağmen müecciliyeti askeriye vergisini toplaması da halkın şikâyetleri arasında yer almaktaydı. Halkın, fırkanın şahsi maneviyatına karşı sevgi ve bağlılıkları olup, bilhassa Gazi Mustafa Kemal’e karşı büyük bir sevgi ve saygıları bulunmaktaydı.³⁷⁷

Fırka’ya dâhil olanların nüfusa göre oranı merkezde %5, kazalara nazaran ise %9 idi. 6996 kayıtlı aza bulunmaktaydı. Fırkanın mali vaziyetine bakıldığında ise iyi bir durumda olmadığı anlaşılmaktaydı. Azaların çoğu taahhütlerini vermemiş olup, ancak kaymakam ve mal müdürleri müdahale ettiklerinde aidatın bir kısmı alınabiliyordu. Erzincan kazasının 453, Kemah’ın 127, Kuruçay’ın 60 lira icar bedelinden borcu bulunmaktaydı. Fırka sarfiyatı ise bütçe ihtiyaçlarından çok az yapılmaktaydı.³⁷⁸

Erzincan milletvekilleri Aziz Samih İlter, Abdülhak Fırat ve Hikmet Işık, 1937 yılında Erzincan’da yaptıkları tetkikatın neticelerini rapor halinde hazırlamışlardı. Bu rapor 17.12.1937 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderilmişti. Rapor parti teşkilatı başta olmak üzere Erzincan’ın genel vaziyeti hakkında önemli bilgileri içermekteydi. Raporda milletvekilleri parti ve halkevleri faaliyetlerini geçen seneden farklı bularak, Parti tarafından inşa ettirilmekte olan ve 1938 senesi ilkbaharında tamamlanması için çalışılmakta bulunan modern halkevi

---

³⁷⁷ B.C.A 490-1-0-0 - 647-150-1.

³⁷⁸ B.C.A 490-1-0-0 - 647-150-1.

binasının, bölgedeki sosyal ve kültürel faaliyetlere büyük bir hız vereceğine inanmaktaydı. Halkevi bina inşaatının süratle ilerlemesinde Erzincan parti başkanının samimi ve candan alaka ve gayreti olduğu ifade edilmekteydi. Demiryolu inşaatı vilâyet dâhiline girmiş olduğundan dolayı, bu sahada maddi ve mali büyük faaliyetin meydana geldiği ileri sürülmekteydi. Halk çeşitli şekillerde para kazanıyor, çalışarak satarak ödeme ve satın alma kudretini arttırıyordu. Vergi tahsilâtının %90'ı bulması ise buna delil olarak gösteriliyordu.³⁷⁹

Erzincan Ovası'nda devam eden bataklık kurutma çalışmalarının da vilayetin sağlığına ve refahına hizmet edeceğine inanılmaktaydı. Ayrıca Erzincan'ın içme suyu, sulama suyu ve elektrik işleri çalışmalarının yapıldığı ve bunların yakında bitirileceği belirtilmekteydi.³⁸⁰ Milletvekillerce hazırlanan bu raporda, Erzincan halkının hükümetten ve partiden dilekleri ve ihtiyaçları olduğu belirtilmekteydi. Bu dilek ve ihtiyaçlar ise şöyleydi:³⁸¹

A. Erzincan- Kelkit- Gümüşhane yolu; bu yol Erzincan'ı denize bağlayan her vakit muhtaç olduğu bir yoldur. Demiryolunun Erzincan'a gelmesinde bu ihtiyacı gidermeyecekti. Fakat gerek Erzincan ve gerekse Gümüşhane vilâyetlerinin kendi varidatlarıyla bu yolu yapmalarına imkân yoktur. Bu yolun Nafiaca yaptırılması.

B. Erzincan'ın, limanlara ve büyük şehirlere uzaklığı kendi hasılatını satamamasına ve para elde edememesine yegâne sebeptir. Şimendifer Erzincan'a geldiği halde dahi bu uzaklık mahsulâtın paraya tahviline büyük mâni olmakta devam edecektir. Bu vilâyet halkının kalkınması memlekete para ve iş getirecek müesseselere malikiyetle olacaktır. İktisat vekâletinin şarkta kurmayı düşündüğü şeker fabrikasının Erzincan'da yapılması en büyük dileğimizdir. Fabrikanın Erzincan'da kurulmasını icap ve zaruret haline koyan sebepler ise şunlardır:

a. Erzincan, Tercan, Ovacık Ovaları fabrikaya lazım olan evsafıta ve miktarda pancar yetiştirir.

---

³⁷⁹ B.C.A 490-1-0-0-646-142-1.

³⁸⁰ B.C.A 490-1-0-0-646-142-1.

³⁸¹ B.C.A 490-1-0-0-646-142-1.

b. Erzincan civarında büyük bir enerji merkezi olan Girvelik Şelalesinden belediyenin getirmek üzere olduğu elektrik kuvveti fabrikanın istihsal masrafını en az miktara indirmeye müsaittir.

c. Memleket dağların ortasında, her taraftan muhafazalı olduğun Erzurum gibi büyük ve dehşetli soğuklar ve donmalar olmaz. Binaenaleyh pancarın her vakit işlenmesi mümkündür.

d. Bu mıntıkada yapılacak şekerin şark ve cenup vilâyetlerini istihlakine tahsis edilmesi tabiidir. Buna nazaran Erzincan mevkii coğrafisi itibariyle diğer yerlerden daha ziyade şekerin ucuz, kolay, kısa yoldan tevzi ve irsaline müsaittir. Arz ettiğimiz sebepler şeker fabrikasının Erzincan'da yapılmasının teknik ve ekonomik noktalarından zaruri olduğu kanaatini vermiş olacağına eminiz.

C. Erzincan vilâyetinden Kiğı ve Pülümür kazalarının ayrılmasıyla hususi idare gelirinde hâsıl olan azlığın telafisi için yapılmakta olan şimendifer yolu ile mesafelerinin ve ticaret vaziyetlerinin münasebat ve yakınlığı nazarı itibara alınarak Erzincan vilâyetine raptedilmeleri dördüncü umumi müfettişlikten Dahiliye vekâletine arz edilmiş olan Tercan ve Kemaliye kazalarına ait kanuni muamelenin bir an evvel ikmaline delalet buyrulması.

D. Demiryolu inşaatı nedeniyle mıntıkasında on binden fazla amele çalışan Erzincan vilâyetinin polis kadrosu ve mevcudu merkez için dahi âdem-i kifaye halindedir. Binaenaleyh şimendifer güzergâhında bulunan Kemah kazası merkezinde bulundurulmasına ciddi zaruret görülen iki veya üç zabıta memurunun vazifesi müsait başka vilayetlerden alınarak bu vilayet kadrosuna ilave ve istihdamlarının temin buyrulması.

E. Geçen hareketi arzda yıkılarak içindeki üç yüz kadar cezalının halen bulundurulduğu köhne bir cami binasından sıhhi ve inzibati zaruretlerle çıkarılması

lüzumlu görülmektedir. Bu sebepler Erzincan'da yeni bir ceza evinin önümüzdeki sene içinde mevcut arsaya yaptırılması için teşebbüs olunması.³⁸²

Erzincan milletvekilleri Aziz Samih İlter, Abdülhak Fırat ve Hikmet Işık, 1938 yılına ait bir raporda, parti teşkilatı ile ilgili olarak, her şeyin normal ve dayanışma içerisinde olduğunu ifade etmekteydiler. Ayrıca parti başkanlığının valinin uhdesine verilmesinin yararlı olduğunu da belirtmekteydiler. Nitekim valinin siyasi ve idari tecrübesinin olması, parti teşkilatı için yararlı olduğunu düşünmekteydiler. Ancak bu durumun bütün vilayetler için söz konusu olmadığını; vilayetten vilayete değişebileceğini ifade etmekteydiler.³⁸³

II.4. Vilâyet Kongreleri

II.4.1. 1935 Erzincan Vilayet Kongresi

27.2.1935 tarihli bir kayıttan, 1935 yılı içerisinde Erzincan'da bir vilayet kongresinin yapıldığı anlaşılmaktadır. 1935 yılında yapılan kongrede vilayet ve kazaların çeşitli dilekleri bulunmakta idi. Türkiye'nin birinci sınıf su döküntüleri arasında yer alan ve Erzincan'a 25 km mesafede bulunan Girvelik Şelalesinin memleketin iktisadı açısından önemli olduğu belirtilmekteydi. Ancak böylesine önemli bir şelaleden istifade edilmemesi durumundan da yakınılıyordu. Erzincan'ın gelişmiş bir memleket haline gelmesi için Girvelik Şelalesinden elektrik istihsalı suretiyle çuha, şeker, deri, kendir cam fabrikalarının yaptırılması için İktisat Bakanlığı veya İş Bankası veyahut diğer müesseselerden teşebbüste bulunmaları halk tarafından talep edilmekteydi. Erzincan'da yer alan, otuz yataktan ibaret olan memleket hastanesi yatak olamadığı için vilayetin çeşitli yerlerinden gelen hastaları tedavi edememekteydi. Bundan dolayı Erzincan'da tam teşekküllü bir numune hastanesi için Dâhiliye ve Sağlık Bakanlığının teşebbüste bulunması talep ediliyordu. Fırat üzerinde yer alan Sultan Melik Köprüsü yıkılmak üzere olduğu için yaptırılması işi Nafia Bakanlığından talep edilmekteydi. Halkın Ziraat Bankasından para alarak, ihtiyaçlarını temin etmesi ve karşılığında mahsullerini verebilmeleri için kazalarda birer banka açılmasının çok mühim bir mesele olduğu ifade edilmekteydi. Ancak her

³⁸² B.C.A, 490-1-0-0-646-142-1.

³⁸³ B.C.A, 490-1-0-0-646-142-1.

kazada ayrı ayrı banka açılmasına kazaların sermayeleri yeterli olmadığından hiç olmazsa Kemah ve Kiğı kazalarında birer banka açılması istenmişti. Ayrıca Ziraat Mektebinin tekrardan açılması için bakanlığın teşebbüste bulunması istenmekteydi.³⁸⁴

27.2.1935 tarihli bu kayıttaki Erzincan vilâyetinin raporlarının konu başlıkları şu şekildedir.³⁸⁵

- a. Dersim Kürtlerinin Tecavüzlerinin Engellenmesi.
- b. Yol Mükellefiyetinde Nakit Esasının Kabulü.
- c. Belediye Rüsümünde İltizam Usulünün İadesi.
- d. Bir Lise Açılması.
- e. Tercan, Kelkit, Şiran Kazalarının Erzincan'a Bağlanması.
- f. Köy Kanununun Tatbikinin İstenmesi.
- g. Metruk Emlak'ın Borçlanma Kanununa Göre Temini; Fazla Para İle Satılmaması.

Rapor kısmında ise bu konu başlıkları şu şekilde açıklanmaktadır:³⁸⁶

a. Dersim Ekradı asırlardan beri vilâyetimiz halkına vermiş oldukları zarar ve yapmış oldukları şekavet öldürmüş oldukları nüfus baştan aşmıştır. 1930 senesinde birkaç köy yakılarak, Hükümet tarafından yapılan icraat geneli kapsamadığı için birkaç köy yakılarak avdet olunmuş bu hareket icraattan ziyade vilâyetimize eşkıyaların intikamını uyandırmıştır. Bundan dolayı isyan hareketleri kış mevsimi olmasına rağmen artmış ve ilkbaharda bütün halkın asayiş ve huzuru bütünüyle bozulacağı kanaatini vermiştir. Halkın can ve mallarının temin altına alınması ve Türk ırkının Hükümete bağlılığını bir kat daha takviyesi için ıslah suretine teşebbüs buyrulması.

³⁸⁴ B.C.A 490-1-0-0 -494-1988-1

³⁸⁵ B.C.A 490-1-0-0 -494-1988-1

³⁸⁶ B.C.A 490-1-0-0 -494-1988-1

b. Vilâyetimiz yollarının amele-i mükellefe usulüyle yaptırılmasına imkân yoktur. Birkaç senelik tecrübeye bunu ispat etmiştir. Bedenen çalıştırılmaktan ise halkın verebileceği miktarda para tarhı ile yolların yaptırılması.

c. Varidatı az olan belediyelerin rüsumatını da kendisi idare ettiği takdirde fazla masrafı mucip olmak dolayısıyla kasabaların lazımı kadar imar ve mavaddı sıhhiyelerine hizmet edemediği bittecrübe anlaşıldığından halk mutazarrır ettirtmeyecek surette iltizama verilmesi.

d. Vilâyetimiz halkının maarife olan kabiliyet ve arzularına rağmen memlekette lise bulunmaması pek çok Türk gençlerini tahsilden mecburi mahrum bırakıyor. Bir lisenin açılmasının temin buyrulması.

e. Gerek iktisadi ve gerekse civariyeti hasebile vilayetimize bağlı olan Tercan, Kelkit ve Şiran kazalarının teşkilatı vilayet heyetlerinin kararı mucibince vilâyetimize verilmesi.

f. Köy kanununun mükemmeliyetine rağmen hiçbir köyde bu kanun tatbik edilmediğinden tatbikinın temin buyurulması.

g. Borçlanma kanununa tevfikân emvalı metrukenin çiftçi halkına verilmesi kanun iktizasından iken emvali metrukenin para edecek arazi ve emlaki müzayedeye sureti ile furuht ettirilerek çiftçi halkı parası ziyade olan zengin ve mütegalibelerin boyunduruğu altına alınıyor bu halin meni için icap edenlerin nazarı dikkatlerinin celp buyrulması kongre kararıyla arz olunur efendim.

II.4.2. 1936 Erzincan Vilayet Kongresi

1935 yılında CHP'nin olağan büyük kongresi yapılmıştı. Kongrenin yapılmasından bir yıl sonra ise tabanı kuvvetlendirmek fikrinden hareket edilerek ülke genelinde vilâyet kongreleri yapılma kararı alınmıştı. Bu karardan hareketle kongre yapılması kararlaştırılan vilâyetlerden biri de Erzincan olmuştu. 1 Aralık 1936 tarihinde CHP Erzincan il kongresi vali ve parti başkanı olan Fahri Özen'in başkanlığı altında ilçelerden gelen delegelerin hazır bulunmaları ile başlamıştı. Okunması gereken parti çalışma raporu idare amirlerinin de bulunacakları bir sonraki

toplantıya bırakılarak kongrenin birinci ve ikinci başkanları ve sekreterleri seçimi yapılmıştı.³⁸⁷ Birinci başkanlığa vali ve parti başkanı olan Fahri Özen, ikinci başkanlığa ise Mustafa Altınok ve Mustafa Derdiyok seçilmişlerdi. Bütçe ve umuru muhtelite için iki komisyon oluşturulmuş ve daha sonra birinci celseye son verilmiştir.³⁸⁸

İkinci toplantıda ise partinin iki sene boyunca yaptığı işler hakkında izahlarda bulunulmuş ve tasvip edilmiştir. Dilekler ve bütçeler incelenmesi için ilgili komisyonlara verilmiştir. Daha sonraki toplantıda ise devlet büyüklerine çekilen tazim telgraflarına gelen cevaplar okunmuş ve il ve ilçe bütçelerinin tetkiki ve neticelerini havi komisyon mazbatası tasvip edilmiştir. Daha sonra dilekler üzerinde tetkikler yapılarak komisyonun mazbatası onaylanmıştır. Kongre il yönetim kurulu üyeleri ve yedekleri seçimi yapılarak tamamlanmıştır.³⁸⁹

Kongre'de Erzincan il yönetim kurulunun raporu maddeler halinde şöyleydi:³⁹⁰

A. 1935 ve 1936 yılları zarfından il dâhilinde partimiz kurullarının yaptıkları aşağıda gösterilmiştir.

B. Tüzüğümüzün ahkâmına göre il, ilçe, kamun ve ocakların yönetim kurulları her hafta toplanarak partiye ait işler ve halktan vaki olan müracaat ve işittikleri hakkında kararlar yaptıkları il yönetim kuruluna gönderdikleri rapor mealinden ve yapılan teftişlerden anlaşılmaktadır.

C. Tüzüğün emrettiği ve Genel Sekreterliğin tebligatlarını tamamen yapmaya yönetim kurulları çalışarak partinin umum kayıtlarını ve hesaplarını düzgün bir surette yapmış ve yapmakta ve il dâhilinde halkın bütün müracaatları sevinçle karşılanmakta olduğu.

D. Teşekkürlerde yapılan işlerden başlıca şunlardır:

---

³⁸⁷ *CHP 1936 Kongre Dilekleri*, s.161.

³⁸⁸ *CHP 1936 Kongre Dilekleri*, s.161.

³⁸⁹ *CHP 1936 Kongre Dilekleri*, s.161.

³⁹⁰ *CHP 1936 Kongre Dilekleri*, s.160-161.

a. Merkezin emirleri ve tüzüğün maddei mahsusalarına tevfikan yeni kayıt defterleri tutulmuş üyelerin adları bu defterlere geçirilmiş ve geçirilmekte olduğu.

b. Üyelerin önerge ve yüken kâğıtları alınmış ve her ocağa ait dosyalar ayrı ayrı konmuş ve konulmakta olduğu.

c. Partiye ait demirbaş eşyaların demirbaş defterine kayıt olunmuş ve iyi bir şekilde muhafaza edilmiştir.

d. Halkın ve köylerin işlerine ait partiye malumat verilen işler hakkında yönetim kurullarınca halledilecekleri mahallinde hallettikleri ve kendilerinden yukarı teşkilatlara malumat verilmesi. İcap edenleri malumat vermek ve hükümetle temasla kararlaştırılması icap edenlerde temas ve takip edilerek köylerin ve parti arkadaşların yasa ve tüzüğe göre hal edilmiş olduğu ve dördüncü büyük kongre zabıtlarıyla Genel Sekreterliğin 1936 yılında yapılacak kongreler hakkında emirleri ilçe, kamun ve bütün ocaklara gönderilmiş olduğu.

e. Hava Kurumu için tebligatlarına tevfikan Hükümetle ortaklaşa tayin edilen günlerde merkezlerde içtima edilerek başkanın izahları ve yardımcı üyeler kaydedilmiş olduğu.

f. İl dâhilinde yer alan teşekküllere ait seçimlerde çalışılarak parti arkadaşlarının kazanılması temin edilmiş olduğu.

E. Partinin birinci derecede faal şubesi olan Halkevi il merkezinde gösterdiği faaliyet ve yaptığı işler şunlardır:

a. 1935 ve 1936 yıllarında Erzincan kasabası ve civar köylerden şubesi tarafından yapılan teşvik üzerine atlı spor ve cirit oyunları, futbol, voleybol idmanları yapılmıştır.

b. Dikiş ve nakış, şapka ve okuma yazma kursları açılmış, liyakat gösteren erkek ve bayanlara ehliyetname verilmiş ve bu kurslar pek rağbet görmüştür.

c. Halkevinde açılan okuma salonunda gazete, mecmua, ajans ve sair kitaplar bulundurulmuş halkın okumaları temin edilmiş. Zirai, iktisadi, içtimai ve sıhhi konferanslar verilerek halkın malumatları genişletilmiş ve temsiller verilmiştir.

d. Halkevi bîkes ve yoksul çocukları iâşe ve sünnetlerinin yapılmasına yardım etmiş ve yoksul aileler sevindirilmiştir.

F. İl dâhilindeki parti teşekkülleri tüzüğün esasları dâhilinde partinin maksat gayelerini münasip zamanlarda halka anlatarak, partiye olan bağlılıkları daha ziyade arttırılmış olduğunu saygılarımla sunarım.

Kongrede gerçekleşmesi istenen dilekler ise şöyleydi:³⁹¹

A. Erzincan'da bir orta mektep binası yaptırılması.

B. Erzincan'da bir cezaevi yaptırılması.

C. Tetkikat yaptırılarak, Erzincan'da bir şeker fabrikası ve bir mensucat(dokuma) fabrikası kurulması.

D. Erzincan kazalarına birer Ziraat Bankası şubesi açılması.

E. Vilâyet içinde yağmur ve selden çok zarar görenlere yardım edilmesi ve tohumluk verilmesi.

F. Ümraniye hadisesi dolayısıyla zarar görenlerin ellerindeki mazbatalara mukabil devlet topraklarından ekim yeri verilmesi.

1936 Erzincan vilayet kongresine müşahit olarak Niğde milletvekili Cavit Ural da katılmıştır.³⁹²

II.5. Milletvekili Seçimleri ve Erzincan Milletvekilleri

Seçim, herhangi bir toplumda halkın kendilerini yönetenleri seçmesi ile sonuçlanan usuller, hukuki, maddi işlemlerin bütünüdür.³⁹³ Osmanlı Devleti'nde

³⁹¹ *CHP 1936 Kongre Dilekleri*, s.161.

³⁹² *B.C.A 490-1-0-0-200-792-1*.

seçimle işbaşına gelmiş meclis geleneği ilk olarak 1876 Kanûn-i Esasi'nin yürürlüğe girmesinden sonra 1877 yılında Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı ile başlamıştı.³⁹⁴ 1876 tarihli Kanûn-i Esasi'nin yürürlüğe girmesinin ardından ilk seçimler yapılmıştı. 1876 Anayasası, çift meclisli bir yapıdaydı ve Meclis-i Umumi ve Heyet-i Ayan ile Heyet-i Mebusan'dan müteşekkildi. Heyet-i Mebusan üyeleri iki dereceli bir seçimle halk tarafından seçilirken, Heyet-i Ayan üyeleri ise ömür boyu bu görevde kalmak üzere padişah tarafından atanıyordu.³⁹⁵ Milletvekili seçilebilmenin temel hükümlerine bakıldığında, her 50.000 erkek vatandaş 1 milletvekili seçebiliyordu. Ayrıca seçimler 4 yılda bir, gizli oyla gerçekleştiriliyordu. Milletvekili seçilebilmek için 30 yaşını doldurmuş olmak şartı vardı.³⁹⁶ Sancak esasına göre 29 büyük bölgeye ayrılan imparatorlukta, tüm ülke için 130 milletvekili kuralına dayanılarak, bu sayı illere önem sırasına göre paylaştırılmış ve her ilin seçeceği milletvekili sayısı belirlenmiştir. Bu bağlamda 1877 yılında yapılan seçimlere çok sınırlı bir grubun seçmen olarak katıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim birinci ve ikinci seçmenler diye iki seçmen grubunun oluşturulmasının zaman alacağı ve seçimlerin bir an evvel bitirilmesi için şöyle bir yol izlenmişti: Şehir ve kasaba halkı tarafından önceden seçilen idare meclisleri üyeleri ikinci seçmen olarak sayılmış ve milletvekilleri birer birer ve gizli oyla bu üyelere seçtirilmiştir. En çok oyu alan ya da oylarda eşitlik sağlanması halinde kurayı kazanan kimseler milletvekilleri olarak ilan edilmişti. Osmanlı –Rus savaşı esnasında meclisi padişah feshetmiş, Kasım 1877'de ise ikinci seçimler yapılmıştır.³⁹⁷ Şubat 1878 yılında ise padişah tarafından meclis kapatılmıştır.³⁹⁸ Osmanlı dönemindeki üçüncü seçimler ise Kasım-Aralık 1908'de yapılmış ve siyasi grupların/partilerin ilk kez girdiği bu seçimin büyük çoğunluğunu İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri kazanmıştır. 1908 seçimlerinden sonra 1912 yılında yapılan seçimlerin de büyük bir çoğunluğunu İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri kazanmıştır. 1914 seçimlerine ise İttihat ve Terakki üyeleri rakipsiz olarak

---

³⁹³ Murat Güvenir, "Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama", AÜ *SBF Dergisi*, c. XXXVII, S:1, Y:1982, s.215.

³⁹⁴ Cemal Avcı, *III. Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, ATAM Yay. Ankara, 2000, s.5.

³⁹⁵ Hakkı Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", *Toplumsal Tarih*, c. XI, S:64, (Nisan-1999), s.21.

³⁹⁶ *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, TBMM Yay. Ankara, 1982, s.69-70.

³⁹⁷ *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, s.72-75.

³⁹⁸ Avcı, *III. Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, s.5.

girmiş ve kazanmıştır. Sultan Vahdettin 1918 yılının sonbaharında savaşta alınan yenilgiyle İttihatçıların hükümetten çekilmesinden sonra Meclis-i Mebusan'ı feshetmiştir.³⁹⁹ Aralık 1919'da Osmanlı döneminin son genel seçimleri yapılmış. Bu seçimler yapıldığı sırada ülke topraklarının bir kısmı fiili bir işgal altında olup bazı yerlerde seçimler yapılmamıştı. Osmanlı döneminde yapılan bu son seçimi, Mustafa Kemal'in desteklediği ARMHC üyeleri ezici bir çoğunlukla kazanmıştır. Son Osmanlı Meclis-i Mabusan'ı ise 16 Mart 1920'de İngilizlerin Meclis basmalarında sonra padişah tarafından feshedilmiştir.⁴⁰⁰ Mustafa Kemal Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin dağıtılmasından sonra milli bir meclisin toplanmasını istiyordu. Bunun içindir ki; 19 Mart 1920'de bir seçim tebliği yayınlamış ve bu tebliğe göre seçimler yapılmıştı. Seçimlerin yapılmasından sonra 337 milletvekilinin Ankara'ya gelmesiyle 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açılmıştır.⁴⁰¹ 1920 yılında yapılan bu seçimlere Erzincan'dan Şeyh Hacı Ahmet Fevzi Efendi (Baysoy), Osman Fevzi Efendi (Topçu), Mehmet Tevfik Bey (Kütükbaşı), Mehmet Emin Bey (Lekili), ve Hüseyin Bey (Aksu) I. TBMM I. Dönem milletvekilleri olarak seçilmişlerdir.⁴⁰²

II.5.1. 1923 Seçimleri

26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruzun başarıyla sona ermesinin ardından barışa giden yol açılmıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi savaş alanında kazanmış olduğu bu başarıyı barış masalarında da göstermek istiyordu. Bunun için gerek meclisin ve gerekse tüm kamuoyunun hükümete desteği önemli idi.⁴⁰³ Ayrıca Saltanatın kaldırılmasında sonra Türkiye devlet biçiminin açıklığa kavuşturulması ihtiyacı doğmuştu. Fakat Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni oluşturan üyelerin bazılarının zihniyeti ve kimliği bu duruma engel teşkil etmekteydi.⁴⁰⁴

³⁹⁹ Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", s.21-22.

⁴⁰⁰ Mehmet Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi", *Görüş Dergisi*, No:48, (Mayıs-1999), s.50-51.

⁴⁰¹ *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, s.82.

⁴⁰² *TBMM Arşivi*, Dosya No: 152, 153, 154, 155, 156; Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.147-154; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923)* c. III, TBMM Vakfı Yay. Ankara, 1995, s.377-384.

⁴⁰³ İhsan Güneş, "1923 Seçimlerinden Oylar Nasıl Kullanıldı?", *AÜ SBF Dergisi*, c. XLVI, S:1, Y:1991, s.254-255.

⁴⁰⁴ H. V. Velidedeoğlu, *İlk Meclis Milli Mücadelede Anadolu*, Çağdaş Yay. İstanbul, 1990, s.237-238.

Mustafa Kemal ise siyasi fikir ayrılıklarının arttığı böyle bir ortamda, sağlıklı çalışmanın mümkün olmadığını düşünüyor ve ileride yapacağı reformlar için meclisin yenilenmesi gerektiğini her fırsatta dile getiriyordu.⁴⁰⁵ Bundan dolayı meclis 1 Nisan 1923 tarihinde seçim kararı alarak⁴⁰⁶ 16 Nisan 1923 tarihinde son toplantısını yaparak dağılmıştır. Seçim kararının alınmasından sonra 8 Nisan 1923 tarihinde Mustafa Kemal, ARMHC reisi sıfatıyla Meclis'teki Birinci Grup'un seçiminden sonra Halk Fırkası'na dönüştürüleceğini açıklayan Dokuz Umde bildirisini yayınlamıştı.⁴⁰⁷ 1877 İntihab-ı Mebusan Kanunu 1923 seçiminde temel alınarak uygulanmışsa da bu kanun 3 Nisan 1923'te 320 numaralı yasayla birlikte değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliğe göre her 20.000 erkek nüfusu 1 milletvekili seçecek olup, 18 yaşını dolduran her vatandaş seçme hakkına sahipti. Birinci ve ikinci seçmen olabilmek için ise vergi verme şartı kaldırılmış ve bir kazada her 200 kişi için 1 ikinci seçmen seçilmesi kararlaştırılmıştı. Yapılan düzenlemelerin ardından seçimlere başlanmış. ARMHC'nin seçim propagandası niteliğindeki 9 umdelik programı, oy veren vatandaşa bu programı onayladığı takdirde cemiyetten fırka'ya geçişi kabul edeceğini bildirmişti. Bu seçimler iki dereceli ve mutlak çoğunluk sistemine göre yapılmıştır.⁴⁰⁸ 1923 seçimlerini Gümüşhane milletvekili dışında birinci grup üyeleri kazandı.⁴⁰⁹ Seçimlerin yapılmasından sonra ikinci meclis 11 Ağustos 1923 tarihinde ilk toplantısını gerçekleştirdi.⁴¹⁰

Mehmet Sabit Bey (Sağiroğlu), Hamdi Bey (Arpağ), Kişili Hocasade Abdülhak Bey (Fırat), Hacı Raufbeyzade Halil Bey ve Kişili Hocasade Hafız Sadık Efendi 1923 seçimlerine Erzincan'dan aday gösterilmiş.⁴¹¹ Hamdi Bey Erzincan merkezden 14 oy, Refahiye'den 26 oy, Kemah'tan 34 oy, Kuruçay'dan 17 oy, Pülümür'den 15 oy toplamda 106 oy almıştır. Sabit Bey Erzincan merkezden 17 oy, Refahiye'den 26 oy, Kemah'tan 34 oy, Kuruçay'dan 17 oy, Pülümür'den 15 oy,

⁴⁰⁵ Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, İletişim Yay. İstanbul, 1995, s.511-512.

⁴⁰⁶ Faruk Alpkaya, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1923-1924)*, İletişim Yay. İstanbul, 1998, s.29.

⁴⁰⁷ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı (Türkiye'de Seçimler ve Siyaset 1923-1945)*, İletişim Yay. İstanbul, 2013, s.25-33.

⁴⁰⁸ *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, s.83-84.

⁴⁰⁹ Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", s.24.

⁴¹⁰ Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti 1923 (Milli Mücadele Tarihi V)*, TİB Yay. İstanbul, 2011, s.223.

⁴¹¹ Yavuz, *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat(1923-1960)*, s.171.

toplamda 109 oy almıştır. Hacı Raufbeyzade Halil Bey Erzincan Merkezden 68 oy, Hocazade Hafız Sadık Efendi 55 oy, Kıgılı Hocazade Abdülhak Efendi ise 2 oy almıştır.⁴¹² TBMM'nin ikinci döneminde Erzincan'ı Hamdi Bey (Arpağ), Abdülhak Bey (Fırat), Sabit Bey (Sağiroğlu) temsil etti.⁴¹³

II.5.1.1. Abdülhak Bey (FIRAT)

1881 yılında Erzincan'da doğdu. Sıtkı Efendinin oğludur. 1889 yılında Harp okuluna girdi ve 1901'de ise Piyade Teğmen olarak diploma aldı. Redif, Muvazzaf ve Kurmay sınıflarında ve Harp Divanlarında görev yaptı. İstanbul Hukuk Mektebine 1909'da girdi ve 1914'te diploma aldı. Balkan Savaşında Yüzbaşı rütbesiyle katılıp, 10'ncu Kolordu Kurmay Başkanlığı Harekât Şubesi ve Edirne'nin geri alınmasında hizmet verdi. Savaştan sonra ise Harbiye Bakanlığı Umuru Muhakim Müdüriyeti Üyeliği ve Askeri Adalet Komisyonu üyeliğinde bulundu. 1915 yılından, I. Dünya Savaşına katılarak 151'nci Alay, 3'ncü Tabur Komutanlığında ve 48'nci Fırka Kurmay Başkanlığı Vekâletinde bulunarak çeşitli yer ve cephelerde hizmette bulundu. Savaş sonrasında İstanbul Esirler Müfettişliği Soruşturma Şubesi Adli Müşavirliğinde ve Genelkurmay 4'ncü Kanunlar ve Nizamlar Şubesinde görev yaptı. 1921 yılında Millî Mücadeleye eylemli olarak katılıp zafere kadar Milli Müdafaa Vekâleti Umuru Mahakim Müdürü Vekâletinde, 1'nci ve 7'nci Depo Alaylarının 2'nci ve 4'ncü Taburu 21'nci Fırka, 18'nci Kafkas Alayının 2'nci Tabur Kumandanlıklarında görev yaptı. 21'nci Fırkanın Divanı Harp Başkanlığında ve tekrardan Milli Müdafaa Vekâleti Umuru Mahakim Müdür Muavinliğinde, Hukuk Müşavirliği Vekâletinde görev yaptı. Ek görev olarak İstanbul İstilaat Komisyonu Adli Müşavirliğini üstlendi. Milli Müdafaa Vekâleti Muhakemat Şubesi Müdürü olarak görev yaptığı sırada genel seçimlere katıldığından Binbaşı iken 1925'te emekliye ayrıldı. 2 Aralık 1925 tarihinde yapılan seçimde Erzincan'dan milletvekili seçildi ve 18 Ocak 1926 tarihinde Meclise katıldı. 15 Mayıs 1926 tarihinde Şark İstiklal Mahkemesi Savcı Yardımcılığı görevine getirildi. Mahkemenin çalışma süresi olan 9 ay boyunca bu görevi sürdürdü. Mili Mücadelede gösterdiği başarılı

⁴¹² TBMM Arşivi, Dosya No: 500; Yavuz, *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat(1923-1960)*, s.171.

⁴¹³ Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyeti 1923 (Milli Mücadele Tarihi V)*, s.350-351.

eylemlerinden ötürü Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası aldı. Ayrıca İstiklal Mahkemesindeki etkin hizmetlerinden dolayı TBMM Genel Kurulu kararıyla kendisine takdirname verildi.⁴¹⁴ TBMM'nin III. IV. V. VI. VII. VIII. Dönem Erzincan Milletvekilliği yaptı. Evli ve iki çocuk babası olup, 3 Nisan 1953 tarihinde vefat etti.⁴¹⁵

II.5.1.2. Mehmet Hamdi (ARPAĞ)

1882 yılında Kemah'ta doğdu.⁴¹⁶ Babası Hasan Asım Efendi, annesi Münire Hanımdır. Musul ve İstanbul İdadisinde okudu. 3 Ekim 1904 tarihinde Darülfünun Tabii Bilimle Fakültesinden mezun oldu. Yabancı dil olarak Arapça ve Farsçayı bilmekteydi. 1909 yılında Hukuk Mektebini bitirdi. 1912 yılında Düyunu Umumiye İdaresine girdi. 1906 yılında önce Dâhiliye Vekâleti Aşar ve Muhacirin Genel Müdür Yardımcılığına daha sonra ise Müdürlüğüne getirildi. Yunanistan'a Mübadele Komisyonu Üyesi sıfatıyla giderek hizmet verdi. 1909'da Bayındırlık Bakanlığında, Bayındırlık İdaresine Mümeyyiz olarak atandı. Daha sonra Bayındırlık Bakanlığında önce Heyeti Tahriye Müdürlüğüne, 1913'te ise Bayındırlık Genel Müdür Yardımcılığı görevine getirildi. Doğu illerinin imarı ve fenni teşkilatı ve tarımın geliştirilmesi maksadıyla 1919'da kurulan komisyona üye oldu. 1921 yılında Londra Konferansı heyetinde Dâhiliye Müşaviri olarak yer aldı. Hariciye, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye ve Mübadele-i Ahali ve Emval komisyonu üyeliklerinde görev aldı.⁴¹⁷ Erzincan mebusu iken Viyana Elçiliğine atandığından dolayı, mebusluktan istifa etti.⁴¹⁸ 1934-1939 yılları arasında Berlin Elçiliğinde bulundu. II. Dünya Savaşı başlarında emekliye ayrıldı. Antalya'da kooperatifçilik ve tarımla meşgul oldu. 1941 yılında önce Kuvvet daha sonra Kudret gazetelerini çıkardı.⁴¹⁹ Mehmet Hamdi Bey doğduğu yöreye bağlı biriydi. "Erzincan Anadolu'nun ortasında, her tarafını aydınlatan bir ışık ve bir irfan kaynağı olarak kalmıştır. Bu ışıktan Kemah kazası da

⁴¹⁴ *Cepheden Meclise*, (Haz: Hülya Yazar-Mustafa Delialioğlu), TTK Basımevi, Ankara, 1999, s.183.

⁴¹⁵ Yavuz, *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat(1923-1960)*, s.173.

⁴¹⁶ Aksüt, *Erzincan Tarihi*, s.261.

⁴¹⁷ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM –II. Dönem 1923-1927)*, c. III, TBMM Vakfı Yay. Ankara, 1993, s.295-296.

⁴¹⁸ B.C.A 30-10-0-0 /-4-24-9.

⁴¹⁹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM –II. Dönem 1923-1927)*, c. III, s.295-296.

çok istifade etmiştir. Erzincan'a, sevgili memleketime muhabbet ve minnetle bağlıyım. Dünyanın herhangi bir yerinde olsun Erzincan ve Kemah'ı çok derin bir hasret ve sevgi ile yâd ederim"⁴²⁰ sözleri bunu kanıtlamaktadır. Mehmet Hamdi Bey 1955 yılında vefat etti. Mezarı ise Kuzguncuk'ta Nakkaşbaba'daki aile mezarlığındadır.⁴²¹

II.5.1.3. Mehmet Sabit Bey (SAĞIROĞLU)

1881 yılında Kemah'ta doğdu. Babası Mustafa Vehbi Bey, Annesi Şerife Hanımdır. İlk ve rüştiye öğreniminden sonra 6 yıl yörenin meşhur hocalarından dersler aldı. 1906 yılında Erzurum İl Meclis Üyeliğine seçildi. 1908 yılında Refahiye Kaymakamlığı Vekâletine getirildi. 1909 yılında Dersim Mutasarrıflığı Vekâletine atandı. Daha sonra asaleten bu göreve atandı. 3 yıl burada görev yaptıysa da Kamil Paşa Hükümeti döneminde görevden alındı. 1913 yılında Mahmut Şevket Paşa Hükümeti döneminde tekrardan Dersim Mutasarrıflığına getirildi. 1914'te Elazığ Valiliğine, 1917'de ise Erzurum Valiliğine atandı. Erzurum işgal edilince İstanbul'a gitti. Mütareke yıllarında Dâhiliye Vekili olan Fethi Bey tarafından Sivas Valiliğine atandıysa da göreve başlamadan Tevfik Paşa Hükümeti tarafından azledilip tutuklandı. 6 ay Bekirağa Bölüğünde tutuklu kalıp, buradan Malta'ya sürgün edildi. 19 Eylül 1921 tarihinde İtalya ve Almanya üzerinden aynı yıl aralığında Ankara'ya gelerek buradan Erzincan'a geçti. 1922 yılında tekrar Erzurum Valiliğine atandı. Daha sonra TBMM İkinci Dönem seçimlerinde Erzincan'dan milletvekili seçildi. Kavaninin Maliye, Posta ve Telgraf, Dâhiliye Komisyonu üyeliklerine ve Kavanini maliye Komisyonu Başkanlığında yer aldı. Adana'nın kurtuluşuna giden heyette bulundu. TCF'nin kurucuları arasında yer aldı. Erzurum Valiliğinden II. Dönemin sonun emekliye ayrıldı. 1928 yılında Ziraat Bankası İdare Meclisi Üyeliğine seçildi. 1931 yılında tekrar milletvekili seçildi. Altın Liyakat, Birinci Mecidi ve Hilâl-i Ahmer madalyalarına sahipti. Milletvekili olan Adil Sağıroğlu'nun da babasıydı.

⁴²⁰ Aksüt, *Erzincan Tarihi*, s.262.

⁴²¹ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM –II. Dönem 1923-1927)*, c. III, s.295-296.

VIII, IX'uncu dönem Erzincan'dan, VI, VII'nci dönemlerde de Elazığ'dan milletvekili seçildi. 16 Ocak 1960 tarihinde vefat etti.⁴²²

II.5.2. 1927 Seçimleri

1927 seçimleri Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası denemesi, Şeyh Sait İsyanı İzmir Suikastı girişimi gibi önemli hadiselerin meydana geldiği dönem sonrasına rastlamaktadır. Öte yandan bu seçimler öncesinde ise muhalefet büyük ölçüde tasfiye edilmişti ve CHP'nin karşısına çıkacak bir parti de bulunmamaktaydı.⁴²³ 26 Haziran 1927 tarihinde ikinci dönem TBMM'nin çalışmaları, Afyon milletvekili olan Ali Çetinkaya'nın verdiği önerenin kabulüyle 1 Kasım 1927 tarihine kadar tatil edildi. Bu karar esasında seçimlerin yenilenmesi hükmünü de bulundurduğundan, ikinci TBMM dönemi resmen sona ermişti. 1927 seçimlerinde 1908 tarihli İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatiyle bu kanunda yapılan 1912, 1913, 1927 tarihli değişikliklerle hazırlanan seçim kanunu kullanılmıştı.⁴²⁴ Ayrıca CHP parti grubu 23 Haziran 1927 tarihinde partinin nizamnamesinde önemli bir değişiklik yapmıştı. Bu değişiklikle birlikte, önceden parti divanına ait olan milletvekili adaylarını belirleme yetkisi bu kuruldan alınarak, doğrudan parti başkanına verildi.⁴²⁵ Tüzükteki değişikliğe göre; fırka namına mebus namzetlerinin tespiti umumi reise ait olup, umumi reis mebus namzetlerinin ya kendisi bizzat imzasıyla ilan eder ya da umumi reis vekiline ilan ettirirdi.⁴²⁶ Seçilen milletvekillerinin tümü, Mustafa Kemal tarafından 29 Ağustos 1927 tarihli beyanname ilan edilerek aday olarak gösterilmişti. İki dereceli yapılan bu seçimlerde, ikinci seçmenler için yapılan seçim 30 Temmuz 1927 tarihinde başlamış, 5 Ağustos 1927 tarihine kadar ise tamamen bitmiştir. İkinci seçmenlerin katıldığı milletvekili seçimi de 2-6 Eylül arasında yapılmıştır. Siyasi parti olarak sadece CHP'nin katıldığı ve 18 yaşını bitirmiş her erkek vatandaşın oy verebildiği, askerlikle ilişkisini kesmeyenlerin ise aday olamadığı 1927 seçimlerinin hepsini CHP adayı olan 316 milletvekili kazanmıştır. 1927 seçimlerinde TBMM'nin

⁴²² Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM –II. Dönem 1923-1927)*, c. III, s.299-300.

⁴²³ Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", s.25.

⁴²⁴ Cengiz Şavklı, *Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)*, AÜTİTE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011, s.137.

⁴²⁵ Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, s.262.

⁴²⁶ Demirel, *Tek Partinin İktidarı (Türkiye'de Seçimler ve Siyaset 1923-1945)*, s.85; Tuncay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, s.176.

üçüncü dönemine Erzincan Milletvekili olarak Aziz Samih Bey (İlter), Abdülhak Bey (Fırat), Saffet Bey (Arıkan) seçildi. 1927 seçimlerinde Aziz Samih Bey 254, Abdulah Bey 254, Saffet Bey 254 oy alarak Erzincan Milletvekili seçildiler.⁴²⁷ II. Dönem Erzincan milletvekili olan Abdülhak Bey tekrar seçilmiş ve Erzincan Milletvekili olarak mecliste yer almıştır.⁴²⁸ III. Dönem Erzincan milletvekilleri ile ilgili bilgiler şöyledir:

II.5.2.1. Aziz Samih Bey (İLTER)

1877 yılında Erzincan'ın Kuruçay(İliç) kazasında doğdu. Babası Şaban Bey, annesi Elif Hanımdır. Kuleli Askeri Lisesi ve Harp Okulunu bitirdikten sonra Harp Akademisine girdi ve 1901 yılında kurmay yüzbaşı olarak diploma aldı. 5'nci Orduya Şam'daki 30'ncü Süvari Alayı Bölük Komutanı oldu ve Hicaz Hattı Muhafazasına memur edildi. Mekke Medine arasında inşası düşünülen demiryolunda Hıristiyan mühendis çalıştırılmadığından dolayı 7 kurmay subay arasında bu işi öğrenmek amacıyla yapımı devam eden Hayfa Mezirip hattına gönderildi ve burada bu işin tekniğini öğrenerek Ordu Kurmay Dairesine geçti. 1906 yılında 89'ncü Tabur Komutanlığına ataması yapılarak Suriye'den Rumeli'ye gönderildi ve eşkıya takibine memur edildi. 1907 yılında Arnavutluk Seferine katıldı. 1908 yılında Karadağ Hudut Komiserliği görevinde bulundu. 1909 yılında 3'ncü Ordu Kurmay Dairesi 1. Şubesine geçti. Daha sonra Hareket Ordusunun 18'nci Nişancı Taburu ve Alay Komutanı oldu. 1909 yılında Hareket Ordusu 1'inci Tümen Komutanlığı görevi verildi. 1911 yılında Trablus Savaşına Tunus'tan tüccar sıfatı ile değişik adlarla orduya para, silah, mühimmat, teçhizat sağladı. Aynı yıl içinde Türk-İran Hududunun Tahdidi Komisyonun Türk Heyetinin başkanlığını yaptı. 1912 yılında Çatalca savunmasının Genel Karargâhın 3'üncü Şubesinde görev yaptı. Genel Savaşta ise Süvari Kolordusu Erkânı Harbiye Başkanlığında Tümen Komutanlıkları Vekâletinde, Ordu Kurmayında Harekât Şubesi Müdürlüğünde yer aldı. 1916 yılında 4'ncü Fırka Komutanlığına atandı. Buradaki görevinden sonra İzmir Menzili Mıntıkası Müfettişliği Askeri Heyeti Başkanlığı görevine getirildi. Albay (Miralay)

⁴²⁷ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM –III. Dönem 1927-1931)*, c. III, TBMM Vakfı Yay. Ankara, 1995, s.239-242.

⁴²⁸ Avcı, *III. Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, s.21-29.

rütbesinden 15 Ocak 1918 tarihinde emekliye ayrıldı. 1921 yılında Batum Başşehbenderliği görevinde bulundu ve ardından Samsun Asker Alma Dairesi Başkanlığına atandı. 1925 yılında Samsun Sahil Demiryolları Komiserliğine getirildi ve bu görevdeyken 1927 genel seçimlerine katılarak Erzincan Milletvekili seçildi. Milli Savunma ve Bayındırlık komisyonlarında çalıştı. Erzincan'da IV., V., ve VII., dönem, Kars'tan VIII'nci dönemlerde milletvekili seçildi. Yabancı dil olarak Almanca, Fransızca ve Rusçayı bilmekteydi. Evli ve 4 çocuk babasıydı. 2 Aralık 1948 yılında vefat etti.⁴²⁹

II.5.2.2. Saffet Bey (ARIKAN)

1877 yılında Erzincan'da doğdu. 1910 yılında Kurmay Yüzbaşı olarak diploma aldı ve aynı yıl içinde Yemen Kumandanlığı Kurmayına atandı. 1913 yılında İstanbul'a döndü ve Genel Karargâh Kurmayı 1'nci Şubeye getirilerek aynı yıl Divanı Ali Askeri Kâtipliğine verildi. I. Dünya Savaşında Numune Tümeni Kurmaylığına getirildi. 1'nci Kuvveyi Seferiye Kurmayı olarak Aralık 1914'te Bağdat'a hareketi sırasında yeni bir emirle İstanbul'a dönmek zorunda kaldı ve 14'üncü Tümen Kurmaylığına verildi. Bu tümenle 15 Temmuz 1915 tarihinde Çanakkale Kereviz Deresi Muharebelerinde bulundu. Ardından 6'ncı Ordu Kurmayı olarak Bağdat'a gitti. Nisan 1916'da 18'inci Kolordu Kurmayında 1'nci Şube Müdürü daha sonra Kolordunun Kurmay Başkanı oldu. Aralık 1916'da binbaşılığa yükseltildi. 1917 yılında Genel Karargâh 1'inci Şube Müdür Yardımcılığına atandı ve bu görevdeyken Almanya'ya staj yapmak üzere gönderildi.⁴³⁰ Almanya dönüşünde Bakü Seferine katıldı ve Bakü'nün alınmasında bulundu. Bakü Seferinden sonra 25'nci Kolordu Kurmay Başkanlığı'na, Sadrazam ve Harbiye Nazırı olan İzzet Paşa'nın Başyaverliğine atandı. İstanbul İngilizler tarafından işgal edildikten sonra Ankara'ya geldi ve Ali Fuat Paşa'nın refakatinde Anzavur Harekâtını İdare etmek amacıyla önce Bursa'ya daha sonra Düzce-Bolu isyanı mıntikasına hareket etti. 26 Haziran 1920 tarihinden, 1 Aralık 1920 tarihine kadar Garp Cephesi Kurmay Başkanlığı yaptı. Daha sonra Milli Hükümet tarafından

⁴²⁹ *Cepheden Meclise*, s.197; Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM-III. Dönem 1927-1931)*, c. III, s.241-242; *TBMM Albümü (1920-2010)*, c. I, TBMM Yay. Ankara, 2010, s.479.

⁴³⁰ Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM-III. Dönem 1927-1931)*, c. III, s.531-532.

Moskova Ateşemiliterliği'ne atandı. Türk Ordusunun silah ihtiyacını karşılamak için Moskova'da çalışmalar yaptı ve buradan Almanya'ya geçti.⁴³¹ TBMM'nin ikinci dönem seçimlerinde Kocaeli'nden Milletvekili seçildi. Milli Savunma, Hariciye ve Memurin Muhakemat Komisyonlarında çalıştı. Hariciye Komisyonu Kâtipliğine seçildi. Adana'nın kurtuluş törenlerine katılan heyette yer aldı. III, IV, V, VI, VIII'inci dönemlerde Erzincan'dan, VII'nci dönemde Konya'dan milletvekili seçildi. 1925-1931 yılları arasında CHP Genel Sekreterliğinde bulundu. 1925'ten 1938'e kadar Milli Eğitim Bakanlığı yaptı. 1940 yılında Mili Savunma Bakanlığı yaptı. 1942-1944 yılları arasında Berlin Büyükelçiliğinde bulundu. 26 Kasım 1947'de İstanbul'da vefat etti.⁴³²

II.5.3. 1931 Seçimleri

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanması ve Kubilay Olayının yaşanmasından sonra Mustafa Kemal, bu gelişmeler karşısında kamuoyunun tepkisini saptamaya çalışmıştır. Ayrıca yaşanan ekonomik bunalıma çare olacak önlemleri de belirlemek maksadıyla 3 aylık bir yurt gezisine çıkmış. Ankara'ya döndükten sonra CHF'nin Yönetim Kurulu toplantısına katılmış ve bu toplantıda birçok konunun yanında seçimlerin yenilenmesi üzerinde de durulmuştu.⁴³³ Mustafa Kemal'in seçimlerin yenilenmesi kararı, fırka'ya verdiği yazılı bir öneri üzerine alınmış. Bu öneri TBMM'nin 4 Mart 1931 tarihinde yaptığı oturumda oy birliğiyle benimsenmiş ve seçim kararı alınmış ve 27 Mart 1931'de meclis yaptığı toplantıda tatil kararı olarak seçim çalışmalarına başlamıştır.⁴³⁴ 63 seçim çevresinden CHP 263 aday göstermiş⁴³⁵ ve CHF adaylarından başka bağımsız milletvekilleri de adaylıklarını koymuşlardı.⁴³⁶ CHF adayları 931 seçimlerine de tek parti olarak katılmış ve 1931 yılının Nisan ayında ikinci seçmelerin seçimi tamamlanmış ve

⁴³¹ Evren Aldemir, *Kültür(Milli Eğitim) Bakanlarından Saffet Arıkan'ın Çalışmaları*, İÜAİİTE, , (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007. İstanbul, 2007, s.8-9.

⁴³² Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM –III. Dönem 1927-1931)*, c. III, s.531-532.

⁴³³ Şerafettin Turan *Kökeni Ulusal Direnişe Dayanan Bir Devrim Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi*, Tüses Yay. İstanbul, 2000, s.36.

⁴³⁴ Yılmaz Gürçan, *Cumhuriyet halk Partisi (1923-1946)*, Alfa Yay. İstanbul, 2001, s.162-163.

⁴³⁵ Şavkılı, *Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)*, s.191.

⁴³⁶ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi", s.52.

yapılan milletvekili seçiminde CHF çoğunlukla kazanmıştır.⁴³⁷ Bu seçimlerde, 22 seçim bölgesinde 30 milletvekilliği bağımsız adaylar için ayrılmış ancak Mustafa Kemal'in isteğine rağmen ikinci seçmenlerin oy vermemeleri nedeniyle, sadece 20 bağımsız milletvekili seçilmiştir.⁴³⁸ TBMM'nin IV devresi, 4 Mayıs 1931 tarihinde Fevkalade içtimayla çalışmalarına başlamıştır.⁴³⁹ 1931 seçimlerinin sonucunda III. Dönem Erzincan Milletvekilleri olan Aziz Samih Bey (İlter), Abdülhak Bey (Fırat), Saffet Bey (Arıkan) tekrardan milletvekili seçilmişlerdir.⁴⁴⁰ 1931 seçimlerinde Erzincan'dan seçilen milletvekilleri tüm kazalardan aynı miktarda ve toplamda 292 oy almıştır.⁴⁴¹

II.5.4. 1935 Seçimleri

14 Kasım 1934 tarihinde Cemal Bey'in başkanlığında toplanan CHP Grubu, seçimin yenilenmesi kararı aldı. Seçimin yenilenmesinin iki nedeni vardı. Birinci neden, seçimin anayasa gereğince yenilenmesi, ikincisi neden de, uluslararası alandaki gerginlikten dolayı seçim aracılığıyla ülke genelinde bir rahatlama sağlamaya çalışmaktı.⁴⁴² Aynı gün ise yapılan ikinci celsede Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda bazı önemli değişiklikler yapıldı. Bu değişiklikler arasında ye alan en önemli gelişme kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınmasıydı. Ayrıca oy verme yaşı 18'den 22'ye çıkarıldı. Anayasa değişikliğinin ardından her 40.000 seçmen için 1 milletvekili⁴⁴³ seçmesi kararlaştırıldı.⁴⁴⁴ 1935 seçimlerinin ilk aşaması 25 Ocak'ta tamamlanmasından sonra sıra partinin adaylarını belirlemeye gelmişti ve çok sayıda aday başvuruda bulunmuştu.⁴⁴⁵ Seçimin ikinci aşaması ise 8 Şubat'ta bir gün içinde tamamlandı.⁴⁴⁶ Bu seçimlerde CHP'nin 17'si kadın olmak üzere 286 adayı

⁴³⁷ *Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, s.86.

⁴³⁸ Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", s.27.

⁴³⁹ Tuncay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, s.307.

⁴⁴⁰ Demirel, *Tek Partinin İktidarı (Türkiye'de Seçimler ve Siyaset 1923-1945)*, s.368.

⁴⁴¹ *TBMM Arşivi*, Dosya No: 499, 570, 690.

⁴⁴² Şavkılı, *Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)*, s.252..

⁴⁴³ Bu dönem de, milletvekillerine kısa bir süreliğine sayılab denilmiştir. Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Kısa Tarihi", s.52.

⁴⁴⁴ Aydoğan-Mahmutoğlu, "Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri" s.133.

⁴⁴⁵ Demirel, *Tek Partinin İktidarı (Türkiye'de Seçimler ve Siyaset 1923-1945)*, s.170.

⁴⁴⁶ B.C.A 490-1-0-0 /-357-1497-1

oybirliğiyle milletvekili seçildi.⁴⁴⁷ Bu seçimlerde 13 bağımsız aday milletvekili seçildi ve bu milletvekillerinden 4'ü azınlıklardandı.⁴⁴⁸ 1935 seçimlerinin sonucunda geçen dönem ki Erzincan Milletvekilleri olan Aziz Samih Bey İlter, Abdülhak Fırat, Saffet Arıkan ve ilk kez Erzincan milletvekili seçilen Osman Hikmet Işık TBMM V. Döneminde Erzincan'ı temsil ettiler.⁴⁴⁹ 1935 seçimlerinde Erzincan'ın milletvekili sayısının 4'e yükseltildiği anlaşılmaktadır. 1935 seçimlerinde Erzincan'dan seçilen milletvekilleri tüm kazalardan aynı miktarda ve toplamda 380 oy almıştır.⁴⁵⁰ İlk kez Erzincan'dan milletvekili seçilen Osman Hikmet Işık ile ilgili şunlar bilinmektedir:

II.5.4.1. Osman Hikmet IŞIK

1898 yılında Sivas'ta doğdu. Babası Hüseyin Bey, annesi Şefika Hanımdır. İlköğrenimi ve liseyi Sivas'ta bitirdi. 14 Ağustos 1915 tarihinde Sivas Sultanisi 'ne atandı. 9 Ocak 1916 tarihinde Sivas Öksüzler Yurdu öğretmenliğine atandı. Askerlik için 14 Haziran 1916 tarihinde talimgâha gitti. 1916'da İhtiyat zabıt namzedi, 1917'de zabıt vekili ve daha sonra teğmen oldu ve 27 Aralık 1917 tarihinde terhis edildi. 19 Şubat 1919 tarihinde İsmet Mektebi Türkçe öğretmenliğine atandı. 1920 yılında geçici bir süreliğe coğrafya, tarih öğretmenliği yaptı. 1922'de Yıldızeli, 1926'da Zara, Divriği, Hafık ilk tedarisat müfettişi oldu. 1929 yılında Elazığ Maarif Müdürü, 1930 yılında ise Sivas Belediye Başkanı oldu. Sivas Belediye Başkanı iken 1935 seçimlerinde Erzincan'dan milletvekili olarak seçildi. Ziraat ve Maarif encümenlerine üye seçildi. Vilayetler Hususi İdaresi kanun layihası, spor teşkilatı kanunu, İş Kanununa ek kanun layihasını, Memurin Kanununu müzakere etmek amacıyla kurulan geçici encümenlere üye seçildi. VI. VII. VIII. Dönemlerde Sivas'tan milletvekili seçildi. Yabancı dil olarak Almanca ve Fransızca'yı bilmekteydi. Evli ve 5 çocuk babası olan Işık, 1950 yılında vefat etti.⁴⁵¹

⁴⁴⁷ Aydoğan-Mahmutoğlu, "Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri" s.137; Demirel, *Tek Partinin İktidarı (Türkiye'de Seçimler ve Siyaset 1923-1945)*, s.178.

⁴⁴⁸ Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", s.28.

⁴⁴⁹ Demirel, *Tek Partinin İktidarı (Türkiye'de Seçimler ve Siyaset 1923-1945)*, s.381.

⁴⁵⁰ B.C.A 490-1-0-0 /-357-1497-1; TBMM Arşivi, Dosya No: 499, 570, 690, 901.

⁴⁵¹ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi (TBMM –V. Dönem 1935-1939)*, c. II, TBMM Vakfı Yay. Eskişehir, 2000, s.253-254.

III. BÖLÜM

SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

III.1. Erzincan Türk Ocağı

II. Meşrutiyet'in ilanında sonra Osmanlı devleti çeşitli iç ve dış olayların neden olduğu bunalımlar içine düşmüştü. Özellikle Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit meselesi, 3 Mart Olayı ve Trablusgarp Savaşı gibi olaylar imparatorluğun üzerindeki bunalımı arttırmıştı. Diğer yandan Balkan Savaşları sonucu Rumeli'nin kaybedilmesi ve bunun sonucunda çok sayıda Türk'ün göçe ve katliama tabi tutulması, Osmanlı ideolojisinin sonunu getirmişti. Osmanlı devleti içinde yer alan Türklerin dışındaki unsurlar arasında ise milliyetçilik akımları ve milli bağımsızlık hareketleri büyük bir boyuta ulaşmıştı.⁴⁵² Tanzimat ile ortaya çıkan Osmanlıcılık politikası devletin asli unsuru olan Türkleri asli unsur olmaktan öteye düşürmüştü. Yaşanan bu gelişmeler imparatorluk sınırları içinde Türkçülük akımının gelişmesinde etkili olmuştur.⁴⁵³ Türkçülük akımının geliştiği böyle bir ortamda Türk Ocağını kurma fikri 11 Mayıs 1911 tarihinde ortaya atılmış. 190 Askeri Tıbbiyeli "böyle büyük emelleri gerçekleştirmek için kavmin gençleri birleşmeli, artık doğmuş olan emeli fikren ve nakden beslemeli yaşatmalıdır" düşüncesiyle hareket ederek Türk Ocağını kurma girişiminde bulunmuştur. Bu doğrultuda bir heyet oluşturulmuş ve bu heyet 3 Temmuz 1911'de bir toplantı yapmış ve kurulacak cemiyete Türk Ocağı ismi verilmesi uygun görülerek bir program hazırlanmıştır.⁴⁵⁴ 3 Temmuz 1911 tarihi Türk Ocağının fiilen kuruluş tarihi, 22 Mart 1912 tarihi ise resmen kuruluş tarihi olmuştur.⁴⁵⁵ Türk Ocaklarından önce milliyetçi görüşleri benimseyen cemiyetlerinde

⁴⁵² Yusuf Sarıncay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ötüken Yay. İstanbul, 1994, s.118-119.

⁴⁵³ Nermin Kılıç, *Türk Ocakları ve Atatürk, Türk Ocakları Yay.* Ankara, 2012, s.28-29.

⁴⁵⁴ Hüseyin Tuncer vd., *Türk Ocakları Tarihi I*, Türk Yurdu Yay. Ankara, 1998, s.9.

⁴⁵⁵ Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, s.378.

var olduğu anlaşılmaktadır. Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Derneği de bu cemiyetler arasında yer almaktaydı.⁴⁵⁶

Türk Ocaklarının amaçları, 1912 tarihli ilk nizamnamesinin 2. ve 3. maddelerinde şöyle belirtilmiştir:⁴⁵⁷ “Cemiyetin maksadı, akvam-ı İslamiye’nin bir rük-ü mühimi olan Türklerin mili terbiye ve ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin terakki ve ilasıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır.” (2. Madde) “Cemiyetin maksadını elde etmek için Türk Ocağı adlı kulüpler açarak dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risaleler neşr edecek mektepler açmağa çalışacaktır. Mili serveti korumak ve çoğaltmak için her türlü meslek ve sanat erbabıyla görüşerek iktisadi ve zirai teşvik ve irşatlarda bulunacak ve bu gibi müesseselerin doğup yaşamasına elinden geldiği kadar yardım edecektir.” Türk Ocaklarının Mütareke devresine kadar 28 şubesi açılmış; ancak ülke dışında şubesi olmamıştır. 25 Ocak 5 Mayıs 1913 ve 21 Haziran 1918 tarihlerinde iki kongre düzenlemiştir. Türk Ocakları, Mütareke yılları hükümetleri ve siyasi teşekküllerince İttihat ve Terakki aleyhtarı olmalarından dolayı, Türk Ocağını da aynı gruba dâhil etmişler ve Türk Ocağı 1920 yılında iki kez basılmış; ancak Mili Mücadeleye destek vermeyi sürdürmüştür.⁴⁵⁸

Cumhuriyetin ila edilmesiyle birlikte, Türk Ocakları ülke genelinde tekrardan teşkilatlanmaya başlamıştır. Ocak Teşkilatının Erzincan’da da kurulduğu bilinse de; ne zaman kurulduğuyla ilgili bir kayıt mevcut değildi. 1927 yılında Türk Ocağının Büyük Kurultayı yapılmış ve bu Kurultaya Hüseyin Enver Bey Erzincan delegesi olarak katılmıştır. Bu bilgidен hareketle Ocak teşkilatının Erzincan’da 1927 öncesinde kurulduğunu söylemek mümkündür.⁴⁵⁹ Erzincan Türk Ocağının kısıtlı imkânlarla ve zor şartlar altında faaliyetlerini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Ocağın 1927 yılı bütçesi 900 liraydı. 1927 ile 1928 yılı bütçelerinde Ankara, Adana, İzmir, İstanbul, Ödemiş, Ayvalık, Bursa, Bandırma, Burdur, Tarsus gibi Ocakların bütçeleri ile kıyaslandığında, Erzincan’ın bütçesinin çok düşük olduğu

⁴⁵⁶ Yusuf Bayraktutan, *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1996, s.85-88; Kılıç, *Türk Ocakları ve Atatürk, Türk Ocakları* s.25.

⁴⁵⁷ Sarıay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, s.137-138.

⁴⁵⁸ Tunaya, *Türkiye’de Siyasi Partiler (1859-1952)*, s.381-383.

⁴⁵⁹ Ahmet Toksoy, “Erzincan Türk Ocağı”, *Türk Yurdu Dergisi*, c. XXVIII, S:250, (Haziran-2008), s.51.

anlaşılmaktadır.⁴⁶⁰ Türk Ocağının 1928 yılında gerçekleştirilen Beşinci Büyük Kurultayına ise Erzincan'dan delege olarak Kemal Bey katılmıştır. Ayrıca 1928 yılı bütçesi, Merkez Heyetince beş mıntıka belirlenerek Ocaklar teftiş edilmiş; fakat Erzincan, Erzurum, Kars, Artvin vilayetleri bu teftiş mıntikasının dışında tutulmuş ve bu vilayetler dâhilinde yer alan Ocaklar muvakkat müfettişler aracılığıyla teftiş edilmiştir.⁴⁶¹

1927 ve 1928 yıllarında Türk Ocakları Merkez Heyeti tarafından yaptırılan binanın tamamlanması için piyango tertip edilmiştir.⁴⁶² Bu bağlamda, 1928 yılında Türk Ocakları Merkez Heyeti tarafından Erzincan Türk Ocağından yaptırılmakta olan binaya katkıda bulunması için 2800 adet bilet gönderilmiştir. Gönderilen bu biletlerden 658 âdeti satılmış, 2142 âdeti ise satılamayarak genel merkeze geri gönderilmiştir. Bilet satışlarından elde edilen 447 lira ise 4 Haziran 1929'da Erzincan'dan gönderilmiştir.⁴⁶³

1928 yılından sonra Refahiye'de de Türk Ocağı açıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁶⁴ Ayrıca Türk Ocakları Tarihi adlı eserde, 1931 yılında Türk Ocaklarının isimlerini gösterir listede Kiğı'da da Türk Ocağının şubesi olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁶⁵ Nitekim 1931 yılında Kiğı Erzincan'a bağlı kazaydı.⁴⁶⁶ Dolayısıyla Erzincan Türk Ocağı dışında Refahiye ve Kiğı Kazalarında Türk Ocağının şubesi bulunmaktaydı.

25 Temmuz 1931 tarihli bir kayıta Erzincan Türk Ocağı ile ilgili olarak bir takım bilgilere yer verilmişti. Bu bilgiler arasında şunlar yer almaktaydı:⁴⁶⁷

-Ocağa ait gayrimenkul emval yoktur.

-Spor teşkilatı yoktur.

---

⁴⁶⁰ Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, s.248.; Toksoy, "Erzincan Türk Ocağı", s.51.

⁴⁶¹ Tuncer vd., *Türk Ocakları Tarihi I*, s.246

⁴⁶² B.C.A 490-1-0-0-1-2-3.

⁴⁶³ B.C.A 490-1-0-0-71-270-1; Toksoy, "Erzincan Türk Ocağı", s.51.

⁴⁶⁴ Sarımay, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, s.248.; Toksoy, "Erzincan Türk Ocağı", s.51.

⁴⁶⁵ Tuncer vd., *Türk Ocakları Tarihi I*, s.377.

⁴⁶⁶ 1935 sonlarında Bingöl Vilayetinin kurulmasıyla birlikte, Erzincan'a bağlı olan Kiğı Kazası Bingöl Vilayetine bağlanmıştır. Şaşmaz, *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, s.102.

⁴⁶⁷ B.C.A 490-1-0-0-71-270-1.

-Ocağa ait kabili istifade menkul eşya bir kanepa, iki koltuk, dört sandalye, bir kütüphane, adi masa ve 4 adet perdeden ibaret olup ihtiyaca binaen halen fırka binasında istimal edilmektedir.

-Kullanılmayacak hurda eşya yoktur.

-Ocağın alacağı yoktur.

-Fırkanın icar(kira) etmiş olduğu binanın iki odasını işgal ettiler. 1929-1930 senesi icarından 70 lira borcu vardır.

10 Nisan, 1931 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası Kurultayında, Türk Ocakların kapatılmasına karar verilmiş.⁴⁶⁸ Erzincan Türk Ocağı, Ocakların kapatılmasına kadar faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu bilgiler ışığında bir değerlendirme yapmak gerekirse; Erzincan Türk Ocağının kısıtlı imkânlarla ve zor şartlar altında varlığını sürdürdüğü ve ciddi bir faaliyetinin olmadığı anlaşılmaktadır.

III.2. Erzincan Halkevi

Millî Mücadelenin başarıyla sonuçlanmasından sonra artık hızlı bir örgütlenme yoluna girilmiş ve yeni devletin temelleri atılmıştı. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yapılan yeniliklerle, Türkiye muasır medeniyetler seviyesine ulaşmak için büyük bir çaba sarf ediyordu. Ancak yapılan bu yenilikler aynı hızda halk kitlelerine ulaşmıyordu ve aradaki bu kopukluğu gidermenin yolları aranıyordu. Bu kopukluğu giderecek, aydın ve halk kitleleri arasında bağ kuracak ve halkı yapılan yenilikler doğrultusunda eğitecek ve yönlendirecek olan bir yapıya da ihtiyat duyulmaktaydı. Şüphesiz halkevleri bu ihtiyaçlardan doğmuştu.⁴⁶⁹

1931 yılında Türk Ocakları kapatılmıştı ve kapatılan Türk Ocaklarının yerine ise nasıl bir örgüt kurulacağı başlangıçta tam olarak belirgin değildi.⁴⁷⁰ Cumhuriyet yönetimi Avrupa'ya eğitim almak amacıyla öğrenciler göndermişti. Bunlar arasında ön plana çıkan isimlerden biri de Halkevlerinin kuruluşunda rol oynayan Vildan Aşır

⁴⁶⁸ Toksoy, "Erzincan Türk Ocağı", s.51.

⁴⁶⁹ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yay. Ankara, 1990, s.87-90.

⁴⁷⁰ Zeki Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Atatürk Yolu Dergisi*, (Mayıs-1999), c.VI, S:23, S.267.

Savaşır idi. Savaşır, verdiği bir konferansta Çekoslovakya bulunan Sokol kuruluşlarını anlatmış ve Türkiye’de ise Sokol kuruluşlarına benzer Halkevleri veya Halkın evi adıyla benzer bir örgütlenmeye gidilebileceğini ifade etmişti. Nitekim bu konuşmasından sonra Mustafa Kemal kendisini arayarak tebrik etmişti.⁴⁷¹ Mili Eğitim Bakanı olan Reşit Galip Halkevlerini kurma görevini üstlenmişti ve kendisinin çağrısıyla bu konuda düşünen ve çalışan dönemin aydınlarını toplantıya çağırılmıştı. Toplantı Ankara Türk Ocağı binasında yapıldı ve Reşit Galip kurulacak halkevlerinin, kuruluş hazırlıklarına başlanılacağını açıklamış; kurulan komisyon ise halkevlerinin ana tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmiş ve Halkevlerinin kurulması kesinlik kazanmıştı. Halkevlerinin kurulması için gerekli hazırlıklar 1932 yılı başlarında tamamlanmış ve CHF Genel Sekreteri olan Recep Peker tarafından bütün örgütlere duyurulmuştur.⁴⁷²

CHF’nin 1931 yılında toplanan Üçüncü Büyük Kongresinde Halkevlerinin kurulmasına karar verilmiştir ve 14 Şubat 1932 yılında 14 halkevinin açılması ile halkevleri faaliyetlerine başlamıştır.⁴⁷³ Halkevlerinin kuruluşundaki amaç, halkevleri talimatnamesinde şu şekilde ifade ediliyordu:⁴⁷⁴

“Fırkamızın program temelleri cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılıktır. Programımızı bu ana ve temel prensiplerin hâkimiyeti ve ebedileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini milli seciyenin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, mili kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tespit ve işaret eder. Bu esas ve vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yıllar cesur, atilgan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeği, medeniyet

---

⁴⁷¹ Çeçen, *Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri*, s.108-109; Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, s.267-268.

⁴⁷² Arıkan, “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, s.268.

⁴⁷³ Nuray Bayraktar, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları*, Halkevleri Yay. Ankara, 1999, s.33; Nurhan Karadağ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999, s.58.

⁴⁷⁴ *CHF Halkevleri Talimatnamesi*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s.5.

sahasında Türkün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mevkiini tekrar almasını istihdaf eyler. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktır.”

Halkevlerinin, Türkiye Cumhuriyetinin temel ilkelerinin bütün millet tarafından benimsetilmesini sağlamak ve milli egemenlik kavramının, soyut bir kavram olmaktan çıkarılması ve millet ile devlet arasındaki ilişkinin sağlam bir temele dayandırılması gibi amaçları vardı.⁴⁷⁵ Bu amaçlar doğrultusunda halk birbiriyle kaynaşıp birbirine kenetlenecek, zihinlerinde ve kalplerinde yer alan iyi, güzel ve doğru şeyleri birbirlerine aktaracaktı.⁴⁷⁶ Halkevlerine partiye üye olsun ya da olmasın 18 yaşının üstünde olan her Türk vatandaşı üye olabilirdi.⁴⁷⁷ Halkevlerinin Dil- Edebiyat ve Tarih, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Neşriyat, Köycülük, Müze ve Sergi adlı dokuz şubesi vardı.⁴⁷⁸ 14 Şubat 1932 yılında kurulan Halkevleri 1951 yılına kadar faaliyetlerini devam ettirmiştir. Demokrat Parti iktidarında, 11 Ağustos 1951 tarihli 5830 nolu yasa ile Halkevleri kapatılmıştır.⁴⁷⁹

Erzincan Halkevi 19 Şubat 1933 tarihinde açılmıştır. Nitekim Erzincan Halkevinin açılış tarihinde, Erzincan Halkeviyle birlikte 2 Halkevinin açılışı gerçekleştirilmişti. Erzincan Halkevinin açılışına 5-6 bin kişilik kalabalık bir grup katılmıştır.⁴⁸⁰ Erzincan Halkevi binası fırka ile aynı binada bulunup, kira ile tutulmuştu. Halkevleri binasının 12 odası ve 1 salonu vardı. Salonu 200 kişi kapasitesindeydi. Odalardan 3’ü fırka’ya ayrılmış, diğerleri ise Halkevine tahsis

⁴⁷⁵ Nurcan Toksoy, *Halkevleri (Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak)*, Orion Yay. Ankara, 2007, s.8.

⁴⁷⁶ *Halkevleri 1932-1935, 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, s.3-4.

⁴⁷⁷ *CHF Halkevleri Talimatnamesi*, s.5.

⁴⁷⁸ Bayraktar, *Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları*, s.34; Toksoy, *Halkevleri (Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak)*, s.50-58; Cemalettin Canlı, *Halksız ve İnsansız Bir Tarihin Halkevleri*, Halkevleri Yay. Ankara, 1999, s.97-134.

⁴⁷⁹ Karadağ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, s.63.

⁴⁸⁰ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

edilmişti ve her şubeye bir oda verilmişti. Sadece Köycüler ve Spor Şubeleri aynı odada bulunmaktaydı.⁴⁸¹

1935 yılında CHF Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda, Erzincan Halkevi binasının yıllık kira bedelinin 800 lira olduğu, bu meblağın yüksek olduğu, salon ve odalarının küçük olduğu, halkevlerinin faaliyetlerini sağlıklı bir şekilde yürütemediği belirtilmekteydi. Bu olumsuzlukların önüne geçmek ve Halkevinin faaliyetlerini daha iyi bir ortamda ve sağlıklı bir şekilde yürütülmesini temin etmek için yeni bir Halkevi binasının yapılması talebinde bulunulmuştu.⁴⁸² Nitekim dönemin Başbakanı olan İsmet İnönü, Erzincan'ı ziyareti sırasında, buraya bir yeni bir Halkevi binasının yapılması için gereken plan ve projelerin hazırlanmasını emretmişti.⁴⁸³ Bu talepler doğrultusunda Erzincan'a yeni bir Halkevi binasının yapılmasına karar verildi. Yeni Halkevi binasının temelleri 17 Temmuz 1937 tarihinde atıldı. Temel atma töreni büyük bir halk kalabalığının tezahüratları eşliğinde yapıldı. Yeni Halkevi binası yeri, Şerefiye caddesinde, yeni açılan çocuk bahçesinin karşısında yer almaktaydı.⁴⁸⁴

Halkevinin 10 Kasım 1938 tarihine kadar inşaat komisyonu tarafından inşaat malzemesi ile demirbaş eşya için 59118 lira 87 kuruş sarf edilmişti. 1938 yılında Erzincan'a gelen Trabzon milletvekili Mitat Aydın, yapılmakta olan Parti ve Halkevi inşaatını tetkik etmişti. Halkevi binasının çok sağlam yapıldığını ve binanın gelecek sene faaliyete geçmesi için bu kış kalorifer, elektrik ve su tesisatının yapılması gerektiğini belirtmiş; aksi halde binanın ancak 1940 yılında bitirilebileceğini ifade etmişti.⁴⁸⁵

Erzincan Halkevi'nin para vaziyetine incelendiğinde, 1932-1933 mali senesinde Hususi İdare bütçesine mevzu (cemiyetlere yardım) tahsisatından fırka aracılığıyla 400 lira alınmıştı. Öte yandan fırka kendi gelirinden de 70 lira vermişti.

---

⁴⁸¹ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁴⁸² B.C.A 490-1-0-0-1706-935-1.

⁴⁸³ Ulus, 4 Ağustos 1935.

⁴⁸⁴ B.C.A 490-1-0-0-1706-935-1.

⁴⁸⁵ B.C.A 490-1-0-0-1706-935-1.

1933-1934 mali senesinde ise Halkevi için Belediye bütçesine 100 lira, Hususi İdare bütçesine 551 lira koydurulmuşsa da; bu paralardan bir şey alınamamıştı.⁴⁸⁶

Erzincan Halkevinin kurulduğu 1933 senesinde, Halkevlerine 422 kayıtlı kişi vardı. Bunların 18'i kadındı. Kadınların 9'u öğretmen, 8'ide memurdu. Azaların şubelere dağılımına bakıldığında; Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi 18 aza (1'i kadın), Güzel Sanatlar Şubesi 78 aza. (2'si kadın), Spor Şubesi 71 aza, İçtimai Yardım Şubesi 54 aza (9'u Kadın), Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi 10 aza (4'ü Kadın), Kütüphane ve Neşriyat Şubesi 26 Aza, Köycüler Şubesi 108 Aza, (2'si Kadın), Müze ve Sergi Şubesi 27 Azası vardı. Halkevlerine kayıtlı azaların tamamı çeşitli meslek gruplarında yer alıyordu. Bunlar içerisinde 122 memur, 69 öğretmen, 13 doktor, 6 eczacı, 2 avukat, 7 mühendis ve fen memuru, 36 tüccar, 89 esnaf ve sanatkâr, 43 çiftçi, 13 işçi, 22'de emekli vardı.⁴⁸⁷

Erzincan Halkevinin 9 şubesi de kurulmuştu. Nitekim Halkevinin açılışından sonraki birkaç gün içinde komitelerini de seçmişti. Mevcut olan komitelerin azalarının isimleri ve meslekleri ise şöyleydi:⁴⁸⁸

Dil, Edebiyat, Tarih Komitesi: Reis boş olup, azalar; Maden Mühendisi Hilmi Bey, Hukuk Mektebi müdavimlerinden Salih Bey.

Güzel Sanatlar Komitesi: Reis Bezircizade Eyüp Bey, azalar; Ziraat Memuru Hüsni Bey, Öğretmen Hamdi Bey.

Temsil Komitesi: Reis Belediye Fen Memuru Tahir Bey, azalar; Meclisi Umumi azasından Ahmet Bey.

Spor Komitesi: Reis Öğretmen Diş Tabibi Zeki Bey, azalar; Askeri mektep Beden Terbiyesi Öğretmeni Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey, Öğretmen Hilmi Bey ve Sadettin Bey, Tüccar Malatyalı zade Nazım Bey.

---

⁴⁸⁶ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁴⁸⁷ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁴⁸⁸ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

İçtimai Yardım Komitesi: Reis Sıhhiye Müdürü Dr. Vasfi Bey, azalar; Hastane Başhekimi Dr. Sadık Bey, Seromhane Müdürü Baytar Lütfi Bey, Meclisi Umumi azasından Celal Bey, Fotoğrafçı Mazhar Bey.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Komitesi: Reis Maarif Müdürü Bedri Bey, aza; Ziraat Bankası Muhasebecisi Hazim Bey.

Kütüphane ve Neşriyat Komitesi: Reis Hayretçizade Ahmet Lütfi Bey, azalar; Nafia Başkâtibi İsmail Bey, Ziraat Bankasında Kâtip Kazım Bey.

Köycüler Komitesi: Reis Mahkeme Aza Mülazımı Süleyman Bey, azalar; Belediye Memuru Faik Bey, Merkez Malmüdürü Şevki Bey, Avukat Emin Bey.

Müze ve Sergi Şubesi: Reisi istifa etmişti. Aza; Meclisi Umumi azasından Ahmet Bey.

Erzincan Halkevinin ilk başkanlığını Vilayet idare heyeti azasından Askeri Kâtip Sınıfından emekli Galip Bey yaptı.⁴⁸⁹ Galip Beyden sonra bu göreve Şeref Atabey getirildi ve Atabey bu görevi 1935 yılına kadar sürdürdü. 1935-1939 yılları arasında Halkevi başkanlığı görevini Mustafa Altınok sürdürdü.⁴⁹⁰

1935 yılına gelindiğinde Erzincan Halkevine kayıtlı üye sayısının toplamda 826'ya ulaştığı görülmektedir. 826 üyenin 30'unu ise kadınlar teşkil etmekteydi. Meslek itibariyle üyelere 5 avukat, 7 doktor, 131 öğretmen, 133 tüccar, 220 işçi, 179 çiftçi, 151'de güzel sanatlara mensup üyelerdi.⁴⁹¹ 1935 yılında Erzincan Halkevine kayıtlı üye sayısının 1933 yılına nazaran bir hayli artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu artış Halkevlerine karşı vatandaşların ne kadar ilgili olduklarını göstermesi bakımından dikkate değerdir.

---

⁴⁸⁹ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁴⁹⁰ Yavuz, *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat(1923-1960)*, s.144.

⁴⁹¹ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

1935 yılında Erzincan'da Dil, Edebiyat, Tarih Komitesi⁴⁹² dışında diğer komitelerin başkanlarının ve üyelerinin isimleri şöyledi:⁴⁹³

Ar (Güzel Sanatlar) Komitesi: Başkan Süel Ortaokulu Öğretmeni Münir Atasev, üyeler; Öğretmen Hikmet Bey ve Nusret Bey, Belediye Fen Memuru İbrahim Bey, Başmühendis Naci Bey.

Gösterit (Temsil)Komitesi: Başkan Ortaokul Spor Öğretmeni Halil Vural, üyeler; Öğretmen Şevki Bey, Turgut Bey, Hayri Bey ve Nihat Bey.

Spor Komitesi: Başkan Tüccardan Malatyalızade Nazmi Bey, üyeler; Öğretmen Şefik Bey, Vehbi Sanalan, Kuyumcu İsmail Bey, Tüccardan Vehbi Bey.

Sosyal Yardım Komitesi: Başkan Memleket Hastanesi Operatörü Hadi Kiper, üyeler; avukat Münir Bey, Eczacı Şefik Bey, Sıhhat Direktörü Vasfi Öztelli, Sabık Belediye Reisi Halil Bey.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Komitesi: Başkan Kültür Direktörü Bedri Ahıskalı, üyeler; Bedriye Altınigne, Rıza Kaya, Emekli Celil Bey, Meclisi Umumi üyesi Muhlis Uluşan.

Kitapsaray ve Yayın (Kütüphane ve Neşriyat) Komitesi: Başkan Belediye Merkez Memuru Mustafa Hatunoğlu, üyeler; Avukat Bekir Kaya, Belediye Başkâtibi Nurettin Tuncel, Emekli Mahmut Nalcı, Meclisi Umumi üyesi Recep Bey.

Köycüler Komitesi: Başkan Emekli Faik Erdoğan, üyeler; Emekli Mehmet Ali, Tüccardan Aziz Nalcı ve Nuri Hışır, Zabıt Kâtibi Şevki Bey.

Müze ve Sergi Komitesi: Başkan Kitapsaray işyarı(görevlisi) Hamdi Bey, üyeler; Belediye üyesi Mustafa Ağca, Meclisi Umumi Üyesi Sami Bey, Refik Kurt.

---

⁴⁹² Üye Sayısını çoğaltamayıp, idare heyetini teşkil edemediğinden dolayı çalışmamaktaydı. B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

⁴⁹³ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

III.2.1. Erzincan Halkevinin Faaliyetleri

Erzincan Halkevi açılışından sonra, bazı şubeler dışında Halkevleri talimatnamesi ve diğer Halkevlerinin çalışmaları örnek alınarak geniş bir yelpazede faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştı. Vilayet genelinde halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmek noktasında konferanslar, konserler, kurslar verilmiş, özel günlerde ise kutlama programları yapılmıştı. 1933 yılında Erzincan Halkevi şubelerinin faaliyetleri şöyleydi:

Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi: Tarihi konferanslar vererek öz Türkçe kelimeleri toplamakla meşgul olmuştu.⁴⁹⁴

Güzel Sanatlar Şubesi: Askeri Lisede görev yapan bir Resim Öğretmeni tarafından 2 ay kadar sürecek bir resim dersi verilmişti. Yine aynı lisenin mektep eczacısı tarafından 2 ay kadar devam edecek olan nota dersi verilmişti.⁴⁹⁵

Temsil Şubesi: Temsil şubesinde ahenk ve uyumun olmaması ve kadın üyesinin bulunmaması nedeniyle hiçbir faaliyeti olmamıştı.⁴⁹⁶

Spor Şubesi: Spor Şubesinde maddi imkânsızlıktan dolayı bir faaliyet göstermemişti.⁴⁹⁷

İçtimai Yardım Şubesi: Bu şube Çocuk Bakımı ve Gıda Meseleleri ile ilgili olarak 2 konferans vermişti. Ayrıca Kurban Bayramında et toplayarak, Erzincan'daki 180 mevcutlu hapishaneye göndermişti.⁴⁹⁸

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: Fransızca, İngilizce, hesap ve resim kursları açmış ve birçok gençlere bu kurslar yoluyla ders vermişti.⁴⁹⁹ Bu derslere ve konferanslara toplamda 164 kişi katılmıştı.⁵⁰⁰

---

⁴⁹⁴ *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, s.35.

⁴⁹⁵ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁴⁹⁶ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁴⁹⁷ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁴⁹⁸ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁴⁹⁹ *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, s.35.

⁵⁰⁰ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Bu şube anket listelerini çoğaltma ve dağıtmak, verilecek konferansları ilan etmekten başka esaslı bir faaliyet içerisinde olmamıştı. Erzincan milletvekili Abdülhak Bey tarafından 20 kitap bu şubeye bağışlanmıştı.⁵⁰¹

Köycüler Şubesi: Köycüler şubesinin, diğer şubelere nazaran daha fazla faaliyet gösterdiği anlaşılmaktaydı. 70 köyde köy sandıkları menfaatine müşterek ekim alanı yaptırdı. Köyde 15 bin kadar ağaç diktirdi. Şube azasından olan Hükümet Tabibi Doktor Necati Bey, fakir şehirli ve köylü hastaları parasız muayene etmişti ve bu hastaların ilaç paraları ise Belediyeden ve diğer yerlerden karşılanmıştı. Ayrıca Hükümet dairelerinde işi olan fakir köylülerin dilekçeleri yazılmış ve onlara kılavuzluk edilmişti. Yine bu şube tarafından Hayvan Veremi, Vitaminler ve Kumar konularında konferanslar verildi.⁵⁰²

Müze ve Sergi Şubesi: Bir müze kurmak için çalışmıştı. Kurşunlu Camisini müze yapmak için Vakıflar Genel Müdürlüğüne müracaat edilmiş. Bir miktar eski yazı ve beş on meskûkât (sikkeler) toplamıştı.⁵⁰³

1933 yılında yukarıda isimleri zikredilen konferansların dışında Hayvan Veremi İnsana Geçer mi, Bizdeki İstikrazların Tarihçesi adıyla iki konferansta⁵⁰⁴ verilmişti. Kezalik adıyla bir konser de verilmişti.⁵⁰⁵ Ayrıca 110 genel halk toplantısı yapılmış ve bu toplantılara toplamda 22 bin kişi katılmıştı.⁵⁰⁶

Erzincan Halkevinin 1933 yılında bütçesi yapılmamış, masraflar ise geliş güzel yapıldığı için Halkevi borçlandırılmıştı. Halkevinin 1933 yılında geliri 470 lira iken, 150 lira 90 kuruş fazladan sarf edilmişti. Ayrıca parası ödenmemiş ve senetleri alınmamış masraflar vardı ki; bunlar 175 lira 94 kuruşa tekabül etmekteydi. Halkevinin borçları ise toplamda 326 lira 84 kuruştur.⁵⁰⁷ Maddi imkânsızlıkların

---

⁵⁰¹ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁵⁰² B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁵⁰³ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁵⁰⁴ Daha sonra bu konferansların sayısının 1933 yılının sonlarında 53'e ulaştığı anlaşılmaktadır. *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, s.120.

⁵⁰⁵ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

⁵⁰⁶ *Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, s.120.

⁵⁰⁷ B.C.A 490-1-0-0-1005-879-1.

olması, Erzincan Halkevinin 1933 yılında esaslı bir faaliyet gösterememesinde etkili olmuştur.

1934 yılında Erzincan Halkevine kayıtlı toplamda 440 üye vardı. Bu üyelerin 439'unu erkekler teşkil etmekteydi ve sadece kayıtlı 1 kadın üye bulunmaktaydı. Halkevinin kütüphanesi ise yeni kurulmuştu.⁵⁰⁸ 1934 yılında Erzincan Halkevine kayıtlı üye sayısında, 1933 yılına nazaran bir artış yaşandığı anlaşılrsa da, kadın üye sayısında ise düşüş yaşanmıştı. Daha öncede ifade edildiği üzere, Halkevi binasının vaziyeti, mevkisinin kadınlar açısından uygun olmayışı söz konusu bu durumda etkili olmuştur. 1934 yılında Erzincan Halkevi şubelerinin faaliyetleri şöyleydi:⁵⁰⁹

Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi: Öz Türkçe dilinin zenginliği ve güzelliği hakkında çeşitli konferanslar verdi.

Güzel Sanatlar Şubesi: Halk musikisi sahasında çalıştı ve 5 konser verdi.

Temsil Şubesi: 5 temsil verdi.

Spor Şubesi: Futbol, voleybol, atletizm, binicilik, cirit sporlarının çevre gençliği arasında yayılmasını sağlamak için çalıştı.

İçtimai Yardım Şubesi: Sağlık konusunda konferanslar verdi. Fakir çocukları parasız tedavi ederek, icap edenleri hastaneye gönderdi. Fakir çocukların okul ihtiyaçları ve öğle yemeklerini temin etti. 200 çocuğun sünnet ameliyatını yaptı.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: İngilizce, Fransızca, Almanca dil kursları ve Dikiş-Nakış kursu açtı.

Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Elleri bulunan kitapların halkın faydalanması için çalıştı.

Köycülük Şubesi: Köy seyahatleri düzenleyip, köylünün kültür seviyesini arttırmaya çalıştı.

---

⁵⁰⁸ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, s.134-199.

⁵⁰⁹ *Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, s.41.

Müze ve Sergi Şubesi: Tarihi öneme haiz taşları Ulusal Kütüphaneye nakletti.

Erzincan Halkevinde 1934 yılında kütüphane kurulduktan sonra, kitap okuma oranında da artış yaşanmıştı.⁵¹⁰ Nitekim kitap okuma oranında ki bu artış, halkın okumaya ne kadar hevesli olduğunu göstermekteydi. Ayrıca kütüphanenin kurulmasından sonra CHP Genel Sekreterliği tarafından halkın istifade etmesi için, yıllar aralığında çok sayıda kitap, broşür, dergi, genelge vs. gönderilmişti.⁵¹¹

1935 yılında okunan kitap sayısı ve okunan kitapların alanına bakıldığında; edebiyat alanında 533, tarih alanında 193, coğrafya alanında 141, felsefe alanında 102, müspet ve tabii ilimler alanında 179, dil alanında 167, sosyal ilimler (ekonomi, eğitim vd.) 269, sanat alanında 149, bu alanlar dışında 275 kitap okunmuştu. Gazete ve mecmuada ise okuma sayısı 1.225 idi. Toplam okunan kitap sayısı 3.233'tü. Kitap okuyanların sayısını meslekler itibariyle 824'ünü öğrenciler, 522'sini memurlar, 441'ini öğretmenler, 127'sini subaylar, 217'sini çiftçiler, 517'sini işçiler, 642'sini ise serbest meslek erbabı kişiler teşkil etmekteydi.⁵¹²

Erzincan Halkevi tarafından 1935 yılı içinde balo, gösterit, konser, kongre, konferans, sinema etkinlikleri düzenlenmişti. 4 balo, 28 gösterit, 22 konser, 4 kongre 4 sinema ve 11'de konferans verilmişti. Baloya 580, gösterite 3500, konser'e 6.700, kongreye 470, konferansa 3.300, sinemaya ise 1.200 kişi katılmıştı.⁵¹³ Ayrıca halk dershanelerinde 22 ders verilmiş ve bu derslere 328 kişi katılmıştı. Halkevinin verdiği bu etkinliklere toplamda ise 21.290 kişi katılmıştı.⁵¹⁴ 1935 yılında, Erzincan Halkevinin faaliyetlerine vatandaşların ilgisiz kalmadığı, önceki yıllara nazaran daha çok ilgi gösterdiği görülmektedir. Nitekim Halkevleri tarafından yukarıda zikredilen etkinliklere katılma sayısına bakıldığında bu durum daha iyi anlaşılmaktadır.

---

⁵¹⁰ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

⁵¹¹ B.C.A 490-1-0-0-833-289-1.

⁵¹² B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

⁵¹³ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1; *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s.204-2014.

⁵¹⁴ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

Daha önceden de ifade edildiği üzere Erzincan 13 Şubat 1918 tarihinde düşman işgalinden kurtulmuştu. Söz konusu bu tarih Erzincan'ın kurtuluş günü olarak ilan edilmişti ve her yıl bu tarihte çeşitli etkinlikler yapılmaktaydı.

13 Şubat 1935 tarihinde Erzincan Halkevi tarafından, Erzincan'ın kurtuluş gününü kutlamak üzere bir program tertip edilmişti. Öncelikle 13 Şubat kurtuluş gününü canlı bir şekilde göstermek amacıyla B. Halid Müfrezesi, Kemah ve Çardaklı Boğazlarından gelen kuvvetler, saat dokuzda Müfettişlik binası önünde toplanmıştı. Bu müfrezelerin ve özellikle milis askerlerinin şehre girişleri halk nezdinde büyük bir heyecan yaratmıştı. B. Halid'i Halkevi başkanı olan Şerafettin Atabey temsil etmekteydi ve onun tarafından müfettişlik dairesi sancak direğine Türk bayrağı çekerek bugünün anlam ve önemini belirten kısa bir konuşma yapmıştı. Kendisinden sonra kürsüye çıkan Öğretmen Süheyla Hanım, Doktor Sadık Bey ve Ortaokul Öğretmenlerinden Selçuk Bey tarafından da yine günün anlam ve önemini belirten bir konuşma yapılmıştı. Bu konuşmalardan sonra, Müfettişlik binası önünde, devlet erkânının huzurunda geçit resmi yapıldı. Geçit resminin sonra ermesiyle birlikte bir kısım halk, Müfettişlik dairesi salonunda Fırka Kumandanı General Yusuf Bey'i tebrik etmiş; General Yusuf, Miralay Recep Kadri ve Vali Fahri Özen, belediye dairesine gelerek iade-i ziyarette bulunmuştu. Misafirler belediye dairesinde bir müddet kaldıktan sonra, Belkıs Hanım ve Muhasebe-i Hususiye Müdürü Fevzi Bey'in konferanslarını dinlemek üzere topluca Halkevine teşrif etmişlerdi.⁵¹⁵ Fevzi Bey, Erzincan'ın kurtuluşunda 29'uncu Kafkas Fırkasında takım kumandanlığı görevinde bulunmuştu ve bu nedenle verdiği konferanstan pek çok kişi istifade etmişti.⁵¹⁶

Halkevi tarafından hazırlanan program kapsamında bazı kahvehanelerde hatipler tarafından yine bugünün anlam ve önemine binaen konuşmalar yapılmıştı. Şehrin tarihi abidesi olan Hacı İzzet Paşa Camisinin çifte minareleri arasına da 10 metre uzunluğunda bir Türk bayrağı asılmıştı. Halkevi temsil şubesi tarafından sabah ve akşam olmak üzere, askeri sinema salonunda "Ergenekon" piyesi temsil edilmişti.

---

⁵¹⁵ Zaman 26 Şubat 1935.

⁵¹⁶ Zaman 26 Şubat 1935.

Atatürk İlkokulu salonunda ise bir balo verilmişti. Son olarak, geceleyin bir kısım asker tarafından fener alayı yapılmıştı.⁵¹⁷

1935 yılında Erzincan Halkevi şubelerinin çalışmaları şöyleydi:

Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi: Bu şube üye sayısını çoğaltma imkânı bulamadığı için, geçen yıllarda olduğu gibi 1935 yılında da idari heyetini teşkil edemeyerek çalışma alanına giremedi.⁵¹⁸

Güzel Sanatlar Şubesi: Bir say heyeti kurdu.⁵¹⁹ Yaptığı konser ve müsamerelerde büyük başarı gösterdi. Halka musiki dersi vermek ve gençleri yetiştirmek ihtiyacı karşısında izin verilmediği için öğretmen tutmak ve musiki parçaları getirmek imkânına sahip olamadı.⁵²⁰

Temsil Şubesi: Halkın, ortaokul öğrencilerinin ve öğretmenlerinin iştirakiyle teşekkül etmiş olan temsil şubesi, halkevinde ve okullarda göstermiş olduğu temsiller büyük bir başarı elde etti. Temsil şubesinin yaptığı müsamerelere, halkın ilgisini çektiği için Mete Piyesi daha çok temsil edilmişti. Müsamere ve temsiller öğretmenler, öğrenciler, köylü ve şehirli gençlerden oluşturulmuş bir heyet tarafından verildi.⁵²¹

Spor Şubesi: Bu şubede futbol, bisikletçiler, avcılar, izciler teşkilatı mevcut olup, şube üyelerinin büyük çoğunluğunu ortaokul öğrencileri teşkil etmekteydi.⁵²² 312 kişiyle 7 gezi yapan şube, 2 at koşusu da tertip etmişti.⁵²³

Sosyal Yardım Şubesi: Bu şubede köylülerin sağlık işlerine büyük önem verilmekteydi. Haftanın iki günü Halkevinde Operatör Hadi ve Doktor Numan tarafından poliklinik yapılıyordu ve yoksul kişiler tedavi ediliyordu ki; böylece bulaşıcı hastalıkların önüne geçilmeye çalışılıyordu. Köylülere ve yoksullara şube

---

⁵¹⁷ Zaman 26 Şubat 1935.

⁵¹⁸ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

⁵¹⁹ *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, s.58.

⁵²⁰ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

⁵²¹ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

⁵²² B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

⁵²³ *Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, s.58.

tarafından parasız ilaç temin edildi. Köylülerin taassubu ortadan kaldırılmaya çalışıldı. Ayrıca yoksul çocukların sünnetlerinin bu yıl Halkevinde yapılmasını kararlaştırdı.⁵²⁴

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: Halkevinde bir dikiş-nakış kursu açtı ve istekli olan herkesin buraya gelmesini için vilayet aracılığıyla nahiyelere ve köylere kadar bunun ilanını yaptı. Bu şubede İngilizce ve Fransızca dersleri verdi. İngilizce dersini Öğretmen Celil Bey, Fransızca Dersini ise Eczacı Şefik ve Mektupçu Şevket Bey vermekteydi. Ayrıca bu şube tarafından kadınların yeni Türkçe ile okuyup yazmalarını sağlamak için bir okuma kursu açılmıştır ki; birçok kişi bu kursa katılmıştı.⁵²⁵

Köycüler Şubesi: Köycüler şubesi, köylülere tohum verilmesi için Ziraat Bankasına müracaat ederek birçok yoksul köylüye tohum temin etti. Geçen yıl şube namına ekilmiş olan tarlaların şubeye teslim edilen hâsılatını tekrardan yoksul vatandaşlara dağıttı. Köylülerin şehirdeki işlerini takip etmek için bu şube tarafından bir komisyon kuruldu ve köylülerin dilekçe ve mektupları ücretsiz olarak yazdırıldı. Ayrıca bayramlarda şehirde toplanan köylülere Halkevinde çay ziyafeti vererek, Cumhuriyet rejiminin iyiliklerini konferanslar yoluyla onlara anlatıldı.⁵²⁶

Müze ve Sergi Şubesi: Geçen yılki idari heyeti teşekkül etmeği için esaslı bir çalışma gerçekleştiremedi.⁵²⁷

1936 yılında, Erzincan Halkevi başkanı Mustafa Altınok, CHP Genel Sekreterliğine gönderdiği yazıda, İstanbul'da üçüncü dil kurultayının açılması münasebetiyle Erzincan'da bu kapsamda yapılan faaliyetler hakkında bilgi vermekteydi. Bu faaliyetlere bakıldığında; kurultayın toplandığı 24 Ağustos 1936 tarihinde, kurultay başkanlığına gerek parti tarafından ve gerekse halk tarafından tebrik telgrafları yollanmıştı. Şehrin dört yol denilen işlek bir yerinde, temin edilen radyo ile kurultayın açılma töreni ve bu kurultayda verilen söylevler halka

---

⁵²⁴ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

⁵²⁵ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

⁵²⁶ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

⁵²⁷ B.C.A 490-1-0-0-984-815-1.

dinletilmiştir. Yine kurultayın açıldığı gün saat 6'da parti binasında Türk dilinin anadil oluşu ve zenginliği konusu üzerine bir konferans verilmiş; kurultayın devam ettiği dört gün içinde de Erzincan şehri bayraklarla donatılmıştı.⁵²⁸

13 Şubat 1938 tarihinde yine Erzincan Halkevinin de öncülük ettiği, Erzincan'ın düşman işgalinden kurtuluşunun yıldönümünü kutlamak üzere bir program tertip edilmişti. 1935 yılında gerçekleştirilen kutlama etkinliği gibi, 1938 yılında gerçekleştirilen bu kutlama etkinliğinde halk üzerinde büyük bir heyecan duygusu uyandırmış; kurtuluş günü etkinliklerine katılmak üzere çok sayıda halk kitlesi şehre gelmişti. Resmigeçit merasimine katılmak için köylü halkın çoğu atlı olarak gelmişti ve Erzincan Halkevi tarafından köylülere meydandaki otelde bir çay ziyafeti verilmişti. Ayrıca her taraf bayraklarla süslenmiş; şehrin çeşitli yerlerinde ise davul zurna eşliğinde halk tarafından milli oyunlar oynanmıştı.⁵²⁹

Kutlama komitesi tarafından daha önceden hazırlanan program dâhilinde merasime başlanmıştı. Öncelikle Erzincan'ı kurtaran şanlı ordunun o zaman geldiği istikametlerdeki harekâtını canlandırıp, bunu halka göstermek amacıyla tertip edilmiş olan plan dâhilinde, harp manevralarıyla, şehri zapt eden kuvvetler saat 11'de Cumhuriyet meydanında toplanmıştı. Daha sonra müfrezenin komutanı tarafından günün anlam ve önemini belirten bir konuşma yapılmış ve 2 saat sürecek geçit resmine geçilmişti. Halk akşama kadar çarşı meydanı ve belediye binası önünde davul ve zurna eşliğinde milli oyunlara devam etmişti. Geceleyin ise şehir baştan aşağı fenerlerle ışıklandırılmış ve fener alayları tertip edilmişti. Cumhuriyet meydanı ve belediye binası önünde havai fişekler yakılmış ve halk sabaha kadar uyumayıp, eğlenerek vakit geçirmişti. Ayrıca yine gece vakti, Gazi Paşa Okulunda yoksul çocuklar için bir balo verilmişti.⁵³⁰

Halkevlerinin yedinci yıl dönümü, kutlama günü olan 20 Şubat 1938 tarihinde, Erzincan'da da kutlanmıştı. 20 Şubat 1938 Pazar günü Halkın geniş bir kesimi bu kutlama gününe iştirak etmişti. Yeni yapılmakta olan Erzincan Halkevinin

⁵²⁸ B.C.A 490-1-0-0-1167-100-2.

⁵²⁹ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: III, S:31, (Mart 1938), s.53-54.

⁵³⁰ *Belediyeler Dergisi*, Yıl: III, S:31, (Mart 1938), s.53.

inşaatı henüz tamamlanmadığı için mevcut Halkevi binası bayraklarla donatılmış; çok sayıda vatandaş sevinç ve neşe içinde koşa koşa Halkevine gelerek salonda yerlerini almışlardı. Daha sonra radyo Ankara'ya ayar edilmiş ve saat üç buçukta İstiklal Marşı can kulağıyla dinlendikten sonra, Dâhiliye Vekili ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya tarafından verilen nutuk büyük bir kalabalık tarafından ilgiyle dinlenilmiş ve program sona ermişti.⁵³¹

III.3. Atatürk Döneminde Erzincan'da Kurulan Vakıflar

Vakıf kelimesi Arapçada durdurmak, alıkoymak, durma, durdurma anlamına gelmekte olup; terim olarak anlamı ise, bir malın veya mülkün sevap kazanmak maksadıyla, maliki tarafından hayri bir gayeye tahsis edilmesidir.⁵³² Vakıf müessesesi uzun yıllar boyunca İslam ülkelerinin gerek içtimai hayatında ve gerekse iktisadi hayatında önemli bir rol oynayan dini-hukuki bir müessesenin adıydı.⁵³³ Vakfın menşei ile ilgili olarak çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. İleri sürülen bu görüşlerin büyük bir çoğunluğu, vakfın menşeinin İslam'a dayandığı üzerinde hemfikir olmuştur. İslam dininin mensuplarını cemiyetin iyiliği için yardımlaşmaya davet etmesi ve içtimai ve hayri eserler yapmak için teşvik etmesi, vakfın menşeinin İslam'da görenlerin dayanak noktasını teşkil etmektedir.⁵³⁴

Vakfın gelişimi de İslam medeniyetinin gelişmesiyle paralel yürümüştür.⁵³⁵ İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte hızlı bir gelişme kaydeden vakıflar, uzun yıllar boyunca İslam ülkelerinde çok sayıda sosyal, kültürel ve hayırlı hizmetler yaparak, İslam toplumu üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Emeviler, Abbasiler,⁵³⁶ Selçuklular, Selçuklular sonrası Türk Beylikleri ve Osmanlılar döneminde vakıf müessesesi genişlemiş ve çok sayıda vakıf kurulmuştur.⁵³⁷ Vakfın kurulmasındaki temel amaç, toplumsal ihtiyaçların karşılanması olmuştur ki; bu amaçla vakıflar, tarih

⁵³¹ B.C.A 490-1-0-0-963-727-2.

⁵³² Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", *DİA*, c. XLII, Ankara, 2012, s.475.

⁵³³ Fuat Köprülü, "Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyet ve Tarihi Tekâmülü", *Vakıflar Dergisi*, S:2, İstanbul, 1974, s.1.

⁵³⁴ Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, c. XIII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986, s.153-155.

⁵³⁵ Hacı İbrahim Ateş, Abdülkerim Erdoğan, *İl İl Vakıflar*, Ankara, 1986, s.5.

⁵³⁶ İhsan Akbulut, "Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi" *Vakıflar Dergisi*, S:30, Ankara, 2007, s.63-64.

⁵³⁷ Yediyıldız, "Vakıf", s.165.

boyunca insanların ihtiyaç duyduğu hizmetleri yerine getirmeye gayret etmiştir. Açları doyurmak, yoksullara yardım etmek, köleleri satın alıp özgürlüklerine kavuşturmak, fakir kızlara çeyiz temin etmek, yetimleri ve kimsesiz fakirlerin korunması vs. gibi hizmetler vakıflar tarafından üstlenilmiştir.⁵³⁸ Nitekim günümüzde belediyelerin üstlendiği hizmetler, eski İslam şehirlerinde daha çok vakıflar tarafından yerine getirilmekteydi.⁵³⁹

Vakıf müessesesinin Türk kültürü içinde önemli bir yere sahip olmuştur ki; Selçuklu ve Osmanlı döneminde Vakıf müessesesi, Türk kültürünün her kesiminde, yaratıcı, koruyucu ve geliştirici bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.⁵⁴⁰ Öyle ki, Osmanlı Devleti'nde vakıf müessesesi, gerek teorik açıdan ve gerekse uygulama açısından gelişmiş ve farklı alanlarda Osmanlıya özgü modeller ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Osmanlı şehirlerinin kuruluş ve gelişiminden, günlük hayatın işleyişinde kadar, vakıf müessesesi etkin bir rol oynamıştır.⁵⁴¹

Vakıf muamelesinin geçerlilik kazanması belli şartlara bağlanmıştır. Bu şartlara bakıldığında öncelikle her vakıfta bir vakfedenin bulunması gerekliydi. Bunun yanında, vakfedilen bir malın olması, vakfedenin vakıf iradesini açık bir şekilde beyan etmesi ve vakıftan yararlananların olması, yine vakfın geçerlilik kazanmasında gerekli şartları oluşturmaktaydı.⁵⁴² Vakıflarda bulunan vakfiyeler, vakıfların geleceğine yön veren, kısacası vakıfların anayasasıydı. Vakfiyelerde temel kurullar, amaca ilişkin yapılacak olanlar ve kurucularının arzu ve istekleri yer almakta olup;⁵⁴³ vakfiyeler hukuki bir belge olmanın yanı sıra, ait oldukları cemiyetlerin sosyal bünyesini, kültür yapısını ve kıymet hükümlerine ifa eden önemli vesikalardı.⁵⁴⁴

---

⁵³⁸ Fuat Uçar, *Osmanlı Döneminde Bolu'da Para Vakıfları*, Ankara, 2009, s.34.

⁵³⁹ Günay, "Vakıf", s.483.

⁵⁴⁰ Nazif Öztürk, "Vakıflar Arşiv Kayıtlarına Göre Niksar Vakıfları", *Vakıflar Dergisi*, S:22, Ankara, 1991, s.46.

⁵⁴¹ Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları (Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği)* TTK Yay. Ankara, 2003, s.2..

⁵⁴² Akbulut, "Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi" s.-

⁵⁴³ Ali Em, *Türk Hukuk Sisteminde Vakıflar*, Turhan Yay. Ankara, 2011, s.8.

⁵⁴⁴ Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1995, s.21.

Tarihi süreç içerisinde farklı toplulukların yerleşme alanı olan Erzincan, coğrafi konumu itibariyle geçiş güzergâhı üzerinde yer almaktaydı. Hal böyle olunca, ordunun ve ticaret kervanlarının güvenli bir şekilde geçişlerini sağlamak noktasında büyük bir öneme sahipti. Öte yandan Osmanlı devleti kurulurken Erzincan'ın stratejik açıdan önemi görmezden gelinmemiştir. Devletin genişlemesinin sağlam bir şekilde olabilmesi için vakıflar önemli bir rol üstlenmiştir ki; Erzincan'da asayişin sağlanması ve buraya gelip giden yolcuların güvenli bir şekilde konaklayıp, geçişlerini sağlamak için vakıflar önemli bir boşluğu doldurmuştur. Vakıflar arşivinde kayıtlı Erzincan'la ilgili 366 vakıf kaydı mevcuttur. 1923-1938 arası dönemde Vakıflar arşivinde Erzincan'da vakfiyesi olan 4 vakıf vardır. Bu vakıfların isimleri vakfiyelerinde yer alan bilgiler şöyledir:

III.3.1. Hüseyin Efendi Bin Ahmed (H. 09/01/1342- M.22/08/1923)

Erzincan'ın Mecidiye mahallesinde ikamet eden Hacı Ahmed Efendi İbn el-Hâc Hüseyin Erzincan Sûk-î Sultânide bulunan üç Kepenk dükkânının yıllık kirasının vakfetmiştir. Vakıf şartlarına göre;

- a. Dükkânlar her sene vakıf mütevellisi tarafından kiraya verilir.
- b. Dükkânların tamir giderleri ve vergileri ödendikten sonra geri kalan meblağ şu şekilde sarf olunmuştur.
- c. Her sene dört baş kurban kesilmesi ve geçid camisinin aydınlatılması
- d. Büyük köşünkar ve küçük köşünkar köyleri yolu üzerindeki su kuyularının bakımı ve temizliğinin yapılması.
- e. Zevcesi Saliha hatuna her sene hayatta olduğu süre boyunca 100 kuruş gelir verilmesi.
- f. Vakfa müteveli olması hususunda kendi soyundan birinin tayin edilmesi.⁵⁴⁵

III.3.2. Mustafa Bin Ömer (H. 03 /06/1341- M. 21/01/ 1923)

Erzincan'ın Molla Seydi mahallesinde ikamet eden Mustafa bin Ömer, aynı mahallede bulunan evini vakfetmiştir. Vakfın şartları şu şekildedir.

- a. Her sene ramazanı- şerifte babası ve annesinin ruhu için üç hatm-i şerif okunması.

⁵⁴⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi. Defter No: 611, Sayfa No: 0046, Sıra No: 0038.

- b. Bir sene Erzincan cami-i kebirin aydınlatılmasının yapılması.
- c. Bazı seneler bir baş kurban kesilip dağıtılması.
- d. Vefatımdan sonra bazı seneler helvamın yapılıp fukaraya dağıtılıp mevlüdümün okunması.
- e. Vefatımdan sonra bazı seneler helvasız mevlüdümün okunması.
- f. Benden sonra vakfa müteveli evladımdan birilerinin olması.⁵⁴⁶

III.3.3. Mustafa Efendi Bin Mehmed (H.7/01/1342- M. 20/08/1923)

Erzincan'ın Kurşunlu mahallesinde ikamet eden Musa Kâzım Efendi ibn Mehmed Raşid bin Hacı Arif Mahkemeye gelerek anne tarafından cedit olan Hacı Mustafa Efendi ibn Hacı Mehmed sağlığında iken til köyünde hudutları beli olan bir kapılı ev, bir bahçe, bir arsa ve Göksene vadisinde senelik 500 kuruş geliri olan tarla sulamasında kullanılan haftanın Cuma gününde gündüz diğer haftanın cumasının gecesinde hakkı olan suyu⁵⁴⁷, kira geliri olan gayri menkulu vakfetmiştir. Vakfın şartları şu şekildedir:

- a. Her sene dört bağ mum ile biri annesi Fatma hatun için Camii şerif aydınlatması biri babası Til karyesinde vâki` Alaybeyzâde Câmi`-i Şerîfi aydınlatması diğer iki bağ ise ihtiyacı olan camilerin aydınlatılmasında kullanılmasına.
- b. Her sene anne ve babası adına üçer hisse kurbana dâhil olunarak fakir fukaraya dağıtılması.
- c. Kendisinin vefatı halinde vakfa müteveli olması hususunda kendi soyundan kişilerin tayin olunması.⁵⁴⁸

III.3.4. Osman Efendi Bin Mahmud (H. 12/08/1341M. 30/03/1923)

Erzincan'ın Çeribaşı mahallesinde ikamet eden Hacı Osman Efendi ibn Mahmud 6000 kuruş değerinde bir kahve dükkânı 2000 kuruş değerinde olan bir dükkân ve 3000 kuruşluk bir evi vakfetmiştir. Vakfın şartları şu şekildedir.

---

⁵⁴⁶ VGMA. 609.0262.0314.

⁵⁴⁷ Erzincan'ın güney köylerinde bulunan tarları sulamak için kullanılan suyun lüle miktarı ve kanaldan su hakkı olanlar bu suyu vakfetmiştir.

⁵⁴⁸ VGMA. 612.0033.0038.

- a. Her sene kurban bayramında bir hisse ruhuma ihda olunmak üzere kurban kesilip dağıtılması.
- b. Kurşunlu Camisi ve Nörkah camisinin her sene aydınlatılması.
- c. Hayatta olduğum sürece vakfın mütevellisi kendim olacağım vefatımdan sonra eşim ve kızım devam ettirecektir onlardan sonra ailemden birileri devam ettirecektir.⁵⁴⁹

III.4. Erzincan'daki Cemiyetler

Sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve bunların niteliği bir toplumda sosyal gelişmenin önemli göstergelerinden birini teşkil etmektedir. Cemiyetler kurulduğu yerlerde toplumsal dayanışmanın ve yardımlaşmanın birer aracı olmuştur. Erzincan'da cemiyetlerin sayısı ve faaliyetleri itibariyle ciddi birikimlerin oluştuğu ve yaşandığı yerlerden biriydi. Milli Mücadele döneminde kurulmuş ve Milli Mücadele tarihinde önemli bir yeri olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin Erzincan'da şubeleri bulunmaktaydı. Ayrıca, Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu), Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti (Türk Ekonomi ve Arttırma Kurumu), Türk Tayyare Cemiyeti⁵⁵⁰ (Türk Hava Kurumu) gibi cemiyetlerin şubeleri Erzincan'da vardı.

III.4.1. Erzincan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti

Mondros Mütarekesinin imzalanmasından sonra Anadolu topraklarının büyük bir çoğunluğunu işgal eden yabancı güçlerin bu işgaline son vermek ve bir kısım toprakların Ermenilere terk edilmesinin önüne geçmek amacıyla, ülke genelinde birçok cemiyet kurulmuştu.⁵⁵¹ Bu cemiyetlerden biride Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri olup, Doğu Anadolu'daki cemiyetler, Erzurum Kongresinde "Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adıyla birleştirilmişti. (Sivas Kongresinde ise ülkedeki tüm Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk

---

⁵⁴⁹ VGMA. 618.0043.0029.

⁵⁵⁰ 1925-1926 yılı Devlet Salnamesinde Türk Tayyare Cemiyeti'nin Erzincan merkezde bir şubesinin olduğu ifade edilmektedir. T.C. Devlet Salnamesi 1925-1926, s.383. 1926 -1927 Devlet Salnamesinde ise Erzincan merkezi dışında Kemah, Pülümür ve Refahiye'de de Türk Tayyare Cemiyetlerinin şubelerinin var olduğu anlaşılmaktadır. T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927, s.587.

⁵⁵¹ Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.83.

Cemiyeti adı altında birleştirildi.)⁵⁵² Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Erzincan merkez ve kazalarında (Kemah, Pülümür, Refahiye, Kuruçay) şubeleri bulunmaktaydı.⁵⁵³ Erzincan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Hacı Rauf Beyzade Halil Bey, Hacı Mehmet Beyzade Sami Bey, Müftü Osman Fevzi Efendi ve Mahfuz Beylerin faaliyetleri neticesinde kurulmuştu. Cemiyetin başkan ve üyelerinin isimleri ise şöyleydi: Başkan Osman Fevzi Efendi, üyeler; Hacı Rauf Beyzade Halil Bey, Hacı Mehmed Beyzade Sami Bey, Mahfuz Bey, Ulemadan Şeyh Hacı Ahmed Fevzi Efendi, Şeyh Saffet Efendi, Çizmeli Mustafa Efendi, Eşraftan Hacı Aziz Bey, Sağırzade Ali Bey, Münir Bey, Ahmet Paşazade Şemsi Bey, Ziya Bey, Rasim Bey, Tüccardan Tavşancızade Recep Bey, Arapzade Ahmet Bey, Keçecizade Avni Bey, Kadızade Tevfik Bey, Ballızade Bekir Bey.⁵⁵⁴

Millî Mücadele döneminde Erzincan ve kazalarında kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, yapılan işgallere karşı gerek mitingler düzenleyerek ve gerekse protesto telgrafları çekerek tepkilerini göstermeye çalışmıştı.⁵⁵⁵

1921 yılında Erzincan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti reisinin Sami Bey olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 1921 yılında Erzincan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti reisi olan Sami Bey tarafından, Türkiye Büyük Millet Meclisi reisi Mustafa Kemal'e bir telgraf gönderilmişti. Bu telgrafta, Erzincan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetini teşkil eden şahısların isimleri yer almaktaydı. Buna göre Merkez Heyeti şu kişilerden oluşmaktaydı: Reis Sami Bey, üyeler; Keçecizade Avni Efendi, Şeyh Saffet Efendi, Eşraftan Münir Bey, Rasim Bey, Ziya Bey, Tüccardan Kadızade Tevfik Efendi idi. Müftü Osman Fevzi Efendi ve Şeyh Hacı Fevzi Efendi mebus olarak seçildikleri için istifa etmişlerdi.⁵⁵⁶ Erzincan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Sami Bey ve idare heyeti içinde yer alan kişiler, Mustafa Kemal'e karşı büyük bir hürmet duymaktaydı. Bu nedenle çeşitli vesilelerle Mustafa Kemal'e duydukları hürmeti belirtiyorlardı. Örneğin Sakarya Zaferi'nin kazanılmasından sonra Sami Bey

⁵⁵² Güneş, "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden Halk Fırkası'na Geçiş", s.428.

⁵⁵³ Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.84.

⁵⁵⁴ Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.84-99.

⁵⁵⁵ Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.84-99.

⁵⁵⁶ CA, A: VII-, D:91, F:64-3.

ve arkadaşları tarafından Mustafa Kemal'e bir tebrik yazısı gönderilmişti.⁵⁵⁷ Yine 1923 yılında Sami Bey, Lozan anlaşması ve Kurban Bayramı dolayısıyla Mustafa Kemal'i tebrik yazısı yollamıştı.⁵⁵⁸

Daha öncede ifade edildiği üzere, Mustafa Kemal cemiyetçilikten fırka'ya geçişin gerekli olduğunu düşünüyordu. Nitekim yaptığı yurt gezilerinde bu durumu sürekli dile getirmekteydi. 7 Ağustosta 1923 tarihinde Mustafa Kemal'in milletvekilleriyle yaptığı toplantıda gündemin tek konusu da, kurulacak Halk Fırkasının tüzüğünün hazırlanması olmuştu.⁵⁵⁹ 9 Eylül 1923 tarihinde ise Halk Fırkası kurularak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Halk Fırkasına dönüştürüldü.⁵⁶⁰

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin Halk Fırkasına dönüşmesiyle birlikte Erzincan'da yeni oluşturulan fırka heyeti idaresinde şu kişiler yer almaktaydı. Erzincan vilâyeti heyeti idare reisi Sami Bey olup, azalar ise Halil Bey, Sağırzade Hilmi Bey, Ziya Bey, Şeyh Saffet Efendi, Arapzade Ahmet Efendi, Hacı Yusufzade Ahmet Bey'di.⁵⁶¹

III.4.2. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

Mustafa Kemal'in 1919 yılında Samsun'a çıkışı, Milli Mücadelenin başlangıcını teşkil etmekteydi ki; 1919 yılı Türk milletinin, millet olarak işgallere karşı direniş göstermeye ve örgütlenmeye mecbur olduğu bir dönemdi. Böyle bir durum karşısında Türk kadını, üzerine düşeni yapmak istemiş ve fikri varlığını, Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetini kurmakla gerçekleştirmiştir. Cemiyet, memleketin bütünlüğünü ve bağımsızlığını sağlamak ve Anadolu'nun birliği için çalışmak üzere kurulmuştu. 28 Kasım 1919 tarihinde ilk genel kurul toplantısını yaptı.⁵⁶²

⁵⁵⁷ CA, A:III-3, D:91, F:1-166.

⁵⁵⁸ CA, A:VII, D:91, F:1-330.

⁵⁵⁹ Çevik, *Milli Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş (19187-1923)*, s.481.

⁵⁶⁰ Tuncay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, s.57.

⁵⁶¹ B.C.A 490-1-0-0 -284-1137-1.

⁵⁶² Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.101.

Cemiyetin ülkenin çeşitli yerlerde kısa bir süre içinde şubeleri açılmıştı.⁵⁶³ Bu şubelerden biride Erzincan'da açılmıştı. 4 Şubat 1920 tarihinde, Sivas Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine gönderilen bir telgrafta, Erzincan Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin kurulduğu bildirilmekteydi.⁵⁶⁴ Ayrıca Heyeti Temsiliye namına Mustafa Kemal tarafından Sivas'ta Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti Başkanlığına gönderilen 6 Şubat 1920 tarihli telgrafta; Amasya, Erzincan, Kayseri, Bolu'da cemiyetin heyeti merkeziyelerinin kurulduğu ifade edilmekteydi.⁵⁶⁵ Cemiyetin Erzincan'daki yönetim kurulu şu kişilerden oluşmaktaydı: Remziye Ali, Sabiha Adil, Şükran Ziya, Mefkûre Kerim, Pakize Sadettin, Nasfet Eşref, Hamra Osman, Ayşe Avni, Saliha Fazıl, Şükriye Süleyman, Bedriye Sami ve Ayşe Tevfik. Cemiyetin başkanlığını ise Ayşe Avni Hanım yapmaktaydı.⁵⁶⁶ Erzincan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetine mensup hanımlar, kalplerindeki vatan sevgisi ile hareket ederek, memleketin bağımsızlığı uğrunda büyük bir çaba göstermişlerdir. Bunun için yeri geldiğinde mitingler düzenleyerek protesto telgrafları çekmişler. Ayrıca cephede savaşan Türk Ordusu için yiyecek, giyecek ve para toplama kampanyaları düzenleyerek katkıda bulunmaya çalışmaktadırlar.⁵⁶⁷

III.4.3. Himaye-i Etfal Cemiyeti⁵⁶⁸

İlk olarak Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1908 yılında Kırklareli'nde kurulmuştu; ancak 1917 yılında, 1909 tarihli cemiyetler kanuna uygun kurulan ilk cemiyet ise İstanbul merkezli Himaye-i Etfal Cemiyetiydi.⁵⁶⁹ 30 Haziran 1921 tarihinde de Ankara'da Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulmuştu.⁵⁷⁰

⁵⁶³ Afet İnan, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, MEB Yay. İstanbul, 1982, s.126-135.

⁵⁶⁴ Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, ATAM Yay. Ankara, 1998, s.126.

⁵⁶⁵ Bekir Sıtkı Baykal, *Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, ATAM Yay. Ankara, 1996, s.10.

⁵⁶⁶ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s.333.

⁵⁶⁷ Bulut, *Milli Mücadelede Erzincan*, s.104-105.

⁵⁶⁸ 1935 yılından itibaren Himaye-i Etfal Cemiyeti Çocuk Esirgeme Kurumu adını kullanmaya başlamıştır. Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)* s.52.

⁵⁶⁹ Makbule Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2005, s.36.

⁵⁷⁰ Makbule Sarıkaya, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti", *AÜTAED*, S:34, Y:14, Erzurum, 2007, s.322.

İstanbul'daki Himaye-i Etfal Cemiyet-i ve Ankara'da kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti iki ayrı cemiyetti ki; İstanbul'daki cemiyet, 1923 yılından sonra, Ankara'da kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti ile birleşerek bu cemiyetin İstanbul merkezi haline gelmiş ve faaliyetlerini sürdürmüştü.⁵⁷¹ 1921 yılında kurulan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin amacı 1921 tarihli nizamnamesinin ikinci ve üçüncü maddelerinde genel olarak şöyle belirtilmişti: Öncelikle şehit çocuklarıyla, daha sonra harp malullerinin ve harp felaketzedelerinin çocuklarıyla ilgilenmek (2.madde), bunun dışında genel olarak çocukların himayesine ait işler ile meşgul olmak. Ayrıca nizamnamesinde yer alan, sokakta kalmış çocuklara, aileleri tarafından iyi bakılmayan çocuklara yardım etmek, kız çocuklarına ücretsiz olarak ev işi öğretecek yerler açmak, fakir çocuklar için okullarda sıcak yemek vermek vd.. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin amaçları arasında yer almaktaydı.⁵⁷²

Erzincan'da Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin şubesi bulunmaktaydı. Nitekim Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin 1925 yılında yurt içinde 52 vilayet merkezi ve 160 merkez şubesi var olup, Erzincan'da bu şubeler arasındaydı.⁵⁷³ Ayrıca Erzincan'ın kazalarından 1927 yılında Kemah'ta,⁵⁷⁴ 1933 yılında ise Refahiye'de Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin şubesi kurulmuştu.⁵⁷⁵

1927 yılında Erzincan Himaye-i Etfal Şubesinin idare heyetini teşkil edenlerin isimleri şöyleydi: Reis Vali Cevdet Bey, Reis Vekili Sıhhiye ve Muavenet İçtimaiye Müdürü Doktor Mehmet Şakir Bey, Muhasip Tüccardan Müftüzade Hacı Rıza Bey, Veznedar Nalcızade Hacı Aziz Bey, aza; Eczacı Şefik Bey, Kâtip muallim Şerafeddin Bey. Ayrıca Cemiyetin Erzincan'da Hanımlar şubesinin var olup; başkanlığını ise Vali Cevdet Beyin Hanımı Samiye Havdet Hanım yapmaktaydı.⁵⁷⁶

1933 yılında, Erzincan Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin idare heyeti yeniden oluşturulmuştu. Yeni oluşturulan idari heyet ise şöyleydi:

---

⁵⁷¹ Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)* s.45.

⁵⁷² Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)*, s.54-57.

⁵⁷³ Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)*, s.73-74.

⁵⁷⁴ *T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928*, s.503.

⁵⁷⁵ Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)* s.75.

⁵⁷⁶ "Erzincan Merkezinin İdare Heyetini Teşkil Edenlerin İsimleri" *Gürbüz Türk Çocuğu*, S:8, Y:1, (Mayıs-1927), s.34-35.

Reis Maarif Müdürü Bedri Bey, ikinci reis Müftü Sadık Efendi, Muhasip Hükümet Doktoru, Kâtip Ziya Gökalp Mektebi Başmuallimi Turgut Bey, Veznedar Emniyet Memuru Atıf Bey. Umumi Merkez Azaları ise şöyleydi: Belediye reisi Hakkı Bey, Ziraat Bankası Müdürü Mustafa Bey, Askeri Orta Mektep Müdürü Ali Rıza Bey, Eczacı Şefik Bey, Cumhuriyet Mektebi Başmuallimi Nusret Bey, Orta Mektep Müdür Muavini Selçuk Bey, Sabık İnhisar Müdürü Sami Bey, Umumi Meclis Azası Ahmet Bey, Hacı Rıza Bey, Tüccardan Nuri Efendi.⁵⁷⁷

Erzincan şubesi, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin nizamnamesine uygun hareket ederek, bu kapsamda çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmişti. 1929 yılında, Erzincan şubesi tarafından Çocuk Bayramı münasebetiyle bir kutlama etkinliği düzenlenmişti. Erzincan'da yapılan bu kutlama etkinliği kapsamında, yapılan faaliyetler ilgili olarak, Erzincan Valisi tarafından Cemiyetin genel merkezine bilgilendirme yapılmıştı.⁵⁷⁸

Erzincan Himaye-i Etfal Cemiyeti, fakir ve kimsesiz çocukların yeri geldiğinde yemek ihtiyacını karşılamıştı. Şöyle ki; 1935 yılında, Erzincan İlk mekteplerinde, öğle yemeği yeme imkânı bulamayan birçok fakir talebe bulunmaktaydı. Bu durumun farkında olan Erzincan Askeri Orta mektebinde dış hekimi Adnan Gazi Bey, durumu iyi olmayan 20 talebenin ders yılı sonuna kadar yemek ihtiyacını karşılamayı üstlenmişti ve bu durumu Maarif Müdürlüğüne de bildirmişti.⁵⁷⁹ Adnan Bey tarafından başlatılan bu hayırlı iş kapsamında; Erzincan Halkevi de, fakir ve kimsesiz 50 talebenin ders yılı sonuna kadar öğle yemeğini karşılama ihtiyacını üstlenmişti; ancak Halkevi 50 talebenin yemek ihtiyacını karşılamayı üzerine almışsa da; geriye kalan 80 kadar fakir talebe vardı. Himaye-i Etfal ve Hilâl-i Ahmer gibi hayır kurumları ve belediye el ele vererek, geriye kalan 80 çocuğunda lokantalarda beş kuruşa yemek yedirmek yerine, bir aşevi açarak bir çocuğun masrafının yüz liraya indirmesi ve böylece diğer çocuklarla birlikte ve aynı masrafla 80 çocuğu daha doyurulmasının daha uygun olduğu düşünülmüştü.⁵⁸⁰ Adnan Bey'in açtığı bu hayırlı yolu takip etmek üzere, Erzincan'daki Halkevi,

⁵⁷⁷ "Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Yeni İntihap Edilen İdare Heyetleri", *Gürbüz Türk Çocuğu*, S:75, (İkinci Kanun-1933), s.26.

⁵⁷⁸ Sarıkaya, *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)* s.267-268.

⁵⁷⁹ Zaman, 2 Ocak 1935.

⁵⁸⁰ Zaman, 10 Ocak 1935.

Himaye-i Etfal Cemiyeti ve mektep himaye heyetlerin girişimiyle, 12 Ocak 1935 tarihinde, Erzincan Atatürk İlkmektebi salonunda, 125 çocuğa ilk kez öğle yemeği verilmeye başlanmıştı. Ayrıca kısa bir süre içinde Erzincan'daki hayır cemiyetlerinin girişimiyle, bir aşevinin açılması, daha fazla çocuğun yaşesinin karşılanması planlanmıştı.⁵⁸¹

III.4.4. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti

Millî Mücadele'nin amaçlarından biri de; gerek siyasi alanda ve gerekse ekonomik alanda bağımsızlığa kavuşmaktı. Milli Mücadele'nin tamamlanmasından sonra ulusal bir ekonomi oluşturma yolundaki ilk çaba, 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir İktisat Kongresinin toplanmasıyla gerçekleştirilmişti. Diğer yandan 24 Temmuz 1923 tarihin de imzalanan, Lozan Anlaşması da bu yolda atılan önemli bir adımdı.⁵⁸² Ancak 1929 yılındaki Dünya Ekonomik Buhranı, çoğu devlet gibi Türkiye'yi de etkilemişti ve Türk parası her geçen gün değer kaybediyordu.⁵⁸³ Bu durum hükümeti endişelendirerek önlem almaya sevk etmişti ki; dönemin Başbakanı İsmet İnönü Türk parasının değer kaybetmesiyle ilgili olarak TBMM'nde bir konuşma yapmıştı. İnönü konuşmasında, ekonomi alanındaki bu sıkıntıların sebebini, ülkenin savaştan sonra ihtiyaçlarının çoğunu ithal ederek gidermesi ve milli bir ekonominin yeterli olmamasına bağlamaktaydı.⁵⁸⁴

İsmet İnönü'nün bu konuşmasından kısa bir süre sonra TBMM'nde Kazım (Özalp) başkanlığında yapılan toplantı neticesinde, 14 Aralık 1929 yılında Mili İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştu.⁵⁸⁵ Cemiyetin amaçları ise şu şekildeydi: Halkı israfla mücadele etmeye, hesaplı ve tutumlu yaşamaya, tasarrufta bulunmaya alıştırmaya, halka yerli mallarını tanıtarak sevdirmeye ve kullandırmaya alıştırmak, yerli mallarının miktarını arttırmak ve yerli mallarını fiyatlarını ucuzlatmaya

---

⁵⁸¹ Zaman, 26 Ocak 1935.

⁵⁸² Doğan Duman, "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti", *ÇTTAD*, c. I, S:2 1992, s.128.

⁵⁸³ Yaşar Semiz, *1929-1938 Döneminde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*, Selçuk Üniversitesi AİİTAD, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1991, s.20.

⁵⁸⁴ Konuşmanın tamamı için bkz. TBMM ZC, 12.12.1929, D:3, c. XIII, s.31-37.

⁵⁸⁵ Semiz, *1929-1938 Döneminde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*, s.130.

çalışmak. Ayrıca cemiyet, bu hedeflerine ulaşmak ve halkın bilinçlendirilmesini sağlamak üzere konferanslar vermeyi planlamıştı.⁵⁸⁶

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin ülke genelinde kısa bir süre içinde şubeleri açılmıştı. Erzincan'da cemiyetin şubesinin var olduğu bilirse de; tam olarak hangi tarihte kurulduğu bilinmemektedir. 13 Aralık 1932 yılına ait bir kayıta, cemiyetin Erzincan şube başkanlığını Atıf Bey'in yaptığı anlaşılmaktadır. Yine aynı kayıta, Atıf Bey tarafından Mustafa Kemal'e Milli İktisat ve Tasarruf Haftası münasebetiyle bir kutlama telgrafi gönderilmişti. Atıf Bey bu telgrafında Mustafa Kemal'e "Türk Milleti refah ve saadete kavuşturan Milli İktisat ve Tasarruf Haftası yıl dönümü münasebetiyle bu mesut günü idrak eden memleket halkımızın bütün mevcudiyetiyle milî gaye uğrunda hedefe erdiğini arz ve bu muvaffakiyetten dolayı da zati devletlerinin bütün kalbimizle tebrik ederiz"⁵⁸⁷ sözleriyle şükranlarını sunmaktaydı.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Erzincan şube başkanlığını 1934 yılında ise Ahmet Bey'in yaptığı anlaşılmaktadır. Ahmet Bey tarafından da 1934 yılında Yerli Malları Haftası münasebetiyle Mustafa Kemal'e bir tebrik telgrafi yollanmıştı. Ahmet Bey bu telgrafından Mustafa Kemal'e "Yüce milletimizin saadete kavuşturan büyük müncimizin ülkelerine sarsılmaz bir bağ ile bağlı olan Erzincan halkı Milli İktisat ve Yerli Mallar haftası bugünü varlık eserlerimizle seslendirirken bugün şeref yolumuzun büyük rehberine candan saygılarımızı arz ederiz" sözleriyle şükranlarını sunmuştu.

1936 yılında Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin adının Türk Ekonomi ve Arttırma Kurumu olarak değiştirildiği anlaşılmaktadır.⁵⁸⁸ 1937 yılına ait bir kayıta Türk Ekonomi ve Arttırma Kurumunun Erzincan şubesi başkanlığını Hatunoğlu yapmaktaydı.⁵⁸⁹

---

⁵⁸⁶ *Ayin Tarihi*, c. XXI, S:69, (Birincikanun-1929), s.5318.

⁵⁸⁷ CA, A:VII-2, D:92, F:1-102.

⁵⁸⁸ Duman, "Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti", s.141.

⁵⁸⁹ CA, A:VII-2, D:91, F:3-16.

III.4.5. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nde ilk sivil derneklerden biri olup, kuruluşunda, uluslararası yardım kuruluşu Kızıllaç etkili olmuştur.⁵⁹⁰ 22 Ağustos 1864 tarihinde İsviçre'nin Cenevre şehrinde düzenlenen konferans neticesinde Cenevre Sözleşmesi imzalandı. Bu sözleşmenin imzalanmasıyla uluslararası yardım kuruluşu Kızıllaç Cemiyeti kuruldu.⁵⁹¹ Cenevre'deki konferansa delege göndermeyerek, sözleşmeyi imzalamayan devletlere bir yıllık süre tanındı ve Osmanlı Devleti 5 Temmuz 1865 tarihinde Cenevre Sözleşmesini imzaladı. Dr. Abdullah Bey 1867 yılında Paris'te toplanan Uluslararası Sıhhiye Konferansına Osmanlı delegesi olarak katıldı ve döndüğünde, Cenevre Sözleşmesinin Osmanlı Devleti tarafından uygulanması için Babıâli nezdinde girişimde bulundu. Bu girişimleri neticesinde, Marko Paşa'nın başkanlığında "Mecruhi-i Asâkir-i Osmaniyye'ye Muavenet Cemiyeti" kuruldu. Hilal-i Ahmer'in çekirdeğini teşkili eden bu cemiyetin varlığına hükümet, sivillerin askerlik işlerine karışması olarak gördüğü için sıcak bakmıyordu. Bu nedenle bu ilk teşebbüs sonuç vermeyerek, cemiyetin üyeleri kısa süre içinde dağılmıştı.⁵⁹²

1876 yılında başlayan Osmanlı Devleti ile Sırbistan ve Karadağ arasındaki savaşta çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi ve çok sayıda yaralının olması ve bunların tedavi edilmesi noktasına yaşanan sıkıntılar, Kızıllaçlara benzer bir cemiyetin varlığına duyulan ihtiyacı daha fazla arttırmıştı. Bu ihtiyaç doğrultusunda, Hilal-i Ahmer Cemiyeti 14 Nisan 1877 tarihinde resmen kuruldu.⁵⁹³ Cemiyet II. Meşrutiyet'in ilanına kadar daimi bir faaliyette bulunmadı ve II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra cemiyetin tekrardan kurulması için hazırlıklar yapıldı. 20 Nisan 1911 tarihinde Umumi Meclis Sadrazam Hakkı Paşa'nın başkanlığına Tokatlıyan

⁵⁹⁰ Yaşar Baytal, *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)*, ATAM Yay. Ankara, 2012, s.78.

⁵⁹¹ *Padişahın Himayesinde Osmanlı Kızıllaç Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı*, (Haz: Ahmet Zeki İzgöer-Ramazan Tuğ), Türk Kızıllaç Yay. Ankara, 2013, s.14.

⁵⁹² Mesut Çapa, *Kızıllaç (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türk Kızıllaç Yay. Ankara, 2009, s.10-12; Cemal Sezer-Ömer Metin, *Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları*, Türk Kızıllaç Yay. Ankara, 2016, s.13-14.

⁵⁹³ Seçil Karal Akgün, Murat Uluğtekin, *Hilal-i Ahmer'den Kızıllaç'a*, Ankara, 2002, s.23-27; Çapa, *Kızıllaç (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, s.12.

Otelinde toplanıp, otuz kişilik Umumi Merkez Heyetini seçti ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti tekrardan kuruldu.⁵⁹⁴

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Trablusgarp, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’de etkin bir rol oynadı. Savaşlarda hasta ve yaralılara, esir ve göçmenlere yardım etmek için yoğun bir mesai harcadı ve böylece savaşın olumsuz sonuçlarını azaltmaya çalıştı.⁵⁹⁵

1914 yılında henüz merkez ve şubeleri teşkil edilmemiş yerlerin vali ve mutasarrıflığına Hilal-i Ahmer ve Dâhiliye Nezareti tarafından tebligat yapılmıştı.⁵⁹⁶ Bunun üzerine Erzincan’da Hilali Ahmer Cemiyetinin bir şubesi teşkil edilmişti. Nitekim 14 Kasım 1914 tarihinde Erzincan Mutasarrıflığı tarafından Dersaadet Hilal-i Ahmer Riyasetine gönderilen yazıda Cemiyetin şubesinin Erzincan’da teşkil edildiği belirtilmekteydi.⁵⁹⁷

I. Dünya Savaşı döneminde Hilal-i Ahmer Cemiyeti önemli bir rol üstlenmişti. I. Dünya Savaşının başlamasıyla, cemiyet gerek yurt içi ve gerekse yurt dışında teşkilatını genişletmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.⁵⁹⁸

Cemiyet, I. Dünya Savaşı sırasında, birçok cepheye sağlık heyetleri göndermişti. Erzincan, Erzurum vd. birçok yerde hastaneler açıp, cephe gerilerinde ise imdat mevkileri, misafirhaneler, nekâhethaneler⁵⁹⁹ kurmuştu ve harp boyunca çeşitli salgın hastalıklarıyla mücadele etmişti. Ayrıca harp sırasında tehcir edilen Ermenilere de, tehcir esnasında çeşitli yardımlarda bulunmuştu.⁶⁰⁰

⁵⁹⁴ Çapa, Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s.13-14.

⁵⁹⁵ Ahmet Tetik- Ertan Karapirinler, *Merhamet Güneşi Kızılay*, Türk Kızılayı Yay. Ankara, 2015 s.9-55.

⁵⁹⁶ Çapa, Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925), s.32.

⁵⁹⁷ Kızılay Arşivi 157/5.

⁵⁹⁸ *Milli Mücadelede Hilal-i Ahmer (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu- 23 Nisan 1920- 23 Eylül 1921)*, (Haz: İsmail Hacıfettahoğlu), Türk Kızılayı Yay. Ankara, 2009, s.14-15.

⁵⁹⁹ Kafkasya Cephesinde gerekli görülen ihtiyaç üzerine Dr. Nazım Bey’in başkanlığı altında, Erzurum İlica’da kurulmuştu. Nekahethane buradaki faaliyetlerine bir süre devam ettikten sonra ihtiyaca binaen Erzincan’a nakledildi. Erzincan’da hastaneye ait müsait bir bina bulunmadığı için, Süvari Kışlasında gerekli tadilat ve tamiratlar yapılarak buraya yerleşmişti. Umumi ricat (geri çekilme) üzerine Nekahethane Erzincan’dan Kemah’a nakledildi. Kemah’ta da belli bir süre faaliyette bulunduktan sonra ihtiyaç üzerine Kayseri Zincidere’ye nakledildi. *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, s.18.

⁶⁰⁰ *Milli Mücadelede Hilal-i Ahmer..* s.15.

I. Dünya Savaşından dolayı birçok insan zarara uğramıştı. Yüz binlerce halk özellikle harp bölgelerinde geçim darlığı ve sıkıntısıyla kıvranmaktaydı. Bu nedenle Hilal-i Ahmer Cemiyeti, zarara uğramış halka yardım etmek amacıyla Trabzon, Erzurum, Erzincan ve Şimali Mamüretü'ül Azizden(Elazığ) ibaret olmak üzere üç mıntıkaya yardım heyetleri gönderme kararı almıştı.⁶⁰¹ 25 Haziran 1919 tarihinde birinci ikinci yardım heyeti Erzincan ve Şimali Mamüretü'ül Aziz'e hareket etmek üzere yola çıkmıştı.⁶⁰² Erzincan –Şimal-i Mamüretü'ül Aziz Heyeti, Trabzon Heyetiyle birlikte İstanbul'dan hareket ederek Trabzon'a gelmiş. Heyet daha sonra Erzincan'a gelerek burada bir dispanser kurmuş. Üç ay süreyle bu dispanserde hastaları tedavi etmiş. Heyet tarafından Erzincan vilayeti ve civar köylerinde savaştan zarar görmüş 6500 kişiye hazır çamaşır ve çamaşırlık ile Amerikan bezi temin edilmiş. Erzincan'da bulunan yetimhanenin kötü vaziyetini gören heyet, öncelikle yetimhanenin binasını tamir ettirerek, bu müesseseye 90 ton zahire, 1500 kilo kavurma, ihtiyaç kadar çamaşır, yünlü hırka ve müessesenin 1 yıllık gaz ve odun ihtiyacını karşılamıştı. Ayrıca heyet tarafından Erzincan memleket hastanesine 5 ton buğday, 2000 metre Amerikan bezi, ilaç, süt, sabun vs. malzeme tedariki yapılmıştı. Heyet ayrıca Refahiye, Kuruçay, Kemah Kazaları ve bu kazalara bağlı nahiyeleri dolaşarak, 3500 kişiye çamaşır ve çamaşırlık, Amerikan bezi, 2000 çift çarık dağıtmıştı.⁶⁰³

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Erzincan Merkezinin teşekkül ettiği 1923 senesinde idare heyetini teşkil edenleri isimleri şöyleydi.⁶⁰⁴ Reis Süleyman Enveri Bey, İkinci Reis Şükrü Bey, Kâtip Fuat Naili Bey, Veznedar Arapzade Ahmet Efendi, Veznedar Muavini Eczacı Şefik Bey.

Cemiyet'in 1341 (1925) yılı genel meclisine arz edilen raporda, yardım heyetleri tarafından çeşitli mıntikalara mübadillerin ihtiyacını karşılamak üzere yardım heyetleri gönderilmişti. Yardım heyetleri, Erzincan ve çevresinde iskân

⁶⁰¹ Tetik- Karapirirler, *Merhamet Güneşi Kızılay*, Türk Kızılayı Yay. Ankara, 2015 s.47-49.

⁶⁰² *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, s.139.

⁶⁰³ *Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor*, Ahmet İhsan Şürekâsı Matbaası 1339, s.44-46.

⁶⁰⁴ *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, Gül Uluğtekin, s.213.

edilmiş olan mübadillerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere 200 adet battaniye, 60 adet kaput, 40 adet ceket, 35 adet pantolon, 23 adet mintan, 27 adet palto, 12 adet takım ve çocuk elbisesi, 126 adet çocuk çamaşırı, 124 adet fanila, 151 metre pazen, 15 adet deste iğne, 10 adet makara tiresi, 183 adet Amerikan don, 152 adet Amerikan gömlek, 105 adet atkı, 100 adet karavana, 50 adet tava gönderilmişti.⁶⁰⁵

Genel Merkezin 1925 yılına ait raporunda, Erzincan merkezinin kati hesabın gelmediği belirtilerek, 1925 yılı zarfından 90183 kuruş gelirin temin edildiği, 4200 kuruşun masraflara ve 34540 kuruşun ise Genel Merkez'e gönderildiği ifade edilmekteydi. Erzincan merkezine bağlı Kemah ve Refahiye kazalarında ise cemiyetin şubeleri bulunmaktaydı. 1925 yılında Erzincan merkezinin idari heyeti ise şu kişilerden oluşmaktaydı:

Doktor Şükrü Bey, Nuri Bey, Muhasib-i Mesul Ali Rıza Bey, Belediye Eczacısı Sabri Bey, Hapishane Müdürü Şerif Bey, , Kaymakam İsmail Hakkı Bey,, Binbaşı Asım Bey, Doktor Nail ve Derviş Beyler, Tüccardan Arapzade Ahmet Hacı Bey, Şeyhzade Süleyman beylerle Faika , Asım, Münevver, Münevver Münir, Ebe Esma, Nevber Hanımlar.⁶⁰⁶

1926 yılına ait raporda, cemiyet merkezinin 151590 kuruş geliri olup, 40904 kuruş çeşitli masraflara harcanarak, 1050 lira ise genel merkeze gönderilmişti. Ayrıca Erzincan merkezinin bu yıl zarfında mesaisinin gayet başarılı olduğu ve bundan dolayı tebrik edildiği belirtilmekteydi. 1926 yılında Erzincan'ın kazaları Kuruçay, Kığı, Kemah, Pülümür, Refahiye ve Cincike, Cimin ve Esesi nahiyelerinde Hilal-i Ahmer Cemiyetinin şubelerinin olduğu anlaşılmaktadır. 1926 yılında Erzincan merkezinin idari heyeti ise şu kişilerden oluşmaktaydı:

Vali Cevdet Bey ve Hanımı Samiye Hanım, Kâtip Rüştü Bey, Sıhhiye Müdürü Doktor Mehmet Şükrü Bey, Avukat Ekrem Şevket Bey, Eczacı Şefik Bey, Hükümet Tabibi Derviş Bey, Nuri Bey, Muhasib-i Mesuli Ali Rıza Bey, Doktor Mustafa Nail Bey ve Cemaleddin Ahmet Bey, Muallim Münir Tevfik Bey ve Münir

⁶⁰⁵ *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*, s.412-413.

⁶⁰⁶ *Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumi Tarafından 1926 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1925 Senesine Ait Rapor*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1926, s.25-26.

Ziya Bey, Tüccardan Feritzade Ahmet Sıtkı Bey, Esmanur Hanım(ebe), Münevver Münir Hanım.⁶⁰⁷

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 1927 senesi icraat raporunda, Erzincan'ın düzenli bir çalışma içerisinde olduğu, bu sene zarfında cemiyet merkezinin 107 305 kuruş gelir temin ettiği ve 303 000 kuruşu ise Genel Merkeze gönderdiği ifade edilmekteydi. Kuruçay, Kığı, Kemah, Pülümür, Refahiye kazaları ile Cincike, Cimin ve Esesi nahiyelerinde Hilal-i, Ahmer Cemiyeti şubelerinin bu yıl ki faaliyetlerinin pek az olduğu, gelecek yıllarda ise faaliyetlerini arttıracığı ümit edilmekteydi.⁶⁰⁸

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin 1928 senesi icraat raporunda ise önceki yıl olduğu gibi bu yılda Erzincan'ın düzenli bir çalışma içerisinde olduğu belirtilerek, bu sene zarfında cemiyet merkezinin 479 715 kuruş gelir temin ettiği ve 128 065 000 kuruşu ise Genel Merkeze gönderdiği ifade edilmekteydi. Kığı, Kemah, Pülümür, Refahiye kazaları ile Cimin, Esesi ve Selepur nahiyelerinde cemiyetin şubeleri bulunmaktaydı.⁶⁰⁹ Yine bu yıl içinde Erzincan kuraklık yaşanması ve kış mevsiminde kışın şiddetiyle yolların kapanması ve mahsulâtın az olması yüzünden Erzincan halkı zor durumdaydı. Bunun üzerine Belediye Başkanlığından Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezine bu durumu bildirmiş ve Genel Merkez bunun üzerine 3000 liralık bir yardımda bulunmuştu.⁶¹⁰

1929 yılında Hilal-i Ahmer Erzincan merkezinin faaliyetlerini muntazam bir şekilde yerine getirdiği anlaşılmaktadır. 1374 lira geliri olup, 600 lira ise Genel Merkeze gönderilmişti.⁶¹¹ 1929 yılında da, önceki yıl olduğu gibi kışın şiddetli geçmesi ve yolların kapalı bulunması nedeniyle muhtaç bir vaziyette olanlar için Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi tarafından 2500 lira gönderilmişti.⁶¹²

---

⁶⁰⁷ Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1927 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1926 Senesine Ait Rapor, Hilal Matbaası, İstanbul, 1927, s.93-94.

⁶⁰⁸ Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1928 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1927 Senesine Ait Rapor, Hilal Matbaası, İstanbul, 1928, s.45-46.

⁶⁰⁹ Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1928 Senesine Ait Merkezi Umumi İcraat Raporu, Hilal Matbaası, İstanbul, 1929, s.142.

⁶¹⁰ Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası, S:96, Y:8, (Ağustos-1929), s.321; Kızılay Cemiyeti 1928 Senesine Ait Merkezi Umumi İcraat Raporu, s.73-74.

⁶¹¹ Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1929 Senesine Ait Merkezi Umumi İcraat Raporu, Hilal Matbaası, İstanbul, 1930, s.100.

⁶¹² Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1929 Senesine Ait Merkezi Umumi İcraat Raporu, s.26.

15 Eylül 1929 tarihinde Refahiye kazasında deprem meydana gelmişti. Bu depremde iki köyde 45 ve 4 köyde 60 hane harap olmuştu. Bunun üzerine Genel Merkez'den yardım talebinde bulunulmuş ve Genel Merkez tarafından 300 lira gönderilmişti. Ayrıca depremzedelerin ibadetlerini temin için daha önceden Suşehri'ne gönderilen 50 çadır Refahiye'ye sevk edilmişti.⁶¹³

1930 yılında Erzincan Merkezinin geliri 1374 lira olup, 600 lira ise Genel Merkez'e gönderilmişti.⁶¹⁴ 15 Temmuz 1930 tarihinde Erzincan Hilal-i Ahmer Merkezi tarafından, Erzincan'a 5 kilometre uzaklıkta Palanka adı verilen mesire alanında bir eğlence tertip etmişti. Bu vesileyle 130 lira hayır işlerinde kullanmak üzere temin edilmişti.⁶¹⁵

10 Aralık 1930 tarihinde öğlenden sonra Erzincan'da deprem olmuştu. Bu deprem Erzincan'ın kazaları Kemah ve Refahiye'de de ve Esesi Nahiyesinde hissedilmişse de en çok şiddetini Erzincan'da göstermişti. Erzincan'da yaşanan bu deprem epeyce bir maddi zayıyata neden olmuştu. İzzet Paşa Camisi kubbesi tamamen çökmüş ve bundan dolayı terk edilmiş bir hale gelmiş, vilayet konağı ve müfettişlik binasında da ciddi hasarlar olmuştu. Şehir dâhilinde bulunan evlerden yedisi yıkılmıştı. Depremden etkilenmeyen ev neredeyse yoktu. Depremden dolayı Erzincan maddi hasarın 40000 lira olduğu tahmin edilmekteydi.⁶¹⁶ Deprem sonrası Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi tarafından 5000 lira para yardımı yapılmıştı. Bu paranın 1000 lirası memleket hastanesini tamirine tahsis edilmişti. Geri kalan para 4000 lira ise depremzedelerin ihtiyacı için harcanmıştı.⁶¹⁷

1930 yılı Hilal-i Ahmer Erzincan merkezi heyeti idaresinde yer alan kişilerin isimleri şöyleydi:⁶¹⁸

⁶¹³ *Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1929 Senesine Ait Merkezi Umumi İcraat Raporu*, s.42.

⁶¹⁴ *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:110, Y:10, (Ekim-1930), s.153.

⁶¹⁵ *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:109, Y:10, (Eylül-1930), s.32-35.

⁶¹⁶ *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:114, Y:10, (Şubat-1931), s.522.

⁶¹⁷ *Türkiye Hilal-i Ahmer 1930-1931 Hesap Devresine Ait Merkezi Umumi İcraat Raporu*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1932 s.19-20.

⁶¹⁸ *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:107, Y:8, (Temmuz-1930), s.1084-1085.

Reis M. Sihat Müdürü Derviş Bey. İkinci Reis Saide Hanım. Muhasip: Operatör Sadık Bey. Veznedar: Doktor Sait Bey. Kâtip Serumhane Müdürü Muzaffer Bey. Azalar: Halil Rauf Bey, Şefik Bey, Öğretmen Fitnet Hanım, Kâtip Nazım Bey, Sihat Memuru Mustafa Efendi, Esmen Hanım, Doktor Kemal Bey, Gani Bey ve Necaettin Bey.

1931 yılı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erzincan merkezi heyeti idaresinde yer alan kişilerin isimleri şöyleydi:⁶¹⁹

Reis Doktor Derviş Bey, ikinci reis Saide Hanım, Muhasip Doktor Sait Bey, Veznedar Serumhane Müdürü Lütfi Bey, Kâtip Doktor Necdettin Bey.

1935 yılında Marmara adaları ile Erdek ve havalisinde meydana gelen deprem dolayısıyla, depremzedelere yardım edilmek üzere Gençlik Kızılay Dernekleri tarafından Kızılay Merkezine para yardımı yapılmıştı. Erzincan Maarif Müdürlüğünden Kızılay Genel Merkezine 27 Şubat 1935 tarihinde 5185 kuruş, 3 Mayıs 1935 tarihinde ise 2321 kuruş para, depremzedelerin ihtiyacını karşılamak üzere gönderilmişti.⁶²⁰

1 Temmuz 1936- 30 Haziran 1937 tarihleri arasında Bayburt, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane vilayetlerinde sel felaketine maruz kalanlara 3. Müfettişlik vasıtasıyla Edirne'den 2502 lira 57 kuruş, Seyhan'dan 15198 lira 01 kuruş, Tortum Koçhisar Köyünden 19082 lira 61 kuruş, Niğde- Alay, Türkan ve Hassa Köylerinden 550 lira 26 kuruş, Hafik'te iki köyden 101 lira 02 kuruş para yardımı yapılmıştı.⁶²¹

1938 yılında ise, Erzincan Keleriç Köyünde su baskını sonucu köydeki evler, evlerin bahçeleri ve tarım arazilerinin büyük bir çoğunluğu zarar görmüştü. Birçok insan evsiz kalmıştı. Kızılay Cemiyeti tarafından, su baskınına uğrayan köylülerin ihtiyacını karşılamak üzere yardım yapılmıştı.⁶²²

⁶¹⁹ *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:117, Y:10, (Mayıs-1931), s.821.

⁶²⁰ *Türkiye Kızılay Mecmuası* S:14, Y:15, (Ekim-1935), s.23-24.

⁶²¹ *T.C. Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi Tetkik Komisyonu Tarafından Umumi Merkezin 1 Temmuz 1936 30 Haziran 1937 Tarihine Kadar 1 Senelik Hesap Devresinin Tetkik Cetvellerini Gösterir Rapor*, Ankara Basımevi, Ankara, 1938, s. ek.

⁶²² *Türkiye Kızılay Mecmuası* S:17, Y:15, (Ekim-1938), s. ek.

III.5. Dersim Hadiselerinin Erzincan'a Yansımaları

İlk kez resmi kaynaklarda 1848 yılında Dersim olarak adlandırılan ve bugün Tunceli ilinin merkez kabul edildiği bölge, uzun yıllar boyunca parçalar halinde, kısmen başka bölgelerle (Erzurum, Erzincan, Diyarbakır, Malatya, Harput, Kığı) birleştirilerek yönetilmiştir.⁶²³ Dersim dört dağ içinde olup, sarp ve yalçın dağlarla çevrelenmiş ve kontrol edilmesi çok güç bir coğrafyadır. Bu nedenle tarih boyunca bu bölgede birçok isyan meydana gelmiş ve Dersim'in coğrafi yapısı bu isyanların bastırılmasında çok büyük engel teşkil etmiştir.⁶²⁴ Dersim bölgesi gerek coğrafi yapısı ve gerekse sosyal yapısı nedeniyle, Osmanlı Devleti döneminde uzun yıllar boyunca devlet otoritesinin tam olarak tesis edilemediği bir yer olmuştur. Devlet otoritesi tam olarak tesis edilmediği için bu bölge, uzun yıllar boyunca seyit ve ağaların elinde derebeylikle idare edilmiştir.⁶²⁵

Dersim bölgesi, tarihsel süreç içerisinde eşkıyaların ve asker kaçaklarının yerleşim alanı olmuştur. Nitekim Dersimle ilgili olarak, devlet arşivlerinde yer alan belgelerin büyük bir çoğunluğunu asayiş ile ilgili belgeler teşkil etmektedir. Dersim bölgesi Erzincan vilayeti sınırında yer alıp, Dersim sınırları içinde yer alan Ovacık, Nazimiye, Pülümür kazaları idari açıdan daha öncede ifade edildiği üzere belli dönem aralıklarında Erzincan'a bağlanmıştı. Dolayısıyla bu bölgede yaşanan her türlü asayiş problemi Erzincan'ı da yakından etkilemekteydi. Örneğin, 1930 yılında Pülümür, idari açıdan Erzincan'a bağlı bir kazaydı. 1930 yılında Pülümür kazasına bağlı, vergi ve asker vermemekte direnen, Aşkırık, Dağbey, Gürk, Karyi gibi köyler, asayiş bozucu tavırlar içerisine girmiş, çevre köylere baskınlar düzenleyerek bu köyleri yağma ve talan etmişlerdi. Erzincan'a bağlı köylerin bazıları, bu eşkıyaların talan ve yağmalarından şikâyet etmekteydi. Bu dönemde Erzincan'a gelen dönemin Genel Kurmay Başkanı Fevzi Çakmak, bu gelişmelerin sebep olduğu bu olumsuz duruma son vermek için kış gelmeden esaslı bir tedip hareketine girişilmesi

⁶²³ Mahmut Akyürekli, *Dersim Kürt Tedibi 1937-1938*, Tarih Kulübü Yay. İstanbul, 2016, s.23.

⁶²⁴ Necmi Gürel, *Dersim İsyanı*, Paraf Yay. İstanbul, 2010, s.12-13.

⁶²⁵ İbrahim Yılmazçelik, *Osmanlı Döneminde Dersim Sancağı (İdari, İktisadi ve Sosyal Hayat)*, Kripto Yay. Ankara, 2011; Naşit Hakkı Uluğ, *Tunceli Medeniyete Açılıyor*, Kaynak Yay. İstanbul, 2007, s.112-119.

gerektiğini Hükümete bildirmişti.⁶²⁶ Bunun üzerine Pülümür’de esaslı bir tedip harekâtı yapılmış. 1930’daki Pülümür Harekâtı, 14 Kasım 1930 tarihinde, eşkıyaların barındığı köylerin ele geçirmesiyle tamamlanmıştı.⁶²⁷

1930 yılında yapılan Pülümür Harekâtı başarıyla sonuçlanmışsa da; Dersim bölgesindeki eşkıyalık hareketlerinin dönem dönem devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu duruma son vermek isteyen Hükümet tarafından birtakım tedbirler alınmıştı. 14 Haziran 1934 yılında bölgedeki aşiret reisleri ve ağalar gibi yerel güçlerin nüfuzuna son vermek ve bölgede asayişin temin etme gibi amaçlarla İskân Kanunu çıkarıldı. Yine aynı amaçlar doğrultusunda, 25 Aralık 1935 tarihinde TBMM’de Tunceli vilayetinin idaresi hakkında 2884 sayılı kanun edilerek Tunceli adıyla bir vilayet kuruldu.⁶²⁸ Hükümet’in Dersim bölgesine yönelik ıslah girişimleri ve Dersim sorunu üzerine eğilmesi bölgedeki bazı aşiretler tarafından memnuniyetsizlikle karşılanmış ve bazı aşiret reisleri Hükümet kuvvetlerini aralarından uzaklaştırmak için isyan ederek bazı karakollara baskınlar düzenlemişlerdi. Saldırıların devam etmesi üzerine 1937 yılında bölgeye askerî harekât yapıldı.⁶²⁹ İsyancıların elebaşı olan Seyit Rıza, 11 Eylül 1937 tarihinde iki kişiyle birlikte Erzincan’daki Jandarmaya teslim olmuştu.⁶³⁰ Erzincan’da teslim olan Seyit Rıza’nın ilk sorgusu Erzincan Valisi Fahri Özen, Emniyet Müdürü Zekeriya Erkuş, Jandarma Komutanı Kazım tarafından yapılmış ve daha sonra mahkemesinin yapılacağı Elazığ’a gönderilmişti.⁶³¹

4 Kasım 1937 tarihinde Elazığ’da yapılan duruşmada, suçlu bulunan 17 kişinin idamına, 9 kişinin beratına, 38 kişinin çeşitli cezalara çarpıştırılması istenmiş ve mahkeme sanıkların savunmalarını almak üzere duruşmayı 6 Kasım’a ertelemişti.⁶³² 15 Kasım’daki oturumda mahkeme sonuçlanmış ve 11 kişi idama, 33 kişi ise ağır hapse cezasına mahkûm edilmiş. 14 kişi ise beraat etmişti.

---

⁶²⁶ *Dersim Raporu*, (Haz: İzzettin Çalışlar), İletim Yay. İstanbul, 2011, s.216-217.

⁶²⁷ *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)*, Genelkurmay Yay. Ankara, 1972, s.351-360; Suat Akgül, *Dersim İsyancıları ve Seyit Rıza*, Berikan Yay. Ankara, 2001, s.39-41.

⁶²⁸ Akgül, *Dersim İsyancıları ve Seyit Rıza*, s.43-48.

⁶²⁹ Akgül, *Yakın Tarihte Dersim İsyancıları ve Gerçekler*, s.123-130.

⁶³⁰ B.C.A 30-10-0-0-111-745-20; *Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938)* s.407.

⁶³¹ Akgül, *Dersim İsyancıları ve Seyit Rıza*, s.119. Akşam 13 Eylül 1937.

⁶³² B.C.A 30-10-0-0-111-745-20.

1937 yılında yapılan harekâtın ardından Mustafa Kemal Atatürk, çıktığı doğu seyahatinde Tunceli'ye uğrayarak burada birtakım tetkiklerde bulunmuştu. Yaptığı tetkikler neticesinde buranın yalçın dağlar arasında sıkışan, tek tük ziraata elverişli vadilerin bu mıntıkada ki halkı geçindirmeye yetmeyeceği kanaatine varmış; dolayısıyla çıplak kayalar içinde sefil bir hayat sürmekten başka nasibi olmayan Dersim halkının aynı vaziyette bırakılmaması, bunların uygun yerlere iskân edilmesi gerektiğini belirtmişti. Mustafa Kemal Atatürk'ün bu tespitleri doğrultusunda iskân edilecek bir kısım Dersim ahalisi için 3 mıntika belirlendi. Bunlar ziraat, maden ve endüstri mıntikalarıydı. Maden mıntikası için Zonguldak, ziraat mıntikası için de Erzincan belirlendi. Endüstri mıntikasının belirlenmesi ise daha sonraya bırakıldı. Ayrıca iskâna tabi tutulanlar için, gidecekleri yerlerde evlerin yaptırılması kararlaştırıldı. Erzincan'ın ziraat mıntikası olarak belirlenmesinde, coğrafi konumunun ziraata elveriş olması etkili olmuştu.⁶³³

1937 yılının son baharında Hükümet değişerek, İsmet İnönü Hükümeti yerine Celal Bayar Hükümeti kurulmuştu. Başbakan Celal Bayar, meclisteki bir konuşmasında, Dersim ve havalisinde genel bir tarama hareketi yapılacağı ve bu meselenin kökünden söküp atılacağını ifade etmişti.⁶³⁴ Nitekim 1937 harekâtından sonra henüz yok edilmemiş çeşitli aşiretlere mensup bir kısım isyancı bulunuyordu ki; bunlar zaman zaman çeşitli karakollara baskınlar düzenliyordu. Bu olaylardan biride 22 Nisan 1938 tarihinde Erzincan'a bağlı Kismikör köyü ve Mercan Deresi bölgesinde meydana gelmişti. Burada görevli askerler, gözetleme tepesine giderken, silahlı bir gurup tarafından ateşe tutulmuştu. Saldırı sonucu 3 er şehit, 1 erde yaralanmıştı.⁶³⁵ Yaşan bu gelişmeler üzerine Tunceli'ye 1938 yılında yeni bir askeri harekâtın yapılması kararlaştırıldı. 12 Haziran 1938 tarihinde başlayan bu operasyon 2 aşamalıydı. Üçüncü ordu birlikleri tarafından 10 Ağustos-31 Ağustos 1938 tarihlerinde arama ve tarama operasyonları yapıldı ve 16 Eylül 1938 tarihine kadar devam etti. 1937 yılının Mart ayında Dersim Bölgesinde başlayan tedip ve tenkil

---

⁶³³ B.C.A 30-10-0-0-110-738-8.

⁶³⁴ Akyürekli, *Dersim Kürt Tedibi 1937-1938*, s.173.

⁶³⁵ B.C.A 30-10-0-0-111-746-7.

harekâtı, 1938 yılının Kasım ayında batı illerine sürgün edilecek olan ailelerin Elazığ'dan trenlerle gönderilmesiyle sona erdi.⁶³⁶

III.6. Erzincan'da Eğitim

Klasik dönem Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında sıbyan mektepleri ve medreseler ön plana çıkarken, modernleşme dönemiyle birlikte, eğitim alanında meydana gelen değişim ve dönüşüm neticesinde rüştiye, idadi, sultani gibi ortaöğretim ve iptidai gibi kurumlar açılmaya başlanmıştı.⁶³⁷ Cumhuriyetin ilan edilmesinde sonra, devlet, Türk toplumunu muasır medeniyetler seviyesine ulaştırmayı kendine amaç edinmiş ve bu amacı gerçekleştirmek için devlet nezdinde en önemli araç eğitim olarak görülmüştü. Bu nedenle eğitim alanında çeşitli değişim ve dönüşümler yapılmıştı. Bunlardan biri de, 3 Mart 1924 tarihinde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu olup, bu kanunla birlikte medreseler kapatılmış ve öğretimin birleştirilerek, ülkedeki tüm bilim ve öğretim kurumları Maarif Vekâletine bağlanmıştı. 1928 yılında ise Latin temelli yeni alfabe kabul edilmişti.⁶³⁸

Cumhuriyet öncesi Erzincan'da eğitim durumuna bakıldığında özellikle II. Abdülhamit döneminde eğitim alanında meydana gelen gelişmeler neticesinde yeni mektepler açılmaya başlanmıştı. Erzincan genelinde bu dönemde açılmış 14 mektep bulunmaktaydı.⁶³⁹

1892 yılında, Erzincan'da 55 medrese, 180 öğrencisi ve 2 öğretmeni bulunan 1 Sivil Rüştiye, 119 ilk mektep ve Ermenilere ait 5 ilk mektep ve orta mektep bulunmaktaydı.⁶⁴⁰

1904 yılında Erzincan'da 1 askeri ortaokul ve lise, 1 askeri lise, 6 medrese ve 4 tekke ve 2'de kütüphane bulunmaktaydı. I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminde, zorlu şartlara rağmen Erzincan ve havalisinde yeni eğitim kurumlarının

⁶³⁶ Akyürekli, *Dersim Kürt Tedibi 1937-1938*, s.

⁶³⁷ Erdem Yavuz, "Erzincan'da Eğitim ve Eğitim Kurumları", *Turkish Studies*, c. XI, S:6, (İlkbahar-2016), s.75.

⁶³⁸ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay. İstanbul, 1997, s.285-289.

⁶³⁹ Yavuz, "Erzincan'da Eğitim ve Eğitim Kurumları", s.81.

⁶⁴⁰ T.C. *Erzincan Valiliği Erzincan İlinde Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Eğitim*, 1998, s.12.

açıldığı anlaşılmaktadır. I. Dünya Savaşı döneminde Erzincan 4, Milli Mücadele döneminde ise 11 mektep açılmıştır.⁶⁴¹

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise; 1923-1924 arası dönemde Erzincan vilayetinde ilkokul sayısı toplamda 55 olup, bunların 51'i erkek okulu, 4'üde kız okuluydu.⁶⁴² 1925-1926 Devlet salnamesinde Erzincan vilayetinde ilkokul sayısı 57 olarak belirtilmiştir.⁶⁴³ 1926-1927 yılları arasında 62⁶⁴⁴, 1927-1927 arası dönemde ilkokul sayısı vilayet genelinde 59'du.⁶⁴⁵ Erzincan Valisi Aksüt eserinde, 1932 yılında Erzincan ve köylerinde 32 ilkokul olduğunu ve bu okullarla toplamda 1892 öğrencinin bulunduğunu ve 55 öğretmenin görev yaptığını belirtmektedir. Ayrıca kazalarda; Kemah'ta 6, Kuruçay'da 7, Refahiye'de 7, Kığı'da 11, Pülümür'de ise 11 ilkokulun bulunduğunu, Erzincan ve köyleriyle kazalarında toplamda 67 ilkokulun bulunduğunu belirtmiştir.⁶⁴⁶

Tablo 34. 1928-1938 Arası Erzincan'da İlkokul Sayısı⁶⁴⁷

Seneler	İlkokul Sayısı (Toplam)	Vilayet Merkezinde	Köylerde
1927-1928	65	12	53
1928-1929	67	23	44
1929-1930	66	11	55
1930-1931	67	11	56
1931-1932	54	11	43
1932-1933	44	11	33
1933-1934	43	12	31
1934-1935	42	12	30
1935-1936	32	10	22
1936-1937	34	10	24
1937-1938	50	13	37

⁶⁴¹ Yavuz, "Erzincan'da Eğitim ve Eğitim Kurumları", s.81-82.

⁶⁴² *Maarif Vekâleti 1339-1340 Ders İhsaiyyat Mecmuası*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341, s. 50.

⁶⁴³ *T.C. Devlet Salnamesi 1925-1926*, s.383.

⁶⁴⁴ *Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973*, DİE Matbaası, Ankara, 1973, s.23.

⁶⁴⁵ *T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928*, s.503.

⁶⁴⁶ Aksüt, *Erzincan Tarihi*, s.408.

⁶⁴⁷ *Maarif 1923-1932 İstatistikleri*, BİUM Yay. Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s.16; *Kültür 1935-1936 İstatistiği*, BİGD Yay. Mehmet İhsan Matbaası, Ankara, 1937, s.10; *Maarif 1932-1933 İstatistiği*, BİUM Yay. Devlet Matbaası, 1934, s.2; *Kültür 1936-1937 İstatistiği*, BİUM Yay. Sakarya Matbaası, 1938, s.12; *Kültür 1937-1938 İstatistiği*, BİUM Yay. Suhulet Matbaası, 1938, s.12; Fatma Kaya Doğanay, "1923-1950 Yılları Arasında Erzincan'da Eğitim", *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, (28 Eylül-1 Ekim 2016 Erzincan), c.II, Erzincan, 2016, s.402.

Tabloda yer alan bilgiler incelendiğinde; ilkokul sayısının vilayet merkezi ve köylerde yıllar aralığında düzenli bir artış göstermediği anlaşılmaktadır. Okul sayısının en fazla olduğu yıl aralığı 1928-1929 olup, en düşük ise 1936-1937 yılları arasındır. 1931-1932 yılından sonra 1937-1938 yılına kadar ilkokul sayısında giderek bir azalma meydana gelmiştir.

Cumhuriyetin ilanından sonra, ülke genelinde bulunan sultanilerin adı lise olarak değiştirilmiştir. 1923-1924 yıllarında Erzincan'da bir devreli bir erkek lisesi bulunmaktaydı.⁶⁴⁸ 1924 yılından itibaren bir devreli liselerin orta mektep adını almıştı. Erzincan'da bir devreli olarak bulunan lise ise, 1924 yılındaki yapılan düzenlemeyle birlikte orta mektep statüsüne indirilmiştir.⁶⁴⁹ Ayrıca Erzincan'da lise bulunmadığı için öğrenciler okumak için Erzurum, Sivas, Trabzon gibi çevre şehirlere gitmek zorunda kalıyorlardı.⁶⁵⁰

Erzincan Orta Mektebi binası Rüştüye-i Askeriye Mektebi olarak halktan toplanan yardım sayesinde, askeriyenin nezareti altında 1882 yılında inşa edilmeye başlanmış, 1884 yılında ise inşası tamamlanmıştı. Binanın tahmini değeri 5000 lira olup, beden duvarları tam kargir, bölme duvarları kireç harçlı tuğlaydı. Binanın içinde 5 dersane, 2 salon, 3 oda olup, alt katında ise odunluk ve ambar gibi yerler bulunmaktaydı. Bu bina belli bir süre askeri rüştiye olarak kullanılmış ve 1915 yılından 1917 tarihine kadar Rus istilasında kalmıştır. 1917 yılından 1923 yılına kadar numune mektebi, 1923 yılında birkaç ay idadi (lise)⁶⁵¹, 1923 yılından 1924 yılına kadar ikinci lise ve 1924 yılından itibaren ise orta mektep olarak çalışmaya başlamıştır.⁶⁵²

1923-1924 yıllarında, Erzincan'da birinci sınıfta 24 talebenin ücretsiz olarak bulunduğu ve 6 öğretmen ve 4 memurun görev yaptığı bir Mıntıka Ziraat

---

⁶⁴⁸ *Maarif Vekâleti 1339-1340 İhsaiyyat Mecmuası*, s. 50

⁶⁴⁹ Önder Duman, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Sayılarla Erzincan'da Eğitim (1923-1938), *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, (28 Eylül-1 Ekim 2016 Erzincan), c.II, Erzincan, 2016 s.415; Doğanay, "1923-1950 Yılları Arasında Erzincan'da Eğitim", s.408.

⁶⁵⁰ *T.C. Erzincan Valiliği Erzincan İlinde Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Eğitim*, s.24.

⁶⁵¹ Erzincan'da ilk kez 1948-1949 arasında bir lisenin var olduğu anlaşılmaktadır. Doğanay, "1923-1950 Yılları Arasında Erzincan'da Eğitim", s.408.

⁶⁵² Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Ortaöğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.628-629.

Mektebinin de var olduğu bilinmektedir.⁶⁵³ 1926-1927 Devlet Salnamesinde Mıntıka Ziraat Mektebinin öğrenci sayısı 36 olarak belirtilmiştir.⁶⁵⁴ Ayrıca Erzincan ve havalisinde, zirai faaliyetleri geliştirmek amacıyla da 1933 yılında Tatbikat-ı Ameliye (Ziraat Mektebi) açılmıştı.⁶⁵⁵

1927 yılında henüz Harf İnkılâbı gerçekleştirilmeden önce ülke genelinde tüm vatandaşların yeni cumhuriyet rejiminin hedefleri doğrultusunda gereken bilgi ve donanımlara sahip ve belirli bir eğitim seviyesine ulaştırmak amacıyla halk dersaneleri kurulmuştur.⁶⁵⁶

Cumhuriyet döneminde Erzincan'da var olan ve bilhassa halkın genelini eğitmeyi amaçlayan halk dersanelerinin sayısı toplamda 49 olup, bu dersanelerde 31 öğretmenin görev aldığı ve bunların 4'nün ise kadın olduğu bilinmekteydi. Ayrıca bu yıllar aralığında bu dersanelerden 446'sı erkek, 121'i kadın olmak üzere 567 kişi bu dersanelerden mezun olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁵⁷

1935 yılında Erzincan genelinde halk dersanelerinin sayısı 42'ye düşmüştü. Ayrıca bazı köylerde halk dersanelerinin sayısı, Erzincan merkezinden daha fazla olduğu anlaşılmakla birlikte, bu durum köylülerin halk dersanelerine ilgili olduğunu da göstermekteydi. 1935 yılında Erzincan merkez köylerinde 7 dersane ve 177 talebe, Kemah merkezinde 7 dersane 18 talebe, Kemah köylerinde 11 dersane 369 talebe, Kiğı köylerinde 4 dersane, 74 talebe, Kuruçay (İliç) merkezinde 3 dersane 40 talebe. Kuruçay köylerinde 6 dersane 175 talebe, Pülümür merkezinde 1 dersane 29 talebe, Refahiye merkezinde 1 dersane 10 talebe ve son olarak Refahiye köylerinde de 2 dersane 30 talebe bulunmaktaydı.⁶⁵⁸

---

⁶⁵³ *Maarif Vekâleti 1339-1340 İhsaiyyat Mecmuası*, s.78-79.

⁶⁵⁴ *T.C Devlet Salnamesi 1926-1927*, s.383.

⁶⁵⁵ *T.C. Erzincan Valiliği Erzincan İlinde Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Eğitim*, s.24.

⁶⁵⁶ Gönül Türkan Demir-Emine Altunay Şam, "Millet Mekteplerinin Fikri Temelini Oluşturan Halk Dersane ve Konferansları Talimatnamesi Üzerine Bir İnceleme", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y:5, S:49, (Temmuz-2017), s.348.

⁶⁵⁷ *Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973*, s.92.

⁶⁵⁸ *Zaman*, 23 Şubat 1935.

23 Nisan 1924 tarihinde Erzincan'daki Hacı Ali Bey ve Müftü Abdullah Efendi kütüphanelerinin birleştirilmesiyle birlikte Erzincan Milli Kütüphanesi adıyla bir kütüphane teşkil edilmişti.⁶⁵⁹

---

⁶⁵⁹ Aksüt, *Erzincan Tarihi*, s.409.

IV. BÖLÜM

İKTİSADİ HAYAT VE ULAŞIM

IV.1. İktisadi Hayat

IV.1.1. Tarım

Erzincan vilayeti, topraklarının verimli ve sulak olması nedeniyle, çevre vilayetlere göre bağ ve bahçe ziraatı gelişmiş bir yerdir. Ortaçağa ait çoğu kaynakta Erzincan, bahçe mahsulleri bol ve havası güzel bir şehir olarak tasvir edilmiştir.⁶⁶⁰ Evliya Çelebi Erzincan'a geldiğinde, Erzincan'ın havasının güzel olduğunu ve burada her çeşit hububatın yetişildiğini ifade etmişti.⁶⁶¹ Erzincan Osmanlı idaresi altında olduğu zamanlarda da mamur bir şehir olduğu bilinmektedir.⁶⁶²

1923-1938 arası dönemde Erzincan'ın ekonomisi büyük oranda tarıma dayalıydı. Erzincan toprağı bire altı nispetinde mahsul vermekteydi. 1925-1927 arası dönemde Erzincan dâhilinde, 2800 kilometrelik bir saha üzerinde 300-400 bin dönüm arazide ziraat yapılmaktaydı. Bunun 200 bin dönüme yakını buğday, 50 bin dönümü arpa ve geriye kalan fasulye, darı tarlalarıyla bağ ve bahçeler oluşturmaktaydı.⁶⁶³ Erzincan'da her türlü bitki neredeyse yetişmekteydi. Öyle ki; dağlarında bile yabani meyve ağaçlarına rastlanmaktadır. Erzincan ve Kemah kazalarında çoğunlukla üzüm, elma, armut, vişne, kiraz, dut, ayva, her türlü erik, nar, badem yetişmekteydi. Ayrıca az da olsa pamuk, tütün, haşhaş, kendir ve ketende yetiştirilen ürünler arasında yer almaktaydı.⁶⁶⁴

1927 yılında yapılan tarım sayımına göre, Erzincan'da nüfusun %76'dan fazlasının tarım ile uğraştığı anlaşılmaktadır. Ortalama bir çiftçi ailesinin nüfusu 6 kişiye yakın olup; her aileye 14,5 dönüm kadar ekili alan ile 1,6 çift hayvan düşmekteydi. Toplam ekili alan 260.000 olup, bu alanların %97'sinde tahıl,

⁶⁶⁰ İsmet Miroğlu, "XVI Yüzyılın Başlarında Erzincan Şehri (1516-1530)", *Tarih Derisi*, S:28-29, İstanbul, 1975, s.79.

⁶⁶¹ Evliya Çelebi, *Seyahatname I-II*, s.674-675.

⁶⁶² Miroğlu, "XVI Yüzyılın Başlarında Erzincan Şehri (1516-1530)", s.80.

⁶⁶³ *T.C. Devlet Salnamesi 1925-1926*, s.382.

⁶⁶⁴ *T.C Devlet Salnamesi 1926-1927*, s.586.

%2'sinde baklagiller ve binde 6'sında ise sanayi bitkileri ekilmekteydi. Yılda yaklaşık olarak 13.600 ton tahıl, 570 ton baklagil ve 147 ton ise sanayi bitkisi üretilmekteydi. Buğday 17.400 hektar alana ekilerek, 10.500 ton ürün alınmış; buğdaydan sonra 8.000 hektar alana ekilen ve 3.000 ton üretimi alınan arpa gelmekteydi. Baklagillerden ise en çok üretilen nohut olup, 64 bin hektar alandan 80 ton nohut elde edilmişti. Bakla ve fasulye üretimleri ise daha düşüktü. Erzincan vilayetinde ekimi yapılan belli başlı sanayi bitkileri ise patates ile şeker pancarıydı. 1927 yılında Erzincan vilayetinde 54 ton patates üretimi yapılmıştı. Yine 1927 tarım sayımına göre 13,816 tarım aracı bulunmaktaydı ve bunların 42'sini traktör, mibzer, biçerdöver gibi tarım araçları oluşturmaktaydı.⁶⁶⁵

Tablo 35. Erzincan Vilayetinde Kazalara Göre Ekimi Yapılan Ürünler (Dönüm)⁶⁶⁶

Ürün	Erzincan	Kemah	Kuruçay	Pülümür	Kığı	Nazimiye	Refahiye	Toplam
Buğday	28,596	10,000	71,324	4,200	91,927	3,000	23,990	233,037
Arpa	6,547	1,500	47,551	700		2,000	3,517	61,815
Çavdar	117						220	337
Mısır	200							200
Darı	38							38
Bakla	40							40
Patates	275	160						435
Pamuk	30							30
Üzüm	945	75						1,020
Arı Kovanı	660	268		162	46		48	1,184

Erzincan'ın 1927-1928 Devlet Salnamesinde yüzölçümü 13.720 olarak belirtilmiştir. Belirtilen yüzölçümünün 4.192 kilometresini ekili alanlar, 9.527 kilometresi de ekili olmayan alanlar oluşturmaktaydı. Ekili olamayan alanların 6.549 kilometresi dağlık ve taşlık alan olup, 586 kilometresini ise göl ve bataklıklar

⁶⁶⁵ *Yurt Ansiklopedisi* "Erzincan", s.2616.

⁶⁶⁶ *T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928*, s.497.

oluşturmaktaydı. Geriye kalan alanları ise meralar teşkil etmekteydi.⁶⁶⁷ Erzincan vilayetinin 1927-1928 yılları arasında, kullanılan tarımsal arazinin dönüm cinsinden miktarı tablo 35’de, elde edilen ürünün kilogram cinsinden değeri de, tablo 36’da gösterilmiştir. Söz konusu yıllar aralığında arı kovanları hariç tutulduğunda, en fazla dönümün ayrıldığı ürünün buğday olduğu, buğdaydan sonra sırayla arpa, üzüm, patates, çavdar, mısır, bakla, darı ve pamuk gelmekteydi.

Tablo 36. Erzincan Vilayetinde Kazalara Göre Yetiştirilen Ürünlerin Miktarları (kg)⁶⁶⁸

Ürün	Erzincan	Kemah	Kuruçay	Pülümür	Kığı	Nazimiye	Refahiye	Toplam
Buğday	2.701.775	1.764.000	3.994.144	750.250	1.183.305	180.000	649.982	11.223.456
Arpa	1.094.205	376.320	--	1,500	525.000	213.000	21.740	2.231.765
Çavdar	1.600	--	--	--	--	--	--	1.600
Mısır	7.020	--	--	--	--	--	--	7.020
Darı	650	--	--	--	--	--	--	650
Bakla	260	--	--	--	--	--	--	260
Patates	3.400	620	--	--	--	--	--	4.020
Pamuk	260	--	--	--	--	--	--	260
Üzüm	10,390	4.513	--	--	--	--	--	14.903
Arı Kovanı	6,620	5.000	--	1.200	426	--	--	13.246

1927-1928 yıllarında Erzincan vilayetinde toplamda 11.223.456 kg buğday, 2.231.765 arpa, 1.600 kg çavdar, 7.020 kg Mısır, 650 kg darı, 260 kg bakla, 4.020 kg patates, 260 kg pamuk, 14.903 kg ise üzüm üretilmişti. Yine bu dönemde vilayet genelinde toplam 13.246 arı kovanı bulunmaktaydı.

1928-1932 arasında Erzincan’da çıkarılan tahıl ürünlerden 14.456 tonla en fazla buğday üretimi yapılmıştır. Buğdaydan sonra ise sırasıyla 1067 tonla fiğ, 838 tonla arpa, 388 tonla burçak, 326 tonla patates, 165 tonla soğan, 151 tonla ise fasulye gelmekteydi.⁶⁶⁹

⁶⁶⁷ T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s.497.

⁶⁶⁸ T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s.497.

⁶⁶⁹ Karaoğlan, XX. Yüzyıl Erzincan Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası, s.58.

1930 yılında Erzincan'da ekili ve dikili toprakların için 269.599 dönüm ayrılmış olup, buğday için 76.000, arpa için 50.000, muhtelif bitkiler için 26.9000 dönüm ayrılmış olup, mera ve nadasa ise 10.8000 dönüm ayrılmıştı.⁶⁷⁰

Tablo 37. 1936-1938 Yılı Hububat Ürünleri ve Üretilen Miktarı(Ton)⁶⁷¹

	1936	1937	1938
Buğday	30.795	35.649	57.884
Arpa	14.359	12.476	20.404
Çavdar	255	269	2.540
Yulaf	69	41	25
Mısır	11	4	29
Darı	64	50	60
Mahlut(karışık)	301	328	1800
Toplam	45.854	48.817	82.742

1936-1938 yılları arasında Erzincan vilayetinde üretilen hububat ürünlerine bakıldığında, üretimi en fazla yapılan ürün önceki yıllarda olduğu gibi yine buğdaydı. Buğdaydan sonra sırasıyla arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı ve mahlut (karışık) ürünler gelmekteydi. Bu yıllar arasında üretilen bütün ürünlerin toplam miktarı 1936'da 45.884, 1937'de 48.817, 1938'de ise 82.742 idi.

Tablo 38. 1936-1938 Yılı Bakliyat Ürünleri ve Üretilen Miktarı(Ton)⁶⁷²

	1936	1937	1938
Nohut	164	443	466
Fasulye	517	713	806
Mercimek	--	--	1
Fık	602	487	475
Burçak	94	72	60
Toplam	1.377	1.715	1.808

⁶⁷⁰ Hürrem İnanlı, *Erzincan Şehri*, İstanbul, 1946, s.60.

⁶⁷¹ BİUM *İstatistik Yıllığı*, c. XII, Ankara Basımevi, Ankara, 1943, s.92.

⁶⁷² *İstatistik Yıllığı*, c. XII, s.92-93.

1936-1938 yılları arasında Erzincan vilayetinde üretilen bakliyat ürünlerinin üretimine bakıldığında, üretimi en fazla yapılan fasulye idi. Fasulyeden sonra sırasıyla fik, nohut, burçak ve mercimek gelmekteydi. Üretimi en az yapılan ürün ise 1 tonla mercimekti. Bu yıllar arasında üretilen bütün ürünlerin toplam miktarı 1936'da 1.377, 1937'de 48. 1.715, 1938'de ise 1.808 idi.

Sinai ürünlerden ise 1936-1937 yılları aralığında üretilen ürünler soğan, sarımsak, pancar ve patates idi. 1936'da 220 ton, 1937'de 743 ton, 1938'de 833 ton soğan üretimi yapılmıştı. Sarımsak üretimi 1936'da 10 ton, 1937'de 12 ton, 1938'de 14 ton idi. Pancar üretimi 1936'da 40 ton, 1937'de 40 ton, 1938'de 35 ton idi. Patates üretimi ise 1936'da 3.330 ton, 1937'de 3.619 ton, 1938'de 4.411 ton idi.⁶⁷³

IV.1.2. Hayvancılık

Erzincan'da 19. yüzyılın sonunda en önemli geçim kaynaklarından biri hayvancılıktı. Hayvancılıkta sığır yetiştiriciliği ise önemli bir yer tutmaktaydı. Büyük baş hayvancılığın dışında, küçükbaş hayvancılık türlerinin de başlıcası koyun ve keçiydi.⁶⁷⁴ 1926-1927 senesi devlet salnamesinde Erzincan'da hayvancılıkla ilgili birtakım bilgilere yer verilmişti. Bu bilgilere göre, Erzincan vilayeti genelinde çoğunlukla koyun ve keçi beslendiği ifade edilerek, Fırat ve çardaklı vadisiyle, Refahiye Pülümür taraflarında iyi cinsten koyunların bulunduğu ifade edilmekteydi. Güzel meraları bulunan yerlerde ise, tulum peyniri ve yağ yapılmaktaydı. Söz konusu yıllar aralığında Erzincan'da yıllık 10-15 bin civarında koyun ihracatının yapıldığı ve vilayet genelinde 69.007 koyun, 49,011 keçi, 1.007 tiftik keçisi, 1,342 bergir, 1,690 merkep, 26.373 sığır ve 2.261 manda bulunduğu ifade edilmiştir.⁶⁷⁵

---

⁶⁷³ *İstatistik Yıllığı*, c. XII, s.93.

⁶⁷⁴ *Yurt Ansiklopedisi* "Erzincan", s.2606.

⁶⁷⁵ *T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927*, s.586.

Tablo 39. 1927-1928 Yılı Erzincan Vilayeti Hayvan Sayısı (Baş)

	Beygir	Kısrak	Merkep	Katır	Deve	İnek	Öküz	Manda	Koyun	Keçi
Erzincan	729	772	3.520	47	128	11.452	10.035	1.504	38.613	14.993
Kemah	164	357	1.109	0	62	3.465	3.583	13	8.684	15.905
Refahiye	357	0	455	0	904	4.758	4.983	1.084	1.077	12.477
Kuruçay	47	128	1.123	110	0	2.447	3.287	7	4.848	16.014
Pülümür	65	119	371	84	0	2.132	1.386	3	4.480	13.519
Kığı	194	316	795	0	0	3.780	3.651	114	13.827	24.118
Nazımiye	31	27	138	68	0	1.772	922	0	2.403	14.021
Toplam	1.587	1.719	7.511	309	1.094	29.806	27.847	2.725	73.932	111.047

Tablo 40. 1927-1928 Yılı Erzincan Vilayeti Hayvansal Ürün Miktarı(kg)

Erzincan	9.006.960	48.266	11.418
Kemah	3.366.240	10.959	12.603
Refahiye	238.760	13.412	9.628
Kuruçay	2.797.080	6.060	13.222
Pülümür	2.415.720	5.916	11.413
Kığı	5.007.000	16.892	19.462
Nazımiye	2.177.520	17.316	11.202
Toplam	25.009.280	118.821	88.948

Kaynak: T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s.498-499.

Erzincan vilayetinde 1927-1928 yılları arasında yetiştirilen hayvanlar, koyun ve keçi başta olmak üzere, inek, öküz ve manda gibi etinden, sütünden, derisinden faydalanılan hayvanlar; beygir, eşek, kısrak, katır ve deve gibi taşımacılıkta kullanılan hayvanlardan ibaretti. 1927-1928 yılları arasında Erzincan vilayetinde 111,047 keçi, 73,932 koyun, 29.806 inek, 27.847 öküz, 7,511 merkep, 2.725 manda, 1.719 kısrak, 1.587 beygir, 1.094 deve ve 309 da katır bulunmaktaydı.⁶⁷⁶

Erzincan merkezinde, yukarıda isimleri zikredilen bütün hayvan türleri bulunmaktaydı. Kazalarda ise; Kemah'ta katır, Refahiye'de kısrak ve katır, Kuruçay'da deve, Pülümür'de deve, Kığı'da deve ve katır, Nazımiye'de manda ve deve dışında diğer hayvan türlerinin hepsi bulunmaktaydı. Erzincan'da yapılan hayvansal üretim süt, keçi kılı, yün ve yapağıydı. 1927-1928 yılları arasında 25.009.280 kg süt, 88.948 kg keçi kılı, 118.821 kg yün ve yapağı ürünü elde edilmişti.⁶⁷⁷ 1929 yılında Erzincan vilayeti dâhilinde ise toplam 1.147 at, 2.534 kısrak, 7.213 eşek, 435 katır, 34.181 inek, 22.017 öküz, 2.321 manda, 80.675 koyun, 112442 adet keçi bulunmaktaydı.⁶⁷⁸

Tablo 41. 1935-1938 Yılları Arası Erzincan Vilayeti Hayvan Sayısı⁶⁷⁹

	1935	1936	1937	1938
Koyun	119.349	104.312	110.545	115.944
Kıl keçisi	103.154	70.301	73.050	71.303
Tiftik Keçisi	1.780	3.715	4.719	2.503
Manda	2.677	3.729	3.916	4.329
Sığır	50.150	44.800	46.862	52.122
At	4.366	3.910	4.585	--
Katır	933	792	886	--
Eşek	5.966	5.810	5.974	--
Toplam	288.375	237.369	230.537	246.201

⁶⁷⁶ T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s.498-499.

⁶⁷⁷ T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s.498-499.

⁶⁷⁸ T.C. Devlet Yıllığı 1928-1929, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929, s.264.

⁶⁷⁹ İstatistik Yıllığı, c. XII, s.310.

Tablo 41’de gösterildiği üzere, sayısı en fazla olan hayvan, önceki yıllarda olduğu gibi koyundu. Koyun sayısında, 1936 yılında düşüş yaşanmışsa da 1937 yılında itibaren tekrar artış meydana gelmişti. 1935 ve 1936 yılında hayvan sayısı en fazla koyun olup, daha sonra sırasıyla kıl keçisi, sığır, eşek, at, manda, tiftik keçisi, katır gelmekteydi. 1937 yılında hayvan sayısı en fazla olan koyundan sonra kıl keçisi, sığır, eşek, tiftik keçisi, at, manda, katır gelirken; 1938 yılında ise koyun, kıl keçisi, sığır, manda, tiftik keçisi gelmekteydi. Ayrıca tabloda da gösterildiği üzere, tüm hayvanların toplam sayısı 1935 yılında 288.375, 1936’da 237.369, 1937’de 230.537, 1938’de ise 246.201 idi. Hayvan sayısında 1935 yılından sonra 1937 yılına kadar sürekli düşüş meydana gelmiş; 1938 yılında ise hayvan sayısında tekrardan artış yaşanmaya başlanmıştır.

Erzincan’da arıcılık yoğun olarak merkez kazasının Cileyli köyünde ve Kemah kazasında gelişmişti. Nitekim burada iyi miktarda bal çıkıyordu. Arılar ise yerli olup, kovanları eski tipteydi. 1934 yılında Erzincan vilayetinde 16.719 kilo bal ve elde edilmiş olup, yaklaşık olarak 6.971 kovan bulunmaktaydı. Yine 1934 yılında Erzincan vilayetinin sadece merkezinde ipek böcekçiliği yapılmakta olup, söz konusu yılda bir ons tohum açmış, 70 kilo yaş koza alınmıştı.⁶⁸⁰

IV.1.3. Sanayi ve Ticaret

1927-1928 devlet salnamesinde, Erzincan’da sadece 2 fabrikanın oluşu ifade edilmekteydi. Bunlardan biri un fabrikası, diğeri ise hizar fabrikasıydı. Bu durum aslında Erzincan’da sanayinin gelişmediğini göstermektedir. Un fabrikasının Erzincan’a bir saat uzaklıkta, Vagirt köyünde bulunmaktaydı. Bu fabrikanın sahipleri ise; Haşidzade Nuri Bey, Hammedi Bey, Arifağazade İbrahim Bey, Nalincızade Hacı Aziz Bey ve Galip Bey, Boyacızade Mustafa Efendi idi. Hizar fabrikası ise Erzincan’da Kadirbeyzade Hanı’nda bulunmaktaydı. Bu fabrikanın sahipleri; Çilingirzade Abdurrahman ve Kemahlı Hacı Ganizade Ömer Efendi ve ortaklarıydı.⁶⁸¹

⁶⁸⁰ *Doğu Anadolu Coğrafyası (Tabii, Ziraî, Beşeri, Baytari)*, c. XII, Genelkurmay Matbaası, Ankara, 1938, s.193-195.

⁶⁸¹ *T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928*, s.498.

Tablo 42. Erzincan’da Bulunan Çeşitli Sanayi ve Ticaret Erbabının İsimleri ve Sayıları

Arabacı(14)	Eczacı(2)	Lokantacı(3)	Sebzeci(14)
Aşçı(4)	Fırıncı(10)	Leblebici(11)	Şekerci(1)
Bakkal(108)	Garaj(2)	Mücellit(1)	Tarakçı(2)
Berber(20)	Hamamcı(4)	Manifaturacı(53)	Terzi(24)
Bakırcı(20)	Hizarcı(14)	Müstamel Elbiseci(9)	Dellal(7)
Çilingir(25)	Hazır Elbiseci(6)	Marangoz(42)	Teneke ve
Çaycı(26)	Kahveci(30)	Nalbant(10)	Sobacı(15)
Çarıklı(11)	Kunduracı(35)	Otelci(2)	Tuhafiyeci(25)
Çubukçu(2)	Kurukahveci(2)	Otomobilci(19)	Tamirci(5)
Dökmeci(3)	Kasap(31)	Saatçi(7)	Utçu(8)
Demirci(25)	Kuyumcu(4)	Semerci(9)	Yağcı(7)
Avukat(7)	Kösele ve	Saraç(8)	Yazıcı(4)
Doktor(9)	malzemeci(3)	Seyyar Esnaf(145)	Yemenci(15)
Diş Doktoru(3)	Kebapçı(3)		Yumurtacı(1)
Dokumacı(3)			Yorganve
			hallaç(5)

Erzincan Valisi Ali Kemali Aksüt, eserinde 1930’lu yıllarda, Erzincan’da bulunan çeşitli sanayi ve ticaret erbabının isimleri ve bunların sayılarını belirterek (tablo41.); bunlar arasında en çok önemli ve gelişmiş olanlarının bakırcılar, marangozlar, demirciler, çilingirler, çubukçular, saraçlar ve yemenciler olduğunu ifade etmiştir. Bununla ilgili olarak Aksüt, 10 Aralık 1930 tarihinde Erzincan’da meydana gelen depremden⁶⁸² sonra bile zikrettiği sanayi ve ticaret erbabının, 12 Ocak 1930 tarihinde düzenlenen Yerli Mallar Sergisine katılarak, bu sergiye getirdikleri eserleri ile halkın rağbetine arz ettiklerini ifade etmiştir.⁶⁸³

Erzincan, ziraat şehri olduğu için ihracat ettiği ürünlerin başında zirai mahsuller ve hayvan mahsulleri gelmekteydi. Başlıca ihracat maddeleri ise, tereyağı, bal, peynir, kaymak, her türlü yemiş kurusu, nohut, fasulye, sığır, koyun, deri,

⁶⁸² *Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, (Şubat-1931), s.522.

⁶⁸³ Aksüt, *Erzincan Tarihi*, s.447.

kürkler ve afyon idi. Mamulât sanayisinden olan bakır kapları ise İstanbul, İzmir, Trabzon ve civar vilayetlere ihraç edilmekteydi.⁶⁸⁴ Erzincan'ın başlıca canlı hayvan alıcılarında ise öncelikle İstanbul, Ankara ve Kayseri gelmekteydi. Nitekim canlı havan satışı Erzincan'ın başlıca gelir kaynaklarından birini teşkil etmekteydi.⁶⁸⁵

IV.1.4. Bankalar

Erzincan vilayetinde, cumhuriyetin ilk yıllarında Ziraat Bankası'nın şubeleri bulunmaktadır. 1927-1928 yılı devlet salnamesinde, Erzincan merkez ile Refahiye, Kemah ve Kuruçay'da Ziraat Bankasının şubelerinin bulunduğu belirtilmiştir. Ziraat Bankasının Erzincan merkezindeki şubesi 1887 yılında kurulmuştu.⁶⁸⁶ Ziraat Bankası Erzincan merkez şubesinin 3 senelik muamelesi ise; 1928'de 145.300 lira, 1929'da 150.100 lira, 1930 yılında ise 156.100 liraydı.⁶⁸⁷

IV.1.5. Madenler ve Tuzlalar

Erzincan vilayeti ve kazalarında aminyat, demir, cıva, linyit, linyit ve simli kurşun, arjil(kil) pirit madenleri bulunmaktaydı. Linyit Erzincan'ın 14 km kuzeyinde Karataş köyünde, 22 km kuzeydoğusunda Karataş köyünde, Kemah'ın 6 km batısında Erkeğan köyünde, Refahiye'nin 13 km kuzeybatısında Biçer köyünde, yine Refahiye'nin Zoker nahiyesi içinde Karaerikler mevkiinde, Refahiye'nin 15 km kuzeydoğusunda Kayı köyü ve 12 km güneyinde Kabuller köyünde bulunmaktaydı. Aminyat madeni Kuruçay'ın 15 km güneybatısında Ağıldere köyünde; Arjil(kil), Refahiye'nin 12 km batısında Yazı köyünde; demir, Refahiye'nin 12 km batısında Yazı köyünde; pirit, Erzincan'ın 8 km kuzeybatısında Vaskirt köyünde; cıva, Erzincan'ın 11 km kuzey batısında Bağ köyünde; simli kurşun, Kuruçay'ın batısında ve belediye sınırları içinde Gümüştepe mevkiinde bulunmaktaydı.⁶⁸⁸ Ayrıca 1926-1927 yılı devlet salnamesinde madenler ve buldukları yerlerle şu bilgilere yer verilmişti: Erzincan merkez kazasının kuzeyinde Sipikör dağları civarında kömür ve demir madenleri, Selepür nahiyesi civarında ise pirit çeşidinden bir maden

⁶⁸⁴ T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927, s.587.

⁶⁸⁵ İnanlı, *Erzincan Şehri*, s.68.

⁶⁸⁶ T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s.500.

⁶⁸⁷ Aksüt, *Erzincan Tarihi*, s.446.

⁶⁸⁸ *Doğu Anadolu Coğrafyası (Tabii, Ziraî, Beşeri, Baytari)*, s.90-97.

bulunmaktaydı. Kemah kazasının Terkilüğ köyünde billur türünden bir maden bulunmuştu. Yine Kemah'ın Erkeğan köyünde kömür, Refahiye'nin Kemercik köyünde simli kurşun ve Refahiye civarında merdesin madenleri vardı.⁶⁸⁹

Erzincan'ın belli başlı gelir kaynaklarından birini de tuzlalar oluşturmaktaydı. Bu tuzlalar ağa tuzlası, kör tuzlası, hıvır tuzlası, güneli tuzlası, yerhan tuzlası, göze tuzlası idi. Ağa tuzlası Pülümür'ün dağ yolu ile 25 km doğusunda, Erzincan'a 68 km mesafede; kör tuzlası, Ağa tuzlasının 15 km kuzeyinde; hıvır tuzlası, Pülümür kaza merkezine 3, Erzincan merkezine ise 3 km mesafede;⁶⁹⁰ Erzincan merkezine bağlı Hılır köyünde göze tuzlası bulunmaktaydı.⁶⁹¹ Ayrıca Kemah'a bağlı Kömür köyünde ve Pülümür'e bağlı Gönelinam mevkiinde de cismi bir tuzla bulunmaktaydı.⁶⁹²

IV.1.6. Kaplıcalar ve Ormanlar

Erzincan merkezine 9 kilometre uzaklıkta bir ılıca bulunmaktaydı. Bu ılıca bir hamam, iki oda ve bir girişten ibaretti. Suyu kükürtlü, ılık ve sarımtırak bir renkteydi. Yılda buraya yaklaşık olarak 500 kadar ziyaretçi gelmekteydi. Bu ılıcanın yakınında ise Ekşisu adıyla anılan bir maden suyu bulunmaktaydı ve işletmesi Kızılay'a aitti.⁶⁹³ Bu maden suyu mide ve bağırsak hastalıklarına iyi gelmekteydi.⁶⁹⁴ Ayrıca Kemah kazasında da iki maden suyu bulunmaktaydı. Bunlarından birisi Kemah'ın 21 kilometre kuzeydoğusunda bulunan Kamarik köyünde, diğeri ise Kemah'ın birkaç kilometre kuzeyinde bulunan Elmalı köyündeydi. Her iki maden suyunun içimleri iyi olup, Kamarik'teki çelikli ve diğeri ise karbonatlıydı.⁶⁹⁵

1926-1927 yılı devlet salnamesinde, Erzincan'daki ormanlarla ilgili olarak, Erzincan merkezine bağlı sekiz kıta orman, dokuz bin meşe yüz dönüm genişliğinde meşe ve diğeri ardıç, çam bulunduğu ifade edilmektedir. Ayrıca Refahiye'nin bir

⁶⁸⁹ T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927, s.587.

⁶⁹⁰ Aksüt, *Erzincan Tarihi*, s.428-430; Cemal, *Vilayetlerimiz Erzincan*, s.91-92.

⁶⁹¹ *Doğu Anadolu Coğrafyası (Tabii, Ziraî, Beşeri, Baytari)*, s.98.

⁶⁹² T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927, s.587.

⁶⁹³ *Doğu Anadolu Coğrafyası (Tabii, Ziraî, Beşeri, Baytari)*, s.163.

⁶⁹⁴ Cemal, *Vilayetlerimiz Erzincan*, s.68.

⁶⁹⁵ *Doğu Anadolu Coğrafyası (Tabii, Ziraî, Beşeri, Baytari)*, s.163.

kısmında ormanlık alan olup, 122.000 dönüm genişliğindedir. Bu ormanlarda çam, meşe ve ardıç vardır. Pülümür ormanlarının genişliği ise 4,597 kilometredir.⁶⁹⁶

IV.1.7. Su Kaynakları

Erzincan'a su iki kaynaktan gelmekteydi. Bunlardan biri şehrin kuzeyinde Kurutilek köyünün doğusundan çıkmaktaydı. Diğer ise şehrin kuzeyinde yer alan Vaskirt köyünün kuzey taraflarından çıkmaktaydı. Bu sular Vaguvar köyünün kuzeyinde birleşerek şehre kapalı mecra ile gelmekte olup, mecranın uzunluğu 7500 metre civarındaydı. Gösgе ve Sime köylerinde kaynak suyu vardı ve buradaki sular tenekelerle merkeze getirilip satılmaktaydı. Kemah kazasında ise kuyu ve kaynak suyu içilmekteydi.⁶⁹⁷

IV.2. Ulaşım

Erzincan vilayetinde, yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinden sonra, motorlu kara taşıtları sayısında büyük bir artış yaşanmıştı; ancak söz konusu bu artış, motorlu taşıtlar için gerekli olan yol alanında ise aynı hızla bir gelişme gösterememiştir. Bu nedenle Erzincan'ın iktisadi ve ticari hayatı normal seyrinde devam ederek, bir gelişme kaydedememişti. Erzincan coğrafi yapısı ve yeryüzü şekilleri bazı yerlerde ulaşım noktasında güçlülüklereden neden olmaktadır ki; güneyindeki vilayet ve kazalara olan ulaşım imkânı bu yüzden sınırlı bir vaziyetteydi. Bu durumun önüne geçilmesi ise; ancak demiryolunun Erzincan'a ulaşmasıyla birlikte büyük oranda giderilmişti.⁶⁹⁸

Erzincan belediyesine kayıtlı motorlu kara taşıtları, 1930 yılında 19 otomobil ve 21 kamyon dan ibaretti. 1928-1931 yılları arasında yol ve köprü çalışmalarına bakıldığında; 1928 yılında yeni inşa edilmiş ve genişletilmiş 2 yol, 1931 yılında ise 31 yoldu. 1931 yılında 209 yolun tamiri yapılmıştı. 1928 yılında 2, 1929'da 5 ve 1930'da ise 2 köprü inşa edilmişti. Tamir edilen köprü sayısı ise 1929 yılında 2, 1930'da 25'ti. Yol ve köprü çalışmalarına devlet tarafından 1928 yılında 13.000 TL, 1929'da ise 2.000 TL ödeme yapılmıştı. Ayrıca hususi idare bütçesinden 1928

⁶⁹⁶ T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927, s.586.

⁶⁹⁷ Doğu Anadolu Coğrafiyası (Tabii, Ziraî, Beşeri, Baytari), s.151.

⁶⁹⁸ Şahin, Erzincan Tarihi, c. II, s.502.

yılında 130.000 TL, 1929'da 100.000, 1930'da 77.000 TL, 1931'de ise 11.000 TL ödeme yapılmıştı.⁶⁹⁹

Tablo 43. Vilayet Dâhilindeki Yollar (1927-1928)⁷⁰⁰

Yolun Başı ve Sonu	Yolun Uzunluğu (km)	Sağlam Kısmı (km)	Tamir Olunmakta (km)	Tamire Başlamamış	Tamirine Başlanılan (km)	Yeni İnşa Olunan (km)
Erzincan-Gümüşhane-Trabzon	19+000					
Erzincan-Erzurum	67+000	47+000	20+000	10+000	5+000	
Erzincan-Sivas	88+000	58+000	30+000	2+000	10+000	
Erzincan-Kemah-Kemaliye-Malatya	110+00	40+000	10+000	19+600		2+000
Matı köprüsü-Pülümür-Elazığ	90+000			35+835		26+500
Refahiye-Kemah	55+000			28+300		24+300
Beyçayırı-Kığı	92+00			35+600		
Erzincan-İkisü-Trabzon	92+000			7+920		

Erzincan vilayeti dâhilinde, kazalar arasında irtibatı sağlamak için çeşitli uzunlukta yollar yapılmıştı ve bu yolların tamamı şoseden ibaretti. 1927-1928 yılları

⁶⁹⁹ Şahin, *Erzincan Tarihi*, c. II, s.502-503.

⁷⁰⁰ *T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928*, s.500.

arasında, Erzincan vilayeti dâhilinde bulunan yollar tablo 43'te gösterilmiştir. Tablo 43'e göre vilayet dâhilinde bulunan en uzun yol Erzincan-Kemah-Kemaliye-Malatya arasındaki 110+000 km'lik yoldu. Erzincan-İkisü-Trabzon hattı 92+000 km ile en uzun ikinci mesafeyi oluşturmaktaydı. Erzincan- Erzurum arasında yolun uzunluğu 67+000 km olup, bunun sağlam kısmı 47+000 km, tamire başlanılan kısmı ise 5+000 km idi. Erzincan-Sivas arasındaki yolun uzunluğu 88+000 km olup, sağlam kısmı 58+000 km, tamirine başlanılan kısmı da 10+000 km idi. Matıköprüsü-Pülümür-Elazığ arası yolun uzunluğu 90+000 km, Refahiye-Kemah arasındaki yolun uzunluğu 55+000 km, Beyçayırı- Kığı arasındaki yolun uzunluğu 92+00 km olup, bu yolların henüz tamirine başlanmamıştı. Erzincan-Kemah- Kemaliye-Malatya arasındaki yolda yeni inşa olunmuş 2+000 km'lik yol bulunmaktaydı. Matıköprüsü-Pülümür-Elazığ arasındaki yol 26+500 km, Refahiye- Kemah arasında ki yolda ise 24+330 km'lik yeni yol inşa edilmişti.

Tablo 44. Vilayet Dâhilindeki Yollar(1928-1929)⁷⁰¹

Yolun Başı ve Sonu	Yolun Uzunluğu (km)	Sağlam Kısım	Tamir Olunmakta	Yeni Yapılmakta Olan(km)
Erzincan-Gümüşhane-Trabzon	29+000	19+000		
Erzincan-Erzurum	66+360	15+800	33+360	
Erzincan-Sivas	88+000	8+000	20+000	
Erzincan-Kemah-Kemaliye-Malatya	115+000	12+000		19+600
Matıköprüsü-Pülümür-Elazığ	90+000			35+835
Refahiye-Kemah	55+000			28+300
Beyçayırı-Kığı	92+00			35+600
Erzincan-İkisü-Trabzon	30+976			7+920

⁷⁰¹ T.C. Devlet Yıllığı 1928-1929, s.265.

1928-1929 yılları arasında, Erzincan vilayeti dâhilinde bulunan yollara bakıldığında, 1927-1928 yılları arasında olduğu gibi, Erzincan-Kemah-Kemaliye-Malatya arasında 115+000 km'lik yoldu. Bu yıllarda Erzincan-Erzurum arasındaki yolun uzunluğu 66+360 km olup sağlam kısmı 15+800 km, tamir olunan kısmı ise 33+360 idi. Erzincan-Sivas arasındaki yolun uzunluğu ise 88+000 km, sağlam kısmı 8+000, tamir olunan kısmı ise 20+000 km idi. Matıköprüsü-Pülümür-Elazığ arasındaki yolun uzunluğu 90+000 km, yeni yapılmakta olan kısmı 35+835 km, Refahiye Kemah arasındaki yolun uzunluğu 55+000 km, yeni yapılmakta olan kısmı 28+300 km, Beyçayırı-Kığı arasındaki yolun uzunluğu 92+00 km, yeni yapılmakta olan kısmı 35+600 km, Erzincan-İkisü-Trabzon arasındaki yolun uzunluğu ise 30+976 km, yeni yapılmakta olan kısmı 7+920 km idi.

IV.2.1. Demiryolunun Erzincan'a Gelişi

Cumhuriyet Türkiye'sine Osmanlı Devlet'inden 3756 kilometresi imtiyazlı yabancı şirketlerce inşa ettirilip işletilen, 355 kilometresi ise Rus işgalinden kurtarılmış topraklarda bulunan toplam 4111 kilometre demiryolu kalmıştı. Demiryollarının imtiyazlı şirketler tarafından inşa edilmesi, ülke içi pazarın bütünleşmesinden ziyade, parçalanmasına hizmet etmekteydi. Bu durumun önüne geçmek amacıyla atılan ilk adım, Türkiye'nin sınırlarının tekrardan belirlenmesi ve doğal pazarlarını Sovyet Devrimi sonrasında kaybetmiş olan Doğu Anadolu'ya bir açılma imkânı sağlamaktı. Bunu yapabilmek için, doğu-batı bağlantısını sağlayacak olan, biri kuzeyde diğer de güneyde olmak üzere iki hat oluşturulacaktı. Bu hatlardan birisi Ankara-Sivas-Elazığ-Van (veya Ankara-Sivas-Erzurum) hattı ikincisi ise Fevzipaşa-Diyarbakır-Bitlis hatlarına yapılacak iltisak hatlarla ağ şemasını genişletmek şeklinde olacaktı.⁷⁰²

Sivas-Erzurum hattı Cumhuriyet yöneticilerin önemli hedeflerinden biriydi. Mustafa Kemal Erzurum'a kadar yapılması planlanan demiryolunu ülkenin önemli bir meselesi olarak görmekteydi. Bununla ilgili olarak 30 Eylül 1924 tarihinde yaptığı konuşmada “Şarkı diğer vatan aksamına bağlayacak bir şimendifer hattının

⁷⁰² Abdulaziz Kardeş, *Cumhuriyet Dönemi'nde Van Gölü Havzası'nda Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1960)*, ATAM Yay. Ankara, 2015, s.52-53.

Erzurum'a kadar temdidini Türkiye Cumhuriyeti için hayati bir mesele addediyorum..” sözleriyle demiryolunun Erzurum'a kadar ulaşması gerektiğini belirtmekteydi. Mustafa Kemal'in bu konudaki kararlılığı ve girişimleri doğrultusunda hattın yapımına başlanmış ve bu hat 30 Ağustos 1930 tarihinde Sivas'a ulaşmıştı.⁷⁰³

Sivas-Erzurum demiryolu inşaatı, Çetinkaya-Malatya iltisakıyla birlikte, 4 inşaat müteahhitliği grubundan oluşmuş, Simeryol firmasını taşıyan bir kollektif şirket tarafından üstlenilmişti. Sözleşmeleri ise 29 Haziran 1933 tarihinde imza edilmiş⁷⁰⁴ ve Milli Kurtuluşun atıldığı Sivas Kongresinin, Sivas'ta toplandığı günün yıldönümü olan 4 Eylül 1933 tarihinde de inşaatına Sivas'tan başlanmıştı.⁷⁰⁵ Demiryollarının inşasıyla, ihraç edilecek bonoların ödemesi için her sene gerekli olunan tahsisat, Bayındırlık Bakanlığı bütçesine konmuştu.⁷⁰⁶ 584 km uzunluğunda olan Sivas-Erzurum hattı, Cumhuriyet hükümetinin kurduğu milli devlet ve milli birlik ve milli bağımsızlık politikasının önemli eserlerinden birini teşkil etmekteydi.⁷⁰⁷

1938 Ağustosunda demiryolu hattı Kemah'a gelmişti. Kemah hattının açılışı ise 24 Ağustos 1938 tarihinde gerçekleştirilmişti.⁷⁰⁸ Erzincan halkının hasretle beklediği tren ise, Erzincan'a 8 Ekim 1938 tarihinde saat 10'da, şehirli ve köylü binlerce halkın tezahüratları arasında istasyona girmişti. Tren hattının istasyona varmasından sonra 4'üncü Umum Müfettişi General Alpdoğan tarafından bir nutuk verilmiş ve daha sonra kurbanlar kesilmişti.⁷⁰⁹ Demiryolu hattının Erzincan'a

---

⁷⁰³ İsmail Yıldırım, *Cumhuriyet Dönemi Demiryolları (1923-1950)*, ATAM Yay. Ankara, 2001, s.99;Efdal As, *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)*, ATAM Yay. Ankara, 2013, s.113.

⁷⁰⁴ B.C.A 30-10-0-0-151-71-71.

⁷⁰⁵ *Ankara-Erzurum Demiryolunun Sivas-Erzincan Kısımının İşletmeye Açılma Töreni Hatıralarından*, Ankara, 1938, s.8.

⁷⁰⁶ *TBMM Kavanin Mecmuası*, c. XII, D:IV, İ:2, TBMM Matbaası, Ankara, 1934, s.347.

⁷⁰⁷ *Demiryolları Dergisi*, c. XIV, (İlkteşrin-1938), s.952-953.

⁷⁰⁸ *Ayın Tarihi*, S:57, (Ağustos-1938), Ankara, 1938, s.9.

⁷⁰⁹ *Ayın Tarihi*, S:59, (Ekim-1938), Ankara, 1938, s.3.

ulaşması münasebetiyle, Nafia Vekili Ali Çetinkaya tarafından Mustafa Kemal Atatürk'e aşağıdaki telgraf çekilmişti.⁷¹⁰

“Büyük milletimizin müstesna kıymet ve kabiliyetlerini gene millet ve memleket için feyizli faydalı kılmanın sırrını en iyi keşf ve tatbik eden Büyük Şefliğinizde 19 Mayıs 1919 tarihinden beri yarattığınız eşsiz eserlere samime birini daha teşhir etmekle bahtiyar oluyorum. Yurdumuza dünyanın en mamur memleketleri seviyesine çıkarmak ve milletimizi geniş refah seviyesine ulaştırmak ve bunun içinde birinci işler sırasında vatanımızın her köşesini demir ağla birbirine bağlamak yolundaki yüksek direktiflerinin tatbikatından olarak Ankara-Erzurum demiryolu bugün Erzincan'a varmış ve Cumhuriyet çocuklarının coşkun tezahürat ve büyük şahsiyetinize ebedi minnet ve bağlılık feryatlarıyla tesit edilmiş bulunuyor. Bu vesile ile kurduğumuz inkılâbı yaşatmak ve vatanın saadetlerini arttırmak için şaşmadan sapmadan hızla bütün enerjimizi daima sarf edeceğimiz tazim ve şükranlarımla bir daha arz eder sıhhat ve afiyetler dileyerek ellerinizden öperim.”

Mustafa Kemal Atatürk, Ali Çetinkaya'nın telgrafına şu sözlerle karşılık vermişti:⁷¹¹

“Ankara-Erzurum demiryolunun Erzincan'a ulaştığı haberini büyük memnuniyetle aldım. Muhterem halkın bu mühim ve mesut hadiseden pek yerinde duyduğu sevinç hislerini izhar ederken bana karşı gösterdiğini bildirdiğiniz duygularından çok mütehasıs oldum. Kendilerine selam ve sevgilerimle iyi dileklerimin iblağ edilmesini rica ederim. Sizi tebrik ve muvaffakiyetlerinizin devamını temenni eder muhabbetler gözlerinizden öperim.”

⁷¹⁰ Demiryolları Dergisi, c. XIV, (İlkteşrin-1938), s.896-897.

⁷¹¹ Demiryolları Dergisi, c. XIV, (İlkteşrin-1938), s.896-897.

Erzincan hattının açılışını yapmak üzere 11 Aralık 1938 tarihinde Adliye, Milli Müdafaa Vekilleri ile 4'üncü Umum Müfettişi General Alpdoğan, mebuslar, matbuat mümessilleri ve çeşitli vilayetlerden ve hükümet merkezinden binlerce davetli sabahın erken saatinde Erzincan'a gelmişti.⁷¹² 11 Aralık 1938 tarihinde Erzincan hattının açılışı için bir merasim yapılmış ve yapılan merasim filme alınmıştı. Ali Çetinkaya'nın konuşmasından sonra, Kazım Özalp kurdeleyi kesmiş, daha sonra misafirler istasyondaki büfede ağırlanmışlardı. Açılış töreninden sonra vekillerle çeşitli davetliler hükümet, belediye, müfettişlik ve Halk Partisini ziyaret etmişler. Davetlilerin şerefine Erzincan Halkevi'nde 500 kişilik bir ziyafet verilmiş. Geceleyin fener alayları tertip edilmiş. Halk milli oyunlar oynayarak eğlenmiş ve bu eğlence sabahlara kadar devam etmişti. Ayrıca halk, şehirde bulunan devlet büyüklerinden sevgi ve saygılarını Reisi Cumhur İsmet İnönü'ye iletilmesini rica etmişti. Gerek vekiller ve gerekse davetliler geceyi istasyonda geçirmişler ve gün doğmadan halkın coşkulu tezahüratları arasında hususi bir trenle Erzincan'dan ayrılmışlardı.⁷¹³

---

⁷¹² Son Telgraf, 11 Aralık 1938.

⁷¹³ Tan, 12 Aralık 1938.

SONUÇ

Erzincan çok eski çağlardan beri pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış önemli bir yerleşim alanıdır. Türkiye'nin stratejik açıdan önemli şehirlerinden biri olan Erzincan, coğrafi konumu itibariyle tarihin her döneminde çeşitli milletler tarafından mutlaka kontrol altına alınması gereken bir yer olarak görülmüştür.

Cumhuriyetten sonra vilayet sistemine dâhil olan Erzincan'da valilik müessesesi tesis edilmiştir. Valilik kurumunun oluşumuyla birlikte Erzincan'a atanan ilk vali Hüseyin Hüsnü Berker olmuştur. Daha sonra sırasıyla 1939'e kadar Hasan Faiz Ergün, Ahmet Cevdet Ertuğrul, Mehmet Fevzi Daldal, Ahmet Azmi Heper, Hasan Tahsin Bayatlı, Ali Kemali Aksüt, Ahmet Muhtar Bey, Mehmet Fahri Özen görev yapmıştır.

Erzincan'ın sosyo-kültürel hayatın gelişmesine önemli bir rolü olan bazı sivil kuruluşların varlığı da bilinmektedir. Bunlardan biri Erzincan, Tercan, Refahiye ve Kığı kazalarında şubeleri bulunduğu anlaşılan Türk Ocağıdır. Türk Ocakları'nın kapatılmasıyla birlikte 1932 yılında Türkiye'nin dört bir yanında açılan, İnkılâpları halka benimsetmek, halkın birlik ve bütünlüğünü sağlamak, milli şuuru oluşturmak, ortak bir ideal etrafında birleştirmek amacıyla Halkevleri açılmıştır.

Erzincan Halkevi toplumun her meslek grubunun bir araya gelmesiyle 24 Şubat 1933 tarihinde açılmıştır. Eğitim, kültür, sanat vb. birçok alanda faaliyette bulunmuştur. Birçok kişiye okuma yazma öğretmiş, erkeklerle kadınlara yönelik meslek edinme kursları sayesinde kurslara katılıp gerekli eğitimi görenlere verdiği sertifikalar ile iş imkanı sağlamıştır. Erzincan Halkevi üyelerinin büyük bir çoğunluğunu toplumun saygı duyduğu meslek kesimlerinden kişiler ve şehrin ileri gelenleri oluşturmaktaydı. Erzincan'da Halkevi dışında yer alan bazı cemiyetler ve vakıflar da şehirde sosyal, kültürel ve iktisadi hayatın gelişmesinde etkili olmuştur.

Erzincan'da kültürel gelişmeler dışında siyasi alanda da birtakım faaliyetler meydana gelmiştir. Erzincan vilayet statüsüne sahip olmasıyla birlikte yapılan ilk seçimlerde vekillerini TBMM'ne göndermiştir. 28 Haziran 1923 seçimlerinde

Mehmet Hamdi Bey, İbrahim Abdülhak Bey ve Mehmet Sabit Bey TBMM II. Dönem Erzincan Mebusu olarak seçilmişlerdir. 1927 III. Dönem TBMM genel seçimlerinde İbrahim Abdülhak Bey, Aziz Samih Bey Mustafa Saffet Bey, 1931 IV TBMM genel seçimlerinde tekrardan İbrahim Abdülhak Bey, Aziz Samih Bey, Mustafa Saffet, 1935 V. Dönem genel seçimlerinde Saffet Arıkan, İbrahim Abdülhak Fırat ve Osman Hikmet Işık TBMM'ne Erzincan Mebusu olarak seçilmişlerdir.

Atatürk döneminde Erzincan'da meydana gelen en önemli hadiselerden birisi de Mustafa Kemal Atatürk'ün Erzincan'a yapmış olduğu ziyaretler ve bu ziyaretlerin yansımalarıdır. Mustafa Kemal Atatürk, 1919'dan 1924'e kadar Erzincan'ı 4 kez ziyaret etmiştir. İlk ziyaret, 1 Temmuz 1919'da Erzurum kongresine giderken Erzincan'a uğrayarak gerçekleşmiştir. İkinci ziyaret, 30 Ağustos 1919'da Erzurum'dan dönerken gerçekleşmiştir. Üçüncü ziyaret, 29 Eylül 1924 yılında yurtiçi gezilerine çıktığında Erzincan'a uğrayarak gerçekleşmiştir. Erzincan'a son ziyareti ise 10 Ekim 1924'te Erzurum dönüşünde meydana gelmiştir. Atatürk'ün ziyareti Erzincan halkı tarafından büyük bir coşku ve heyecan içerisinde karşılanmıştır. 31 Ağustos 1935 tarihinde ise Başbakan İsmet İnönü çıktığı doğu seyahatinde Erzincan'ı ziyaret etmiş ve burada çeşitli incelemelerde bulunmuştur.

Erzincan'ın toplumsal yaşam içerisinde iktisadi hayatın büyük önemi bulunmaktadır. Erzincan'ın temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmakla birlikte, topraklarının verimli ve sulak olması nedeniyle çevre illere göre bağ ve bahçe ziraatı açısından oldukça gelişmiş coğrafyayı ihtiva etmekte idi. Erzincan'ın bu özelliği, kendisine bağlı olan ve olmayan zengin birçok yerleşim birimi ve şehrin ticaret merkezi olmasında etkili olmuştur.

Özellikle I. Dünya savaşında ve sonrasında meydana gelen hadiseler neticesinde yanmış ve yıkılmış bir duruma gelen Erzincan şehri, Cumhuriyet yönetiminin ilgi ve desteği sayesinde her yönden mamur bir şehir haline getirilmeye çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

I-Arşiv Kaynakları

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi (TİTE)
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)
Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)
Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CA)
Kızılay Arşivi (KA)
Milli Kütüphane Mikrofilm Arşivi
TBMM Arşivi
Türk Tarih Kurumu Arşivi (TTK)
Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

II- Resmi Kaynaklar

Ayın Tarihi
T.B.M.M Kavanin Mecmuası
Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC)
T.C. Devlet Salnamesi 1925-1926.
T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927.
T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928.
T.C. Devlet Yıllığı 1928-1929.
1870 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1871 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1872 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1873 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1874 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1875 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1876 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1877 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1882 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1887 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1892 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1894 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.

1897 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1899 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
1900 Yılı Erzurum Vilayet Salnamesi.
Belediyeler İstatistiği 1929-1931, Devlet Matbaası, Ankara, 1934.
Belediyeler İstatistiği 1929-1933, M. İhsan Matbaası, Ankara, 1936.
Belediyeler İstatistiği 1929-1935, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.
Belediyeler İstatistiği 1929-1936, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1939.
Belediyeler İstatistiği 1929-1938, Ulusal Matbaa, Ankara, 1941.
Belediyeler, Dâhiliye Vekâleti, Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü Yay. Holivut Matbaası, İstanbul, 1933.
Deprem ve Erzincan 13 Mart 1992 Erzincan Depreminin Öncesi Deprem Olayı ve Sonrası, Mega Yay, Erzincan Valiliği Yay. İstanbul, 1992.
Erzincan İl Yıllığı 1990, Ankara, 1990.
Erzincan İlinde Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Eğitim, T.C. Erzincan Valiliği Yay. 1998.
Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935 Kati Tasnif Neticeleri, c. LX, BİGD Yay. Hüsnütabiat Basımevi, Ankara, 1937.
Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935 Kati ve Mufassal Neticeler Erzincan Vilayeti, c. XXI, BİGD Yay. Hüsnütabiat Basımevi, İstanbul, 1937.
İstatistik Yıllığı 1927, BİUM Yay. Hüsnütabiat Matbaası, Ankara, 1934.
İstatistik Yıllığı, c. XII, BİUM Yay. Ankara Basımevi, Ankara, 1943.
Kültür 1935-1936 İstatistiği, BİGD Yay. Mehmet İhsan Matbaası, Ankara, 1937.
Kültür 1936-1937 İstatistiği, BİUM Yay. Sakarya Matbaası, 1938.
Kültür 1937-1938 İstatistiği, BİUM Yay. Suhulet Matbaası, 1938.
Maarif 1923-1932 İstatistikleri, BİUM Yay. Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.
Maarif 1932-1933 İstatistiği, BİUM Yay. Devlet Matbaası, 1934.
Maarif Vekâleti 1339-1340 Ders İhsaiyyat Mecmuası, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341.
Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, DİE Matbaası, Ankara, 1973.
T.C. Dâhiliye Vekâleti İdari Taksimat 1929, (ty).
T.C. Dâhiliye Vekâleti İdari Taksimat, 1931 İstanbul, 1931.

T.C. İdari Taksimat 1933, İstanbul, 1933.

T.C. İdari Taksimat 1936, Ankara, 1936.

Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar (1924-1938), Genelkurmay Yay. Ankara, 1972.

Umumi Nüfus Tahriri Fasikül I, BİUM Yay. Hüsnütabiat Matbaası, Ankara, 1929.

Umumi Nüfus Tahriri Fasikül III, BİUM Yay. Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara, 1929.

III- Süreli Yayınlar

1. Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

Son Telgraf

Tan

Ulus

Zaman

IV- Hatıralar

Talat Paşa'nın Anıları, (Haz: Mehmet Kasım), İstanbul, 1986.

Tverdohlebof, Gördüklerim ve Yaşadıklarım, (Çev: Ertuğrul Bostancı), Genelkurmay Yay. Ankara, 2007.

V- Araştırma Eserler

1.Kitaplar

AÇAN, Yılmaz Açıan vd.; *Erzincan İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planı*, Erzincan, 1994.

Ahmed b. Yayha el-Belazuri; *Futuhu'l Buldan*, (Nşr: Mustafa Fayda), Ankara, 1987.

AKCAN, Oya Çetinkaya; *Erzincan İlinde Cumhuriyet Dönemi Nüfusun Gelişimi, Dağılışı ve Nüfus Hareketleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.

AKGÜL, Suat; *Dersim İsyanları ve Seyit Rıza*, Berikan Yay. Ankara, 2001.

- AKGÜL, Suat; *Yakın Tarihimize Dersim İsyanları ve Gerçekler*, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1992.
- AKGÜN, Seçil Karal –ULUĞTEKİN, Murat; *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Ankara, 2002.
- AKKAN, Erdoğan; *Erzincan Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi*, AÜ Basımevi, Ankara, 1964.
- AKSÜT, Ali Kemali; *Erzincan Tarihi*, İstanbul, 1932.
- AKYÜREKLİ, Mahmut; *Dersim Kürt Tedibi 1937-1938*, Tarih Kulübü Yay. İstanbul, 2016.
- AKYÜZ, Yahya; *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay. İstanbul, 1997.
- ALDEMİR EVREN; *Kültür(Milli Eğitim) Bakanlarından Saffet Arıkan'ın Çalışmaları*, İÜAİİTE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007.
- ALPKAYA, Faruk; *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1923-1924)*, İletişim Yay. İstanbul, 1998.
- ALTINBİLEK, M. Samet; *Planlama Sorunları Açısından Erzincan'ın Şehir Coğrafyası*, AÜSBE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1997.
- ALTUĞ, Yılmaz; *Türk Devrim Tarihi Dersleri (1919-1938)*, İstanbul Üniversitesi Yay. İstanbul, 1975.
- Ankara-Erzurum Demiryolunun Sivas-Erzincan Kısımının İşletmeye Açılma Töreni Hatıralarından*, Ankara, 1938.
- ARİF, Köse; *Ortaçağ Seyahatnamelerinde Trabzon-Erzurum Güzergâhı*, Erzincan-Kars, AÜSBE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2009.
- AS, Efdal; *Cumhuriyet Dönemi Ulaşım Politikaları (1923-1960)*, ATAM Yay. Ankara, 2013.
- Askeri Coğrafya*, Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1977.
- ASLAN, Yavuz; *TBMM Hükümeti'nin Kuruluşu, Evreleri, Yetki ve Sorumluluğu (23 Nisan 1920-30 Ekim 1923)*, Yeni Türkiye Yay, Ankara, 2001.
- ATASOY, Veysel; *Türkiye'de Mahalli İdarelerin Yapısı ve Yeniden Düzenlenmesi*, İstanbul, 1997.
- Atatürk 3'üncü Ordu Bölgesinde*, 3'üncü Ordu Komutanlığı Yay. Erzincan, 1981.

- ATATÜRK, Mustafa Kemal; *Nutuk I*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1963.
- ATAY, Falih Rıfki; *Çankaya*, İstanbul, 1984.
- ATEŞ, Hacı İbrahim- ERDOĞAN, Abdülkerim; *İl İl Vakıflar*, Ankara, 1986.
- ATNUR, İbrahim Ethem; *Reis-i Cumhuriyetin Doğu İncelemeleri*, Babil Yay. Ankara, 2006.
- AVCI, Cemal; *III. Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, ATAM Yay. Ankara, 2000.
- AYATA, Ayşe Güneş; *CHP (Örgüt ve İdeolojisi)*, Ankara, 1992.
- AYBAR, Celal; *Türkiye İkinci Genel Nüfus Sayımı 1935*, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1937.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya; *Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1922)*, Remzi Kitapevi, Ankara, 1999.
- AYDIN, Dündar; *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı*, TTK Yay. Ankara, 1998.
- AYTEMİZ, Cemal; *Erzincan ve Bilinmeyenler*, Ankara, 2015.
- BALKAYA, İhsan Sabri; *Serbest Cumhuriyet Fırkası Arşiv Belgelerine Göre 1930 Belediye Seçimleri*, Güneş Vakfı Yay. Erzurum, 2006.
- BALTACIOĞLU, Ali Galip; *Atatürk Dönemi Valileri*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1992.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı; *Milli Mücadele'de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*, ATAM Yay. Ankara, 1996.
- BAYKARA, Tuncer; *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I (Anadolu'nun İdari Taksimatı)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. Ankara, 1988.
- BAYKARA, Tuncer; *Milli Mücadele (1918-1923)*, Kültür Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, 1985.
- BAYRAKTAR, Nuray; *Halkevlerinin Ülke Kültürüne İnsanın Gelişimi ve Dönüşümü Açısından Katkıları*, Halkevleri Yay. Ankara, 1999.
- BAYRAKTUTAN, Yusuf; *Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1996.
- BAYTAL, Yaşar; *Atatürk Döneminde Sosyal Yardım Faaliyetleri (1923-1938)*, ATAM Yay. Ankara, 2012.

- BEYGU, Abdürrahim Şerif; *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri*, İstanbul, 1936.
- BİLA, Hikmet; *CHP (1919-2009)*, Doğan Yay. İstanbul, 2008.
- BULUT, Hüseyin, *Milli Mücadelede Erzincan*, Erzincan Belediyesi Yay. Erzincan 1997.
- CANLI, Cemalettin; *Halksız ve İnsansız Bir Tarihin Halkevleri*, Halkevleri Yay. Ankara, 1999.
- Celâlzâde Mustafa; *Selim-Nâme*, (Haz: Ahmet Uğur-Mustafa Çuhadar) MEB Yay. İstanbul, 1996.
- CEMAL, A. Cemal; *Vilayetlerimiz Erzincan*, İstanbul, 1932.
- Cepheden Meclise*, (Haz: Hülya Yazar-Mustafa Delialioğlu), TTK Basımevi, Ankara, 1999.
- CHF Halkevleri Talimatnamesi*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1932.
- CHP 1936 Kongre Dilekleri*, 1937.
- CUINET, Vital; *La Turquie d'Asie*, c.I, Paris, 1892.
- ÇAKMAK, Fevzi; *I. Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi*, (Haz: Ahmet Tetik vd.), Genelkurmay Yay. Ankara, 2005.
- ÇANKAYA, Ali; *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, c.III, Örnek Matbaası, Ankara, 1969.
- ÇANKAYA, Ali; *Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler(1860-1908)*, c. IV, Mars Matbaası, Ankara, 1969.
- ÇAPA, Mesut; *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*, Türk Kızılayı Yay. Ankara, 2009.
- ÇEÇEN, Aml; *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Gündoğan Yay. Ankara, 1990.
- ÇEVİK, Zeki; *Milli Mücadele'de Müdafaa-i Hukuk'tan Halk Fırkası'na Geçiş (19187-1923)*, Atam Yay. Ankara, 2002.
- ÇOKER, Fahri; *Türk Parlamento Tarihi (Milli Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem 1919-1923)* c. III, TBMM Vakfı Yay. Ankara, 1995.
- ÇOLAK, Hikmet; *1930 Belediye Seçimleri*, AÜTİTE, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007.
- DELİORMAN, Altan; *Türklere Karşı Ermeni Komitecileri*, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1975.

- DEMİREL, Ahmet; *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, İletişim Yay. İstanbul, 1995.
- DEMİREL, Ahmet; *Tek Partinin İktidarı (Türkiye'de Seçimler ve Siyaset 1923-1945)*, İletişim Yay. İstanbul, 2013.
- Deniz Kurt, "Atatürk'ün Bursa Gezilerinin Türk Devrim Tarihi Açısından Analizi", *Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 2011*, Genelkurmay Yay. Ankara, 2011.
- Dersim Raporu*, (Haz: İzzettin Çalışlar), İletim Yay. İstanbul, 2011.
- Doğu Anadolu Coğrafyası (Tabiî, Ziraî, Beşeri, Baytari)*, c. XII, Genelkurmay Matbaası, Ankara, 1938
- DÖNMEZ, Mustafa; *Belediye Yönetimi*, Mahalli İdareler Derneği Yay, Ankara, 2009.
- Ebu'l-Fidâ, *Takvimü'l Buldan*, (Nşr: M. Reinaurd de Slane), Paris, 1840.
- EM, Ali; *Türk Hukuk Sisteminde Vakıflar*, Turhan Yay. Ankara, 2011.
- ERİNÇ, Sırrı; *Doğu Anadolu Coğrafyası*, İstanbul Üniversitesi Yay. İstanbul, 1953.
- Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekât-ı İhtilâliyesi*, (Haz: H. Erdoğan Cengiz), Ankara, 1983.
- ERTUĞRUL, Erdal; *Uygun Yatırım Alanları Araştırması Erzincan*, TKB Matbaası, Ankara, 1999,
- ERZEN, Afif; *Doğu Anadolu ve Urartular*, TTK Yay. Ankara, 1984.
- ETHEMOĞLU, Mehmet; , *Ermeni Terörünün Kısa Tarihi*, Diyarbakır, 1987.
- Evlia Çelebi, *Seyahatname I-II*, (Sadeleştiren: Tefik Temelkuran, Necati Aktaş), Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1993.
- GARSTAN, J. – GURNEY O.R; Gurney, *The Geography of the Hittite Empire*, London, 1959.
- Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri*, (Haz: Nuri Onat), Çağdaş Yay. İstanbul, 1984.
- GOLOĞLU, Mahmut; *Türkiye Cumhuriyeti 1923 (Milli Mücadele Tarihi V)*, TİB Yay. İstanbul, 2011.
- GÖDE, Kemal; *Eretnalılar, (1327-1387)*, TTK Yay. Ankara, 1994.
- Gregory Abû'l-Farac; *Abûl Farac Tarihi*, (Çvr: Ömer Rıza Doğrul), c.II, TTK Yay. Ankara, 1950.

- GÜL, Abdulkadir- GÖKÇEN, Salim; *Son Dönem Osmanlı Nüfusu ve Ecnebler Meselesi*, Cedit Yay. Ankara, 2010.
- GÜL, Abdülkadir-BAŞIBÜYÜK Âdem; *Bir Tarihi Coğrafya İncelemesi (Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Erzincan Kazası)*, Salkımsöğüt Yay, Erzurum 2011.
- GÜNEŞ, İhsan Güneş; *Türk Parlamento Tarihi (TBMM –V. Dönem 1935-1939)*, c. II, TBMM Vakfı Yay. Eskişehir, 2000.
- GÜNEY, Eflatun Cem; *Atatürk Hayatı ve Eserleri*, İstanbul, 1963.
- GÜRCAN, Yılmaz; *Cumhuriyet halk Partisi (1923-1946)*, Alfa Yay. İstanbul, 2001.
- GÜREL, Necmi; *Dersim İsyanı*, Paraf Yay. İstanbul, 2010.
- Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934.
- Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.
- Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları*, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.
- HAYLİ, Selçuk; *Erzincan Ovası'nın Beşeri ve İktisadi Coğrafyası*, FÜSBE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ, 1995.
- Hilali-i Ahmer Cemiyeti 1928 Senesine Ait Merkezi Umumi İcraat Raporu*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1929.
- Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, c. IV, (Haz: İsmet Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul, 1979.
- ILGAZ, Hasene; *Atatürk'e 100. Yıl Armağanı*, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1981.
- İbn Batuta Seyahatnamesi*, (Sadeleştiren: Mümin Çevik), Bilge Kültür Sanat Yay. İstanbul, 2015.
- İbn-i Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel-İktisadî Hayatı İle Ahîlik*, (Haz: Mehmet Şeker), Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1993.
- İbn-i Kemal*, (Haz: Ahmet Uğur), İzmir, 1987.
- İbnü'l Esir; *El Kâmil fi't Tarih Tercümesi*, (Nşr: M. Beşir Eryarsoy), c. II, İstanbul, 1991.

- İNAN, Afet; *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, MEB Yay. İstanbul, 1982.
- İNANLI, Hürrem; *Erzincan Şehri*, İstanbul, 1946.
- İslâm Ahâlinin Düçâr Oldukları Mezâlim Hakkında Vesâiki Müstenid Ma'lûmât*, (Basım Yeri Yok), 1919.
- KANSU, Mazhar Müfit; *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber I*, TTK Yay. Ankara, 2009.
- KAPLAN, Leyla; *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, ATAM Yay. Ankara, 1998.
- KARADAĞ, Nurhan; *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1999.
- KARAL, Enver Ziya; *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, TÜİK Yay. Ankara, 1995.
- KARAOĞLAN, Hamza; *XX. Yüzyıl Erzincan Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası*, İ.Ü.S.B.E, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997.
- KARAOSMANOĞLU, Mehmet vd.; “Erzincan-Altıntepe Çevresi Yüzeysel Araştırması”, *Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40. Yılı*, (Haz: Hasan Kasapoğlu-Mehmet Ali Yılmaz), Bilgin Yay. Ankara, 2014.
- KARDAŞ, Abdulaziz; *Cumhuriyet Dönemi'nde Van Gölü Havzası'nda Yapılan Kamu Harcamaları ve Yatırımlar (1923-1960)*, ATAM Yay. Ankara, 2015.
- KARPAT, Kemal H. Karpat.; *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, *Demografik ve Sosyal Özellikler*, (Çev: Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2003.
- KEÇER, Mustafa; *Erzincan Ovası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi*, İ.Ü.D.B.E, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1985.
- KILIÇ, Nermin; *Türk Ocakları ve Atatürk*, *Türk Ocakları* Yay. Ankara, 2012.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin; “Gazi'nin Kuzey Doğu Gezileri (Eylül-Ekim 1924)”, *50. Yıl Armağanı Erzurum ve Çevresi I*, AÜ Yay. Erzurum, 1974, s.133-196.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin; *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, c. III, Ankara, 1993.
- KOCATÜRK, Utkan; *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, ATAM Yay. Ankara, 2015.

- KONUĞU, Enver *Otlukbeli Meydan Savaşı*, Erzincan Belediyesi Yay. Ankara, 1998.
- KONUĞU, Enver; *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum*, Erzurum, 1999.
- KONUĞU, Enver; *Selçuklulardan Cumhuriyet'e Erzurum*, Ankara, 1992.
- KONUĞU, Enver; *Büyük Güçler ve Ermeni Kıskaçındaki Erzincan'ın Albayrağına Kavuşması*, Ankara, 20011.
- KONUĞU, Enver; *Clavijo'nun Doğu Anadolu (Erzincan-Doğu Bayezid) Yolculuğu(1404—1405)*, XI Türk Tarih Kongresinden Ayrı Basım, TTK Yay. Ankara, 1994.
- KOŞAY, H. Zübeyir; *Erzurum ve Çevresinin Dip Tarihi*, Ankara, 1984.
- KÜÇÜKÜĞURLU, Murat; *Türk Siyasi Tarihinde Erzurum (1923-1950)*, ATAM YAY. Ankara, 2012.
- Mehmet Neşri; *Kitâb-ı Cihân- Nümâ*, c. I. (Haz: Faik Reşit Unat, M. Altay Köymen), TTK Yay. Ankara, 1949.
- Milli Mücadelede Hilal-i Ahmer (Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Teşkilinden Sakarya Zaferine Kadar İcraat Raporu- 23 Nisan 1920- 23 Eylül 1921)*, (Haz: İsmail Hacıfettahoğlu), Türk Kızılayı Yay. Ankara, 2009.
- MİROĞLU, İsmet; *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası*, TTK Yay. Ankara, 2014.
- MUTLU, N. Yücel; *Sivas İli İdari Birimlerine Ait Eski ve Yeni Yer Adları*, Buruciye Yay. Ankara, 2011.
- NURCAN, Yavuz; *İşgal ve Mezalimde Erzincan*, Erzincan Belediyesi Yay. Ankara, 1995.
- OKTAY, Tarkan; "Belediye Kurumunun Tarihsel Gelişimi" *Türkiye'de Yerel Yönetimler*, Nobel Yay. Ankara, 2008.
- ORTAYLI, İlber; *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri(1840-1880)*, TTK Yay, Ankara, 2000.
- ORTAYLI, İlber; *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yay. Ankara, 1985.
- Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927*, (Haz: Cem Bahar), TÜİK Yay. Ankara, 1996.

- ÖKTE, Ertuğrul Zekai; *Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri,(1922-1938)*, Tarih Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul, 2010.
- ÖNDER, Mehmet; *Atatürk'ün Yurt Gezileri*, Türkiye İş Bankası Yay. Ankara, 1975.
- ÖZ, Esat; *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)*, Gündoğan Yay. Ankara, 1992.
- ÖZCAN, Tahsin; *Osmanlı Para Vakıfları (Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği)* TTK Yay. Ankara, 2003.
- ÖZTÜRK, Kazım; *Türk Parlamento Tarihi (TBMM –II. Dönem 1923-1927)*, c. III, TBMM Vakfı Yay. Ankara, 1993.
- ÖZTÜRK, Kazım; *Türk Parlamento Tarihi (TBMM –III. Dönem 1927-1931)*, c. III, TBMM Vakfı Yay. Ankara, 1995.
- ÖZTÜRK, Nazif; *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Diyanet Vakfı Yay. Ankara, 1995.
- Padişahın Himayesinde Osmanlı Kızılay Cemiyeti 1911-1913 Yıllığı*, (Haz: Ahmet İZGÖER, Zeki-TUĞ), Ramazan; Türk Kızılayı Yay. Ankara, 2013.
- REFİK , Ahmet; *İki Komite İki Kıtâl*, (Haz: Hamide Koyukan), Kebikeç Yay. Ankara, 1994.
- SARIHAN, Zeki; *Kurtuluş Savaşı Günlüğü II*, Öğretmen Yay, Ankara, 1986.
- SARIHAN, Zeki; *Kurtuluş Savaşı ve Günlüğü I*, Öğretmen Yay. Ankara, 1986.
- SARIKAYA, Makbule; *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935)*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2005.
- SARINAY, Yusuf; *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ötüken Yay. İstanbul, 1994.
- Seçim, Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamalar*, TBMM Yay. Ankara, 1982.
- SEMİZ, Yaşar; *1929-1938 Döneminde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti*, Selçuk Üniversitesi AİİTAD, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya, 1991.
- SEZER, Cemal-METİN, Ömer; *Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları*, Türk Kızılayı Yay, Ankara, 2016.
- Strabon, *Coğrafya XII*, (Nşr. Adnan Pekman), İstanbul, 1969.

- SÜMER, Faruk- Sevim, Ali; *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Zaferi (Metinler ve Çevirileri)*, TTK Yay. Ankara, 1971.
- SÜMER, Faruk; *Kara Koyunlar c. I*, TTK Yay. Ankara, 1992.
- ŞAHİN, Tahir Erdoğan; *Erzincan Tarihi*, c. II, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı Yay. Erzincan, 1997.
- ŞAHİN, Tahir Erdoğan; *Hayâşa Bölgesi Tarihi I*, Berikan Yay, Ankara, 2014.
- ŞAŞMAZ, Musa; *Türkiye'nin İdari Taksimatı (1920-2013)*, c. VI, TTKY Yay. Ankara, 2014.
- ŞAVKILI, Cengiz; *Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)*, AÜTİTE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011.
- T.C. Kızılay Cemiyeti Umumi Merkezi Tetkik Komisyonu Tarafından Umumi Merkezin 1 Temmuz 1936 30 Haziran 1937 Tarihine Kadar 1 Senelik Hesap Devresinin Tetkik Cetvellerini Gösterir Rapor, Ankara Basımevi, Ankara, 1938.
- TANSEL, Selahattin; *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, TTK Yay. Ankara, 1999.
- TAŞ, N. Fahri; *Erzincan Mütarekesi ve Brest-Litovsk*, Ankara, 1995.
- TEKELİ, İlhan; *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü*, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2009.
- TETİK, Ahmet-KARAPİRİNLER, Ertan; *Merhamet Güneşi Kızılay*, Türk Kızılay Yay. Ankara, 2015.
- TOKSOY, Nurcan; *Halkevleri (Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak)*, Orion Yay. Ankara, 2007.
- TÖNÜK, Vecihi; *Türkiye'de İdare Teşkilatı*, İçişleri Bakanlığı Yay. Ankara, 1945.
- TUNAYA, Tarık Zafer; *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, Arba Yay, İstanbul, 1952.
- TUNCAY, Mete; *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Yurt Yay. Ankara, 1981.
- TUNCER, Hüseyin Tuncer vd.; *Türk Ocakları Tarihi I*, Türk Yurdu Yay. Ankara, 1998.

- TURAL, Mehmet Akif; “Atatürk’ün Yurt Gezileri, Büyük Nutuk Adlı Eseri ve Hayattan Ayrılışı”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, ATAM Yay, Ankara, 2010, s.371-408.
- TURAN, Osman; *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti*, İstanbul,1969.
- TURAN, Osman; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay. İstanbul, 1996.
- TURAN, Selçuk; *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul, 1973.
- TURAN, Şerafettin; *Kökeni Ulusal Direnişe Dayanan Bir Devrim Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi*, Tüses Yay. İstanbul, 2000.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü(1920-1973)*, (Haz: Kazım Öztürk), Önder Matbaası, Ankara, 1973.
- Türkiye Hilal-i Ahmer 1930-1931 Hesap Devresine Ait Merkezi Umumi İcraat Raporu*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1932.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1929 Senesine Ait Merkezi Umumi İcraat Raporu*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1930.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1339 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen (1335-1338) Dört Senelik Devreye Ait Rapor*, Ahmet İhsan Şürekâsı Matbaası 1339.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1926 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1925 Senesine Ait Rapor*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1926.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1927 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1926 Senesine Ait Rapor*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1927.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkez-i Umumisi Tarafından 1928 Senesi Hilal-i Ahmer Meclis-i Umumisine Takdim Edilen 1927 Senesine Ait Rapor*, Hilal Matbaası, İstanbul, 1928.
- UÇAR, Fuat; *Osmanlı Döneminde Bolu’da Para Vakıfları*, Ankara, 2009.
- ULUĞ, Naşit Hakkı; *Tunceli Medeniyete Açılıyor*, Kaynak Yay. İstanbul, 2007.
- ULUĞTEKİN, Murat- Uluğtekin M. Gül; *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Hilal-i Ahmer İcraat Raporları 1914-1928*.
- UMAR, Bilge ; *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İstanbul, 1993.

- URAL, Selçuk –ARSLAN, Nebahat Oran; *Cumhuriyet Devri Kars Tarihi(1923-1950)*, Kars, 2015.
- Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Namesi (952-1136)* ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), (Nşr: Hrant D. Andreasyan, TTK Yay. Ankara, 2000.
- UYAR, Hakkı; *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yay. İstanbul, 1988.
- UYAR, Hakkı; *Türkiye'de Tek Parti Döneminde İktidar ve Muhalefet (1923-1950)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), DÜAİİTE, İzmir, 1998.
- UYAR, Hakkı; *Türkiye'de Tek Parti Döneminde İktidar ve Muhalefet (1923-1950)*, DEÜAİİTE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1998.
- UZUNÇARLIŞI, İ. Hakkı; *Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yay. Ankara, 1984.
- VELİDEDEOĞLU, H. V; *İlk Meclis Milli Mücadelede Anadolu*, Çağdaş Yay. İstanbul, 1990.
- YAVUZ, Erdem; *Erzincan'da İdari ve Siyasi Hayat(1923-1960)*, AÜSBE, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2012.
- YILDIRIM, İsmail; *Cumhuriyet Dönemi Demiryolları (1923-1950)*, ATAM Yay. Ankara, 2001.
- YILMAZÇELİK, İbrahim; *Osmanlı Döneminde Dersim Sancağı (İdari, İktisadi ve Sosyal Hayat)*, Kripto Yay. Ankara, 2011.
- YÜCEL, Hasan Ali; , *Türkiye'de Ortaöğretim*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.
- YÜCEL, Yaşar ; *Mütahharten ve Erzincan Emirliği*, Ankara, 1983,
- YÜCEL, Yaşar; *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, TTK Yay. Ankara, 1991.

2.Makaleler ve Sempozyum Bildirileri

- “Erzincan Merkezinin İdare Heyetini Teşkil Edenlerin İsimleri” *Gürbüz Türk Çocuğu*, S:8, Y:1, (Mayıs-1927), s.34-35.
- “Erzincan” *Türk Ansiklopedisi* c.XV, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1968, s.354.
- “Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Yeni İntihap Edilen İdare Heyetleri”, *Gürbüz Türk Çocuğu*, S:75, (İkinci Kanun-1933), s.26.

- AKBULUT, İhsan; “Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi” *Vakıflar Dergisi*, S:30, Ankara, 2007, s.63-72.
- AKKAN, Erdoğan; “Erzincan Ovasında Son Tektonik Hareketler ve Bunların Morfolojideki Tesiri” *Türk Coğrafya Dergisi*, S:21, Yıl:1961, s.123-139.
- AKKAN, Erdoğan; “Erzincan Ovasının İklim Özellikleri” *A.Ü.D.T.C.F.D.E*, c.21, S:3-4, (Temmuz-Aralık), 1963, s.79-101.
- ALADA, Adalet; “Dünden Bugüne Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Seçimler Üzerine Notlar” *Kent Gündemi*, (Ocak-2004) s.21-29.
- ALKAN, Mehmet Alkan; “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi”, *Görüş Dergisi*, No:48, (Mayıs-1999), s.48-61.
- Ana Britannica, “Erzincan”, c.VIII, Ana Yay., İstanbul, 2004, s.288-291.
- ARIKAN, Zeki; “Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi”, *Atatürk Yolu Dergisi*, (Mayıs-1999), c.VI, S:23, S.261-281.
- AYDIN, Nurhan-ERGÜN, Elif; “1924 Erzurum Depremi ve Gazi Mustafa Kemal Paşa”, *ATCTD*, c. I, S:2, (Ocak-2018), s.145-168.
- AYDOĞAN, Erdal-MAHMUTOĞLU, Tansu Barış; “Mustafa Kemal Atatürk Dönemi Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri”, *Tarihin Peşinde*, Y:2013, S:10, (Ekim-2013), s.113-142.
- Belediyeler Dergisi*, Yıl: III, S:28, (Aralık-Ocak 1937), s.59.
- Belediyeler Dergisi*, Yıl: III, S:30, (Şubat 1938), s.73.
- Belediyeler Dergisi*, Yıl: III, S:31, (Mart 1938), s.53.
- Belediyeler Dergisi*, Yıl: III, S:33, (Mayıs 1938), s.77.
- Belediyeler Dergisi*, Yıl: IV, S:37, (Eylül 1938), s.56-60.
- Belediyeler Dergisi*, Yıl: IV, S:43, (Mart 1939), s.43-45.
- Belediyeler Dergisi*, Yıl: IV, S:47, (Temmuz-1939), s.35.
- BOZKURT, İbrahim; “Atatürk’ün Mersin Ziyaretleri”, *AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi*, S:61, (Güz-2017), s.79-110.
- ÇANAK, Erdem; “Atatürk’ün Yurt Gezilerine Bir Örnek 1930-1931 Gezisi”, *ASAD*, Yıl:4, S:23, (Mart-2016), s.128-178.
- ÇAPA, Mesut; “Erzurum Depremi ve Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal’in Erzurum’u Ziyareti”, *23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluşun Günümüze*

- Erzurum I. Uluslararası Erzurum Sempozyumu* (23-25 Temmuz 2002 Erzurum), Yay (Haz: Salim Gökçen-Yavuz Aslan), ATAM Yay, Ankara, 2003, s.643-656.
- Darkot, Besim; “Erzincan” *İA*, c.XV, MEB Yay. İstanbul 1993, s.338-340
- DAŞDEMİR, Latif ; “Yurtiçi Gezilerinin Önemi ve Bilinmeyen Bir Gezi Çeşme-İlca Ziyareti”, *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c.VIII, S:3, Atatürk Özel Sayısı, (Aralık-2006), s.13-38.
- DEMİR, Gönül Türkan-ALTUNAY, ŞAM; Emine “Millet Mekteplerinin Fikri Temelini Oluşturan Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y:5, S:49, (Temmuz-2017), s.337-350.
- Demiryolları Dergisi*, c. XIV, (İlkteşrin-1938), s.896-897.
- Demiryolları Dergisi*, c. XIV, (İlkteşrin-1938), s.952-953.
- DOĞANAY, Fatma Kaya; “1923-1950 Yılları Arasında Erzincan’da Eğitim”, *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, (28 Eylül-1 Ekim 2016 Erzincan), c.II, Erzincan, 2016, s.400-411.
- DUMAN, DOĞAN; “Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti”, *ÇTTAD*, c.I, S:2 1992, s.127-141.
- DUMAN, ÖNDER; “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Sayılarla Erzincan’da Eğitim (1923-1938)”, *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, (28 Eylül-1 Ekim 2016 Erzincan), c.II, Erzincan, 2016, s.413-421.
- Faruk Sümer, “Mengücekler” *DİA*, c. XXIX, Ankara, 2004, s.138-142.
- GÜL, Muhittin; “Atatürk’ün Yurt Gezilerinin Kamuoyu Oluşturmada ki Rolü”, *AKÜ, Sosyal Bilimler Dergisi*, c. VIII, S:3, (Aralık-2006), s.51-72.
- GÜNAY, Hacı Mehmet; “Vakıf”, *DİA*, c. XLII, Ankara, 2012, s.475-479.
- GÜNDÜZ, Tufan; “Safeviler” *DİA*, c. XXXV, İstanbul, 2008, s.451-457.
- GÜNEŞ, İhsan; “1923 Seçimlerinden Oylar Nasıl Kullanıldı?”, *AÜ SBF Dergisi*, c. XLVI, S:1, Y:1991, s.253-264.
- GÜNEŞ, İhsan; “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkası’na Geçiş”, *AAMD*, c. III, S:8, (Mart-1987), s.565-581.

- GÜVENİR, Murat; “Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama”, AÜ *SBF Dergisi*, c. XXXVII, S:1, Y:1982, s.215-250.
- HAYLİ, Selçuk; “Erzincan Ovasında Genel Arazi Kullanımı”, FÜ, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.XII, S:1, (Ocak-2002), s.1-23.
- HAYLİ, Selçuk; “Erzincan Ovasında Tarımın Başlıca Özellikleri”, FÜ, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.XII, S:2, (Temmuz-2002), s.1-30.
- İNBAŞI, Mehmet; “Erzincan Kazası (1642 Avarız Defterine Göre)”, AÜTAED, c. XVI, S:41, (Eylül-2009), s.189-214.
- KARADENİZ, Vedat - ALTINBİLEK M. Samet; “Erzincan İlinin İdari Coğrafya Analizi ve İdari Sınırlardan Kaynaklanan Sorunlar”, *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, (28 Eylül-1 Ekim 2016 Erzincan), c.III, Erzincan, 2016, s.89-100.
- KOÇ, Yunus ; “Nüfus”, *DİA*, c. XXXIII, Ankara, 2007, s.294-299.
- KOÇAK, Süleyman Yaman-EKŞİ, Ali; “Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye’de Yerel Seçimler”, SDÜ, Fen Edebiyat Fakültesi *Sosyal Bilimler Dergisi*, S:21, (Mayıs-2010), s.295-307.
- KONUĞU, Enver; “Milli Egemenlik, Milli Birlik ve Beraberlik Yolunda Erzincan”, *Milli Egemenlik 1989 Panellerde Sunulan Bildiriler*, TBMM Yay. Erzincan, 1989, s.25-32.
- KOŞAY, Hamit Zübeyir- TURFAN Kemal; “Erzurum- Karaz Kazısı Raporu” *Belleten*, c.XXIII, S:91, (Temmuz-1959), s.349-450.
- KÖPRÜLÜ, Fuat; “Vakıf Müessesesinin Hukuki Mahiyet ve Tarihi Tekâmülü”, *Vakıflar Dergisi*, S:2, İstanbul, 1974, s.1-35.
- KUTLUĞ, Emin; “Osmanlı Arşivi Belgeleri İle Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Erzincan”, *Uluslararası Erzincan Sempozyumu*, (28 Eylül-1 Ekim 2016 Erzincan), c.I, Erzincan, 2016, s.321-339.
- Meydan Larousse, “Erzincan” c.XV, Meydan Yay, İstanbul, 1971, s.344-346.
- MİROĞLU, İsmet; “Erzincan”, *DİA*, c.XI, İstanbul, 1995, s.318-321.
- MİROĞLU, İsmet; “XVI Yüzyılın Başlarında Erzincan Şehri (1516-1530)”, *Tarih Dergisi*, S:28-29, İstanbul, 1975, s.71-82.

- ORHON, Alpaslan; “Erzurum ve Erzincan’da 31 Mart Olayı İle İlgili Ayaklanmalar ve Bastırılışları”, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Genelkurmay Yay. Ankara, 1985, s.98-109.
- ORTAYLI, İlber; “Belediye”, *DİA*, c. V, Ankara, 1992, s.398-402.
- ÖZEL, Oktay; “17. Yüzyıl Osmanlı Demografi ve İskân Tarihi İçin Önemli Bir Kaynak: Mufassal Avarız Defteri”, *XII. Türk Tarih Kongresi* (Ankara, 12- 16 Eylül 1994), Kongreye Sunulan Bildiriler, c. III. Ankara, 1999, s.735-743.
- ÖZGÜÇ, Tahsin; “Altın-tepe Kazıları”, *Belleten*, c.XV, S:98, (Nisan-1961), s.253-267.
- ÖZŞAHİN, Emre vd.; “Erzincan İlinde Yerleşmelerin ve Nüfusun Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı”, *E.Ü.S.B.E.D.E*, C.IX, S:1, (2016), s.143-156
- ÖZTÜRK, Nazif; “Vakıflar Arşiv Kayıtlarına Göre Niksar Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, S:22, Ankara, 1991, s.45-63.
- SARIKAYA, Makbule; “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti”, *AÜTAED*, S:34, Y:14, Erzurum, 2007, s.321-338.
- TAŞ, Kenan Ziya; “Erzincan’ın Düşman İşgalinden Kurtuluşu”, *ATAMD*, c. XIX, S:55, (Mart-2003), s.371-372.
- TINAL, Melih; “Atatürk’ün İzmir Ziyaretleri ve Vefatının İzmir’deki Yankıları”, *ÇTTAD*, c. VII, S:16-17, (Bahar-Güz 2008), s.19-33.
- TOKSOY, Ahmet; “Erzincan Türk Ocağı”, *Türk Yurdu Dergisi*, c. XXVIII, S:250, (Haziran-2008), s.49-52.
- TUNCEL, Metin; “Fırat” *İA*, c. XII, İstanbul, 1993, s.31-33.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:96, Y:8, (Ağustos-1929), s.321.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:107, Y:8, (Temmuz-1930), s.1084-1085.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:109, Y:10, (Eylül-1930), s.32-35.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:110, Y:10, (Ekim-1930), s.153.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:114, Y:10, (Şubat-1931), s.522.
- Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:117, Y:10, (Mayıs-1931), s.821.
- Türkiye Kızılay Mecmuası* S:14, Y:15, (Ekim-1935), s.23-24.
- Türkiye Kızılay Mecmuası* S:17, Y:15, (Ekim-1938), s. ek.

- UYAR, Hakkı; “Tek Parti Döneminde Seçimler”, *Toplumsal Tarih*, c. XI, S:64, (Nisan-1999), s.21-31.
- YAVUZ, Erdem; “Erzincan’da Eğitim ve Eğitim Kurumları”, *Turkish Studies*, c. XI, S:6, (İlkbahar-2016), s.75-102.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin; “Vakıf”, *İA*, c. XIII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1986, s.153-172.
- Yurt Ansiklopedisi* “Erzincan”, Anadolu Yay. İstanbul, 1982, s.2585-2687.
- YÜCEL, Yaşar; “Mutahharten ve Erzincan Emirliği” *Belleten*, c. XXXV, S:140, (Ekim-1971), s.665-719.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://www.erzincan.gov.tr/cografi-yapisi> (22.07.2017)

قلدی سزگ هریت و مستنزه سبوح اولاده ارزی خلیفہ سوز
 غدا صفاکاری کنی آرائن کورنگه برود و سادت الی لوکس دردی
 ازان ایله صاحبه لر بو سزنی بزده سینه بوز رنگه ده مملک نامہ عرقه سزانه
 ایلم
 مضمین غلام سزگ وطن سزقده و غنیمہ رکنہ استدارنه بدو صهم داندانه دوعری
 یوردنکده الیک برلام لولاید وطن غلامی دوعری م بوز رنگه سزگ سزگ سزگ
 بوزن جبارنه مملکتی قویا دکن وطن استلانی مملکتی قاز اندردن
 لوز اولدنی سزگ لوز صفا یه مزم و اده سزگ داها بجا سزگ سزگ سزگ
 شان و سزقیر بو سزگ منت و سزگ انزی بو اده اولکنه کجه اکلده در
 بوزن معینر بانه وطن غلامی الی دکن بوزن بوزن انقلابی
 و انک غنیمہ مالغ اولاده بوزن نظری ادرته ده قالد بوزنک ملی رفاه مجلس
 سادت و عزان ایصال اید هب جمهوریت ادره ایله بو ایدی تزییه استیکار
 بولون سازه جمهوریتک لوز اجتمعی وار بولوزک بزی قام غنیمہ
 دینت عریه ده عبارت اولاده لهدف شایه مزه الی فقه بولده ایرتیره مکنه
 بوزن بولوزن قانق استلانی مجادلے کورس کورسکی قوکتی و کجه مجادلے
 ررضی لکال اعتماد لوز لکلنزل بوزو حکمی و بوزلوزو ده بجا ایدی بوز
 فد کارلده کلیم حکمی مملکت نامہ عرصه و امه البر ذات فضا ایرت
 رفعتی مزم لر ممان افیه سوز سوز اید هب سوز بوز جمهوریت
 بوز بوز بوز بوز

A	2-4
D	81
F	2-221

EK-2) Mustafa Kemal’in 29 Eylül 1924 tarihinde Erzincan’a gerçekleştirdiği ziyaretle, Halk Fırkası’ndan Ziya Bey’in akşam yemeğinde Mustafa Kemal’e verdiği nutuk. (CA, A:V-4, D:81, F:2-221)

ارزينجان مركزيزمك خانملىر شعبه سنى تشكىل ايدن فعال و مشفق خانم افنديلىر

۱: رئيس والى بىك رقيه سى ساميه حودت خانم ، ۲: وزنه دار اربابه شكى خانم ، ۳: كاتبه نطقه سه دخانم ، ۴: محاسبه منه منوره فق خانم

قوجە ايلي مركزيزم

۹۲۷. سنه سى قوجە ايلي حمايه اطفال مركزى هيئت اداره سته انتخاب ايديلن ذوانك اساميسى بروجە زردر :
 رئيس: ممتاز بك افدى ، رئيس وكىلى : صحبه و معاونت
 اجتماعيه مديرى دوقتور حفظى نورى بك ، كاتب : نعيه
 و معاونت اجتماعيه كاتى فهى بك ، محاسب ، بلديه محاسبى
 بصرى بك ، وزنه دار : بلديه صندوق امينى حسين بك ،
 اعضاىلر : آقچه قوجە مکتبى مديرى مصطفى ، اورته مکتب
 مدير معاوفى نجيب ، قوميسيونجى صبرى ، تجاردين فولقاللى
 حسن بىكلره توران مکتبى مديرى لطفه خانم ، آقچه قوجە
 مکتبى معلملردن يشار خانم .

بروسرده :
 چوچوق كوتى هيئت مركزيزه من تبريك ايدر . بو
 وسيله ايله بوراده صباحدن آقشامه قدر بوتون مکتبيلر
 و مملكت خلقنى تامايه علاقه دار ايدمك تظاهرات
 بايلىمشدر تفصيلات بوسته در .
 رضا

مرميسرده :
 مى چوچوق بايرامكيزى تبريك و پاك نشتهلى بر
 صورتده تسعيد ايدلهرك اوتوزفقير چوچوقه اوكله طعامى
 و يرلدىكى عرض اولونور اقدم .

مرميسر حمايه اطفال جمعيتى
 رئيسى دوقتور يمنى

ديار بىكردنه :
 ۲۳ نيسان بايرامى تبريك ايله حرمتلرئىزى تقديم
 ديار بىك حمايه اطفال مركزى
 ايلرز اقدم .
 رئيسى دوقتور احسان

EK-4) Erzincan Himaye-i Etfal Cemiyeti Hanımlar Şubesi yöneticileri
 (Gürbüz Türk Çocuğu, S:8, Y:1, (Mayıs-1927), s.34.)

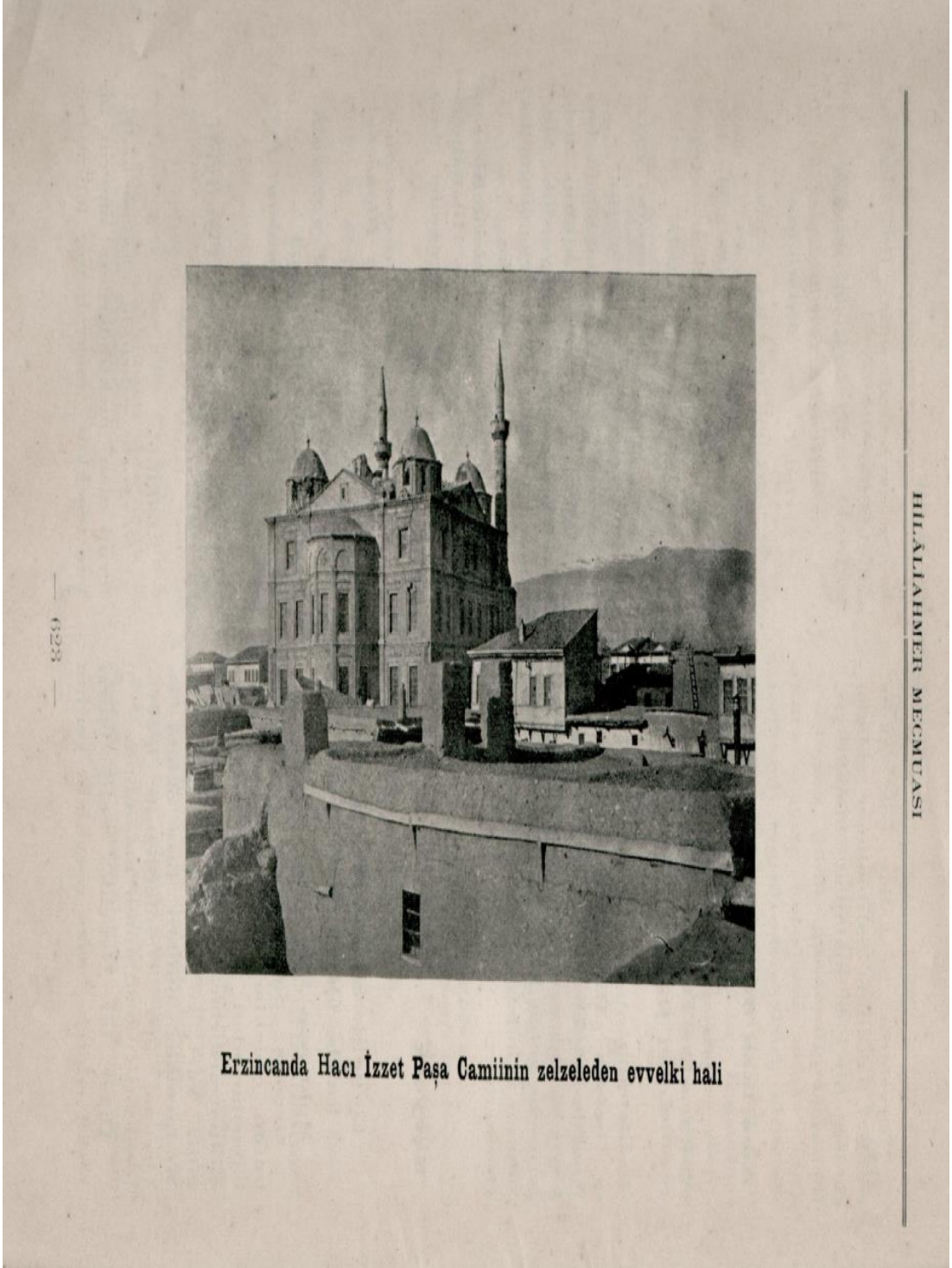
ارزنجان مرکزینک اداره هیئتتی تشکیل ایدن فعال و مشفق ذاتلر

۱ : رئیس والی جودت بك ، ۲ : رئیس وکیل صحیه و معاونت اجتماعیه مدیری دوقنور
عمر شكري بك ، ۳ : محاسب تجاردن مفتی زاده حاجی رضا بك ، ۴ : وزنه دار نعلچی
زاده حاجی عزیز بك ، ۵ : اعضا اجزایی شقیق بك ، ۶ : تجاردن عرب زاده
احمد صدقی بك ، ۷ : كاتب معلم شرف الدین بك

◆◆◆◆ جیل برکت مجلس عمومی ◆◆◆◆

همایه اطفال قارشی صمیمی و مشفق هیات ایدر نهمس اولدیغنی اظهار اتمشدر
مرکز عمومی میزک مجلس عمومی له واقع اولان تکلیف
ومراجعتی جیل برکت ولایتی مجلس عمومی سنججه شایان
قبول ومذاکره کورولش وولایت داخلنده کی همایه اطفال
شعبه لرینه بوسنه لاک ۸۰۰ لیرا تخصیصی اتفاقله قبول
ایدلشدر . بونخصصاتک ۳۰۰ لیرایی جیحان شعبه مزه
عائددر . بویابده مجلسده جریان ایدن مذاکره ده
اعضای مجلس همایه اطفالک یوکسک غایه سی تقدیر و تحییل
یولایی بیاناتده بولتمشدر . آز جمله جیحان مجلس عمومی
اعضاسندن و جیحان شعبه مزه رئیس عباس حلیی بك
همایه اطفال حقنده شویانانده بولتمشدر :
[محترم آرقداشلر ! یتیم تورك یاورولرینی ، فقیر تورك
اولاد لرینی آغوش شفقت و همایه سنه آلان ، حیات و سحت لرینی

EK-6) 1930 Erzincan Depreminden önce Hacı İzzet Paşa Camii'nin o günkü görünümü. (*Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:114, Y:10, (Şubat-1931), s.623.)

Erzincanda Hacı İzzet Paşa Camiinin zelzeleden sonraki hali

EK-7) 1930 Erzincan Depreminden sonra Hacı İzzet Paşa Camii'nin o günkü görünümü. (*Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası*, S:114, Y:10, (Şubat-1931), s.624.)

01016977-102

Nu. 252 **Telgrafname** 05907 Sayfa _____

ankra reisi cumhur gazi pasa hazretlerine

A	VII-2-c
D	92
F	1-102

ANKARA
13-12-1932
*6

" 70 erzincan 392 80 13/12 13-
Gıv. 005 13-12 15

- türk milleti refah ve saadete kavusturan milli iktisat ve tasarruf haftasının yıl donumunu münasebetile bu mesut günü idrak eden memleket halkımızın bütün mevcudiyetile milli gaye ugrundaki hedefe erdigini arz ve bu muvaffakiyetten dolayida zati devletlerini bütün kalbimizle tebrik eyberiz ef - erzincan milli- iktisat ve tasarruf cemiyeti s reisi atif

EK-8) Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Erzincan Şubesi Başkanı Atıf Bey'in tarafından Mustafa Kemal'e Milli İktisat ve Tasarruf Haftası münasebetiyle gönderilen kutlama telgrafi. (CA, A:VII-2, D:92, F:1-102.)

Aç çocuklara yemek

Erzincanda bir diş hekiminin takdire değer bir teşebbüsü

Erzincan (Hususî) — Şehrimiz ilkmekteplerinde öğle yemeğinden mahrum birçok fakir talebe vardır. Bunlar hayır cemiyetlerinin ve zenginlerin yardımını beklemektedir.

Erzincan askerî ortamektebi diş hekimi Bay Adnan Gazi Paşa ilkmektebinde mevcut fakir çocuklardan yirmisinin ders senesi nihayetine kadar öğle yemeklerini temin etmeği deruhte etmiş ve keyfiyeti Maarif müdürlüğüne bildirmiştir. Bay Adnan, yirmi çocuk için çarşıda bir lokanta ile anlaşmış ve bu fakir yavrular öğle paydoslarında hep beraber bu lokantaya giderek karınlarını doyurmağa başlamışlardır.

Zenginlerimize nümunei imtisa' olması beklenen Bay Ad-

Yirmi çocuğun sene sonuna kadar öğle yemeklerini üzerine alan Erzincan Askerî ortamektebi diş hekimi Bay Adnan

nanın bu hareketi bütün Erzincanlılar tarafından takdir ve şükranla karşılanmıştır.

Erzincanda aç çocuklar

İki hayır cemiyeti ile Be-
lediyeden beklenen iş

Erzincan (Hususi) — Halkevi idare heyeti geçen içtimada ilk mekteplerde tahsilde bulunan fakir ve bîkes çocuklardan ellisinin ders senesi nihayetine kadar haftada beş gün öğle yemeklerinin Halkevi tarafından temin edilmesine karar vermiş ve bu kararını Maarif müdürlüğüne bildirmiştir.

Fakat bugün Erzincan mekteplerinde fakir ve aç 150 kadar çocuk vardır.

Bu hayırlı işin klavuzu olan Diş hekimi Bay Adnan yirmi çocuğun, Halkevi de son kararile elli çocuğun öğle yemeklerini temin ettikten sonra geri kalan seksen kadar çocuğa kim bakacaktır.

“Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar,” diye bir söz vardır. Bir kısım arkadaşları öğle paydosunda sıcak yemek yerken diğerlerinin bunu karşıdan seyretmelerine tahammül kolay bir iş değildir.

Etin kilosu 12 ve tereyağının kilosu 35 kuruşa satılan bu memlekette seksen çocuğun öğle yemeğini vermek pek büyük bir külfet teşkil etmez. Himayietfal, Hilâliahmer, gibi hayır kurumlarile belediyenin el ele vererek çocuklara lokantalarda beş kuruşa bir tabak yemek yedirmekten ise bir “aş evi,” açarak bir çocuğun masrafını yüz paraya indirmesi ve bu suretle diğerlerle beraber ve aynı masrafla seksen çocuğu daha doyurması çok kabildir.

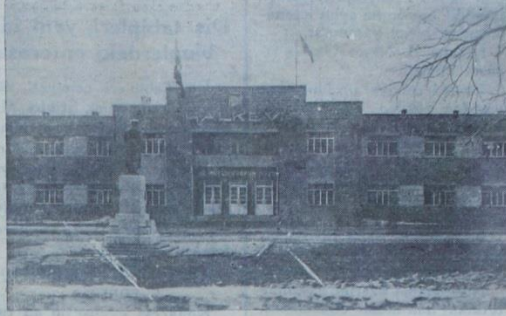
Erzincanlılar bu iki hayır cemiyeti ile belediyeden bu çok hayırlı teşebbüsün tamamlanmasını beklemektedirler.

EK-10) Zaman, 10 Ocak 1935.

“Elâziz,, de hayat...

Halkevinin çalışmaları — Stadyom yapıyor
Halk fakir — Bir liseye ihtiyaç var

“Elâziz,, Halkevi binası

Elâziz 10 (Hususi) — Elâzizimizizin güzel binalarından biri de geçen sene yaptırılan Halkevi binasıdır.

Bina üç katlıdır. Birinci katta kütüphane salonu, kalârifler dairesi, kler, furun, temsil hazırlık yeri, holler, komiteler ve teneffüs odaları, kütüphane, kapalı beden terbiyesi salonu, duş yerleri, umumî içtima salonu. İkinci katta mesaim, yemek, mesai salonları, servis odası, banyolu üç odadan mürekkep misafir dairesi bulunmaktadır. Binanın tefrigatı da pek güzel bir şekilde yapılmış ve gördes halıları döşemiştir.

Halkevinin çalışmaları

Halkevimiz kurulalıdanberi bütün şubeleriyle beraber büyük bir faaliyette çalışmaktadır. Halkevinde onsekiz kişilik bir bando, beş kişilik bir salon orkestrası teşkil edilmiştir. Eve sinema alma ve gösterme makineleri de alınmış ve çok zengin olan hususi muhasebe kütüphanesi de eve getirilmiştir. Gençler her zaman Halkevi kütüphanesine dolmakta ve kıymetli eserlerden istifade etmektedirler. Halkevi musiki şubesi de halka her hafta konser vermektedir.

Stadyom yapılıyor

Evin Spor şubesi gayretle çalışmaktadır. Gençlerin Spor malzemeleri temin edilmiştir. Halkevi yanındaki geniş alanda bir Stadyom yapılmaktadır. Havaların müsaid olduğu zamanlarda gençler Futbol ve voleybol maçları yapmaktadırlar.

“Elâziz,, de Maarif hayatı

Şarımızda altı ilk ve bir orta okula (mekteb) vardır. Orta okulunun mevcudu 500 ü bulmuştur. Bu mevcut civar vilâyet iliselerinde bile yoktur.

Orta okulunun birinci sınıfı beş, ikinci sınıfı üç, üçüncü sınıfı iki şubeden ibarettir. Okulunun son sınıfında 70 den fazla talebe vardır. Halihazırda Orta okulunun çevirgenliğine vekâleten Kültür çe-

virgeni Bay Cemâl bakmaktadır. Ortaokulunun güzel bir in'oratuvuru, zengin bir kütüphanesi 40 kadar da leyli talebesi vardır. Leyli talebenin seuelik ücreti 60 liradır.

Liseye, ihtiyaç var

Halkımız umumiyetle fakirdir. Geçen sene orta okuldan çıkan 60 a yakın talebeden yarısından fazlası, vaziyetlerinin müsaadesizliği yüzünden bir tarafa gidemiyerek yüksek tahsilden mahrum kalmışlardır. Evvelki senelerde ortaokulduğdan mezun olup ta harice gidemiyen 150 ye yakın genç bugün işsiz, güçsüz boş gezmektedirler.

Memleketin her tarafında Maarifin inkişafını ve Elâzizden talebe mevcudu itibariyle geri olan vilâyetlerde lise açıldığını gören Elâziz gençlerinin ümid ve istikbalinin muhafazası için Elâzizde bir liseye fevkalâde ihtiyaç vardır.

Elâziz gençleri yarım yamalak değil tam bir tahsil görmek ve millete tam manasiyle yarar bir üye olarak yetiştirmek için Kültür Bakanı Bay Abidin Özmenden, lise hakkındaki dilekelerinin yerine getirilmesini beklemektedir.

Erzincanda millet mektebi açılmıyor

Erzincan 14 (Hususi) — Millet mekteplerinin açılmaması esbabını maarif müdürü bay Bedriden sordum bana dedi:

“ — Millet mektepleri için vilâyet bütçesinde tahsisat yoktur. Fakat 18 muallim meselenin ehemmiyetini ve memleket meselesi olduğunu nazarı dikkate alarak fabriyyen hizmet edeceklerini bildirdiler. Belediyede gaz yağın temin edeceğini bildirdi. Lâkin halktan taleb zuhur etmediğinden mektepler açılmadı ve açılmıyacaktır.

Erzincanda fakir talebeye yemek

125 çocuğa sıcak yemek verilmeğe başlandı

Erzincan 13 (Hususi) — Atatürk İlkmektebinde tahsis edilen salonda, 125 çocuk ilk defa olarak dün öğle yemeği yemeğe başladılar. Maarif müdürü bay Bedri ile beraber girdiğim bu salonda, altı masa hazırlanmış, her çocuk için bir tabak, bir kaşık, çatal ve her masaya bir surahi ile iki bardak konulmuştu.

Lokantada beher çocuk için beş kuruş hesabı ile pişirtirilen etli patates tencereler derununda getirildi ve tabaklara taksim olundu.

Çocuklar tabaklarına konulan yemeği büyük bir zevk ve iştiha ile yemeğe başladılar. Çünkü bilâterreddüden denilebilir ki bu yavrucuklar günlerden beri sıcak yemekten mahrum idiler!

Şimdiye kadar bir çok teşekkellerin mevcudiyetine rağmen bu yavrucukların ihmal edilmeleri ne derece şayanı iştiğrab ise bu defa dış hekimî Bay Adnanın açtığı hayırlı yolu takip etmek üzere Halkevi, Himayeitfâl Cemiyeti ve mekteb himaye heyetlerinin tevhidi mesai ederek 125 çocuğun hayatını kurtarmağa teşebbüsleri de o derece şayanı şükrandır.

Yakında bir aş evi açılarak bundan hasıl olacak kâr-la daha fazla çocuğun işişi mümkün olacağını temüt eden heyet, bu şekli tatbiki muvaffak olursa o zaman vazifei vataniyesini daha tam olarak ifa etmiş olacaktır.

“Erzincan,, da fırka işleri

Erzincan 14 (Hususi) — Cumhuriyet Halk Fırkası mutemidi ve Ziraat Bankası müdürü B. Mustafanın verdiği malûmata nazaran :

Kemah ve Plomerden bütçe ve intihab listeleri gelmediğinden henüz fırka kongresi aktedilmemiştir.

Kongreye kazalardan muvaffak gelmeyecek, kazaların meclisi umumisinde bu'unan âzası bu vazifeyi göreceklerdir.

Müntehibi saniliğe fırkaca tesbit edilen bayanların adedi 25 dir.

Erzincan köylü- sü okuyor...

**Köylerde ve kasabalar-
da 42 dersha-
nede 731 kişi okuyor**

Erzincan 15 (Hususî) — Erzincanda talib zuhur etmediğinden bu sene millet mektepleri açılmadığını ve açılmıyacağını evvelce yazmıştım.

Maarif müdüriyetinden aldığım malûmata göre şehir halkının okumamasına mukabil köylerde ve kasabalarda halk mekteplere koşmaktadır. Bu husustaaaldığım istatistik şudur:

<i>Dershane Talebe</i>	
<i>Erzincan merkez köylerinde</i>	7 177
<i>Kemah merkezinde</i>	7 127
<i>" köylerinde</i>	11 369
<i>Keyji "</i>	4 74
<i>Kuruçay merkezinde</i>	3 40
<i>" köylerinde</i>	6 175
<i>Plümer merkezinde</i>	1 29
<i>Refahiye "</i>	1 10
<i>" köylerinde</i>	2 30
	<hr/>
	42 7310

Bu istatistiğe göre ceman yekûn 42 dershanede 7310 erkek ve kadın ders okumaktadır.

Demek oluyorki bu havalide köylüler okumağa koşarken, şehirlilerden çoğu kahvelerde tavla ve iskambil oynamaktan veya masa başlarında beyhude vakit geçirmekten ayrılmıyorlar!

EK-12) Zaman, 23 Şubat 1935.

Erzincanın kurtuluşu

13 şubat kurtuluş günü Erzincanda tezahürat ve heyecanla kutlandı

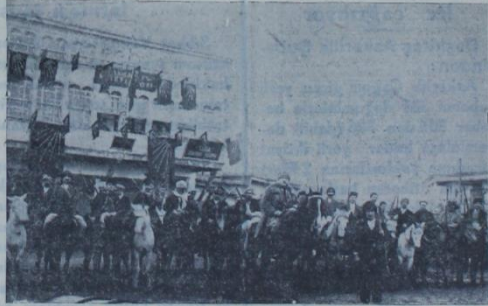
Erzincanın kurtuluş gününe aid intibalar : Dersimden gelen milis kuvvetleri komandanını temsil eden Halkevi reisi Bay Şerafettin [X] ve şehre girmeden yarım saat evvel anası ve hemşiresi Ermeniler tarafından parçalanmış olan Mahmud Löke [XX]

Erzincan 14 (Hsusui) — Erzincanın kurtuluş gününü tesid etmek üzere Halkevi tarafında mükemmel bir program hazırlanmakta olduğunu evvelce bildirmiştim.

İşte 13 Şubat günü kurtuluşu canlı bir şekilde göstermek üzere B. Halid Müfrezesi, Kemah ve Çardaklı boğazlarından gelen kuvvetler saat dokuz da müfettişlik önünde içtima etmişlerdi. Bu müfrezelerin ve bilhassa millis askerlerinin girişleri büyük bir heyecan uyandırdı.

B. Halidi temsil eden Halkevi Başkanı Şerafettin müfettişlik dairesi sancak direğine Türk bayrağını çektikten sonra halka hitaben mazinin acı hatıratını hülâsaten bildiren bir

Bay Selçukun nutukları halk üzerinde büyük tesirler bıraktı. Bunlardan sonra piyade, süvari, milis, topçu, Ortamekteb ve İlkemteb talebeleri tarafından müfettişlik dairesi önünde abzi mevki etmiş bulunan fırka kumandanı General Yusuf, müfettişlik erkânı-Harbiye reisi miralay Bay Receb Ferdi ve vali Bay Fahrinin huzurunda geçid resmi yapıldı. Merasimden sonra Halk fırkası delâletile bir kısım halk müfettişlik dairesi salonunda fırka kumandanı General Yusuf arzi tebrikât etmiş Genral Yusuf Miralay Bay Receb Kadri, Vali Bay Fahri belediye dairesine giderek iadei ziyaret eylemişler ve burada Generale şehir namına paket sigara he-

Erzincan : Milis kuvvetleri Halkevi önünde

nutuk iradettiği gibi kendisinden sonra kürsü hitabet kürsüsüne çıkan muallim Bayan Süheylânın ve doktor Bay Sadıkın ve Ortamekteb muallimlerinden

diye edilmiştir. Misafirler dairedede bir müddet kaldıktan sonra topluca Halkevine gidilmiş, burada Bayan Belkısla Muhasebei hususiyeye müdürü Bay Fev-

EK-13) Zaman, 26 Şubat 1935.

AKŞAM'ın Küçük İlanlarını
Mutlaka Okuyunuz!
KÜÇÜK İLANLARIMIZ
Pazar, Salı ve Perşembe günleri çıkaz.

AKŞAM

Doktor SEVRET HÜSNÜ TARAY
Haydarpaşa hastanesi (Kudak, barınak
ve boğaz müessesesi) Çarşıoğlu Nuru-
osmanlıye caddesi 32, her gün saat 3 den
8.0 e kadar hastalarını kabul eder. İstih-
salat 3 - 6 ya kadar fikrinya meccanon

Sene 19 — No. 6792 — Fıatı her yerde 5 kuruş

PAZARTESİ 13 Eylül 1937

Telefon: 24240 (İktisat) — 24249 (Tahrir) — 24248 (Müdürlük) — 20111 (Kilise)

Seyid Rıza da teslim oldu

Dersimde tam bir sükûn
ve büyük bir çalışma var

Seyid Rıza iki uşağı ile beraber Munzur dağının
patika yollarından inerek geceleyin Erzincana
gelmiş ve Erzincan valisine teslim olmuştur

Erzincan 12 (Hususî muhabirimizden) — Dersimde-
ki muhalefet hareketinin ba-
şında bulunan Seyid Rıza da
nihayet hükûmete teslim ol-
muştur. Seyid Rıza etrafına
topladığı kimselerin kendisi-
ni terk ederek hükûmete de-
hallerinden sonra bir müd-
det yüksek dağlarda, mağ-
valarda vakit geçirmiş, fa-
hat hükümet kuvvetlerinden
yahayı kurtarmayacağını
anlayınca kendisi de deha-
lete karar vermiştir.

Kendisinin dağlarda kal-
dığı müddet büyük mahru-
miyet ve sıkıntı içinde vakit
geçirdiği ve perişan bir hal-
de olduğu, yaptıklarından
nedamet duyduğu anlaşıl-
maktadır.

Seyid Rıza, iki uşağı ile bir-

Hükûmete teslim olan Seyid Rıza
likte Munzur dağının patika
yollarından inerek geceleyin
Erzincana gelmiş ve Erzincan

can valisine teslim olmuştur.

Seyid Rıza ve iki uşağı he-
men hükümet konağına gö-
türülmüştür. Vali Fahri
Özen, emniyet müdürü Ze-
keriya Erkuş, jandarma ku-
mandanı Kâzım, Seyid Rıza-
nın ifadesini almışlardır.

Seyid Rızanın da teslim
olması üzerine Tunçelinde
hiç bir şaki kalmamıştır. Bir
zamanlar Osmanlı hükûme-
tinin başına bir çok çâleler
açmış olan Dersimde bugün
tam bir sükûn ve büyük bir
çalışma vardır.

Bu çalışmanın feyizli me-
saisi pek yakında görülecek,
asrılarca ihmal edilmiş ve
çok geri bırakılmış olan bu
havalide medeniyetin fey-
zinden istifade edecektir.

(Devamı 2. İhtisap sayfasında)

Nyon konferansındaki
anlaşma her tarafta
memnuniyetle karşılandı

Berlinde tereddüd var. İtalyan
gazeteleri bir şey söylemiyorlar

Bütün Paris gazeteleri İngiliz - Fransız
çalışma birliğinin nihayet kurulmasını
büyük bir memnuniyetle karşıyorlar

Konferans komisyonlarının içinde çalıştığı tarihli Nyon anıtı

Londra 12 (Akşam) — Nyon konfe-
ransında hazır olan anlaşma. Londra-

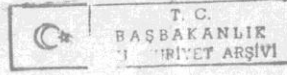
Tunceli ve Elâziz vilâ-

Bükreşteki atletizm
samnıyonası hitti

Akdeniz konferansı

EK-14) Akşam, 13 Eylül 1937.

T. C.
Sihhat ve içtimai
Muavenet Vekâleti
İskân Umum Müdürlüğü
Mahrem . Me Subesi
Genel No. ....
Özel No. ....

Dördüncü Umumî Müfettiş
General Abdullah Alpdoğan

Elâziz

—Ankara—

Öz: 8-12-91

Ş İ F R E

Zate Mahsus

GİZLİLİĞİ KALDIRILDI

Reisi Cemhur Atatürkün bu def'a yapmış oldukları şark seyahatinde uğradıkları Tuncelindeki yüksek müşahedeleri ve sâti allileri tarafından verilen izahat neticesinde bu havalide yalçın dağlar arasında sıkışan tek , tük ziraate elverişli vadilerin bu mntakadaki halkı geçindirmeğe kâfi gelmediği anlaşılmış ve

Çıplak kayalar içinde sefil ve bedbaht bir hayat sürmekten başka nasibi olmayan Dersim halkının bundan sonra da aynı vaziyette bırakılmaması takarrür etmiştir .

1 - Tuncelinde sosyal ve medenî birer merkez olmak kabiliyetinde olan yerler var ise tesbit edilerek ihyaları esbabına tevessül edilmekle beraber oralarda toplu ve medenî yaşayışa kendiliğinden kavuşamayacak olan kısım halkı yine orada bırakarak temdin ve terfihleri için külli masraf ve emek sarfetmektense memleketin ziraat , maden ve endüstri mntakalarına nakil ve iskanları daha muvafık görülmüştür

3 - Bunun için nakle tâbi tutulması iktiza edenlerin soy ve dillerine göre hane ve nufuslarının tasnif edilmek suretiyle tesbitini ve buldukları köylerin isimleriyle bağlı oldukları nahije ve kasalarının tasrihini ve nakledilecek mahalleri gösteren bir haritanın yollanmasını ,

4 - Bunlar arasında muhtelif aşiret ve dinî tarikatlara müntesip olanlar ile aslen türk oldukları halde dillerini ihmak etmiş bulunanlar var ise bunların dahi bu tasnifte gösterilmesini ,

5 - beraberlerindeki öküz , inek , Beyğir gibi çift hayvanatı ile diğer hayvanlar adedinin dahi tesbiti ve neticenin bu husustaki müta-alariyle birlikte iş'arını ehemmiyetle rica ederim .

030 10 110 738 8

2

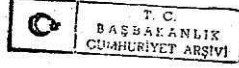
EK-15) Dersim halkının ziraat, maden ve endüstri bölgelerine nakil ve iskânlarıyla ilgili Erzincan ve Zonguldak valiliklerine yazılan yazılar. (B.C.A 30-10-0-0-110-738-8.)

T. C.
Sihhat ve İçtimal
Muavenet Vekâleti
İskân Umum Müdürlüğü

Subesi: .....

Genel No: .....

Özel No: .....

Ankara

Öz:

- 6 - İskân mntakası maden için Zonguldak ve ziraat için Erzin-
can bölgesi tesbit edilmiştir . Endüstri sahası ayrıca bildirilecek-
tir .
- 7 - Naklin zaman ve tarzı icra ve tatbiki ayrıca yazılacaktır
- 8 - nakil muamelesi iki bin kırksekiş Numarolu kanunun dördüncü
maddesine istinaden yapılacaktır .
- 9 - Üçüncü Umumi Müfettişlik , Erzincaan ve Zonguldak valilik -
lerine yazılmıştır .

Mahrem 1854 sayılıdır

Aslı gibidir

Sihhat Vekili
Dr.H.Alataş

030	10			110	738	8
-----	----	--	--	-----	-----	---

3

Yer	Tlg. No.	Tarihi	Şifre Numarası	Görünü	Açınan adı		
Elazığ	1668	23.4.938	469/1433	1146	Ertuğrul		
Telgrafhaneye verildiği	Tarih	Sa.	Da.	Telgrafhaneye alındığı	Tarih	Sa.	Da.
	23.4.938	14			23.4.938	18	42
Kalemeye geldiği	Tarih	Sa.	Da.	Kalemeye alındığı	Tarih	Sa.	Da.
	23.4.938	20	12		23.4.938	20	30

Dahiliye Vekâletine

BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞİVİ

Makine başında:

1 - Kellerkomu'ndan Kismikör'e inen yolun - Kismikör tarafındaki başında, bu yolu gözetlemeğe memur Erzincan'ın Mercan karakolu eratından "7" kişilik bir - posta, Kismikör civarında olup dereyi ve yolu uzaklara - kadar gören gözetleme tepesine 22.4.938 sabahı vazifeye giderken ateşe tutulmuşlardır. Bu ateşle üç er şehit ve bir er yaralı vermişlerdir. Karakoldaki "8" er, müsademe mahalline koşmuştur. Mercan toplantısını himaye etmek ve Erzincan cihetiği gözetlemek ve silâh kapmak üzere sürül- müş olması memûl "8" kişilik bu eşkiya, cump istikametinde çekilmiş ve bir yaralı bırakmıştır. Sonradan ölmüş olan bu yaralının Maraş köylü Fidan Hatunun oğlu Halil'in yeğeni Yusuf olduğu ifadesinden anlaşılmıştır ki, bu çetenin kolbaşısı olması çok muhtemeldir.

Erzincan'dan otomobille sevk edilen Yüzbaşı - Avni komutasındaki "31" piyade ve "15" süvariden mürekkep müfreze, Kellerkomu istikametinde eşkiyayı takip ediyor. Fakat, daha cenuba inmesi için talimat verilmemiştir.

2 - 23.4.938 (B a b a h) raporu olarak mu- tat makamlara arz edilmiştir.

Riyaseticüshur
Umumi Kâtipli-
ğine ve Başve-
kâlete sunul-
muştur.

Dördüncü Umumi Müfettiş
Alpdoğan

030 10 III 746 7

4

EK-16) Erzincan Kismikör köyünde, Mercan-Kismikör asayiş karakolu erleri ile Dersim eşkiyası arasındaki çatışmalarla ilgili rapor. (B.C.A 30-10-0-0-111-746-7.)

Su baskınına uğrayan köyün felâkatten sonraki bir görünüşü

Keleric köyünden diğjer bir görünüş

EK-17) 1938 Yılında Erzincan, Keleric Köyünde meydana gelen su baskını sonrası köyün o günkü görünümü. (*Türkiye Kızılay Mecmuası* S:17, Y:15, (Ekim-1938), s. ek.)

EK-18) 1938 Yılında Erzincan, Keleric Köyünde meydana gelen su baskını sonrası köylülere eşya verilirken. (*Türkiye Kızılay Mecmuası* S:17, Y:15, (Ekim-1938), s. ek.)

Pazarlık
12
İLK KANUN
1933
5 KURUŞ

Ulus Binası
Caddesi Çarşısı, Ankara
Telgraf: Ulus - Ankara
TELEFON
Başlık 2125 154
Başlık 2126 171
Ticari 2061-2062
Muhasebe 2054 153
İletişim 2055 156

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Topyra piyangosu dün çekildi

Topyra piyangosu dün çekildi.
3531 numara 44.310, 21762 numara
14.384, 18.443 numara 15.000 liras ka-
rampiyadır. Kazanan numaraların
listesi 2 nci sayfa mevcuttur.

Cumhurreisimiz İnönü Karabük'te

Halkın heyecanlı sevinç ve
bağlılık tezahürleri arasında

İnönü Amasra, Zonguldak ve Bartın'da yeni letkikler yaptı

Amasra, 11 (Hürriyet mahallelerinde) telgraf
kablajı yapıldı — Cumhurreisimiz İsmet İnönü'nün
Amasra, Zonguldak ve Bartın'da yeni letkikler
yapması Amasra'da bugün başladı. İnönü'nün
Amasra'ya gelmesiyle Amasra'da büyük bir
heyecan doğdu. İnönü'nün Amasra'ya gelmesiyle
Amasra halkı büyük bir heyecanla karşıladı.

Amasra, 11 (Hürriyet mahallelerinde) telgraf
kablajı yapıldı — Cumhurreisimiz İsmet İnönü'nün
Amasra, Zonguldak ve Bartın'da yeni letkikler
yapması Amasra'da bugün başladı. İnönü'nün
Amasra'ya gelmesiyle Amasra'da büyük bir
heyecan doğdu. İnönü'nün Amasra'ya gelmesiyle
Amasra halkı büyük bir heyecanla karşıladı.

Cumhurreisimiz, Amasra'da
Amasra'da bugün başladı. İnönü'nün
Amasra'ya gelmesiyle Amasra'da büyük bir
heyecan doğdu. İnönü'nün Amasra'ya gelmesiyle
Amasra halkı büyük bir heyecanla karşıladı.

Amasra'da bugün başladı. İnönü'nün
Amasra'ya gelmesiyle Amasra'da büyük bir
heyecan doğdu. İnönü'nün Amasra'ya gelmesiyle
Amasra halkı büyük bir heyecanla karşıladı.

Dokuzuncu yerli mallar
ve arttırma haftası

Bugün Başvekilin bir nutku ile açılıyor

Dokuzuncu yerli mallar ve yerli mallar
hattında bugün açılıyor. Başvekilin bir nutku ile
açılıyor.

Amasra'da bugün başladı. İnönü'nün
Amasra'ya gelmesiyle Amasra'da büyük bir
heyecan doğdu. İnönü'nün Amasra'ya gelmesiyle
Amasra halkı büyük bir heyecanla karşıladı.

Amasra'da bugün başladı. İnönü'nün
Amasra'ya gelmesiyle Amasra'da büyük bir
heyecan doğdu. İnönü'nün Amasra'ya gelmesiyle
Amasra halkı büyük bir heyecanla karşıladı.

Amasra'da bugün başladı. İnönü'nün
Amasra'ya gelmesiyle Amasra'da büyük bir
heyecan doğdu. İnönü'nün Amasra'ya gelmesiyle
Amasra halkı büyük bir heyecanla karşıladı.

Amasra'da bugün başladı. İnönü'nün
Amasra'ya gelmesiyle Amasra'da büyük bir
heyecan doğdu. İnönü'nün Amasra'ya gelmesiyle
Amasra halkı büyük bir heyecanla karşıladı.

Diyarbakır - Cizre hattında dün ilk ray döşendi

Diyarbakır, 11 a.s. — Diyarbakır -
Cizre - Van ve Erzurum demiryolu
hattında bugün ilk ray döşendi.

Amasra'da bugün başladı. İnönü'nün
Amasra'ya gelmesiyle Amasra'da büyük bir
heyecan doğdu. İnönü'nün Amasra'ya gelmesiyle
Amasra halkı büyük bir heyecanla karşıladı.

Amasra'da bugün başladı. İnönü'nün
Amasra'ya gelmesiyle Amasra'da büyük bir
heyecan doğdu. İnönü'nün Amasra'ya gelmesiyle
Amasra halkı büyük bir heyecanla karşıladı.

Amasra'da bugün başladı. İnönü'nün
Amasra'ya gelmesiyle Amasra'da büyük bir
heyecan doğdu. İnönü'nün Amasra'ya gelmesiyle
Amasra halkı büyük bir heyecanla karşıladı.

Erzincan hattı dün açıldı

Hat, türk mühendis ve işçisinin çetin tabiate karşı kazandığı zaferin âbidesidir

Türkiye devleti bu hatın
Yeni İşleri Müdürlüğünde
Mühürat Fak FENİK
telgrafla bildiriyor.

Erzincan, 11 — Sivas - Erzincan
Karasu demiryolu hattı bugün açıldı.
Bu hatın açılması büyük bir başarıdır.
Türk mühendis ve işçisinin çetin tabiate karşı
kazandığı zaferin âbidesidir.

Değerli bir hatın: Sivas, Lozan, Sivas ve daima İleri... 1933'de
Sivas hattı açılarak karasın hatları görülmüştür.

B. Çetinkaya'nın nutku

Demiryollarımız daimi bir inkişaf halindedir

Taşınan yük ve yolcu ile beraber
varidat ta mütemediyen artıyor

Erzurum, 11 a.s. — Erzincan istasyonunun açılış töreninde
Nafiz Vekillioğlu Ali Çetinkaya tarafından read edilmiş nutkun
özetidir. (Sıra 8 inci sayfa)

Yugoslavya'da seçim dün başladı

Stevadinovic listesi

EK-21 Erzincan Milli Kütüphanesi. (*Türk Tarih Kurumu Arşivi*, D:76, N:26-7)